STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00641

OYFN SHVEL FUN YENER VELT

Daniel Charney

Permanent preservation of this book was made possible by
James D. Silverman
in memory of
Harry (The Barber) Feldman

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

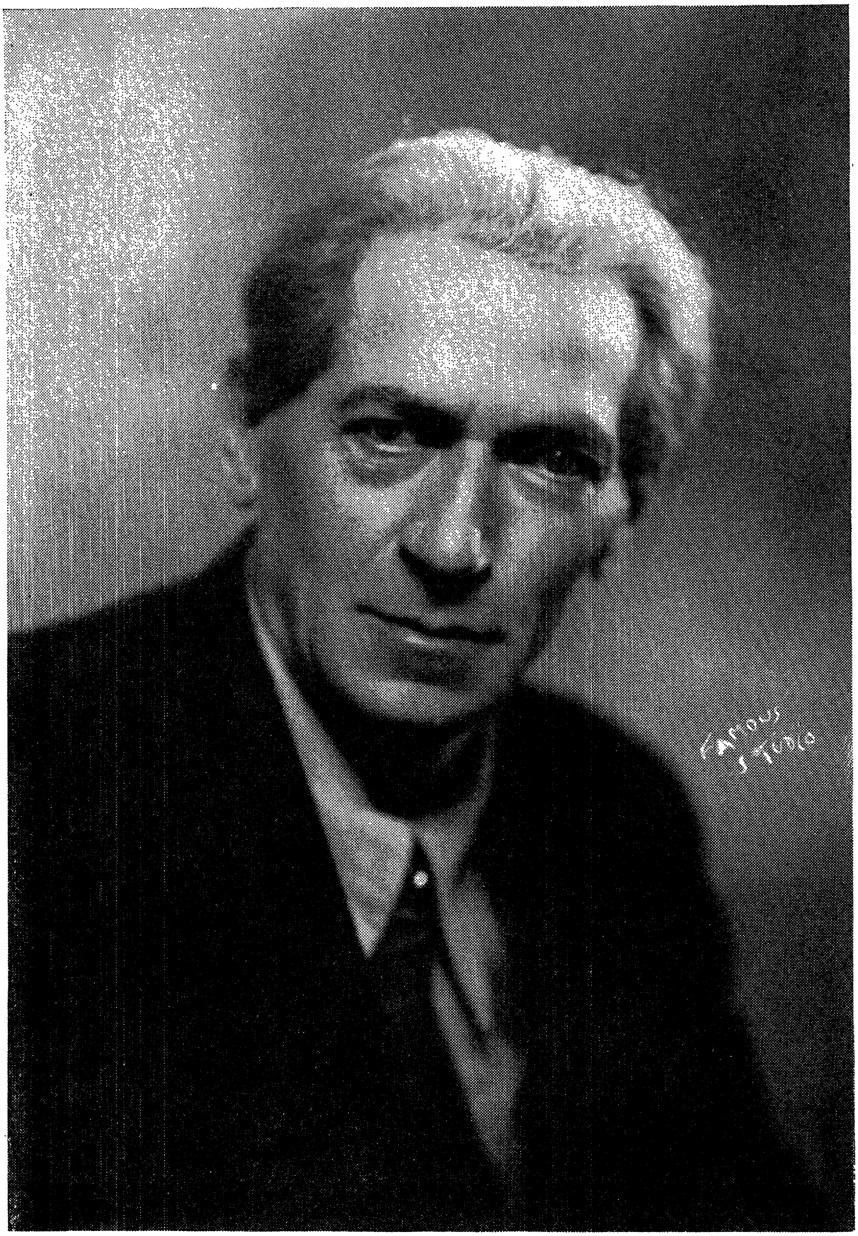

דניאל טשארני

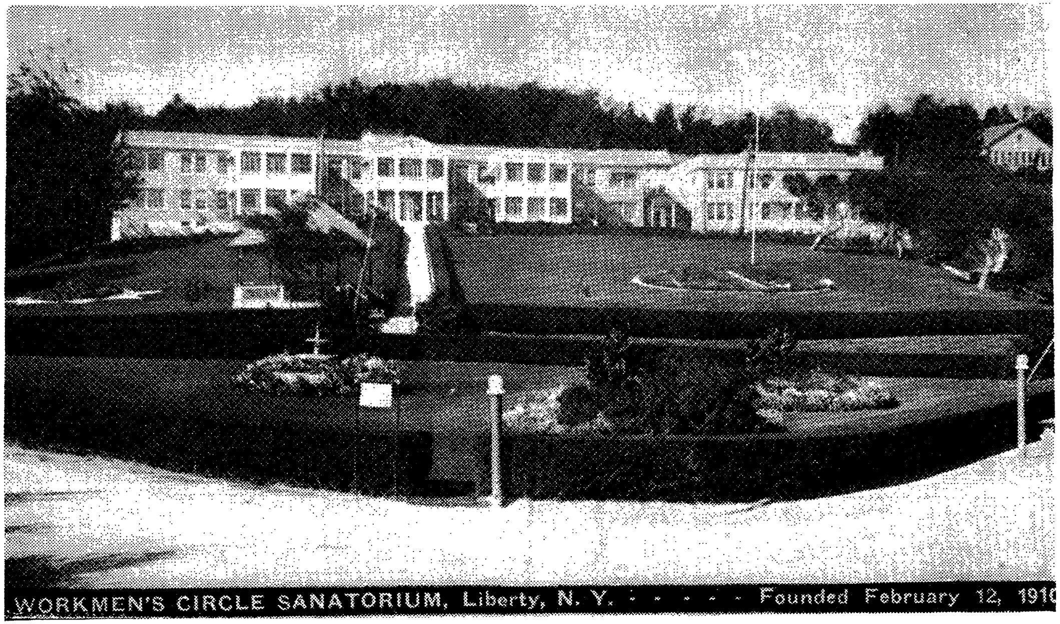

אַרבעטער רינג סאַנאַטאָריע אין "ליבערטי"

אויפן שוועל
פון יענער וועלט

מיין ליבער הארציקער
בנימין (ניאָמקע) ראָסקע.

שרעק זיך נישט פאַר דעם
נאָמען פון זיך. ווען דו
וועסט קומען, איך, אין
מיינע יאָרן — וועסט
קענען דערזען, אַז איך
בין געווען געזעגנט
אַפילו „אויפן שוועל פון
יענער וועלט".

לעבן געזונטערהייט
און געדענק מיך גוט
גוטס. דיין ליבער
בנימין לעשטינער

דניאל טשארני

אויפן שוועל פון יענער וועלט

טיפן, בילדער
עפּיזאָדן

ניו־יאָרק, 1947

DANIEL CHARNEY

OFFEN CHWELL FON YENNER WELT

NEW YORK 1947

PRINTED IN U.S.A.
BY MARSTIN PRESS, NEW YORK 17, N.Y.
438

„שווינדזוכט טוט איר צעשטערערישע אַרבעט שטיל, בהדרגה־דיק, כמעט ווי מיט זיידענע פינגער, פֿאַנאַנדערשפּינענדיק דינינקע, צאַרטע געוועבן.“

„שווינדזוכט הילט זיך איין אין אַ מיסטיש־פילאָסאָפישער חופּה און טראָגט אין אירע הענט דעם טויט, ווי מען טראָגט לעקאַך אויף אַ יום טובֿ׳דיקן טאָג.“

„זייער ווייניק קרעבצן הערט מען אין אַ טובערקולאָז־סאַנאַטאָריע. אויב יע — זיינען די קרעבצן שעמעוודיקע, אינערלעכע.“

ה. לייוויק.

„מיט דער שארית הפליטה", ז. 185.

ערשטער טייל

אַ שמועס מיט אַ לונגען־דאָקטאָר

איך האָב שוין אַזאַ אַ טבע, אַז ביים באַשרייבן געוויסע איבערלעבונגען — אפילו ניט אייגענע — לעב איך זיי איבער נאָך אַמאָל, ווי זיי וואָלטן געווען אַקאָרשט פּאַסירט מיט מיר אַליין.

דעריבער מוז איך ביים שרייבן אַ סך רויכערן און זויפן קאַווע. די דאָקטוירים זאָגן, אַז ס'איז ניט גוט פאַר מיר.

אמת, ווען איך פאָלג די דאָקטוירים — וואָלט איך שוין לאַנג געווען אויף יענער וועלט. זינט איך לעב — האַלטן זיי אין איין אָפּזאָגן מיר מיין לעבן. און וואָס איז דען מיין לעבן, אויב ניט אַן אויפהער צו רויכערן, זויפן קאַווע און שרייבן?

איך בין זיך מודה, אַז איך האָב שטאַרק הנאה פון דעם עצם פּראָצעס פון שרייבן. ניט נאָר דערפאַר אַליין, וואָס ביים שרייבן לעב איך איבער נאָך אַמאָל דאָס איבערגעלעבטע, נאָר אויך טאָקע דערפאַר, וואָס דורך מיין שרייבן האָב איך געוואונען אַזויפיל פריינט און חברים, וואָס זיינען געוואָרן שטיקלעך שותפים צו מיין לעבן.

און וויבאַלד מיינע לייענער זיינען אויך געוואָרן שטיקלעך שותפים צו מיין לייב־און־לעבן — האָב איך באַשלאָסן זיי צוליב טאָן און אַוועקפאָרן אויף אַ זומער אין די בערג, וואו איך וואָלט געקאָנט גוט אויסלופטערן מיינע ניקאָטין־לונגען און באַרויקן אַביסל מיין קאַפעאין־האַרץ.

אַזאַ מין פּלאַץ — האָב איך געטראַכט — קאָן זיין נאָר אַ לונגען־סאַנאַטאַריע, וואו די פּאַציענטן זיינען בטבע האַלב־קראַנק און האַלב־געזונט, פּונקט ווי איך.

כדי אָבער אַריינצופאַלן אין דער לונגען סאַנאַטאַריע פון דעם אַרבעטער־רינג, וואָס איז, זאָגט מען, די בעסטע אין גאַנצן לאַנד — מוז מען צוערשט דורכמאַכן דעם מעדיצינישן עקזאַמען פון דעם דאָקטאָר, וואָס אָן זיין דערלויבעניש קאָן מען אַהין ניט אַריינקומען.

איז צווישן מיר מיטן דאָקטאָר פאָרגעקומען אַזאַ מין שמועס:

— ווי אַלט זייט איר?

— 57.

— ווי לאַנג זייט איר קראַנק?

— 57.

האָט שוין דער דאָקטאָר אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט אַ געוויסן חשד און ער האָט ווייטער געפרעגט:

— אויף וואָס קרענקט איר?

— אויף וואָס ניט?

— פאַרוואָס זייט איר געקומען דווקא צו מיר?

— ווייל כ'וויל אַריינקומען אין אייער סאַנאַטאָריע, הער דאָקטאָר.

— איר הוסט?

— יעס.

— ווי לאַנג הוסט איר?

— אַזוי לאַנג, ווי איך רויכער.

— ווי לאַנג רויכערט איר?

— שוין באַלד אַ יאָר פופציק — הער דאָקטאָר.

האָט שוין דער דאָקטאָר ווידער אַמאָל מיך אָנגעקוקט איבער די ברילן מיט גרויס חשד און ער האָט מיך נייגעריק איבערגעפרעגט:

— צו וויפיל יאָר האָט איר אָנגעהויבן רויכערן?

— נאָך ייִנגלווייז, אין חדר.

— וויפיל רויכערט איר אַ טאָג?

— אַרום דרייסיק־פערציק, הער דאָקטאָר.

— צוליב וואָס רויכערט איר אַזויפיל?

— כ'האָב אַזאַ מין באַרוף, וואָס צוליב אים מוז איך אַ סך רויכערן און טרינקען קאַווע אַ סך.

— וואָס איז אייער באַרוף?

— שרייבעריי.

— וואָס שרייבט איר?

— איך באַשרייב מיינע אייגענע קרענק, הער דאָקטאָר.

— און דערפון לעבט איר?

— יעס, הער דאָקטאָר, כ'מאַך אַ לעבן פון מיינע קרענק.

— איר ווילט דאָך אָבער געזונט ווערן! — האָט מיך שוין דער דאָקטאָר געוואָלט פאַקן ביי אַ ווידערשפרוך.

— משוגע, ווער וויל געזונט ווערן! — האָב איך זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ נאַרישקייט.

— און צוליב וואָס ווילט איר אין סאַנאַטאָריע?

— ווייל כ׳וויל אנטלויפן פון ניו־יארק, הער דאקטאר.
— איך געפעלט נישט ניו־יארק?
— אדרבא, ניו־יארק איז א וואונדערלעכע שטאט, אבער איך קאן שוין מער נישט אויסהאלטן פון די באנקעטן מיט די לויות, הער דאקטאר.
— ווער צווינגט אייך דען צו גיין אויף די באנקעטן מיט די לויות?
— ווען כ׳זאל נישט גיין צו די באנקעטן און לויות פון מיינע קאלעגן — וועלן זיי דאך ניט קומען צו מיין אייגענעם לויה־באנקעט, הער דאקטאר.
— איר זייט א טשיקאווער טיפ! — האט שוין דער דאקטאר א זאג געטאן צו מיר אין א מער פריינטלעכן טאן.
— כ׳מיין אויך אזוי! — האב איך תיכף מסכים געווען מיטן דאקטאר.
— ווילט איר אריינקומען אין סאנאטאריע, ווי א פאציענט צי ווי א שרייבער? — האט מיך דער דאקטאר פלוצלונג א פרעג געטאן גאנץ ערנסט.
— א שרייבער איז אויך א פאציענט! — האב איך פרובירט איינשטעלן זיך פאר דעם שרייבערישן בארוף.
— ניט אלע שרייבער זיינען קראנק! האט שוין דער דאקטאר פארפירט מיט מיר א דיסקוסיע.
— כ׳מיין, הער דאקטאר, אז ווען א יידישער שרייבער קרענקט ניט דורך די טראגעדיע פון זיין פאלק — איז ער קיין שרייבער נישט.
— אבער א סאנאטאריע איז דאך ניט קיין רעדאקציע! — האט מיך דער דאקטאר איבערגעשלאגן.
— אט צוליב דעם טאקע, הער דאקטאר, ציט מיך אזוי צו אייער סאנא־טאריע. די רעדאקציעס האבן מיך קראנק געמאכט!
— איז גוט! — האט דער דאקטאר פלוצלונג נאכגעגעבן — כ׳וועל אייך אריינגעמען אויף אבזערוואציע, אבער איך ווארן אייך אין פאראויס, אז איר וועט אין דער סאנאטאריע ניט קאנען שרייבן און ניט קאנען רויכערן...
— מסכים, הער דאקטאר! — האב איך תיכף געענטפערט, וויסנדיק אין פאראויס, אז איך וועל דארפן סיי רויכערן און סיי שרייבן...
ווען כ׳זאל, חלילה, מוזן ווירקלעך אויפגעבן די דאזיקע צוויי שלעכטע געוואוינהייטן (ד. ה. רויכערן און שרייבן) — בין איך דאך בכלל אוים מענטש און ס׳איז טאקע ניט כדאי צו לעבן מער אויף דער וועלט!
מיט די דאזיקע געדאנקען בין איך אוועק פון דאקטאר אהיים איינצו־פאקן מיין ביסל באלעבאטישקייט און זיך אוועקלאזן אין די קעטסקיל־בערג, וואו ס׳געפינט זיך די וואונדערלעכע לונגען־סאנאטאריע.
צווישן מיינע פאדזשאמעס, ביכער און שטעק־שיך האב איך, פארשטייט זיך, פארשטעקט, ווי קאנטראבאנדע, א גאנצן שאכטל סיגארעטן (200 שטיק) און א דיקן פעקל שרייב־פאפיר (500 בויגן), טראכטנדיק דערביי, אז סוף כל

סוף וועט דאָך ביי מיין בעט ניט שטיין אַ גאַנצן מעת־לעת די קראַנקן־שוועסטער און היטן מיין לייב און לעבן!

צו מיין גליק האָב איך אין סאַנאַטאָריע באַקומען אַ באַזונדערן צימער. ס׳איז געווען אַ גרויסער טאָפּל־צימער, ד. ה. אַ צימער מיט צוויי בעטן. האָב איך געבעטן גאָט, אַז די ליידיקע בעט זאָל קיינמאָל נישט פאַרנומען ווערן.

צו וואָס, אַז ערד, דאַרף איך האָבן אַ שכן אין צימער, וועלכער קאָן גאָר שטערן מיינע געהיימע רויך־און שרייב־פּלענער?

לאָזט זיך אָבער אויס, אַז אַ ליידיקע שפּיטאָל־בעט קאָן דיך אַמאָל נודיען און נערווירן אַ סך מער, ווי דער חולה, וואָס וואָלט אין איר געלעגן.

בפרט נאָך, ווען די אַמעריקאַנער שפּיטאָל־בעטן זיינען אויסערגעוויינלעך־הויך און ווען מען קלעטערט אין זיי אַריין איז שוין גאַנץ שווערלעך פון זיי אַרויסצוקלעטערן.

צוליב וואָס מען מאַכט אין אַמעריקע אַזעלכע הויכע שפּיטאָל־בעטן? — איז נאָך מיר ביז היינט אַ רעטעניש. אייניקע זאָגן, אַז ס׳איז צוליב די דאָקטוירים — זיי זאָלן זיך ניט דאַרפן צופיל איינבויגן ביים אויסהערן די פּאַציענטן. אַנדערע זאָגן, אַז ס׳איז צוליב דעם, כדי די פּאַציענטן זאָלן ווערן נעענטער צום הימל און אַזוי אַרום זאָלן זיי זיך באַצייטנס צוגעוואוינען צו יענער וועלט.

ווי עס זאָל ניט זיין — האָב איך זיך דערפילט זייער „דערהויבן״, ווען איך האָב אַן אַ לייטער זיך אַרויפגעכאַפּט אויף דער הויכער שפּיטאָל־בעט מיט די דריי קישענס צוקאָפּנס.

איך האָב געהאַט דעם געפיל, ווי איך וואָלט זיך אַוועקגעלאָזט רייטנדיק אויף אַ זשיראַף אין אַן אומבאַקאַנטער ריכטונג.

ערשט רייטנדיק אויף אָט דער זשיראַפן־בעט — האָב איך נאָך בעסער געקענט באַטראַכטן די פּוסטע בעט אין צווייטן עק צימער, וואָס האָט ביינאַכט באַקומען דעם אויסזען פון אַ מיטה אין אַ טהרה־שטיבל.

מיר האָט זיך שוין אפילו אָנגעהויבן צו דוכטן, אַז כ׳זע דעם פּנים פון אַ מת אויף דעם נאַקעטן מאַטראַץ. ס׳איז אָבער געווען די לבנה, וואָס האָט זיך אויסגעלייגט אין דער ליידיקער בעט, ווי אַ געלע הון, וועלכע מוז אָט־אָט לייגן אַן איי.

ווער איך, הייסט עס, האָבן צום פרישטיק אַ פרישע איי.

ערשטע נאַכט אין סאַנאַטאָריע

א סאַנאַטאָריע פאַר לונגען־קראַנקע קאָן מען גיכער פאַרגלייכן מיט א מושב זקנים פאַר יינגערע, איידער מיט א שפּיטאָל.

אין א שפּיטאָל קומען אַריין חולאים מיט א געוויסער קרענק, וואָס אָדער מען ווערט פון איר פּטור, אָדער מען שטאַרבט פון איר, בעת אין לונגען־סאַנאַטאָריע קומט מען אַריין לכתחילה אויף לאַנגע־לאַנגע חדשים. שווינדזוכט, אָדער די „דער" איז אַזאַ מין קרענק, וואָס ניט מען קאָן פון איר פּטור ווערן און ניט מען קאָן פון איר גיך שטאַרבן, ווי מען שטאַרבט, למשל, פון א האַרץ־אַטאַקע, צי פון אַן אויטאָ.

שווינדזוכט איז איינע פון די לאַנגווייליקסטע קרענק. זי נודיעט דעם מענטשן אַזוי לאַנג ביז ער גייט אויס פון די כחות. אָבער שווינדזוכט מאַכט דעם חולה איידעלער, צאַרטער און אַפילו יינגער. די אויגן גלאַנצן שטענדיק מיט עפּעס א באַהאַלטענער גלוסטעניש, די באַקן זיינען ראָזעווע פון דער גע־העכערטער טעמפּעראַטור און די באַוועגונגען זיינען זייער אַריסטאָקראַטיש און געלאַסן, ווי ביי מענטשן פון די העכערע קלאַסן.

פאַרשטיי איך ניט לחלוטין, פאַרוואָס האָט מען שווינדזוכט א נאָמען גע־געבן „די פּראָלעטאַרישע קרענק"? אַזאַ מין איידעלע קרענק פּאַסט זיך א סך מער פאַר דעם בורזשואַזן קלאַס, וואָס האָט גענוג צייט זיך אָפּצוגעבן מיט איר.

ווי עס זאָל ניט זיין — האָט די מאָדערנע מעדיצין נאָך ביז היינט ניט אויסגעפונען קעגן שווינדזוכט דעם ריכטיקן הייל מיטל.

אמת, נאָך מיט א יאָר פופציק־זעכציק צוריק האָט דער דייטשישער פּראָ־פעסאָר ראָבערט קאָך געהאַט אַנטדעקט דעם טובערקולאָז־באַציל, וואָס זעט אויס צי זיין ווי א שטעקעלע, אָבער אַט די דאָזיקע מיקראָסקאָפּישע באַצילן־שטעקעלעך קאָן מען נאָך ביז היינט ניט פאַרטרייבן מיט קיינע שום שטעקנס.

מיט אַן אַטאָמישער באָמבע וואָלט מען די דאָזיקע באַצילן יע געקענט פאַר־ניכטן, אָבער סע דראָעט דערנטסמאָל די סכנה, אַז אײנאײנעם מיט די באַצילן זאָל אויך אומקומען דער טרעגער זייערער, ד. ה. — דער מענטש, און דעריבער האַלט זיך דערווייל אָפּ די מעדיצין פון דעם דאָזיקן ראַדיקאַלן „הייל־מיטל".

באַנוגנט מען זיך דערווייל מיט די אַלטע שאַבלאָנע הייל־מיטלען, ווי גוטע דערנערונג, פרישע לופט, אַבסאָלוטע רו און זאָרגלאָזיקייט.

אַזוי ווי אָבער די דאָזיקע הייל־מיטלען (ס'רעדט זיך אַזוי!) זיינען צו־געננגלעך נאָר פאַר מענטשן, וואָס פאַרמאָגן די נויטיקע געלט־מיטלען — האָט מען צוליב דעם, אפשר, שווינדזוכט א נאָמען געגעבן „די פּראָלעטאַרישע קרענק" און זי ווערט אויך, זאָגט מען, איבערגעגעבן בירושה פון איין פּראָ־לעטאַריער צו א צווייטן.

אמת, איך אליין געהער ניט אפיציעל צום פּראָלעטאַרישן קלאַס, ווייל פאַ־טער, זאָגט מען, זיינען בכלל קלאַסנלאָזע באַשעפענישן, אָזוי ווי אָבער איך סימ־פּאַטיזיר שטענדיק מיטן פּראָלעטאַריאַט — האָב איך זיך אויך פאַראינטערעסירט מיט דער אַזויגערופענער „פּראָלעטאַרישער קרענק" און אַזוי אַרום בין איך פּלוצלונג אַריינגעפאַלן אין אַ וואונדערלעכער סאַנאַטאָריע פאַר לונגען־קראַנקע, וואָס איז טאַקע אויסגעבויט געוואָרן דורך די גוט־אָרגאַניזירטע יידישע פּראָ־לעטאַריער פון אַמעריקע.

די סאַנאַטאָריע געפינט זיך אויף אַ שפּיץ באַרג ערגעץ־וואו אין די קעטס־קיל־בערג מיטן פּנים צו דער זון. צופוסנס דער סאַנאַטאָריע ציען זיך ברייטע גראָז־לאַנקעס, וואָס זעען אויס ווי גלאַטע גרינע טעפּיכער מיט פיין־קאָלירטע בלומען־בוקעטן אין דער מיט. די ברייטע גרינע גראָז־טעפּיכער זיינען פון אַלע זייטן אַרומגעצאַמט מיט נידעריקע, אָבער גאַנץ ברייטע ווענט פון אַזעלכע שטייפע און שטעכיקע קוסטעס, ווי זיי וואָלטן געמאַכט געוואָרן פון שטעכל־דראָט. די דאָזיקע דראָט־קוסטעס האָבן אָבער זומער־צייט אַ טבע אַרויסצושיסן פון זיך שטיפערישע צווייגלעך מיט בלעטער, וואָס רייסן זיך צו דער זון, אָבער אַזוי ווי די דאָזיקע אומגעריכטע אַרויסשפּראָצונגען שטערן די אַלגעמיין־פּראָ־לעטאַרישע גלייכהייט און ברידערלעכקייט צווישן די קוסטעס — מוז דער גערט־נער יעדן ערב שבת זיי אַרומשערן און אויסגלייכן זיי, ווי אַ ברעט, איבער וועלכע סע גלוסט זיך צו כאַפּן אַ שפּאַציר.

אויך דער וואַלד, וואָס רינגלט אַרום די סאַנאַטאָריע און די סאַזשעלקע צופוסנס דעם וואַלד פאַרגאַנצן דאָס אַלגעמיינע קונסט־בילד, וואָס גאָט אַליין האָט באַשאַפן, נאָכמאַכנדיק אַ ביסל דעם באַרימטן יידיש־רוסישן פּייזאַזשיסט לעוויטאַן.

ביז איך, הייסט עס, אַריינגעפאַלן אין דעם ריכטיקן „שויס פון דער נאַ־טור". אַזוי ווי אָבער דער דאָזיקער „שויס" געפינט זיך אויף אַ באַרג — האָב איך געהאַט דאָס געפיל, אַז איך בין אַריינגעפאַלן דירעקט אין בוזעם פון דער נאַטור.

מער נישט איין קעגנשטאַנד שטערט מיר שרעקלעך צו באַוואונדערן די אַלגעמיינע נאַטור־אידיליע און דאָס איז דער זייער הויכער און רויטער פאַב־ריק־קוימען, וואָס וואַקסט אַרויס דירעקט פון דער ערד.

קאָן איך ניט פאַרשטיין צו וואָס אַזאַ פרידלעכע און שטילע אינסטיטוציע, ווי אַ לונגען־סאַנאַטאָריע דאַרף האָבן אַזאַ הויכן קרעמאַטאָריום־קוימען?

ווען איך וואָלט זיך ניט געוועזן אָנגעלייענט מיט די גרויל־געשיכטעס פון מיידאַנעק און טרעבלינקע—וואָלט מיר, אפשר, דער דאָזיקער הויכער קוימען ניט געהאַט אַזוי איבערגעשראָקן. אַ גרויס־שטאָטישער מענטש איז דאָך שוין געוואוינט געוואָרן צו די פאַרשיידענע מינים קוימענס, אָבער צו וואָס דאַרף מען

„אין שוים פון דער נאטור" אזא מין ליימענעם גולם, וועלכער האלט אין איין ארײנקוקן אין מײנע שפּיטאל־פענסטער?

אמת, די קראנקן־שוועסטער האט מיך געהאט באַרואיקט, אז דער קוימען געהערט צו דער וועשעריי פון דער סאנאטאריע, אבער בײנאכט איז דער סילו־עט פון דעם ליימענעם גולם געווארן נאך מער פאנטאסטישער און שרעקעוו־דיקער. ס'איז גראד געווען א פולע לבנה־נאכט. די לבנה אין די בערג זעט אויס צו זיין א סך נידעריקער, ווי זי איז אין ניו־יארק, וואו מען זעט זי בכלל קיינ־מאל נישט.

זי האט טאקע אויסגעזען, די לבנה, ווי דאס זילבערנע „טעלערל פון הימל", כאטש נעם און עס פון איר קאמפאט! אבער אט־אט האט זי דערגרייכט דעם שפּיץ פון דעם קוימען און איך האב אנגעהויבן צו ציטערן, אז זי קאן נאך, חלילה, ארײנפאלן אין זיין אפענעם שווארצן פּיסק און דענסטמאל וועט פון איר ווערן אין דער וועשעריי נישט מער, א שטיק „יודן־זייף."

האב איך פאר גרויס שרעק זיך ארויפגעדראפּעט אויף מיין הויכער שפּי־טאל־בעט מיט אירע זשיראפן־פיס און איך האב באלד דערזען פונקט אנט־קעגן מיר די צווייטע שפּיטאל־בעט די ליידיקע...

ס'איז ניטא קיין אומהיימלעכערע זאך אויף דער וועלט, ווי פארבלייבן אין א לבנה־נאכט אויג־אויף־אויג מיט א פוסטער שפּיטאל־בעט.

זי איז געווען, די בעט, אז בעטגעוואנט, מער נישט א ווייסע ליילעך האט פארדעקט איר מאטראץ. מיט אזא מין ליילעך דעקט מען אויך איבער א מת. האט זיך מיר אנגעהויבן צו דוכטן, אז אונטער דער ליילעך באוועגט זיך וואס, אז אונטער דער ליילעך אטעמט עמיצער.

דאס האבן, זעט אויס, די לבנה־שטראלן געשפּילט זיך אויף דער ליידי־קער שפּיטאל־בעט, און כאטש איך גלויב, אז איך בין בטבע ניט קיין לונא־טיקער — דאך אבער האט מיך אנגעהויבן שרעקלעך צו ציען צו דער פוסטער בעט, ווי עמיצער וואלט מיך פון דארטן גערופן. איך האב געוואוסט, אז אזא מין שפּיטאל־בעט קאן מיר זייער א סך דערציילן. נישט איין חולה האט שוין, מסתמא, אויסגעהוסט אויף איר זיינע לונגען און — ווער ווייס — אפשר טאקע איז שוין ווער אויך געשטארבן אויף דער דאזיקער בעט?

צוליב וואס, פרעגט זיך, זאל איך שלאפן אין איין צימער מיט א מת?

איז מיך פלוצלונג באפאלן אזא מין פחד, אז איך האב געמוזט אנצינדן דעם לאמפּ און פארטרייבן פון צימער אלע לבנה־געשפּענסטער.

בטבע בין איך גראד ניט קיין שרעקעוודיקער, ניט איך שרעק זיך פאר דעם לעבן (ווייל איך האב אים שוין לאנג הינטער זיך) און ניט איך שרעק זיך פאר דעם טויט (ווייל כ'האב געשלאסן מיטן מלאך המות אזא מין „דזשענ־

טלמען - אגרימענט", לויט וועלכן איך קאָן שטאַרבן, ווען איך וויל און ניט, ווען ער וויל).

יע, מיינע פריינט, מען קאָן אויך דעם טויט אָרגאַניזירן פּונקט אַזוי גוט, ווי דעם לעבן! (איר זעט דאָך!).

אָבער די איינציקע שרעק, וואָס לויערט איבער מיר אַ לעבן לאַנג — איז די שרעק פון פאַרגעסן ווערן לעבעדיקערהייט. די דאָזיקע שרעק האָט מיך גע־מאַכט פאַר אַ לײדנשאַפטלעכן בריוו־שרייבער, די דאָזיקע שרעק האָט מיך אויך געמאַכט פאַר אַ שרייבער אין די צייטונגען און זשורנאַלן און אַזוי אַרום האָב איך זיך דערוואָרבן אין אַלע עקן וועלט אַ סך אומבאַקאַנטע פריינט, חברים און קאָלעגן.

אָבער אָט האָב איך באַקומען פון איינעם אַ קאָנצענטראַציע־לאַגער אַ בריוו פון מיין איינציק־פאַרבליבענעם קרוב אין גאַנץ אייראָפּע.

ער שרייבט מיר, אַז איידער די נאַציס האָבן אים פאַרטריבן קיין דייטש־לאַנד האָט ער נאָך באַוויזן צו זיין אויפן מינסקער בית עולם.

אויף דעם דאָזיקן בית עולם — שרייבט מיר דער קרוב, געפינט זיך אַ באַרג.

„אונטער דעם דאָזיקן באַרג ליגן 45 (פינף און פערציק) טויזנט דער־שאָסענע יידן. דאָס איז אויך דער קבר פון מיינע טאַטע־מאַמע, פון מיינע צוויי שוועסטער און פון נאָך אַ סך פאַר אונדז זייער נאָענטע מענטשן".

ווייס איך שוין, אַז אונטער דעם דאָזיקן קבר־באַרג ליגט אויך מיין איינ־ציקע שוועסטער מיט אַלע אירע קינדער און קינדס־קינדער און קיינער פון זיי וועט שוין מער נישט וואַרטן אויף מיינע בריוו און אויף מיינע פּעקלעך.

אַזוי אַרום איז דאָך אינאיינעם מיט זיי אָפּגעמעקט געוואָרן מיין אייגענער נאָמען אין גאַנץ אייראָפּע.

מיט אַנדערע ווערטער, הייסט עס, אַז אינאיינעם מיט מיין ברייט־פאַר־צווייגטער משפּחה בין איך אויך דערמאָרדעט געוואָרן און אויך מיין סקעלעט געפינט זיך איצטער אונטערן באַרג אויפן מינסקער בית עולם.

האָט מיר אויסגעזען צו זיין זייער קאָמיש, וואָס איך וואַלגער זיך איצטער אין אַזאַ ציכטיקער און רחבותדיקער בעט מיט דריי קישנס צוקאָפּנס און אַנט־קעגן מיר שטייט נאָך איינע אַ בעט — אינגאַנצן אַ פּוסטע, בעת מיין איינציק־געראַטעוועטער קרוב אין גאַנץ אייראָפּע וואַלגערט זיך נאָך עד־היום אין אַ קאָנצענטראַציע־לאַגער אויף אַ פּאַליצע־בעט, וואַרטנדיק אויף עפּעס אַ ישועה פון „דזשאָינט", צי פון דער „אונראַ"...

אָבער די נאַכט־שוועסטער האָט, זעט אויס, באַמערקט ליכט אין מיין צימער. איז זי אַריין צו מיר שטיל און פּאַוואָליע, ווי אַ געשפּענסט פון יענער וועלט, און זי האָט צו מיר אַזוי געזאָגט:

— לויט די תקנות פון דער סאַנאַטאָריע מוז מען האַלב נאָך ניין אויס־לעשן דעם לאָמפּ און איצטער איז שוין האַלב נאָך עלף...

האָב איך דער נאַכט־שוועסטער דערציילט דעם אמת, אַז איך האָב זיך איבערגעשראָקן פאַר דער ליידיקער בעט, וואָס שטייט אַנטקעגן מיר, ווי אַ זשיראַף מיט אַ פאַררוסענעם קאָפּ צו דער לבנה. האָב איך אָנגעצונדן דעם לאָמפּ, כדי צו זען, אַז די בעט איז ניט קיין זשיראַף, און דער רייטער איז נישט קיין מת.

— אויב די בעט שרעקט אייך — קאָן איך זי אַרויספירן! — האָט די שוועסטער פּרובירט מיך צו באַרואיקן.

— ניין, פּירט בעסער אַרויס די לבנה פון דער גאַפּאָר. זי קאָן נאָך, חלילה, אַריינפאַלן אין דעם קרעמאַטאָריום־קוימען... האָב איך פּרובירט אַ וויצל טאָן זיך מיט דער נאַכט־שוועסטער.

האָט שוין די שוועסטער דערזען, אַז זי האָט צו טאָן מיט ניט קיין נאָרמאַלן פּאַציענט, האָט זי באַלד אַרונטערגעלאָזט די זשאַליוזשעס איבער די פענסטער און זי האָט מיך גאַנץ שטיל אַ פרעג געטאָן:

— איר זייט אַ „רעפּיודזשי?"

— יעס, אַ „רעפּיודזשי".

— אויב אַזוי וויל איך אייך געבן אַ גלאָז וואַרימע מילך און איר וועט באַלד איינשלאָפן.

— איז גוט, שוועסטער, גיט מיר אַ גלאָז וואַרימע מילך און איך וועל טאַקע באַלד איינשלאָפן — האָב איך גלייך מסכים געווען.

...ווען איך בין ווידער אַמאָל פאַרבליבן איינער אַליין אין דעם פינסטער־געוואָרענעם שפּיטאָל־צימער מיט אַ וואַרימער גלאָז מילך אין דער האַנט — האָט זיך מיר אָנגעהויבן צו דוכטן, אַז דאָס האָט מיר מיין דערמאָרדעטע שוועס־טער פון יענער וועלט געבראַכט אַ גלאָז לבנה־מילך, און ווען איך האָב עס געהאַט אויסגעטרונקען מיט איין אָטעם, ווי אַ רפואה — בין איך טאַקע באַלד אַריינגעפאַלן אין דעם שוואַרצן פּיסק פון דעם הויכן קרעמאַטאָריום־קוימען.

ס'איז געווען, אַ שלאָף־טרונק...

באַגעגעניש
מיט אַן אַלטן אַפּיקורס

אַ שפּיטאָל־בעט איז געגליכן צו אַ פרוי. ס'מוז נעמען אַ היפּשע צייט ביז מען געוואוינט זיך צו איר צו, אָבער אַז מען האָט זיך שוין צו איר צוגע־וואוינט — ווערט שוין נאָכדעם זייער שווער פון איר זיך אָפּצוגעוואוינען.

איך רעד דא, פארשטייט זיך, פון א שפיטאל־בעט, וואס געפינט זיך אין א לונגען־סאנאטאריע. אין אזא מין בעט לייגט מען זיך אריין לכתחילה אויף לאנגע־לאנגע חדשים מיט דער בעסטער כונה וואס גיכער געגעזן צו ווערן.

די ערשטע פאר וואכן זעט אויס צו זיין זייער קאמיש, וואס מען נעמט כמעט א געזונטן מענטשן און מען לייגט אים אריין אין א בעט, ווי א קימפעטארין.

איך זאג „כמעט א געזונטן מענטשן", ווייל א לונגען־קראנקער איז פסיכיש קיינמאל ניט צוגעגרייט צו ווערן פלוצלונג א חולה, וואס מוז חדשים־לאנג וואלגערן זיך אין א שטאך מלאכה אין א שפיטאל־בעט.

די מעלה פון שווינדזוכט באשטייט טאקע אין דעם, וואס ערשטנס, פארשאפט זי נישט קיינע שום פיזישע ווייטאקן, ווי, למשל, בויכווייטאק, אדער צאנווייטאק, וואס צערודערן דעם גאנצן ארגאניזם און, צווייטנס, האבן די טובערקולאז־באצילן די גוטע מידה ניט צו פארניכטן צו־שנעל דעם פלאץ, וואו זיי האבן זיך גאנץ געמיטלעך איינגענעסטיקט.

די „טי־בי" באצילן זיינען בטבע גרויסע דזשענטלמענער. זיי לעבן אליין א רואיקן לעבן און זיי לאזן אויך דעם אנדערן לעבן.

ס'נעמט געוויינלעך א לעבן־לאנג ביז א שווינדזוכטיקער שטארבט אוועק. דאס הייסט אבער ניט, אז יעדער שווינדזוכטיקער מוז שטארבן דווקא פון זיינע „טי־בי" באצילן. ער קאן אויך שטארבן, ווי אלע אנדערע לייטישע מענטשן, פון א קענסער, פון א הארץ־אטאקע, צי גאר פון א „האלד־אפ".

אמת, אויך צווישן די „טי־בי" באצילן זיינען פאראן אזעלכע אויסוואורפן און „האלד־אפניקעס", וואס טראגן ניט קיין שום אחריות פאר זייער סאלידער ראסע און זיי באפאלן אפט א מענטשן אין סאמע בלי פון זיין לעבן. דאס הייסט אויף זייער לשון „בליץ־קריג", און דער קרבן פאלט באלד אוועק, ווי אן אונטערגעזעגטער בוים.

דאס פאסירט אבער, געוויינלעך, מיט גאנץ יונגע מענטשן, וואס גלויבן נאך צו־פיל אין זייערע אייגענע כוחות און זיי גיבן זיך אפ פיל מער מיט זייער געהעכערטער טעמפעראמענטור, איידער מיט זייער געהעכערטער טעמפעראטור.

(וועגן דער קרובהשאפט צווישן שווינדזוכט און ליבע וועלן מיר נאך שמועסן שפעטער אביסל.)

אמת, אין אונדזער ציוויליזירטן יארהונדערט האט שוין די יוגנט אנגעהויבן צו שטארבן פון שווינדזוכט א סך ווינציקער און זעלטענער, ווייל שטארבן אויף באריקאדעס אדער שלאכטפעלדער איז א סך ראמאנטישער און אומשטערבלעכער...

דעריבער טאקע באגעגנט מען איצטער צווישן די „טי־בי" קראנקע פיל מער עלטערע מענטשן, איידער יינגערע; און אויף דעם גרונט האט די מא־

דערנע מעדיצין פעסטגעשטעלט, אז אויב עמיצער באקומט די „דער" אויף די עלטערע יארן — איז ער שוין ארויס פון ריזיקע. ער וועט שוין הייסט עס, יונגערהייט ניט שטארבן.

קיין אנדערע אנטדעקונגען אויף דעם שווינדזוכט־געביט האט נאך די מאדערנע מעדיצין דערווייל ניט געמאכט. דעריבער טאקע האב איך אין דער לונגען־סאנאטאריע, וואוהין איך בין אריינגעפאלן (אויך שוין אין די מיטעלע יארן) געפונען עטלעכע צענדליק יידן פון דעם „מיטלאלטער" צווישן פופציק און זעכציק.

ווען די דאזיקע יידן וואלטן נאך געהאט געטראגן בערד און פאות, ווי אין דער אלטער היים — וואלטן זיי אויסגעזען אין מיינע אויגן, ווי זקנים, אבער אזוי ווי אין אמעריקע האבן די איינגעוואנדערטע יידן אראפגעווארפן פון זיך קודם־כל די בערד מיט די פאות — איז מיר שוין געווען גאנץ שווערלעך צו אונטערשיידן צווישן א פופציקער און א זעכציקער.

יעדנפאלס בין איך געווארן שטארק צופרידן, וואס איך בין אריינגע־פאלן אין אזא מין פלאץ, וואו עס געפינען זיך עטלעכע צענדליק יידישע יידן, וואס שטאמען פון פארשיידענע לענדער אין דער אלטער היים און פון פאר־שיידענע שטאטן אין דער נייער היים.

אזוי ארום האב איך באקומען די גוטע געלעגנהייט צו באקענען זיך מיטן אמעריקאנער יידנטום פון אלע קרייזן און שיכטן, ניט מאכנדיק צוליב דעם קיין שום אנשטרענגנדיקע שטודיר־רייזע איבער די יידישע קיבוצים פון אמעריקע.

שוין אויפן צווייטן טאג נאך מיין אנקום אין דער סאנאטאריע האבן אלע פאציענטן געוואוסט, אז ס'געפינט זיך צווישן זיי א יידישער שרייבער.

די לעזער פון „טאג" האבן שוין געוואוסט מיין אייגענעם שרייבערישן יחוס, אבער פאר די לעזער פון די אנדערע יידישע צייטונגען איז געווען גענוג דער יחוס צו זיין „וולאדעקס ברודער".

דער דאזיקער וולאדעק־יחוס באשטראלט מיך, אגב, א לעבן־לאנג, ווי א רעפלעקטאר, און כ'בין, פארשטייט זיך, שטאלץ אויף אים.

ערשט דא, אין דער סאנאטאריע, האב איך דערזען, ווי פאפולער און באליבט עס איז געווען מיין פארשטארבענער ברודער, ע"ה.

יעדער איינער פון די פאציענטן האט געהאלטן פאר זיין חוב זיך אויס־צובארימען פאר מיר, אז ער האט געזען און געהערט וולאדעקן.

דער ערשטער, וואס האט מיר אפגעגעבן א פערזענלעכן גרוס פון וולא־דעקן — איז געווען משה פון דעם ברענטש פיר, ארבעטער־רינג, צו וועלכן אויך וולאדעק האט געהאט געהערט.

משה אליין איז שוין נענטער צו אכציק, ווי צו זיבעציק, אבער ניט גע־

קוקט אויף זיין הויכער עלטער, איז ער געווען אין סאנאטאָריע דער סאַמע באַ־וועגליכסטער און דער סאַמע אומרואיקסטער צווישן אַלע פּאַציענטן. ער פלעגט זיך שטענדיק ארומפּלאָנטערן אין די קאָרידאָרן מיט זיינע פלינקע טריטעלעך און וואו נאָר צוויי — פלעגט ער שוין זיין דער דריטער.

דער אַלטער משה האָט געמוזט וויסן וועגן אַלץ, וואָס יידן שמועסן צווישן זיך, און אויב ס׳פלעגן אים ניט געפעלן ווערן די רייד, וואָס יידן רעדן צווישן זיך — פלעגט זיי משה באַלד איבערשלאָגן מיט כעס, אז ס׳איז נישטאָ וואָס צו הערן, אז זיי פּלוידערן פּשוט!

ווען דער דאַזיקער זייער באַוועגלעכער זקן האָט מיך געהאָט דערזען צום ערשטן מאָל אינם קאָרידאָר פון דער סאַנאַטאָריע — איז ער צוגעשפּרונגען צו מיר מיט א יינגלישן אימפּעט און ער האָט מיך אָנגעהויבן צו טרייסטן אויף אַזאַ מין אופן:

— אַזאַ מין לויה, ווי וואָלאַדעקס, ניט פאַר אייך געדאַכט, איז נאָך ניט געזען געוואָרן אין גאַנץ אַמעריקע! כ׳בין געגאַנגען לעבן דעם מעיאָר לאַ־גוואַרדיא, ווייל איך בין פון דעם זעלבן ברענטש. אַבער פאַרפאַלן, עלטערע מענטשן דאַרפן דאָך אמאָל שטאַרבן און יינגערע מוזן שטאַרבן!

— פאַרוואָס עפּעס, ר׳ משה, מיינט איר, אַז יינגערע מוזן שטאַרבן? — האָב איך א פרעג געטאָן דעם טשיקאַוון זקן.

— איך זע דאָך, אַז די אַלע, וואָס שטאַרבן, זיינען שטענדיק יינגער פון מיר! — האָט דער אַכציק־יעריקער משה מיר תיכף אַן ענטפער געטאָן.

האָב איך שוין ניט געקענט קלוג ווערן, צי עס רעדט צו מיר אַזוי אַן אַלטער פילאָזאָף אָדער אַן עובר בטלדיקער זקן.

די קראַנקן־שוועסטער האָט באַלד דערהערט, אַז צוויי פּאַציענטן שמועסן זיך אין קאָרידאָר, ווען מען דאַרף שוין ליגן אין די בעטן, האָט זי אונדז גע־זאָגט אין ענגליש, אַז מען דאַרף גיין רוען.

משה אַבער האָט זיך געמאַכט ניט הערנדיק און געוואָלט מיט מיר ווייַ־טער שמועסן. זאָג איך צו אים אין מאַמע־לשון, אַז די שוועסטער הייסט גיין אין די בעטן אריין, ענטפערט מיר דער אַלטער משה, אַז ער קאָן ניט אויס־קומען מיטן שכן, וואָס ליגט מיט אים אין איין צימער.

— וואָס האָט איר צו אייער שכן? — בין איך געוואָרן נייגעריק צו וויסן.

— ער האַלט אין איין קלאַפּן זיין תהילים! — האָט זיך משה אָנגעהויבן צו באַקלאָגן.

— וואָס אַרט אייך, אַז א קראַנקער ייד זאָגט תהילים? — האָב איך זיך איינגעשטעלט פאַר משהס שכן.

— אַז ס׳איז אַן ארויסגעוואָרפענע ארבעט! צו וואָס דאַרף ער דאָס? — האָט שוין דער אַלטער אפּיקורס אָנגעהויבן צו קאָכן זיך.

— פון וואַנען ווייסט איר, ר' משה, אַז ס'איז אַן אַרויסגעוואָרפענע אַר־בעט? אַ קאַפּיטל תהילים קאָן שטענדיק צוניץ־קומען! — האָב איך זיך שוין אָנגעהויבן איינשטעלן אויך פאַר דעם תהילים.

— כ'ווייס דאָך, אַז ס'איז ניטאָ קיין יענע־וועלט איז צו וואָס האָרעוועט ער אומזיסט! — איז משה אַריין נאָך אין אַ גרעסערער עקשנות.

— פון וואַנען ווייסט איר, ר' משה, אַז ס'איז ניטאָ קיין יענע־וועלט? — בין איך שוין געוואָרן ברוגז אויף דעם אַלטן יידן.

— עט, איר זייט אַ „גרינער", ווייסט איר נאָך ניט, אַז ס'איז ניטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט! — האָט שוין דער אַלטער אַ זאָג געטאָן מיט ביטול.

— פע, ר' משה, פאַר אַן עלטערן יידן פּאַסט ניט צו ריידן אַזעלכע מיאוסע רייד! — האָב איך פּרובירט אַ מוסר טאָן דעם אַלטן נודניק.

— ווען איר וואָלט דאָ געווען מיט אַ יאָר פערציק־פופציק צוריק און זיך צוגעהערט צו די גאָלדענע רייד פון פייגענבוים'ען, וואָלט איר שוין אויך גע־וואוסט, אַז די גאַנצע מעשה מיט אַ יענער־וועלט איז ניט מער ווי אַן אויסטראַכ־טעניש פון גאָטס סטראַפּטשעס — האָט שוין דער אַלטער אָנגעהויבן צו אונטער־טענצלען אויף זיינע קורצע און דאַרע פיסלעך, ווי אַ געפּענטעטער האָן.

האָט אָבער די קראַנקן־שוועסטער ניט געקאָנט מער פאַרטראָגן, וואָס מיר פּלוידערן נאָך אין קאָרידאָר, בעת אַלע אַנדערע פּאַציענטן ליגן שוין לאַנג אין די בעטן, האָט זי אונדז צוגעטראָגן צוויי רויטע ביכלעך און אונדז געזאָגט, אַז אויב מיר פאַרשטייען ניט קיין ענגליש, קאָנען מיר אין די ביכלעך אויך אין יידיש געפינען די כללים ווי אַזוי אַ פּאַציענט דאַרף זיך אויפפירן אין דער סאַנאַטאָריע.

אַזוי אַרום האָב איך זיך באַפרייט פון דעם אַלטן אפּיקורס און איך בין אַוועק אין בעט אַריין שטודירן די „עשרת הדברות" פון דער סאַנאַטאָריע.

איניקע פון די דאָזיקע געבאָטן איז כדאי דאָ איבערצודרוקן, ווייל זיי קאָנען זיין גילטיק אויך פאַר געזונטע מענטשן.

אָט זיינען זיי:

„באַנוצט זיך ניט מיט קיין מיאוסע רייד.

„באַנוצט זיך ניט מיט קיין ניט שיינער אויפפירונג.

„באַנוצט זיך ניט מיט געמבלען אין אירגענד וועלכע שפּילן.

„וואַשט זיך אָפט און רעגלמעסיק. נעמט כאָטש צוויי וואַרעמע שאָוערס אַ וואָך, באַנוצנדיק זיך מיט זייף.

„מיידט אויס דאָס קושן זיך."

און אַזוי ווייטער און ווייטער.

דעם לעצטן געבאָט האָלט איך פאַר דעם וויכטיקסטן, ווייל פון די קושע־

רייען, ווייס איך, האבן זיך שוין א סך מענטשן אנגעשטעקט ניט נאר מיט שווינדזוכט, נאר אויך — מיט ליבע, הייראט, אייפערזוכט און זעלבסטמערדעריי.

וואס איז נוגע דעם פארבאט צו רויכערן אין דער סאנאטאריע, אדער שרייבן לידער, צי אנדערע פאעטישע זאכן — איז אין דעם רויטן ביכעלע קיין ווארט נישטא.

ווייבאלד אזוי, מעג איך דאך פאררויכערן א סיגארעטל און פארטראכטן עפעס א ניי ליד וועגן דער אומשטערבלעכקייט פון דעם יידישן פאלק.

גראד נאך מיין שמועס מיטן אלטן אפיקורס, משהן, האט זיך מיר נאך מער פארגלוסט צו דערשפירן אין זיך די אנגעהעריקייט צו א פאלק, וואס ווערט שוין טויזנטער יארן געברענט און געבראטן אויף אלע שייטערהויפנס און ווערט דאך ניט אינגאנצן פארברענט!

האב איך א נעם געטאן דעם תהילים מיט יהואשס איבערזעצונג און עס האט זיך גראד אויפגעבלעטערט דער קאפיטל מ"ט, וואס איז דער בעסטער ענטפער צו די אלע „בעזבאזשעניקעס" פון פערציק־פופציק יאר צוריק, וועל־כע האבן געהאלפן אויסצולייריקן די יידישע אימיגראנטן־מאסן פון אמעריקע פון יעטווידן יידיש־נאציאנאלן סענטימענט.

לייען איך אין דעם קאפיטל מ"ט:

„דאס איז דער וועג פון די, וואס זיינען בטוח ביי זיך, און פון זייערע נאכפאלגער, וואס קוועלן פון זייערע רייד....

„מען לייגט זיי ווי שאף אין דער אונטערערד. דער טויט טוט זיי פיטערן, און איין פרימארגן — טרעטן די רעכטפארטיקע איבער זיי, און זייער גע־שטאלט איז פאר דער אונטערערד צום פארפוילן. ניטא קיין וואוינונג פאר איר, אבער מיין זעל וועט גאט אויסלייזן פון דער אונטערערד, ווארעם ער וועט מיך ארויסנעמען!"

יע, גאט האט שוין טאקע אויסגעלייזט מיין זעל פון דער אונטערערד — האב איך א טראכט געטאן, פארציענדיק זיך מיט מיין אומלעגאלן סיגארעטל, ווייל אט האט מען מיך אין דער לעצטער מינוט ארויסגענומען פון אקופירטן פראנקרייך, וואו די געפאר פון טויט און אומקום איז שוין געווען געהאנגען איבער מיין קאפ!

האב איך זיך ווידעראמאל פארצייגן מיט מיין סיגארעטל און ווייטער געלייענט:

„זאלסט נישט מורא האבן, אז עמיצער ווערט אז עושר, אז די רייכקייט פון זיין הויז ווערט געמערט. ווארעם ביי זיין טויט וועט ער גארנישט מיט־נעמען, זיין רייכקייט וועט ניט נידערן נאך אים", און אזוי ווייטער א. אז. וו.

האב איך ניט־ווילנדיק א קוק געטאן אויף דער צווייטער שפיטאל־בעט, וואס איז געשטאנען אנטקעגן מיר אינגאנצן א ליידיקע, אבער דער איבער־

גערעקטער מאטראץ, וואס האט שוין אויסגעטראגן אויף זיך אזויפיל חולאים, האט מיט אלע זיינע ספרוזשינעס געענטפערט, דוכט זיך מיר, „אמן" אויף יעטווידן פסוק פון תנ"ך.

אך, ווען איך האב איצטער אין דער לייזיקער בעט דעם אלטן „בעזבאזשניק" ב. פיינגנבוים, ע"ה, וואלט איך אים איבערצייגט, אז אויך די וועלט איז דאך א שטיק יענע־וועלט!...

ימים נוראים
אין א לונגען־סאנאטאריע

די עטלעכע צענדליק פאציענטן פון דער סאנאטאריע פאר לונגען־קראנקע אין די קעטסקילס האבן שוין עטלעכע וואכן פאר ראש־השנה געהאט באקומען דעם ימים נוראים פיבער.

ס'איז אזא מין עכט־יידישער פיבער, וואס די גוי'אישע „נוירסעס" האבן אים בשום אופן ניט געקאנט דערטאפן, ווייל צו די טערמאמעטערס אין מויל איז ער ניט דערגאנגען.

אויך אפילו די דאקטוירים האבן ניט געקאנט באמערקן, אז זייערע פאציענטן זיינען פונקט ערב ראש השנה געווארן עפעס „ניט מיט אלעמען", ווייל ס'האט זיך זיי שטארק פארבענקט צו זיין דווקא מיט אלעמען!

יע, אט טאקע דערפאר, וואס מען איז געווארן, ניט פאר קיין יידן גערעדט, קראנק, מען הוסט, מען שוויצט, מען פיבערט — גלוסט זיך נאך שטארקער צו זיין אין די טעג פון גרויסן יום־הדין אינאיינעם מיטן פאלק און בציבור אויסבעטן ביים רבונו־של־עולם א כתיבה וחתימה טובה, דאס הייסט, — לכל־הפחות, — אביסעלע מער געזונט און אביסעלע ווינציקער הוסטעריי.

פארשטייט זיך, אז קראנקע מענטשן, וואס זייער הויפט־קוראציע באשטייט אין ליגן 24 שעה פון מעת־לעת אין בעט, קאנען ניט אריינפארן מיט זייערע שפיטאל־בעטן, כאטש זיי זיינען אויף רעדלעך, אין בית־מדרש פון דעם שכנותדיקן שטעטל.

נאר ר' אמנון, דער מחבר פון דעם „ונתנה תוקף", האט זוכה געווען, מען זאל אים ברענגען א געפעטלטן אום ראש־השנה אין שול אריין, וואו ער האט אויסגעהויכט זיין הייליקע נשמה.

האט מען זיך אן עצה געגעבן און מען האט אין שפיטאל גופא אימפראוויזירט א מנין.

מען האט אויסגעקליבן איינעם א ליידיקן שפיטאל־צימער, וואס זיינע פענסטער גייען ארויס צום מזרח, יעדער איינער פון די חולאים, וואס איז געווען פיזיש בכח צו פארלאזן אויף עטלעכע שעה זיין בעט, האט זיך אנגעשלאסן אין דעם מנין.

ס'האבן זיך, ווי פון זיך אליין באוויזן טליתים און מחזורים, און די עטלעכע און צוואנציק יידן, וואס יעדער איינער פון זיי איז פריער געווען אליין און פאר זיך א מענטש, א „יא טעבע דאם," א „גובערניע" א גאנצע — ווער פון פוילן און ווער פון ליטע, ווער פון רומעניע און ווער פון אונגארן, ווער פון סאוועט־רוסלאנד און ווער אפילו פון אמעריקע גופא (ד. ה., שוין א געבוירענער אין אמעריקע) — זיינען זיי אלע־אלע געווארן פלוצלונג איין פעסט־געשלאסענע עדה, וואס געפינט זיך אונטער איין און דעמזעלבן גורל — אונטער דעם גורל פון דעם גרויסן יום־הדין!

ס'האט זיך באלד געמאלדן איינער א פאציענט, וואס איז געווען בכח צו ווערן א שליח־ציבור, און ער האט זיך אוועקגעשטעלט מיטן טלית איבערן קאפ ביים „עמוד", וואס איז גאר קיין עמוד ניט געווען, נאר א פשוטער שפיטאל־טיש.

איינער א פלינקער פארמער פון קאנעטיקוט איז ווי פון זיך אליין געווארן דער שמש, און דער אמעריקאנער געבוירענער, וואס קען אביסל די שווארצע פינטעלעך, איז ווי פון זיך אליין געווארן דער גבאי.

עס האט נאר געפעלט די ספר־תורה און ס'האט אויך געפעלט דער שופר.

אבער וואו איז דאס געזאגט געווארן, אז מען מוז לייענען די תורה דווקא פון א ספר־תורה — איז דען אונדזער חומש וויניקער הייליק ווי א ספר־תורה? מילא, וועט מען זיך באגיין אן הגבה און אן גלילה...

און וואו איז דאס געזאגט געווארן, אז קראנקע מענטשן מוזן בלאזן שופר דווקא פון א באראן־הארן? צי קאנען ניט די תקיעות, די תרועות און די שברימס פון קראנקע לונגען שפאלטן הימלען פונקט אזוי גוט ווי דאס אמתע שופר־בלאזן?

האבן מיר גאנץ געשמאק געדאוונט און עולה־תורה געווען איבער די חומשים און מחזורים, מער ניט, אין די ערטער, וואו ס'שטייט אין מחזור, אז „דא עפנט מען דעם ארון־קודש" — האבן מיר ניט געהאט וואס צו עפענען, א חוץ אונדזערע הערצער, וואס האבן אין דיביידע טעג ראש־השנה מיטגעקלאפט אינאיינעם מיטן גאנצן פאלק ישראל אין אלע עקן וועלט.

נאך ברייטער האבן זיך געעפנט אונדזערע הערצער, ווען דער שליח־ציבור האט צו אונדז געמאכט אן אפיל לטובת די געראטעוועטע יידישע קינדער אין אייראפע.

עפעס האט יעדער איינער פון אונדז פלוצלונג דערשפירט, אז אט יענע

ניצול־געוואָרענע יידישע קינדער זיינען דאָך אונדזער איינציקע טרייסט און האָפענונג אויף דער ווייטערדיקער עקזיסטענץ פון אונדזער פאָלק אויף יענער זייט ים.

מיר האָבן דאָך אונדזערע אייגענע קינדער אַוועקגעשיקט אויף יענער זייט ים, כדי צו ראַטעווען כאָטש אַ טייל פון אונדזער פאָלק. איז שוין גאָר אינ־גאַנצן פאַרשוואונדן געוואָרן די מחיצה צווישן אונדזערע קינדער און יענע קינדער. די לעבן־געבליבענע יידישע קינדער פון אייראָפּע זיינען אונדז געוואָרן פּונקט אַזוי ליב און טייער ווי אונדזערע אייגענע, און ס'האָט זיך געעפנט דער קוואַל פון טרערן, וואָס האָט אונדז ווידער אַמאָל פאַראייניקט און פאַרשמאָלצן אין איין עדה, וואָס געפינט זיך אונטער איין־און־דעמזעלבן גורל — אונטער דעם גורל פון דעם גרויסן יום־הדין.

„מי יחיה ומי ימות" — ווער ס'זאָל לעבן און ווער עס זאָל שטאַרבן!

די דאָזיקע האַרבע פראַגע איז אין אַ שפּיטאָל באַזונדערס אַנגעווייטיקט.

איבערהויפּט נאָך ווען דער שפּיטאָל געפינט זיך אויף אַ הויכן באַרג, וואָס מאַכט דיך צום הימל נעענטער ווי צו דער ערד.

און די שפּיטאָל־בעט מיט אירע הויכע זשיראַפן־פיס הויבט זיך ביי־נאַכט אַלץ העכער און העכער צום אויסגעשטערנטן הימל, כאָטש נעם און גנבע דאָרטן אַוועק „דעם טעלערל פון הימל" (די לבנה, הייסט עס).

אַ נס, וואָס אין די ביידע נעכט ראש־השנה איז נאָך די לבנה אַזוי דינ־דין, ווי אַ מולדל, און ס'איז ניט כדאי זי צו גנבענען.

אָבער וואונדער איבער וואונדער! פאַר דער גאַנצער צייט פון אונדזער דאַווענען, סיי מנחה און מעריב, סיי שחרית און מוסף — האָט נאָך קיין איינ־ציקער חולה ניט אַ הוסט געטאָן!

ווי עס זעט אויס, זיינען די אַלע תפילות און יעלות אַ טייערע סגולה קעגן הוסטעריי.

אַ סברא, אַז מיר וועלן שוין איצטער, אין דער סאַנאַטאָריע, אָנהויבן דאַווענען יעדן טאָג.

די „נוירסעס" וועלן פאַרשפּאָרן צו באַזאָרגן אונדז יעדן טאָג מיט נייע שפּיי־קעסטעלעך. זאָלן זיי אויך געניסן פון אונדזערע „יעלות" און „פּיוטים".

אמת, איך בין זיך מודה, אַז זאַגנדיק די פּיוטים, וואָס זיינען דאָס רוב געסדר'ט לויטן אלף־בית, — האָב איך שטילערהייט מקנא געווען מיינע „קאָ־לעגן" פון מיטלאַלטער, וואָס האָבן זוכה געווען פאַראייביקט צו ווערן אין אונדזערע מחזורים און סידורים און מען זאָגט זיי, די פּיוטים, מיט אַזוי פיל טעם און האַרץ, כאָטש אַ סך, אַ סך פון די זאָגערס פאַרשטייען גאָר ניט דעם ריכטיקן טייטש זייערן!

וואָס וועט ווערן, האָב איך זיך שטילערהייט געפרעגט, מיט מיינע לידער?

וועט מען זיי דען וועז עס איז אויך אריינגעמען אין א נייעם מחזור, צי אין א נייעם סידור?

ווי עס זעט אויס, האט דער שליח־ציבור אונדזערער געהאט דערשפירט אונטער זיין טלית מיינע טרויעריקע געדאנקען און ער האט מיך פלוצלינג אויפגע־רופן צום מפטיר, אפגעבנדיק דורך דעם כבוד דעם נאך לעבעדיקן „פייטן" מיטן נאמען „דניאל בר' זאב."

די דאזיקע אומגעריכטע הויכע עליה האט מיך, ווירקלעך, דערהויבן צו עפעס א נייעם ראש־השנה אין מיין נע ונד'נעם לעבן, און מיר האט זיך אנגע־הויבן צו דוכטן, אז איך ווער שוין ווידער אמאל „בר־מצוה."

יע, כ'געדענק נאך גאנץ גוט מיין ערשטן מפטיר אין שטעטל, ווען איך בין געווארן 13 יאר אלט. די מאמע, ע"ה, האט ארויסגעקוקט „צאינה וראינה־דיק" פון די ווייבערשע שול־פענסטערלעך און זי האט זיך שטארק געפרייט, וואס איר מוזיניק־יתום זאגט אזוי גוט די הפטורה. אבער די מאמע מיינע האט געהאט א טבע צו וויינען ווען זי פרייט זיך... און זי פון מיין דעמאלטדיקן בר־מצוה־מפטיר אפגעגאסן געווארן מיט טרערן.

ווי עס זעט אויס, האב איך פון דער מאמען איבערגענומען בירושה די־זעלבע טבע און ביי יעדער דערהויבונג מיינער פארגלוסט זיך מיר וויינען.

האב איך ביי מיין צווייטן מפטיר (אין 45 יאר ארום נאך מיין ערשטן) זיך פלוצלונג פאנאנדערגעוויינט, ווייל כ'האב דערשפירט הינטער זיך מיין מאמען, ע"ה.

ניין, ס'איז ניט געווען די מאמע מיינע! ס'איז געווען איינע א פרוי, וואס איז געקומען באזוכן איר קראנקן מאן און, ווי עס זעט אויס, האט זי ניט געקאנט אויסהאלטן, וואס איר שוואכער מאן מוז איינער אליין אויסבעטן ביים רבונו של עולם א גוט יאר פארן גאנצן הויזגעזינט און פאר כל ישראל בכלל, האט זי פונקט צו קריאת התורה זיך אריינגעשלייכט אין אונדזער אימפרא־וויזירטן שפיטאל־מניז, און ווי נאר זי האט אריינגעקוקט אין איר מאנס מחזור, האט זי זיך תיכף באגאסן מיט טרערן, און אויף איר קוקנדיק האט שוין אויך דער קראנקער מאן אירער אנגעהויבן וויינען אין מחזור אריין.

איז מיר גלייך קלאר געווארן, אז דאס וויינט דאך עמיצנס א מאמע, און ווען א יידישע מאמע וויינט מוזן שוין אלע מיט איר מיטוויינען. האבן מיר אט אזוי וויינענדיק אריינגע'שנדר'ט פאר די יידישע יתומים אין אייראפע וויפיל ווער עס האט געקאנט. אבער אינמיטן דאווגען האט זיך דערהערט דאס שפיטאל־גלעקל. דאס האט די „נוירס" דערמאנט, אז מען דארף מעסטן די טעמפעראטור.

ס'האט אויסגעזען אזוי לעכערלעך צו גיין מעסטן די טעמפעראטור ווען מען האלט שוין ביים „ונתנה תוקף", וואו מענטשן קומען־אום דורך אזוי־

פיל פארשיידענע מינים טויטן, און ווען ר׳ אמנון אליין, דער מחבר פון דעם „ונתנה תוקף״ ליגט שוין מיט אפגעהאקטע הענט און מיט אפגעהאקטע פיס ביים עמוד אין דער שול פון מאינץ און זאגט ודוי בפני כל עם ועדה אין דער פארם פון זיין אומשטערבלעכן „ונתנה תוקף״.

ס׳איז אזוי מאדנע צו אנהויבן מעסטן די טעמפעראטור אין א סאנאטאריע צווישן די קעטסקיל־בערג, ווען מען געפינט זיך גאר מיט לייב־און־לעבן אין מאינץ!

ס׳איז עפעס אלץ אזוי מאדנע, ווען מען דאוונט אום ראש השנה אין אן אימפראוויזירטן שפיטאל־מנין, אן א ספר־תורה און אן א שופר, אבער די תקיעות און די שברימס פון די צעלעבערטע לונגען האבן זיכער געשפאלטן הימלען פונקט אזוי גוט ווי די אמתע תקיעה־גדולות פון א שופר.

אין אט אזא מין הימל־שפאלט האט זיך היינטיקע ימים נוראים אריינגע־כאפט אויך אייער פריינט דניאל בר׳ זאב און ער האט דארטן אויסגעבעטן א גוט, מזלדיק יאר פאר אלע זיינע געטרייע לעזערינס און לעזער און דעם גאנצן פאלק ישראל בכלל.

„לשנה טובה תכתבו ותחתמו!״

„גם אתם!״

אמן.

שווינדזוכט און ליבע

אויך צום קרענקען מוז מען האבן טאלאנט, ווי צום שרייבן.

ניט יעדער שרייבער, וואס האט אפגעדרוקט א ליד, צי א דערציילונג ווערט שוין תיכף אומשטערבלעך, ווי ער גלויבט, און ניט יעדער מענטש, וואס איז באפאלן געווארן פון א וועלכער ניט איז קרענק, איז שוין פאראורטיילט צום טויט, ווי אים דוכט זיך.

און פונקט ווי צווישן שרייבער זיינען פאראן גראפאמאנען, אזוי זיינען אויך פאראן צווישן חולאים איינגערעדטע „קרענקס״. עס דוכט זיך זיי שטענ־דיק, אז זיי זיינען געפערלעך קראנק און זיי נודיען אזוי לאנג ווען זייערע איינ־גערעדטע קרענק ביז די אנדערע ווערן פון זיי קראנק.

ווען אזא איינער באקומט אמאל צאנוויטאק, טאקע אמתן צאנווייטאק — מיינט ער שוין, אז די וועלט גייט אונטער און ער קריכט אויף די ווענט!

ווען מען פארמאגט אבער אביסעלע מוט און לאגיק — ווייס מען דאך,

אז ווי נאָר מען רייסט אַרויס דעם קראַנקן צאָן — ווערט דאַך די וועלט ווידער אַזוי ליכטיק און מעשי־בראשיתדיק, כאַטש נעם און מאַך איבער איר „שהחינו״!

דאָס געמליכע איז אויך מיט אַלע אַנדערע קרענק! מען דאַרף נאָר האָבן געגוג צייט און געדולד די קרענק צו באַזייטיקן, אָדער זי, לכל הפּחות, צו צוימען. דענסטמאָל, איז די פרייד פון געזונט ווערן מכפּר פאַר די אַלע שרעק און ווייטאָקן, וואָס זי האָט געהאַט פאַרשאַפט!

סוף־כל־סוף איז אַ קרענק געגעבן געוואָרן צו אַ מענטשן ניט זיין לעבן צו פאַרקירצן, נאָר אים צו פאַרלענגערן!

אויך די באַקטעריעס אָדער באַצילן, וואָס פאַראורזאַכן די אָדער יענע קרענק, האָבן דאָך די אַמביציע, וואָס לענגער צו לעבן און צו פרוכפּערן זיך. דאַרף מען זיי באַהאַנדלען, די באַצילן, ניט מיט רציחה און גאַזלאַ־וואַיסטווע, וואָס מאַכט זיי ווילד, נאָר דווקא זייער איידל און קאָרעקט. דענסטמאָל זעען זיי, אַז דער נפש, אין וועלכן זיי האָבן זיך אַריינגעכאַפּט, איז אַ דזשענטלמאַן און אַ בר־דעת, דענסטמאָל קאָן מען שוין מיט זיי שליסן אַזאַ מין שלום־בית, לויט וועלכן די ביידע צדדים וועלן זיך שטיל און פאַוואָלע אויסלעבן אינאיינעם זייערע הונדערט מיט צוואַנציק יאָר.

איך רייד דאָ ניט, פאַרשטייט זיך, פון אַזעלכע עפּידעמיעס, ווי טיפוס, כאָלעריע, מלחמות און רעוואָלוציעס, וואָס מיט זיי קאָן מען ניט שליסן קיין שום „דזשענטלמען־אַגרימענטס״, ווייל זיי ברעכן סיי־ווי אַלע שלום־טראַקטאַטן.

איך האָב דאָ דער עיקר אין זינען אַזעלכע שטילע, כראָנישע קרענק ווי שווינדזוכט, געלזוכט, אייפּערזוכט, שרייבזוכט און ענלעכע „זוכטן״, וואָס מען מוז זיך מיט זיי איינלעבן, כדי מיט זיי אינאיינעם צו שטאַרבן אַ בכבודיקן טויט.

אַ מענטש, וואָס פאַרשטייט די גרויסע קונסט זיך איינצולעבן מיט אַ געוויסער קרענק, לעבט אַ טאָפּלטן לעבן. ער לעבט דעם לעבן פון די באַצילן, צו וועלכע ער מוז זיך שטענדיק צופּאַסן, און ער לעבט אויך זיין אייגענעם לעבן.

אַזאַ מין מענטש געפינט זיך שטענדיק אין אַ געהויבענעם צושטאַנד, ווי אַ פאַרליבטער, וואָס לעבט אויך אַ טאָפּל־לעבן (ער און זיין געליבטע!). דערפאַר טאַקע זיינען פון אַזעלכע כראָנישע חולאים אַרויסגעקומען אַ סך וועלט־באַרימטע שרייבער, קינסטלער, דיפּלאָמאַטן און אפילו דאָן־זשואַנען.

אַ באַזונדערס גרויסע צאָל באַגאַבטע מענטשן האָט אַרויסגעגעבן פון זיך דער טובערקולאָז־באַציל.

אין דער באַצילן־וועלט געהערט דער טובערקולאָז־באַציל צו דער אַקאַדעמיע פון די „אומשטערבלעכע״. די דאָקטוירים מיט די פּאַטענטן האָבן שוין לאַנג פעסטגעשטעלט, אַז שווינדזוכט איז פונקט אַזוי אומשטערבלעך, ווי ליבע.

די קרובהשאפט באשטייט אין דעם, וואס די ביידע מחלות האבן א טבע צו באפאלן מענטשן אומגעריכטערהייט, און וואס צו די ביידע מחלות איז נאך ביז היינט ניטא קיין שום תרופה.

אויך די סימפטאמען זייערע זיינען שטארק ענלעך איינע צו די אנדערע.

סיי ביי די שווינדזיכטיקע און סיי ביי די פארליבטע איז די טעמפעראטור (אדער „טעמפעראמענטור") שטענדיק געהעכערט, די אויגן בליצן מיט באהאלטענע גלוסטעניש און מען שוויצט אונטער.

דער דאזיקער מיסטעריעזער צוזאמענהאנג צווישן שווינדזוכט און ליבע איז פאר די מעדיצינער נאך ביז היינט א גרויסע רעטעניש. מען ווייס נאר, אז צווישן די טי־בי־קראנקע מענטשן איז די צאל אומגליקלעך־פארליבטע, אדער אומגליקלעך־חתונה געהאטע געווען גרויס, און מען ווייס אויך, אז שווינדזיכטיקע מענטשן האבן א באזונדער שוואכקייט צו פארשיידענע מינים ליבע־אוואנטיורעס. דעריבער טאקע האלט מען אין די לונגען־סאנאטאריעס די פרויען באזונדער און די מענער באזונדער.

דער צוזאמענהאנג צווישן שווינדזוכט און ליבע איז מיר געווארן נאך קלערער, ווען איך האב אין דעם סאנאטאריע־„בענטשערל" פאר די פאציענטן געפונען אזא מין באשרייבונג פון שווינדזוכט:

„טובערקולאז איז א כראנישע קראנקהייט. די קערענדלעך, וועלכע זיינען פארזייט געווארן אין די קינדער־יארן, קאנען אמאל ניט ברענגען קיין פרוכט, אזוי צו זאגן, ביז דער מענטש ווערט עלטער. די קראנקהייט קאן אמאל זיין באהאלטן פאר פיל יארן ביז וואנען זי דערוואכט און מען געפינט אויס וועגן איר."

פונקט דאס נעמלעכע לאזט זיך דאך אויך זאגן וועגן דער ליבע!

אויך די ליבע איז א כראנישע קראנקהייט. אויך די קערנדלעך פון דער ליבע, וואס זיינען פארזייט געווארן אין די קינדער־יארן, קאנען געבן זייער פרוכט, אזוי צו זאגן, ווען דער מענטש ווערט עלטער, און אויך די ליבע קאן אמאל זיין באהאלטן פאר א סך יארן (איבערהויפט — די לינקע ליבעס!) — ביז מען געפינט אויס וועגן זיי...

דער דאזיקער טשיקאווער צוזאמענהאנג צווישן די ביידע אנשיקענישן האט מיך שטארק פאראינטערעסירט און כ'האב נאך בדעה אנצושרייבן וועגן דעם א שטרענג־וויסנשאפטלעכע ארבעט פון פסיכאאנאליטישן שטאנדפונקט.

דערווייל אבער בין איך נאר אויסן אויפצוקלערן מיינע ליבע לעזעריננס און לעזער, אז די שרעק פאר די ביידע מחלות, ד. ה. פאר שווינדזוכט און פאר ליבע, איז שטארק איבערגעטריבן געווארן סיי פון די דאקטוירים און סיי פון די פאעטן...

ווי א מענטש, וואס האט גענוג דערפארונג אויף די ביידע געביטן, קאן

איך אייך פאַרזיכערן, אַז אין אַמעריקע קאָן מען אַ סך גיכער אומקומען פון אַן אויטאָ, צי פון אַ „האַלד־אַפּ" איידער פון שווינדזוכט, צי פון אייפער־זוכט (אַדער „ליבע", ווי מען רופט עס פאַרשטעלטערהייט).

לויט די סטאַטיסטיקס פון איינער אַ גרויסער פאַרזיכערונגס־געזעלשאַפט, באַקומט זיך, אַז אין אַמעריקע שטאַרבט מען איצט פון טובערקולאָז מיט 85 פּראָצענט ווייניקער ווי מיט 35 יאָר צוריק.

„דאָס מערקווירדיקסטע דערביי," ווערט געזאָגט אין דער דאָזיקער סטאַ־טיסטיק, „וואָס טובערקולאָזיס איז איינע פון יענע קראַנקהייטן, מיט וועלכער עס גייט אַן אַ קאַמף אַזוי לאַנג און אַזוי איינגעשפּאַרט, און דאָך האָט מען ביז איצטער קיין מיטל קעגן דער דאָזיקער קראַנקהייט נאָך ניט געפונען.

„מען האָט אַנטוויקלט מעדיצינען צו היילן דיפטעריט, לונגען־אָנצינ־דונג, סיפילים און אַ לאַנגע רייע אַנדערע קראַנקהייטן, וואָס ווערן פאַראורזאַכט פון באַקטעריעס, אָבער ניט קעגן טובערקולאָזיס. און דאָך איז די שטערבלעכקייט פון אָט דער קראַנקהייט איצטער מיט פולע 85 פּראָצענט קלע־נער, ווי ס'איז געווען מיט 35 יאָר צוריק. אָט די רעזולטאַטן," ווערט ווייטער געזאָגט אין דער סטאַטיסטיק, „זיינען דערגרייכט געוואָרן הויפּטזעכלעך דורך די פאַרשיידענע היגיענישע סאַניטאַרישע מיטלען, אָבער ניט דורך דער מעדי־צין!"

מיט אַנדערע ווערטער, הייסט עס, אַז די פאַרבעסערטע לעבנס־באַדינ־גונגען פון דער באַפעלקערונג האָבן פאַר די לעצטע 35 יאָר פאַרקלענערט די שטערבלעכקייט פון טובערקולאָז אויף גאַנצע 85 פּראָצענט.

און ווער, פרעגט זיך, האָט אויסגעקעמפט די בעסערע לעבנס־באַדינ־גונגען, אויב ניט דער גוט־אָרגאַניזירטער פּראָלעטאַריאַט?

אַזוי אַרום באַקומט זיך, אַז די יוניאָנס האָבן אין קאַמף קעגן דער אַזוי־גערופענער „פּראָלעטאַרישער קרענק" אויפגעטאָן פיל מער ווי די מעדיצין!

דער דאָזיקער פאַקט איז פאַר דעם ברייטן עולם נאָך ווייניק באַקאַנט, און דעריבער האַלט איך פאַר מיין חוב צו אַרויסטראָגן אים אין דער עפנט־לעכקייט.

איצטער איז מיר שוין אויך פאַרשטענדלעך די פראַגע, וואָס די פּאַציענטן פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע האָבן מיר געשטעלט שוין ביי דעם ערשטן „שלום עליכם," און נעמלעך: — צו וועלכן ברענטש איך „באַלאַנג"?

ווען איך האָב די נייגעריקע פּאַציענטן געזאָגט דעם אמת, אַז איך „באַ־לאַנג" צו קיינעם נישט — האָבן זיי מיך אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן און מיך אָנגעהויבן צו איבערצייגן, אַז אין אַמעריקע מוז יעדער איינער „באַלאַנגען".

— און אַז מען „באַלאַנגט" שוין איז וואָס? — האָב איך תּמ'עוואָטע אַ פרעג געטאָן.

— ווען מען „באַלאַנגט" צו אַ וועלכער ניט איז אָרגאַניזאַציע, אָדער לאַנדסמאַנשאַפט, — האָט מיר איינער אַ באַרעדעוודיקער פּאַציענט מסביר געווען, — קאָן מען דענסטמאָל אַ געווויסע צייט קרענקען אומזיסט, און ווען איינער גיט, ניט פאַר אונדז געדאַכט, אַ שטאַרב אַוועק — באַקומט ער אַ פיינע לויה און די „מנחם־אבל־קאָמיטע" קומט טרייסטן די אַלמנה מיט אַ טשעק...

— און וואָס טוט מען פאַר די יתומים, נעבעך? — האָב איך ווידער אַמאָל תמ'עוואַטע אַ פרעג געטאָן.

— זעט איר, וואָס איז שייך צו די קינדער — איז ווי נאָר זיי ווערן אַ ביסל דערוואַקסן — „באַלאַנגען" זיי שוין מער ניט צו די עלטערן! — האָט דער באַרעדעוודיקער פּאַציענט שווער אַ זיפץ געטאָן.

— צו וועמען יע „באַלאַנגען" זיי? — האָב איך נייגעריק פאַרגעזעצט דעם שמועס, כדי צו לאָזן דעם פּאַציענט אויסצוזיפצן פון זיך דעם גאַנצן „צער גידול בנים" אין אַמעריקע.

— זיי „באַלאַנגען", זאָגן די קינדער, צום אַנקל סעם און „דאַטסאָל!"

— און וואָס איז מיט „כּיבוד אב" און „כּיבוד אם," ווי אין פּסוק שטייט? האָב איך אים ווייטער געצויגן פאַר דער צונג.

— פון אַזעלכע פּסוקים ווייס מען ניט אין אַמעריקע! — האָט זיך דער פּאַציענט פאַרהוסט מיט אַ שווערן, לאַנגן הוסט, און די אַלע אַנדערע פּאַציענטן האָבן אים שטאַרק מיטגעפילט.

איז מיר שוין באַלד געוואָרן קלאָר, אַז צווישן די פּאַציענטן פון דער סאַנאַטאָריע איז די קינדער־פראַגע נאָך מער אַנגעווייטיקט ווי ביי די געזונטע עלטערן.

אַ קראַנקער טאַטע נויטיקט זיך דאָך פיל מער אין דער אויפמערקזאַמקייט און צוגעבונדנקייט פון קינדער, און ווען כ'האָב פאַר זיי אויפגעהויבן די פראַגע פון קינדער — האָבן זיי אַלע באַקומען אַזעלכע אומעטיקע פּנימער, ווי „בעזדיעטניקעס", חלילה...

איינער אַ פאַרמער פון ניו דזשוירזי האָט מיר אָבער באַלד געבראַכט אַ פיינעם משל פון זיין אייגענער דערפאַרונג.

— מיין ווייב, — זאָגט ער מיר, — האָט איינמאָל אַוועקגעזעצט אַ הון אויף ענטעלשע אייער. אַ הון, זאָגט זי מיר, קאָן אויסזיצן מיט איין מאָל אַ סך מער אייער ווי אַ ענטל, און די ווייב מיינע, — זאָגט מיר דער פאַרמער, — האָט געוואָלט האָבן וואָס מער ענטלעך אויפן הויף. האָט טאַקע די הון אויסגעזעסן אַ גאַנצן טוץ ענטלעך, אָבער ווען די ענטלעך זיינען אונטערגעוואַקסן — זיינען זיי אַוועק צום וואַסער. די הון איז זיי נאָכגעגאַנגען, ווי אַ געטרייע מאַמע, אָבער ווען די ענטלעך האָבן זיך אַוועקגעלאָזט שווימען אין וואַסער אַריין — איז די הון שטיין געבליבן אויפן ברעג אַ צעטומלטע און

איבערגעשראָקענע. זי האָט אומזיסט געקוואַקעט און געקוואַקעט. די ענטע־לעך האָבן זיך אויף איר אַפילו ניט אומגעקוקט. זיי זיינען געשוואומען ווייטער...

ס'איז געווען פּשוט אַ צער־צעלי־חיים צו קוקן אויף דער הון! — האָט דער פּאַרמער פאַרענדיקט זיין משל.

צום נמשל איז ער שוין ניט געקומען, ווייל די קראַנקען־שוועסטער האָט אָנגעהויבן צו קלינגען מיטן גלעקל — אַ סימן, אַז מען מוז גיין אין די בעטן מעסטן די טעמפּעראַטור.

שווינדזוכט און אייפערזוכט

וויבאַלד שווינדזוכט און ליבע זיינען ענלעך איינע אויף דער אַנדערער — זיינען במילא שוין אויך שווינדזוכט און אייפערזוכט, ווי צוויי לייבלעכע שוועס־טער. זייער ענליכקייט באַשטייט אין דעם, וואָס צו דיביידע קרענק האָט מען נאָך ביז היינט ניט אויסגעפונען קיין שום הייל מיטל. מען ווייס נאָר, אַז די שווינדזוכט־באַצילן זעען אויס, ווי מיקראָסקאָפּישע שטעקעלעך, בעת די איי־פערזוכט־באַצילן זעען שוין אויס ווי די אמתע שטעקנס... מען ווייס אויך, אַז שווינדזוכט פרעסט, דער עיקר, די לונגען, בעת אייפערזוכט פרעסט דאָס האַרץ. אויף שווינדזוכט ליידן דאָס רוב מענער בעת אייפערזוכט איז כמעט דורכאויס אַ ווייבערשע קרענק, אָבער ניט געקוקט אויף אָט די קליינע אונטערשיידן — זיינען די ביידע מחלות אומהיילבאַר ביזן טויט.

ווי אַ באַווייז צו דער דאָזיקער פעסטשטעלונג — קאָן דינען די פאָלגנ־דיקע געשיכטע, וואָס איינער אַ פּאַציענט פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע האָט מיר דערציילט.

ער האָט מיר דערציילט, אַז די געשיכטע האָט כלומרשט פּאַסירט מיט זיי־נעם אַ פריינט, אָבער לויט זיינע צעבליצטע אויגן, ווי אויך לויט די צו־פיל איינצלהייטן, וואָס אַ פרעמדער מענטש קאָן זיי גאָר ניט באַנעמען — האָב איך זיך באַלד אָנגעשטויסן, אַז די מעשה האָט טאַקע פּאַסירט מיט אים גופא, מיט דעם פּאַציענט... האָב איך זיך, פאַרשטייט זיך, געמאַכט תמ'עוואַטע און אים געלאָזט דערציילן די מעשה וועגן שווינדזוכט און אייפערזוכט, ווי זי וואָלט געווען פּאַסירט מיט אַן אַנדערן...

— „ווען דער פריינט מיינער — האָט דער פּאַציענט אָנגעהויבן צו דער־ציילן שטיל און פּאַוואָליע — האָט באַשלאָסן אַוועקצושיקן זיין קראַנק גע־

וואַרענע פרוי אין אַ לונגען־סאַנאַטאָריע — האָט שוין די פרוי געשפּירט, אַז אירע טעג זיינען געציילטע. ער, דער פּריינט מיינער, האָט נישט געוואוסט, אַז זיין יונגע פרוי איז שווער קראַנק. ער פלעגט זעלטן זיין אינדערהיים, וויל ער איז געווען אַ רייזנדיקער אַגענט פון אַ גרויסער וועלט־פירמע, אָבער די ליבע צווישן זיי ביידן איז געווען זייער שטאַרק.

האָט זיך דעם יונגן ווייבל פאַרגלוסט איבערצולאָזן דעם געליבטן מאַן אירן אַזאַ מין אָנדענק, וואָס זאָל אים האַלטן מיט איר געבונדן כל זמן ער לעבט.

איז זי בגנבה פון דעם מאַן אַוועק אין אַ גראַמאָפאָן־געשעפט און האָט דאָרטן אַריינגעזונגען אויף אַ פּלאַטע צוויי לידער, וועלכע דער מאַן אירער האָט באַזונדערס ליב געהאַט.

איין לידל איז געווען דאָס יידישע, „דודקעלע", און דאָס צווייטע — די רוסישע „האָידא טראָיקאַ".

מיט אָט די דאָזיקע צוויי לידעלעך האָט זי אַמאָל מיידלוויז, געפאַנגען זיין בחור־האַרץ.

ווען זי וועט אין סאַנאַטאָריע שטאַרבן, — איז דעם ווייבל איינגעפאַלן, — וועט אים כאָטש פאַרבלייבן די שטימע אירע צום אָנדענקען.

אין אַ פּאָר חדשים אַרום איז זי טאַקע געשטאָרבן.

איר מאַן איז אַפילו נישט געלונגען צו זיין אויף איר לויה, וויל גראָד דענסטמאָל איז ער צוליב ביזנעס געווען אַוועקגעפאָרן קיין אויסלאַנד.

דער יונגער אַלמן האָט צוערשט געהאַט באַשלאָסן צוצופאָרן אַ קוק טון כאָטש אויף איר קבר; אָבער נאָכדעם האָט ער חרטה געהאַט, וויל כל־זמן ער האָט מיט די אייגענע אויגן נישט געהאַט געזען איר קבר, קען זיך אים נאָך אַלץ דוכטן, אַז זי לעבט נאָך דאָרטן אין סאַנאַטאָריע, אַז זי קען נאָך אַמאָל צו אים צוריקקומען.

ער וואָלט אַפילו געווען גליקלעך, דער אַלמן, ווען די סאַנאַטאָריע שיקט אים אויך ווייטער יעדן חודש אַ נייע רעכענונג.

דאָס פּעקל מיט דעם ווייבס זאַכן, וואָס די סאַנאַטאָריע האָט אים צוריק־געשיקט איז אַ לענגערע צייט געלעגן ביי אים ניט פאַנאַנדערגעפּאַקט.

אָבער איינמאָל, ווען דער אַלמן האָט זיך געהאַט שטאַרק פאַרבענקט נאָך זיין יונג־פאַרשטאָרבענעם ווייבל — האָט זיך אים פאַרגלוסט אַ קוק צו טאָן, כאָטש אויף אירע קליידער און וועש. ער וואָלט דענסטמאָל צעקושט אַלע אירע העמדער און זאַכן.

פאַנאַנדערפּאַקנדיק מיט גרוים האַרצקלאַפּעניש די זאַכן אירע — האָט ער זיך פּלוצלינג אָנגעשטויסן אויף אַ גראַמאָפאָן־פּלאַטע. איז ער געוואָרן נייגעריק צו זען, וואָס איז דאָס פאַר אַ גראַמאָפאָן־פּלאַטע, וועלכע זיין פרוי האָט

אין סאנאטאריע געהאט פארשטעקט צווישן אירע קליידער? האט ער אנגע־שטעלט זיין גראמאפאן און ער האט באלד דערהערט:

— „רבונו של עולם, כ'וועל פאר דיר א דודקעלע שפילן. אויבן דו, אונטן דו, מזרח דו, מעריב דו, רק דו, נאר דו!"...

מיין פריינט איז געפאלן אין חלשות.

ווען זיין שווארצע דינסט האט אים געהאט אפגעמינטערט—האט ער ווי א משוגענער אנגעהויבן צו איר צו שרייען!

— הער נאר, הער! מיין ווייב פון יענער וועלט איז ווידער דא! אט זיי־נען אירע קליידער, אט איז איר שטים! און ווי א צעדרייטער האט ער גע־געבן א כאפ אן די גראמאפאן־פלאטע און זי ווידער געלאזט אין גאנג. האבן דיביידע — מיין פריינט און די דינסט — דערהערט פלוצלינג דאס רוסישע ליד! „היידא, טראיקא, סניעג פושיסטי, נאטש מאראזנאיא קרוגאם!"

— סע שטימט, ס'איז ריכטיק! — האט די שווארצע אנגעהויבן צו שריי־ען — ס'איז דאך טאקע איר שטים! און זי האט זיך דריי מאל איבערגעצלמט.

דענסטמאל ערשט איז שוין דעם פריינט מיינעם קלאר געווארן, אז ס'ווייבל זיינס האט אים פארן טויט געמאכט א סורפריז און ער וואלט איר פאר דעם גליקלעכן איינפאל צעקושט אלע גלידער!

ווען ער איז שפעטער אביסל איינינקער אליין אוועק שלאפן אין דער צוויי־פאכער בעט — האט ער ערשט דענסטמאל דערשפירט, אז ער איז טאקע פאר־בליבן אן אלמן. א וויסטער אלמן און ער האט אנגעהויבן צו וויינען אין דער קאלטער קישן אריין, ווי ער וואלט זיך ערשט איצטער געהאט געכאפט, אז דאס ווייב זיינס איז אים געשטארבן, אויף אייביק געשטארבן.

אין א יאר ארום איז מיין פריינט געטרייסט געווארן. ער האט צום צווייטן מאל חתונה געהאט מיט א חברטע פון זיין ערשטער פרוי, וואס האט געוואוסט ווי צו שעצן דעם אנדענק פון איר פארגענגערין.

זי פלעגט אים דערלויבן אפילו פון צייט צו צייט אנצושטעלן דעם גראמא־פאן מיט דער פלאטע פון זיין טויטן ווייב און מכבד זיין דערמיט זייערע געסט.

זי איז געווען זיכער, דאס צווייטע ווייבל זיינס, אז וויבאלד דער מאן אירער קען אזוי גוט שאנעווען דעם אנדענק פון דעם ערשטן ווייב, וועט ער אוודאי און אוודאי שאנעווען אויך דאס לעבעדיקע ווייב זיינס.

אבער ניט אלע אירע חברטעס זיינען מיט איר געווען איינשטימיק. איינע, אן עלטערע מויד, האט מיט איר אנגעהויבן איינצוטענה'ן, אז זי וואלט בשום אופן נישט דערלויבט דעם מאן אירן זיך צו עסק'ן מיט דעם פארשטארבענעם ווייב.

— וואו איז דאס געהערט געווארן, — פלעגט די אלטע מויד פון צייט צו צייט אריינדרעלעווען מיט איר גרילצנדיקער שטים גלייך אין הארצן אריין צו

איר חברטע. — וואו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז אַ טויט ווייב זאָל האַלטן אין איין אַריינשרייען צו איר מאַן, וואָס האָט שוין ווידער חתונה געהאַט: „רק דו, נאָר דו, אויבן דו, אונטן דו, דו, דו!". — פֿע, חלשות!

פֿון דענסטמאָל אַז האָט דאָס צווייטע ווייבל זיינס אָנגעהויבן צו ווערן אייפֿערזיכטיק צו דער גראַמאַפֿאָן־פּלאַטע.

ווען אַ פֿרוי ווערט אייפֿערזיכטיק, איז זי פֿעאיק צו באַגיין דעם גרעסטן פֿאַרברעכן!

האָט דאָס צווייטע ווייבל זיינס צוערשט בגנבה צוקראַצט אַביסל די פּלאַטע — עס זאָל זיך באַקומען, אַז דאָס טויטע ווייב איז געוואָרן הייזעריק.

„אַלע לונגען־קראַנקע ווערן הייזעריק", — האָט זי זיך אַליין צוגעגעבן מוט. באַלד, אָבער, האָט זי זיך געכאַפּט, אַז זי האָט אָפּגעטאָן אַ גרויסע נאַרישקייט. דער מאַן אירער וועט דאָך גלייך פֿאַרשטיין, אַז אַ שטימע פֿון אַ פֿאַרשטאָרבענעם קען דאָך שוין נישט ווערן הייזעריק.

איז זי נישט פֿויל געווען, די אייפֿערזיכטיקע, און זי איז אַוועק אין אַ גראַמאַפֿאָן־געשעפֿט צו לאָזן די פּלאַטע איבערזינגען אויף אַ צווייטער, אַ נייער, אויב נאָר די הייזעריקייט וועט פֿאַרשווינדן.

האָט מען איר דערקלערט, אַז די הייזעריקייט וועט שוין מוזן אַריבערגיין אויך אויף דער נייער פּלאַטע.

איז זי אַזוי צעטומלט געוואָרן, דאָס צווייטע ווייב זיינע, אַז זי האָט גאָר איינגאַנצן באַשלאָסן די פּלאַטע צו פֿאַרניכטן און אַ סוף זאָל עס נעמען.

נעמט זי און וואַרפֿט אַריין די פּלאַטע אין ברענענדיקן אייוועלע אַריין.

זי האָט, הייסט עס, פֿאַרברענט דאָס ערשטע ווייב זיינע, ווי מען פֿאַר־ברענט אַ מת אין קרעמאַטאָריע.

ערשט דאַן האָט זיך די אייפֿערזיכטיקע פֿרוי דערשפּירט, ווי אַן אמתע מערדערין. ווען דער מאַן אירער האָט זיך געהאַט צוריקגעקערט פֿון אויס־לאַנד אַהיים, איז זי פֿאַר אים געפֿאַלן אויף די קני און היסטעריש אָנגעהויבן צו שרייען:

— שיס מיך, קוילע מיך, — איך בין אַ מערדערין!

דער מאַן אָבער, וואָס איז געווען בשבע אַ גוטמוטיקער מענטש, האָט דאָס היסטעריש־געוואָרענע ווייב זיינע נישט געשאָסן און נישט געקוילעט.

ער האָט זי נאָר אַריינגעבראַכט אויף איניקע חדשים אין אַ סאַנאַטאָריע פֿאַר נערוון־קראַנקע, און אַליין איז ער אַוועקגעפֿאָרן אויף קבר־אבות צו זיין ערשטער פֿרוי שטעלן איר אַ מצבֿה.

די מצבֿה, וואָס ער האָט איר געשטעלט, איז געווען פֿון שוואַרצן גראַניט און קיילעכדיק, ווי אַ גרויסע, גאָר גרויסע גראַמאַפֿאָן־פּלאַטע. אויף איין זייט האָט ער געלאָזט אויסקריצן מיט גאָלדענע אותיות די ערשטע פּאָר שורות פֿון

„האידאַ טראַיקאַ”, און אויף דער צווייטער זייט די ערשטע פּאָר שורות פון דער „דודעלע”.

די דאָזיקע מערקווירדיקע מצבה ווערט איצטער געוויזן צו אַלע טוריסטן, וואָס קומען אין יענעם פּלאַץ, וואו די סאַנאַטאָריע געפינט זיך.

אַבערגלויבישע מענטשן דערציילן אַפילו, אַז שפּעט ביינאַכט הערט מען די דאָזיקע צוויי לידער אַרויסזינגען פון קבר אַרויס.

איך, אַבער, גלויב נישט אין דעם.

— אַבער וואָס איז געוואָרן מיט דער צווייטער פרוי פון אייער פריינט?

— בין איך געוואָרן נייגעריק צו וויסן.

— די צווייטע פרוי, די אייפערזיכטיקע, איז נאָך ביז היינט אין אַ משוגעים-אַנשטאַלט. זי הערט דאָרטן ניט אויף צו זינגען: „מזרח דו, מערב דו, אויבן דו, אונטן דו!” ווי ס׳וואָלט אין איר אַריין דער דיבוק פון דער ערשטער...

אַ בריוו פון בערלין

אַ לונגען-שפּיטאָל איז כמעט ענלעך צו אַ תפיסה, מער נישט וואָס אין אַ תפיסה זיצט מען און אין אַ שפּיטאָל ליגט מען.

ס׳איז פאַראַן נאָך אַ שטיקל אונטערשייד צווישן אַ שפּיטאָל און אַ טורמע: אין אַ טורמע ווייסט מען אין פאָראויס, ווי לאַנג מען וועט דאַרפן זיצן, בעת אין אַ לונגען-שפּיטאָל ווייסט מען קיינמאָל נישט אין פאָראויס, ווי לאַנג מ׳וועט דאַרפן ליגן.

דאָך אַבער איז, פאַרשטייט זיך, אַ סך אַנשטענדיקער און אַפילו באַקוועמער צו ליגן אין אַ סאַנאַטאָריע, איידער צו זיצן, חלילה, אין סינג-סינג.

ווי ס׳זאָל ניט זיין, פילט זיך אַבער דער פּאַציענט די ערשטע צייט, ווי אַ שטיקל אַרעסטאַנט. ער ווערט פּלוצים איזאָלירט פון דער געזעלשאַפט, אָפּגעריסן פון דער משפחה, און ער מוז אויך אויפגעבן אַלע זיינע ביזנעס.

פּאָר אַזאַ איינעם איז זייער גוט, ווען מען קומט אים עפּעטערם מבקר חולה זיין און ווען מ׳שרייבט אים אַפּטע בריוועלעך.

דעמאָלט דערפילט דער חולה, אַז ער איז נאָך פאַר עמיצן נויטיק, אַז דרויסן בענקט מען נאָך אים, זאָרגט מען זיך פאַר אים. דאָס הויבט זיין שטימונג. דאָס העלפט אים אויך גיכער געזונט צו ווערן.

דעריבער טאַקע איז ביי יידן די מצוה פון ביקור חולים איינע פון די גרעסטע מצוות.

אויב איך האָב קיין טעות ניט, האָט נאָך ר׳ עקיבא געזאָגט, אַז דער

מענטש וואס איז נישט מקיים די מצוה פון ביקור חולים, איז געגליכן צו א מערדער: ער דערהרגעט ביים חולה דעם צוטרוי צו פריינט און דעם גלויבן אין זיין פאלק.

פארשטייט זיך, אז מען קאן אויך „מבקר חולה" זיין א קראנקן דורך א בריוו, אויב דער שפיטאל געפינט זיך ערגיץ־וואו אין די הרי חושך. ווער קאן דאס ווינטער־צייט שלעפן זיך, זאגן מיר, אזש אין די קעטסקיל־בערג, וואו ס'איז זייער קאלט און גליטשיק... אבער אויף איין פאסט־קארטל קאן מען אנשרייבן אזויפיל גוטע רייד, וואס פערזענלעך וואלט מען זיי גאר ניט געקאנט ארויסברענגען. אזוי ארום קאן מען שוין פאר איין סענט שריפטלעך מקיים זיין די מצוה פון ביקור חולים.

אדרבה, דורך א ביקור־חולים קארטל — ווער רעדט נאך דורך א בריוו פאר פולע דריי סענט — קאן מען דעם קראנקן אויפמונטערן נאך פיל מער, ווי דורך א פערזענלעכן באזוך.

ווען מען קומט פערזענלעך צו א חולה, דערשפירן זיך דיביידע צדדים אין א גרויסער פארלעגנהייט. דער חולה פילט זיך שלעכט, וואס ער קאן נישט אויפנעמען דעם גאסט, ווי עס באדארף צו זיין. ער טאר ניט אפילו, לויט די תקנות פון דער סאנאטאריע, צעקושן זיך מיטן אורח; אויב דער אורח געהערט צום צווייטן מין, איז דער פארדראס, פארשטייט זיך, נאך גרעסער.

דער ביקור־חולימניק, פון זיין זייט, דערפילט זיך אביסעלע שולדיק לגבי דעם חולה שוין צוליב דעם אליין, וואס דער גאסט איז דאך א סך פריווילעגירטער פון דעם חולה. דער גאסט קאן קומען, ווען ער וויל, און אוועקגיין, ווען ער וויל, בעת דער חולה מוז, נעבעך, ווייטער בלייבן ליגן מיט א געזונטן קאפ אין א קראנקן־בעט.

אזוי ארום ווערט צווישן די ביידע צדדים (דעם געזונטן מיט דעם חולה) געשאפן אזא מין געשפאנטע שטימונג, וואס נאר פסיכאאנאליטיקער קאנען זיך אין איר פאנאנדערקלייבן. דעריבער זאג איך, אז ס איז א סך געזינטער און באקוועמער מבקר חולה צו זיין א קראנקן פריינט דורך א פאסט־קארטל אדער דורך א בריוו.

אט, למשל, האבן מיך היינט „מבקר חולה" געווען דורך בריוו דריי פריינט פון דריי פארשיידענע שטעט אין אייראפע: פון מינסק, פון ווארשע און פון בערלין.

די אלע דריי הויפט־שטעט ליגן איצטער אונטער די חורבות פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די חורבות פון מינסק און פון ווארשע האבן ביי אונדז ארויסגעריסן שטיקער הארץ, אבער פון די חורבות אין בערלין קומט אונדז צו שטיקער געזונט.

וועל איך זיך היינטיקן מאָל אָפּשטעלן אויף דעם ביקור חולים בריוו פון בערלין.

עס רעדט זיך אין דעם בריוו וועגן דעם באַרימטן „ראָמאַנישן קאַפע" אין בערלין, דורך וועלכן עס איז פאַר די יאָרן 1935—1920 דורכגעגאַנגען כמעט די גאַנצע יידישע ליטעראַטור און כמעט די גאַנצע יידישע געזעלשאַפטלעכקייט פון אַלע עקן וועלט!

אין „ראָמאַנישן קאַפע" איז אויפגעקומען דער גוטער געדאַנק צו גרינדן דעם יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט („איוואָ"), וואָס האָט לעצטנס שוין געפייערט זיין 20־יעריקע עקזיסטענץ.

אין „ראָמאַנישן קאַפע" איז אויך געבוירן געוואָרן דער גוטער געדאַנק צו שאַפן אַן אַלגעמיינע יידישע ענציקלאָפּעדיע, וואָס אַכט פון אירע צוואַנציק בענד זיינען שוין דערשינען אין פּאַריז און אין ניו יאָרק.

דאָס „ראָמאַנישע קאַפע" איז געווען, קאָן מען זאָגן, די טראַנזיט־קיבוצאַרניע פונם גאַנצן יידיש־לאַנד, און ניט איין שרייבער האָט אין איר געשעפּט פולע הויפנס אומשטערבלעכקייט און אַפילו פודן געזונט.

— פאַר מיר איז דאָס „ראָמאַנישע" אַן אמתע סאַנאַטאָריע! — פלעגט נאָמבערג, ע"ה, גאַנץ אָפט זאָגן, אויסהוסטנדיק זיך איבער זיין קאַלט געוואָרענעם טעפּעלע קאַווע. — די לופט איז דאָ אַזוי געדיכט אָנגערויכערט, אַז די באַצילן פגרן אַוועק...

און ווען משה ליטוואַקאָוו, ע"ה, האָט געוואָלט איינמאָל אַ שטאָך טאָן בערגעלסאָנען, האָט ער געשריבן אין „עמעס", אַז בערגעלסאָן האָט שוין, מיט מזל „געענדיקט דעם ראָמאַנישן", ווי מ'ענדיקט, למשל, אַן אוניווערסיטעט צי אַ קאַלעדזש.

כ'בין זיך מודה, אַז פאַר מיר פערזענלעך איז דאָס „ראָמאַנישע" טאַקע געווען אין משך פון אַ גוטן יאָרצענדליק סיי אַ „סאַנאַטאָריע" און סיי אַ „קאַלעדזש". איך האָב אין דעם „ראָמאַנישן" געהיילט מיינע לונגען מיט ניקאָטין און קאַפעאין און איך האָב אין דעם „ראָמאַנישן" זיך אויך אויסגעלערנט די וויכטיקסטע כללים פון שרייבעריי.

דער ערשטער כלל: נישט ווערן, חלילה, לאַנגווייליק פאַר דעם לעזער כאָטש דו קענסט אים נישט פערזענלעך... און דאָס איז אויך דער לעצטער כלל פון דער שרייב־קונסט!

אין „ראָמאַנישן קאַפע" פלעגט מען נישט טאָרן זיין קיין נודניק. ווי נאָר איינער פון די געסט פלעגט אָנהויבן צו נודען, פלעגט שוין זיין טישל באַלד ווערן פוסט, ווי אַ לאָקשן־ברעט.

זיינען טאַקע די אַלע, וואָס האָבן געענדיקט דעם „ראָמאַנישן קאַפע", ניט געוואָרן קיין נודניקעס אויך אַפילו ביי זייערע שרייב־טישן.

אבער זינט היטלער איז געקומען צו דער מאכט, האבן די נאַצי־שמירערס באַלד פאַרכאַפּט די פּוסט־געוואָרענע שטאָם־טישלער פון דער יידישער ליטע־ראַטור, גלויבנדיק, אַז אויך זיי וועלן זיך מיטן כוח פון פאַרגאָסענעם יידישן בלוט זיך אַרויפדראַפּען צו דער אומשטערבלעכקייט.

וועלן מיר טאַקע איצטער אַ קוק טאָן, ווי אַזוי די דאָזיקע נאַציִשע „אומ־שטערבלעכקייט" זעט אויס אין די אויגן פון מיינעם אַן אַלטן גוטן פריינט, וואָס האָט פּונקט ווי איך „געענדיקט" דעם „ראָמאַנישן קאַפע".

ניט איין יידיש ליד און ניט איין דערציילונג אָדער אַרטיקל זיינען אָנ־געשריבן געוואָרן אין „ראָמאַנישן קאַפע".

דער פריינט מיינער איז אַ גוט־באַקאַנטער יידיש־רוסישער כלל־טוער און שריפטשטעלער. שוין אַ פערטל יאָרהונדערט, ווי ער פירט אָן מיט דער יידי־שער עמיגראַציע־אַרבעט פון האיאַס אין איראָפּע. צען יאָר אין בערלין, פינף יאָר אין פּאַריז, דריי יאָר אין מאַרסעי און אין ליסאַבאָן (פּאָרטוגאַל) און נאָך אַמאָל דריי יאָר — אין ניו יאָרק, פון וואַנען ער איז טאַקע פון האיאַס דעלע־גירט געוואָרן צוריק קיין איראָפּע, וואו ער איז געוואָרן דער האיאַס־דירעקטאָר פאַר דער שארית הפליטה אונדזערער אין גאַנץ דייטשלאַנד און עסטרייך.

זיין נאָמען איז אַ. דיזשור אָדער „איליאַ מאַרקאָוויטש", ווי מיר רופן אים אין אונדזערע יידיש־רוסישע קרייזן, אבער איך פערזענלעך רוף אים „איליושע" ווייל ער רופט מיך אויך ניט אַנדערש, ווי „דאַניע".

שרייבט צו מיר מיין פריינט דיזשור פון בערלין אָט וואָס:

„יעדעס מאָל, ווען איך גיי פאַרביי די חורבות פון דעם „ראָמאַנישן קאַפע", מוז איך אייך דערמאָנען. אַ מענטש, וואָס האָט ניט פאַרבראַכט עטלע־כע טויזנט נעכט אין „ראָמאַנישן", ווי איר און איך, וועט גאָר ניט באַגרייפן, וואָס אַזוינס די דאָזיקע חורבות באַטייטן פאַר אונדז.

„די טישלעך, אַרום וועלכע עם זיינען יאָרן־לאַנג געזעסן בערגעלסאָן און קוויטקאָ, דער נסתר און איך, נאָמבערג און וו. לאַצקי־בערטאָלדי, י. עפּרויקין און יעקב לעשטשינסקי, אַ. טשעריקאָווער און נחום גערגל, אַלעקסאַנדער כאַ־שין און י. קלינאָוו און נאָך און נאָך, — זיינען פאַרשאָטן געוואָרן מיט עטלעכע טויזנט טאָן שטיינער און ציגל. די איינגאַנגס־טעראַסע איז כמעט גאַנץ גע־בליבן. מען קאָן נאָך זען אויף איר אַ טייל פון דער אויפשריפט „ראָמאַני־שעס קאַ..."

„דאָס איז אַלץ! קיין מענטשן זיינען דאָרטן נישטאָ... (כיבע אונטער דעם ברוכוואַרג...)

„זאָל אייך דעריבער נישט וואונדערן", שרייבט מיר ווייטער דיזשור, „וואָס שטייענדיק ביי די חורבות פון דעם „ראָמאַנישן", איז מיך באַפאַלן פלוצלונג אַ פּאַעטישע שטימונג, און איך האָב אָנגעשריבן אַן אויסערגעוויינ־

לעבע זאך. איך האב אנגעשריבן א ליד! פאר אנדערע וואלט איך זיך גע־שעמט, אבער פאר אייך, דאניע, שעם איך זיך ניט, ווייל איך ווייס, אז איר האט שטענדיק מיטלייד מיט אזעלכע מענטשן, מיט וועמען עס פאסירט אזא מין אומגליק..."

ווען איך האב איבערגעלייענט דעם גוט־דיפמירטן „אומגליק" פון מיין פריינט און קאלעגע א. דיזשור, איז מיר גלייך קלאר געווארן, אז מען מוז דאס ערשטע יידישע ליד פון דעם חורבן־בערלין פאראייביקן.

דאס ליד איז גענוג בילדעריש און אקטועל, בפרט נאך ווען ס'איז געשריבן געווארן פון ניט קיין דיכטער דירעקט ביי די חורבות פון דעם „ראמאנישן קאפע" אין בערלין.

אגב, שילדערט מיר א. דיזשור אין זיין בריוו אויך נאך די חורבות פון דער בארימטער „קייזער ווילהעלם געדעכטנים־קירכע", וואס איז געשטאנען פונקט אנטקעגן דעם „ראמאנישן קאפע".

די מזרח־יידן אין בערלין פלעגן די דאזיקע „געדעכטנים־קירך" רופן ניט אנדערש ווי די „קדחות־קירך". אבער די דייטשן פלעגן די דאזיקע קירך רופן „טויפהויז דעם וועסטנס", ווייל אין דער דאזיקער קירך פלעגן זיך שמדן די יידן פון וועסטן...

ניט ווייט פון דער „טויפהויז דעם וועסטנס" איז אויך געווען די בא־רימטע „קויפהויז דעם וועסטנס", וואס האט געהערט צו דער יידישער ווארענ־הויז־פאמיליע טיץ.

„איז שטעלט זיך פאר", שרייבט מיר א. דיזשור, „אז אויפן פלאץ פון דער „קדחות־קירך" שטייט עפעס אן אומגעלומפערטער געשפענסט געמאכט פון לעבער מיט שטיינער, אדער — פון שטיינער מיט לעבער"...

און אזוי איז איצט גאנץ דייטשלאנד פארוואנדלט געווארן אין א פינ־סטערן געשפענסט פון לעבער מיט שטיינער, אדער פון שטיינער מיט לעבער...

בין איך געווארן אזוי שטארק באגייסטערט פון דיזשורס בריוו און ליד, אז איך האב זיך אוועקגעשטעלט ביים שפיטאל־פענסטער אין די קעטסקיל־בערג קוקן אויפן חורבן — בערלין...

ווען עס איז אריינגעקומען די קראנקן־שוועסטער נעמען מיין טעמפעראטור און טאפן מיין דופק, האט זי באלד באמערקט, אז איך געפין זיך אין א גע־הויבענער שטימונג, און זי האט מיך א פרעג געטאן, וואס אזוינס עס האט מיט מיר פאסירט?

האב איך איר דערציילט, אז איך האב אקארשט באקומען א בריוו פון בערלין און מען שרייבט מיר, אז בערלין איז קאפוט!

— א בריוו פון בערלין? — האט מיך די שוועסטער איבערגעפרעגט.

— יע, דירעקט פון בערלין, בערלין איז קאפוט! — האב איך נאכאמאל איבערגעחזרט די גדולה מיינע.

— אויב אזוי, טא גיט מיר דעם סטעמפ; איך זאמל דאך סטעמפס! — האט מיך די שוועסטער א בעט געטאן.

וואס א „נוירס" קאן איינפאלן! זי וויל כאטש האבן די סטעמפס פון חורבן — בערלין...

איצט זעט איר שוין, מיינע פריינט, וואס א ביקור־חולים־בריוו קאן אויפ־טאן?

אי כ'האב באפרידיקט מיין קראנקען־שוועסטער מיט פאסט־מארקעס פון דעם חורבן־בערלין, אי איך האב אריינגעפירט א נייעם דיכטער אין דער יידי־שער ליטעראטור!

זאל זיין אין א גוטער שעה!

בערלין 1946

פון א. דיזשור

„בערלין, בערלין, דו גרויסער יאמערטאל".
(היינדריך היינע דייטשלאנד, 1816)

בערלין — די הויפטשטאט פון קיסרים און יונים,
די קרוין פון וויסטן דריטן רייך,
אז אך און ווי איז צו דיין פנים —
דו ליגסט פאר מיר מיט בלאטע גלייך.

באזיגט, צעשטערט, באשמוצט, באשפיגן
נאך אלע דיינע גרויסע זיגן;
א בארג מיט ברוכווארג אן שום זין —
וואו ביזטו, אלטע „גרויס־בערלין"?

נישטא! אוועק! פארביי! פארשוואונדן!
קיין שפור פון טויזנטיארנדיקן רייך!

די חיה ליגט און לעקט די וואונדן
מיט אלע ווילדע חיות גלייך!

די בעסטיע ליגט ביי מיר צעפוסנס,
ביי מיר — דעם יידן פון פאלטאווע;
פון „בראנדענבורגער טויער" פעלן שוין די סוסים
און אין „ראמאנישן קאפע" נישטא קיין קאווע!

עס פעלן אויך די לינדעז אויף „אונטער דעז לינדען"
און אויפן „גרויסן שטערן" איז נישטא קיין שטערן.
ס'איז אלץ צעשטערט, ס'איז אלץ פארשוואונדן —
בערלין, פון דיר וועט שוין קיין לייט נישט ווערן!

איך קוק איצט אן דאס גרויסע הערן־פאלק,
די „אויסדערוויילטע" בלאנדע ראסע —
נישטא קיין ראטע מער, נישטא קיין פאלק,
נאר א צעשטויבטע, וויסטע מאסע
פון טעמפע, הונגעריקע הינט —
זיי פילן אין בערלינער גאסן,
זיי מאכן זיך ווי שטום און בלינד,
זיי ווילן פרעסן נאר און פרעסן!

א, בלאנדע בעסטיע פון בערלין!
ס'וועט קיינער קיינמאל ניט פארגעסן
טרעבלינקע, דאכאו, לובלין...

איז גוט אזוי צו זען די בלאנדע ראסע
אין א צעשטויבטער כלבים־מאסע,
און גוט איז איצט צו הערן היינעם ווידערקול:
„בערלין, בערלין, דו גרויסער יאמערטאל!...

בערלין, יאנואר, 1946.

אויך די נאַטור
איז פול מיט רציחה

ווען מען פאַרברענגט אַ לענגערע צייט אין שויס פון דער נאַטור, דערזעט מען באַשיימפערלעך, אַז אויך אין דער נאַטור קומען פאָר אַ סך עוולות און רציחות, פונקט ווי צווישן מענטשן. אָט, למשל, באַטראַכט איך דעם וואַלד, וואָס רינגלט אַרום מיין סאַנאַטאָריע. מען דאַרף ניט זיין קיין מאַרקסיסט, כדי צו קאָנען באַלד באַמערקן דעם פאַרביטערטן „קלאַסן־קאַמף", וואָס קומט פאָר צווישן דיביימער און קוסטעס.

איינעם אַ בוים איז געלונגען צו פאַרכאַפּן אַ בעסער שטיקל באָדן, האָט ער זיך צעוואַקסן אין דער לענג און אין דער ברייט, ווי אַן אמתער קולאַק, וואָס צו אים געהערט דער גאַנצער מאַיאָנטיק. ער נעמט־צו פאַר זיך די גאַנצע זון, ער זאַפּט־איין אין זיך דעם גאַנצן רעגן, און די שכנים זיינע, די אָרעמע קוסטעס און ביימעלעך, מוזן זיך שוין באַנוגענען מיטן ביסל שיריים, וואָס בלייבט איבער פון דעם בוים בעל־גוף. זעען טאַקע אויס די אָרומיקע קוסטעס און ביימלעך ווי שווינדזיכטיקע פּראָלעטאַריער, כאָטש נעם זיי אַריין אין סאַנאַטאָריע אויף קוראַציע.

פאַרשטייט זיך, אַז די ביימער אַלרייטניקעס קאָנען זיך דערלויבן אום זומער־צייט איינצופירן פייגעלעך צווישן זייערע גוט־באַבלעטערטע צווייגן. די פייגעלעך האַלטן אין איין באַזינגען די גאַסטפריינטשאַפט פון די רייכע ביימער און אַ פּיק־האַלץ קומט יעדן טאָג אויסצופּיקן בחינם די ווערעמלעך פון אונטער דער קאָרע — עס זאָל זיי, די ביימער, חלילה, ניט בייסן אויפן הוילן לייב.

דאָס איז נאָר געגרעדט געוואָרן וועגן די בלעטער־ביימער, וואָס פירן צווישן זיך אַן אייביקן קאַמף צוליב מער רוים פאַר זייערע צווייגן און צוליב מער אונטערגרונט פאַר זייערע וואָרצלען.

מיט די נאָדל־ביימער איז עס נאָך ערגער. פון זייער גאווה איז פשוט ניט אויסצוהאַלטן.

ערשטנס, נעמען זיי זיך איבער מיט דעם, וואָס זיי פאַרבלייבן גרין אַ קיילעכדיקן יאָר און וואו נאָר אַ טי־בי־קראַנקער, קומט ער צו זיי זומער־צייט געניסן פון זייער פיינעם סמאָלע־אַראָמאַט.

צווייטנס וואַקסן זיי אַזוי הויך און שלאַנק, אַז מען קאָן פון זיי בויען הייזער און מאַכן פון זיי טעלעגראַף־סלופּעס.

„ווען ניט מיר, די סאָסנעס," טענהן זיי, „וואָלטן מענטשן זיך קיינמאָל

ניט דערטראַכט צו עלעקטריע, טעלעפאָן און טעלעגראַף, ווייל זיי וואָלטן דאָך ניט געהאַט אויף וואָס אָנצוטאָן די פּאַרצעלייענע קריגלעך מיט די דראָטן".

צווישן אונדז גערעדט, זענען טאַקע אויס די סאַסנעס ווי די אַריסטאָקראַטן פון וואַלד, אָבער ווי אַלע אַריסטאָקראַטן זיינען זיי ניט צו־טיף פאַרוואָרצלט אין באָדן, און ווי נאָר עפּעס אַ שטיקל רעוואָלוציע אין דער לופט, אַ שטורעם־ווינט צי אַן אורקאַן, זיינען זיי די ערשטע קרבנות.

נאָך איינעם אַן אורקאַן אין די קעטסקיל־בערג האָב איך דערזען, אַז די צאָל אויסגעוואָרצלטע נאָדל־ביימער איז געווען פיל גרעסער פון דער צאָל אויס־געוואָרצלטע בלעטער־ביימער.

כ'בין זיך מודה, אַז יעדן מאָל ווען איך דערזע אַ געפאַלענעם בוים מיט די וואָרצלען אַרויף און מיט די צווייגן אַראָפּ, באַפאַלט מיך אַ שרעק פאַר דער אויסער־געוויינלעכער רציחה, וואָס בושעוועט אין דער נאַטור גופא.

איך שטעל זיך פאָר ווי שווער עס קומט אָן דער מוטער־נאַטור אויסצו־האָדעווען אַ גאַנצן וואַלד מיט פאַרשיידענע מינים ביימער פון פאַרשיידענע קלאַסן און ראַסן, און פּלוצים גאָר פּליט אַן אַן אורקאַן פון ווייטע און פרעמ־דע מקומות און אין געציילטע עטלעכע מינוטן מאַכט ער אַן אַ שרעקלעכן חורבן אין וואַלד.

ס'איז אַן אמתער בליץ־קריג, וואָס האָט ניט קיין זין און צוועק, ווי יעדער בליץ־קריג.

צוליב וואָס, פרעגט זיך, דאַרף די נאַטור אַליין חרוב מאַכן דאָס אַלץ, וואָס זי אַליין האָט אויסגעהאָדעוועט און אויסגעכאַוועט?

און אויב אין די מעשי בראשית גופא איז ניטאָ קיין שום יושר און קיין שום לאָגיק, איז ווי אַזוי קאָנען מיר פאָדערן יושר און לאָגיק ביי די מענטשן, וואָס זיינען ניט מער ווי נאָכמאַכערס און נאָכקרימערס פון גאָטס יצירה?

נאָך מער, כ'האָב אין וואַלד באַגעגנט איינעם אַ נאָדל־בוים, וואָס איז דורכאויס פאַרבלעטערט געוואָרן.

צוערשט האָט איך געהאַט געמיינט, אַז אין די וועלדער פון די קעטסקילס האָט פאַרבלאָנדזשעט אַזאַ מין עקזאָטישער בוים, וואָס אפילו אויף זיין שטאַם וואַקסן בלעטער, אָבער ווען איך בין צוגעקומען נענטער, האָב איך דערזען, אַז פּאַראַזיטישע בלעטער־פלאַנצן האָבן פּראָסט־פּשוט פאַרבלעטערט דעם בוים פון סאַמע אונטן ביז דעם העכסטן שפּיץ זיינעם, און אַזוי־אַרום איז אַ נאָדל־בוים פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ בלעטער־בוים.

(אויך אין דער פּאָעזיע באַגעגנט מען אָפטמאָל אַ גאַנץ פיין ליד, געשריבן פון עפּעס אַ נייעם דיכטער, אָבער עס לאָזט זיך אויס, אַז עס איז היינעס...)

צוליב וואָס, פרעגט זיך, פּראָדוצירט די נאַטור אַזעלכע פּאַראַזיטן־פלאַנצן,

וואָס פאַרמאָגן ניט קיין אייגענעם זכות הקיום און וואָס מוזן שטענדיק לעבן אויפן חשבון פון זייערע קרבנות, וואָס זיי באַפאַלן?

דאָס אַלץ איז גערעדט געוואָרן וועגן די שטומע, אומבאַהאָלפענע געוויקסן, וואָס האָבן ניט קיין שום מעגלעכקייט צו שטעלן וועלכן ניט איז ווידערשטאַנד, אָדער גאָר אינגאַנצן צו אַנטלויפן פון די שונאים, וועלכע באַפאַלן זיי אין סאַמע מיטן פון זייער וואוקס און אויפבלי.

ווען מען גיט אָבער אַ קוק אויף די פאַרשיידענע מינים שרצים און אַנדערע מינים בעלי־חי, וועלכע פויזן, שפּרינגען אָדער פליען אַרום צווישן די גראָזן אוןביימער פון וואַלד — דערזעט מען נאָך מער באַשיימפּערלעך ווי די גאַנצע נאַטור איז איינגעשטעלט אויף גנבה, גזילה און רציחה. איין שרץ פרעסט דעם צווייטן, איין חיה טשאַטעוועט שטענדיק אויף דער צווייטער און איין פויגל רייסט אַרויס דעם לעצטן ביסןביים צווייטן פויגל.

צוקוקנדיק זיך צו דעם אַלעם אין איינעם אַ וועלדל פון די קעטסקיל־בערג, איז מיר שוין געוואָרן קלאָר פאַרוואָס די מענטשן, וועלכע זיינען דאָך סוף כל סוף אויך ניט מער ווי קינדער פון דער נאַטור, באַזיצן אין זיך אַזוי פיל שנאה, קנאה און רציחה, וועלכע מוזן פריער אָדער שפּעטער עקספּלאָדירן דורך מלחמות, רעוואָלוציעס און פּאָגראָמען, וועלכע האָבן ניט קיין שום זין און צוועק, ווי די אומגעריכטע שטורעם־ווינטן, אוראַגאַנען און טייפונען ביי דער מוטער־נאַטור.

ווער פון אונדז געדענקט נאָך ניט דעם מלחמה־אוראַגאַן, וואָס האָט גע־בושעוועט אין די יאָרן 1914־1918? אַלע זיינען דאָך דאַן געווען זיכער, אַז נאָך אַזאַ מין וועלט־מלחמה וועט שוין די מענטשהייט פאַרזאָגן אַ צענטן ניט צו פירן מער קיין מלחמות. די דעמאָלדיקע סטאַטיסטיקער און סך־הכל־מאַכערס האָבן דאָך אויסגעחשבונט, אַז פאַר דעם געלט, וואָס די ערשטע וועלט־מלחמה האָט געהאַט פאַרפּלוידערט וואָלט מען געקאָנט באַזאָרגן אַלע לעבן־געבליבענע מענטשן פון גאָר דער וועלט מיט אייגענע הייזקעס און גערטנדלעך, וואו מען וואָלט געקאָנט גאַנץ גוט פאַרברענגען די „וויק־ענדס" אַפילו אין אַ מיטן מיטוואָך.

אַזוי ווי איך בין דעמאָלט נאָך געווען יינגער אויף אַ גאַנצן פערטל יאָר־הונדערט, בין איך געווען נאָך מער ווי זיכער, אַז ווען עס וועט קומען צו אַ צווייטער וועלט־מלחמה, וועט די פעלקער־ליג אין זשענעווע אויסרעכענען גאַנץ גענוי וויפיל אַ צווייטע וועלט־מלחמה וואָלט געקאָנט אָפּקאָסטן אין מזומן געלט (שוין ניט גערעדט פון מענטשן־לעבנס) און פאַר דעמדאָזיקן געלט וואָלט מען פאַר דער גאַנצער מענטשהייט אויסגעבויט וואונדערשיינע וויק־ענד־הייזקעס מיט אַלע מאָדערנע באַקוועמלעכקייטן און איך וואָלט אין אַ מיטן מיטוואָך געקאָנט

פון מיין גאניקל באוואונדערן דעם גאנג פון די שטערן מיט דער לבנה, אדער שפילן שאך מיט מיין שכן אונטער א צעבליטן עפל־בוים.

צוליב דעם טאקע בין איך ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה אוועקגעפארן קיין פאריז, ווייל מיר האט זיך זייער שטארק געגלוסט צו באקומען מיין וויקענד הייזל ערגעץ־וואו אין פראנקרייך, וואו אפילו די הענער מיט די הינער פלירטעווען אויף פראנצויזיש.

האט מיך אבער די פעלקער־ליג אפגענארט, און עס איז ממש א נס, וואס מיר איז נאך געלונגען זיך אפצוטראגן באצייטנס פון פראנקרייך קיין אמעריקע, וואו הענער מיט הינער דארפן שוין ניט מער פלירטעווען, ווייל עס זיינען דאך פאראן אינקיובעיטארס.

ליג איך איצטער אין איינער א אינקיובעיטאר־סאנאטאריע פון די קעטסקיל בערג און איך ווארט מיט אומגעדולד אויף די נייע סטאטיסטיקערס און סך־הכל־אונטערפירערס פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

איך בין זייער נייגעריק צו וויסן וואס יעדער לעבן־געבליבענער מענטש נאך דעם צווייטן מלחמה־אורגאן וואלט געקאנט באקומען פאר דעם געלט, וואס מען האט פארפולווערט אין משך פון די יארן 1939־1945?

ס'איז זייער מעגלעך, אז פאר די צעשאסענע מלחמה־הוצאות וואלט יעדער איינער פון אונדז געקאנט באקומען אן אייגענעם ראדאר־אפאראט, וואס זאל אים קאנען פארבינדן ניט נאר מיט דער לבנה און מיט די פלאנעטן, נאר אויך אפילו מיט דער אייגענער ווייב און מיט די אייגענע קינדער.

פאר די יידן פון אמעריקע איז אזא מין ראדאר־פארבינדונג מיט דער אייגענער משפחה באזונדערס אקטועל.

דער מהלך צווישן עלטערן און קינדער איז געווארן אין אמעריקע כמעט פונקט אזוי ווייט, ווי דער מהלך צווישן דער ערד און דער לבנה. זיי זיינען טאקע באזונדערע פלאנעטן — די עלטערן מיט די קינדער.

אט, למשל, קלאגט זיך פאר מיר איינער א פאציענט פון דער לונגען־סאנאטאריע, וואס קוקט אוים יעדן זונטיק די אויגן אויף זיינע קינדער, וועלכע קלייבן זיך שוין חדשים־לאנג קומען אים מבקר חולה צו זיין, אבער זיי קלייבן זיך קיינמאל ניט אוים...

„מיינט איר דען, אז מיינע קינדער זיינען, חלילה, שלעכטע קינדער?" זאגט מיר דער פאציענט מיט אומעטיקע „בעזדעטנע" אויגן, „אדרבא, זיי זיינען טייערע קינדער! איינער פון זיי איז א דאקטאר, דער צווייטער איז א „לאיער", אבער ווי נאר איך האב זיי געמאכט פאר שטיקלעך מענטשן, האבן זיי זיך אנגעהויבן צו שעמען מיט זייער טאטן דעם „גרינהארן" און מיט דער קענדי־סטאר, וואו איך האב זיי ביידן אויסגעהאדעוועט.

„פאסט זיך דען פאר א דאקטאר, צי פאר א „לאיער" ארייצופארן מיט

זיין אייגענער קאר אין א קענדי־סטאר, וואו זייער טאטע האט אויסגעהוסט די לונגען מיט די אלע יענטע־טעלעבענדעס פון קאני־איילאנד?" האט שוין דער עלנדער פאטער אנגעהויבן זוכן זכות־אבות אויף די אויסגעשטודירטע קינדער זיינע.

און א צווייטער פאציענט, א יינגערער און אינטעליגענטערער פון דעם ערשטן, האט רעדנדיק מיט מיר וועגן זיין פרוי פלוצלונג ארויסגעפלאפלט:

„איך וועל אייך זאגן דעם אמת, מיין ווייב איז מיר געווארן אזוי פרעמד און ווייט, אז איך גלוסט צו איר אפטמאל ווי צו אן אשת־איש"...

„פארוואס איז זי אייך געווארן אזוי ווייט און פרעמד?" בין איך געווארן נייגעריק צו וויסן.

„ווייל זי האלט אין איין באלאנגען", האט מיר דער פאציענט דערקלערט. וואו נאר ערגעץ א „לײדיס אקזילערי" אדער א „רעליף־פארטי", באלאנגט זי דארט, איז במילא שוין האט זי אויפגעהערט „באלאנגען" צו מיר!"...

האב איך דעם באוויבטן אלמן געגומען טרייסטן מיט דעם, וואס אפילו אין דער נאטור פאסירן אפט אזעלכע זאכן.

„אט, למשל, זאג איך אים, האב איך אין אונדזער סאנאטאריע־וואלד באגעגנט א נאדל־בוים, וואס איז פארבלעטערט געווארן פון קאפ ביז די פיס דורך אזא מין פאראזיטישן קלעטער־פלאנץ. ער זעט אויס, דער נאדל־בוים, ווי אן אמתע יענטע־טעלעבענדע.

„איז וויבאלד אין דער נאטור גופא, טרייסט איך אים, פאסירן אזעלכע נבלות און רציחות, איז וואס קאן מען פאדערן פון א זינדיקן מענטשן?

„בפרט נאך פון א פרוי, וואס וויל שטענדיק „באלאנגען"! — האב איך שוין צוגעגעבן פון פרייליכקייט וועגן.

איז דער יונגערמאן געטרייסט געווארן פון מיינע רייד און ער איז אוועק א בארואיקטער מעסטן זיין טעמפעראטור.

די סיסטעם פון „באלאנגען"

פון די אלע נייע ווערטער, וואס האבן זיך איינגעבירגערט אין דעם אמעריקאנער יידיש איז מיר אמבעסטן געפעלן דאס ווארט „סיסטעם" (מיטן טראפ אויף דעם ערשטן זילב).

וואו נאר איך גיי און שטיי (און לעצטנס — וואו נאר איך זיץ און ליג) — הער איך דאס ווארט „סיסטעם"!

— ווען אייראָפּע וואָלט געלעבט מיט אַ סיסטעם, — האָט מיר געזאָגט איינער אַ פּאַציענט פון מיין לונגען־סאַנאַטאָריע, — וואָלטן דאָרטן ניט געווען אַזוי פיל מלחמות און רעוואָלוציעס!

— אַ מענטש אַז אַ סיסטעם זאָל שוין בעסער גאָר ניט געבוירן ווערן! — האָט באַלד אונטערגעכאַפּט אַ צווייטער פּאַציענט.

— ווען מען לעבט מיט אַ סיסטעם — שטאַרבט מען מיט אַ סיסטעם און מען איז אַפילו מנחם אָבל מיט אַ סיסטעם! — האָט זיך אַריינגעמישט אַ דריטער פּאַציענט.

— אַז מען קאָן לעבן מיט אַ סיסטעם — פאַרשטיי איך נאָך, אָבער ווי אַזוי קאָן מען דען שטאַרבן מיט אַ סיסטעם? — האָב איך אַ פרעג געטאָן דעם „סיסטעמאַטישן" טי־בי־פּאַציענט.

— ווען מען וויל שטאַרבן, ניט פאַר אונדז געדאַכט, מיט אַ סיסטעם — נעמט מען אַרויס באַצייטנס אַ „פּאָליסי" אין אַ פאַרזיכערונגס־געזעלשאַפט — האָט מיר דער פּאַציענט אָנגעהויבן צו דערקלערן דעם שטאַרב־סיסטעם אין אַמעריקע.

— מען קאָן זיך פאַרזיכערן קעגן אַ קרענק ביז צו אַ געוויסער עלטער און מען קאָן זיך אויך פאַרזיכערן קעגן טויט. ווען איינער, למשל, ווערט צו זעכציק יאָר ניט אַרבעטס־פעיאיק — באַקומט ער פון דער פאַרזיכערונגס־געזעלשאַפט יעדע וואָך אַ טשעק, ווי ער וואָלט געוואָרן אַן אָנגעשטעלטער פון דער געזעלשאַפט, ביזן סוף פון זיינע טעג, אָבער דאָס רוב מענטשן שטאַרבן אַוועק פון אַ האַרץ־אַטאַקע אַ סך פריער, נאָך איידער זיי ווערן אינוואַלידן — און דאָס איז גוט פאַר ביידע צדדים, ד. ה. סיי פאַר דעם מאַן און סיי פאַר דער ווייב. דער מאַן פאַרשפּאָרט צו קרענקען און צו מוטשען זיך, וואָס אין אַמע־ריקע קאָסט עס אָפּ אַ שלל מיט געלט און די אַלמנה באַקומט דענסטמאָל אויס־געצאָלט די פולע טויט־פּרעמיע פאַר איר מאַן און זי קאָן זיך ווייטער לעבן גאַנץ רואיק, לויט איר אייגענעם סיסטעם.

— אָט, למשל, — האָט ווייטער דערציילט דער באַריידעוודיקער פּאַציענט, וואָס זעט אויס צו זיין אַ פאַרזיכערונגס־אַגענט, — איז מיין שכן פון דער קענ־די־סטאָר פּלוצלונג געשטאָרבן, ניט פאַר אונדז געדאַכט, פון אַ האַרץ־אַטאַק. זיין אומגעריכטער טויט האָט אויפגערודערט, קאָן מען זאָגן, די גאַנצע גאַס און מיר זיינען אַלע געגאַנגען מנחם־אָבל זיין די אומגליקלעכע אַלמנה. ווי גע־וויינלעך, האָט יעדער מנחם־אָבל'ניק אָדער מנחם־אָבל'ניצע מיטגעבראַכט, לויט דעם אָנגענומענעם סיסטעם, אַ שאַכטל שאָקאָלאַד, אָדער אַ פודעלע קענ־די — האָט זיך פאַר דער שבעה־וואָך אָנגעקליבן ביי דער אַלמנה, ניט פאַר אונדז געדאַכט, אַזוי פיל שאַכטעלעך און פודעלעך, אַז זי האָט זיי ביסלעכווייז

אריבערגעטראָגן אין איר קענדי־סטאָר, וואָס זי האָט באַלד נאָכן אָפּזיצן שבעה ווידער געעפֿנט.

— ס׳איז מסתם אַ צוגעטראַכטע מעשה! — האָב איך פּרובירט איינ־שטעלן זיך פֿאַר דער אַלמנה.

— כ׳וואָלט אין דעם אויך ניט געגלויבט, — האָט זיך דער פּאַציענט אָנ־געהויבן צו פֿאַרענטפֿערן, — אָבער מיין פֿרוי איז לעצטנס געגאַנגען אָפּגעבן מזל טוב אונדזערער אַ קוזינע, וואָס האָט געהאַט אַ ייִנגעלע. האָט זי פֿאַר דער קימפּעטאָרין געקויפֿט, ווי געוויינלעך, אַ שאַכטל שאָקאָלאַד ביי דער אַלמנה. לאָזט זיך אויס, אַז ס׳איז געווען דאָס זעלבע שאַכטל וואָס זי האָט איר געהאַט געבראַכט ביים מנחם אָבל זיין זי.

— גייט שוין, גייט! ווי קאָן מען דערקענען אַ שאַכטל שאָקאָלאַד ווען אַלע יונים האָבן איין פּנים? — האָט איינער פֿון די פּאַציענטן אַ זאָג געטאָן מיט ביטול.

— זאָג איך אייך, אַז מיין ווייב האָט אַ סיסטעם אַזאַ ווי איבערצובינדן די בענדלעך פֿון די שאַכטלעך! — האָט דער באַריידעוודיקער פּאַציענט ווידער אַמאָל אָנגעהויבן, ווי צו פֿאַרענטפֿערן זיך.

— ווען מען גייט מנחם אָבל זיין, זאָגט די ווייב מיינע, דאַרף דאָס שאָ־קאָלאַד־שאַכטל זיין איבערגעבונדן מיט אַ שוואַרצן בענדל, און ווען מען גייט צו אַ קימפּעטאָרין, ניט פֿאַר אונדז געדאַכט, דאַרף דאָס שאַכטל זיין איבערגע־בונדן מיט אַ בלוי בענדל, אויב ס׳איז אַ ייִנגעלע און מיט אַ ראָזעווע בענדל, אויב ס׳איז אַ מיידעלע. אַזוי האָט שוין מיין ווייב דערקענט דאָס שאַכטל שאָ־קאָלאַד לויט דעם בענדל, וועלכן זי אַליין האָט געהאַט איבערגעבונדן.

— ס׳איז טאַקע אַ וואונדערלעכער סיסטעם! — האָב איך אַ זאָג געטאָן מיט התפּעלות. — מען קאָן, הייסט עס, מיט איין און דעם זעלבן שאַכטל שאָ־קאָלאַד אי מנחם אָבל זיין אַן אַלמנה, אי אָפּגעבן מזל טוב אַ קימפּעטאָרין. וואונדער איבער וואונדער!

ווען די פּאַציענטן האָבן באַמערקט, אַז איך האָב שטאַרק הנאה פֿון דעם אַמעריקאַנער „סיסטעם” און אַז איך „גלייך” בכלל אונדזער גאָלדענע מדינה, זאָל געזונט זיין — האָבן זיי אָנגעהויבן ווייטער צו פֿירן אַ פּאַראַלעל צווישן אייראָפּע און אַמעריקע.

— אין דער אַלטער היים, למשל, — האָט איינער פֿון די פּאַציענטן זיך דערמאָנט, — פֿלעגט דער אַפּטייקער זיין דער גרעסטער אַריסטאָקראַט פֿון שטעטל. ער פֿלעגט רעדן נאָר רוסיש און ער פֿלעגט זיך חברן מיטן גלח פֿון שטעטל, צי מיט די אַנדערע מלוכה־טשינאָווניקעס, בעת דאָ אין אַמעריקע מוז דער אַפּטייקער אויך קאָנען מאַכן אַ פֿיינעם סענדוויטש און אַ געשמאַקן פֿיינ־

קאכן, ווייל אַ דראַג־סטאָר אַז אַ בופעטל איז ווי אַז אויטאָ אַז רעדער — מען וועט ווייטער ניט פאַרפאַרן!

— ווי קאָן דאָס איין מענטש מאַכן אי רפואות און אי סענדוויטשעס? — האָב איך מעשה „גרינהאָרן" אַ פרעג געטאָן.

— ווען דער געשעפט גייט גוט — נעמט מען אַ פּאַרטנער! — האָט מיר אַ צווייטער פּאַציענט אויפגעקלערט אַט דעם שכל פון דעם נייעם דראַג־סיסטעם.

— און בכלל איז אין אַמעריקע שטאַרק אָנגענומען די סיסטעם פון פּאַרטנעריי! — האָט אַן אַנדער פּאַציענט איבערגעשלאָגן.

— ווען איך האָב ניט, למשל, קיין פּאַרטנער צו מיינע ביזנעס, וואָלט איך זיך דען געקאָנט דערלויבן צו וואַלגערן זיך חדשים־לאַנג אין אָט דער סאַנאַטאָריע? אמת, דער פּאַרטנער האָט מיך טאַקע אַריינגעטריבן אין דער „דער" אַריין! — האָט זיך דער פּאַציענט באַלד פאַרכאַפּט, — ער איז, צווישן אונדז גערעדט, אַ גרויסער דריי־קאָפּ און ער נעמט אַז געשעפטן, וואָס זיינען איבער אונדזערע כוחות, אָבער אַז אים וואָלט מיר געווען נאָך ערגער! — האָט דער פּאַציענט זיך אַליין אָנגעהויבן צו טרייסטן.

— אַ פּאַרטנער איז געגליכן צו אַ ווייב. עס איז אָפּטמאָל גאַנץ שווער מיט איר אויסצוקומען, אָבער אָן איר איז נאָך ערגער! — האָט באַשטעטיקט דער באַרעדעוודיקער פּאַציענט, וואָס זיין פרוי האָט אויסגעפונען אַזאַ מין סיסטעם ווי צו פאַרוואַנדלען מנחם־אבל מתנות אין מזל טוב פרעזענטן.

נאָך דערמאָזיקן שמועס מיט מיינע שכנים־פּאַציענטן איז מיר געוואָרן קלאָר, אַז סוף־כל־סוף מוז איך אויך צוטראַכטן עפּעס אַזאַ מין סיסטעם, לויט וועלכן איך זאָל קענען מאַכן אַ לעבן אַפילו ליגנדיק אין שפּיטאָל.

איך האָב אָבער אַזאַ מין אומגעלומפּערטן באַרוף, וואָס קיין שום פּאַרטנער קאָן מיך ניט פאַרבייטן. ווען כ'וואָלט געשריבן נאָר לידער אָדער דערציילונגען, וואָלט איך שוין אין אַ נייטפאַל געקאָנט אַמאָל אויסבאָרגן אַ ליד, זאָגן מיר, ביי היינען און אַ דערציילונג זאָגן מיר, ביי טשעכאָוון, וועלכע זיינען מיר שטענדיק נאָענט צום האַרצן.

האָב איך זיך אָבער ספּעציאַליזירט אין מעמואַרן־שרייבעריי, ד. ה. אין אַזאַ מין ליטעראַטור, וואָס האָט צו טאָן מיט ריין־פּערזענלעכע איבערלעבונגען און דערפאַרונגען. קאָן איך דען עמיצן דינגען, אַז ער זאָל פאַר מיר איבערלעבן דאָס אַלץ, וואָס איך מאַך דורך, און ער זאָל עס נאָכדעם באַשרייבן אַזוי תמ'־עוואַטע־אָביעקטיוו, ווי דאָס וואָלט געווען פּאַסירט מיט עמיצן אַ צווייטן, אַ פרעמדן?

און וועלכער משוגענער וועט עס גיין דורכמאַכן פאַר מיר דאָס אַלץ, וואָס איך האָב שוין דורכגעמאַכט פאַר די ערשטע פינף־און־פערציק יאָר פון אונדזער משוגע־געוואָרענעם יאָר־הונדערט?

מעגלעך, אז איך אליין וואלט שוין אויך לאנג משוגע געווארן, ווען מיר פאלט ניט איין דער גוטער געדאנק צו פארוואנדלען מיינע אייגענע איבערלע־בונגען אין ליטעראטור און ציען פון דעם חיונה. אויף דעם אמעריקאנער יידיש וואלט עס געהייסן, אז איך מאך סענדוויטשעס פון מיינע אייגענע רע־צעפטן, ווי א גוטער דראגיסט. עס איז אבער ניט קיין שלעכטער „דזשאב". עס איז א „דזשאב" אן שום מורא פאר קאנקורענץ. קיינער קאן ביי מיר ניט אויס־כאפן מיינע פערזענלעכע איבערלעבונגען אפילו ווען ער זאל דאס וועלן.

אמת, איוב האט יע געהאט אמאל פרובירט פארלויפן מיר דעם וועג, אבער ער האט זיינע פיינלעכע איבערלעבונגען גענומען צו־ערנסט און ער האט פארשאלטן דעם טאג פון זיין געבורט.

אט, למשל, לייענען מיר אין קאפיטל ג' (לויט יהואשעס איבערזעצונג), אז —

„אונטערגיין זאל דער טאג, וואס איך בין אין אים געבוירן געווארן, און די נאכט, וואס האט אנגעזאגט: א ייִנגל איז אנטפאנגען געווארן. יענער טאג זאל זיין חושך, ניט פרעגן זאל אויף אים גאט פון אויבן, און ניט שיינען זאל אויף אים קיין ליכטיקייט" און אזוי ווייטער.

איך האלט ניט, אז מ'דארף ארויס אין דער עפנטלעכקייט מיט אזעלכע וויסטע קללות צום טאג פון דעם אייגענעם געבורט.

דורך יאוש און פארצווייפלונג איז נאך קיינער ניט געהאלפן געווארן. דעריבער טאקע זאגן די חכמים אונדזערע, אז „איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה", ד. ה. אז די איוב־טראגעדיע איז ניט מער ווי אזא מין משל, וואס יעדער איינער קאן צו אים צופאסן אן אייגענעם נמשל.

און עס איז גוט אזוי, וואס אונדזערע חכמים האבן אזוי געפסקנט, ווייל דער כוח פון דעם יידישן מענטשן ליגט דווקא אין זיין סבלנות און בטחון, אבער ניט, חלילה, אין יאוש און פארצווייפלונג.

דעריבער טאקע איז מיר שוין א סך בעסער געפעלן געווארן העגדיך היי־נעס צוגאנג צו זיינע פערזענלעכע ליידן. ער האט ניט פארלארן זיין הומאר אפילו ביים שוועל פון טויט.

אט, למשל, לייענען מיר אין זיין נאכווארט צו זיינע „ראמאנצערא"־לידער די פאלגנדיקע דורכגעליטענע און דורכגעלייטערטע שורות:

„מיין צושטאנד" שרייבט היינע, „איז ווירקלעך א טרויעריקער. מ'האט שוין גענומען פון מיר א מאס אויף אן ארון און אויף א נעקראלאג... איך שטארב אבער אזוי לאנגווייליק פאר מיר אליין און פאר מיינע פריינט. אבער געדולד! אלץ האט דאך זיין סוף! איין איין שיינעם פרימארגן וועט איר גע־פינען מיין באלאגאן פארשלאסן. אין אט דעם באלאגאן מיינעם האט איר דאך

אזוי אפט געקליבן נחת פון די מאריאנעטן־שפּילערייקעס, וואָס זיינען דירי־גירט געוואָרן דורך מיין הומאָר"...

און ווייטער אביסל ווענדט זיך שוין היינע דירעקט צו זיינע לייענער:

..."ווען איך טו אַ טראַכט, אַז אויך פון דיר, מיין טייערער לעזער, מוז איך באַלד נעמען אַפּשייד, ווער איך דערפון זייער גערירט, ווייל איך שייד זיך מיט דיר ניט גערן. סוף־כל־סוף געוואוינט זיך צו דער מחבר צו זיינע לעזער!" און אזוי ווייטער.

איבערלייענדיק אַט די רירנדיקע שורות, וואָס דער קראַנקער פּאָעט האָט געשריבן אויף זיין "מאַטראַצן־קבר", האָב איך זיך דערמאָנט, ליגנדיק אויף מיין טי־בי מאַטראַץ אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע, אַז אויך איך, כאָטש איך בין ניט היינע, האָב זיך שוין שטאַרק צוגעבונדן צו מיינע לעזער, וועלכע איך באַטראַכט שוין פון לאַנג ווי "פּאַרטנערס" פון מיין גאַנצן לייב־און־לעבן, און וויבאַלד אַזוי, פרעג איך ביי מיינע לעזער־שותּפים אַן עצה צו וועמען איך זאָל "באַלאַנגען."

אין אַמעריקע, זאָגט מען, מוז דאָך יעדער איינער "באַלאַנגען", און ווי־באַלד איך בין געקומען קיין אַמעריקע לכתּחילה ניט "צו מאַכן אַ לעבן", נאָר מיין לעבן צו פאַרענדיקן, איז די פראַגע פון "באַלאַנגשאַפט" געוואָרן פאַר מיר באַזונדערס אַקטועל.

ביקור־חולים בריוו

מיין ווייסער בלעכענער "שרייב־טיש" אין סאַנאַטאָריע איז ניט גרעסער פון דעם טאַץ, אויף וועלכן מען סערווירט מיר מיינע מאָלצייטן.

אייגנטלעך איז דער דאָזיקער טיש־טאַץ, אָדער טאַץ־טיש, געווען פריער ניט מער ווי אַ פּשוטער נאַכט־טישל פאַר אַ פּאַציענט.

פאַר אַ נאַכט־טישל איז ער געניג גרויס און ברייט.

וואָס דאַרף דען אַ נאַכט־טישל אין אַ לונגען־סאַנאַטאָריע טראָגן אויף זיך? אַ טערמאָמעטער, אַ בלעכערנעם שפּייקעסטל, אַ שאַכטל פּאַפּירענע "נאָז־טיכלעך" און אַ פלעשעלע אַלקאָהאָל (ניט צום טרינקען, פאַרשטייט זיך, נאָר צום וואַשן דעם גראַדוסניק).

האָב איך אַט אַזאַ בלעכענעם נאַכט־טישל דערהויבן צו דער מדרגה פון אַ שרייבטיש!

אַנשטאָט אַ שפּייקעסטל שטייט אויף אים אַ טינטער, אַנשטאָט אַ גראַדוס־ניק — מיין פּאָונטען־פּען, אַנשטאָט די פּאַפּירענע נאָזטיכלעך — אַ דיקער פּאַפּיר־בלאָק, און אַנשטאָט דעם אַלקאָהאָל — מיין האַרץ.

יע, כ׳וועל אַפּטמאָל שיכור פון מיין אייגן האַרצן, ווי פון אַלקאָהאָל, און אָפטמאָל געלינגט מיר אפילו איבערצוגעבן די שיכרות מיינע צו די לעזער.

דאָס זע איך באַשיימפּערלעך פון דער מענגע ביקור־חולים־בריוו, וואָס שטראָמען צו מיר איצט פון אַלע עקן לאַנד און פון אַלע עקן וועלט.

דעם אמת געזאָגט, האָב איך זיך אַליין ניט געהאַט גערעכנט אויף אַזוי פיל פריינטשאַפט און גוטסקייט מצד מיינע האַרציקע לעזער, און דעריבער טאַקע מעסט איך מיין טעמפּעראַטור ניט מיטן גראַדוסניק, נאָר מיט מיין פּאָונ־טען־פּען און איך זע אַז אויפהער די שוואַרצע מילך פון מיין טינטער.

אמת, קיין געזונט קומט מיר ניט צו פון דעם „שוואַרצן מילך" אָבער ווי קאָן איך רואיק איינליגן אין מיין קראַנקן־בעט און זיך לאָזן וואַוילגיין, ווען האַרט ביי מיין בעט שטייט מיין ווייסער בלעכערנער טאַץ־טיש און מאָנט ביי מיר אַן ענטפער אויף די אַלע בריוו פון אַלע עקן וועלט.

יע, פון אַלע עקן וועלט דערטראָגן זיך צו מיין שרייבטישל דער גרויסער צער און דער נאָך גרעסערער עלנד פון דעם יידישן מענטשן, און אויב איך בין פון זיי נאָך ביז איצט ניט משוגע געוואָרן, איז עס נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס איך באַפריי זיך טאָג־איין טאָג־אויס פון מיינע איבערלעבונגען דורך די בריוו און אַרטיקלען, וואָס איך האַלט אין איין שרייבן צו מיינע לעזער און פריינט.

אדרבה, זאָלן טאַקע די לעזער מיינע ווערן שותפים פון מיין לעבן און פאַרזוכן עפּעס פון מיין ווייסן בלעכענעם שרייב־טאַץ. איך האָב אויף אים כל־טוב! איך האָב אויף אים בריוו און מאַנוסקריפּטן פון פּאַריז און זשענעווע, פון בערלין און שאַנכאַי, פון וואַרשע און פון מינסק, פון בוענאָס־איירעס און פון וויניפּעג, פון האָליוואָוד און מאָנטרעאָל, פון תל־אביב און יאָהאַנעסבורג, פון מעלבאָרן און די בראָנקס (איך אַליין בין אַ ברוקלינער...).

פון די אַלע בריוו און מאַנוסקריפּטן שרייט אַרויס צו מיר איין־און דער־זעלבער עלנט פון דעם יידישן מענטשן. אַן אונטערשייד צי ער געפינט זיך נאָך אין אַ קאָנצענטראַציע־לאַגער ערגעץ־וואו אין דייטשלאַנד, צי ער לעבט אין אַ רחבותדיקער דירה ערגעץ וואו אין די בראָנקס.

קוקנדיק אויף אָט דעם באַרג ביקור־חולים־בריוו, ווערט מיר שוין קלאָר צו וועמען איך „באַלאַנג".

איך „באַלאַנג" צו מיינע לעזער, וואָס העלפן מיך שטענדיק אַרויס סיי ביים שרייבן און סיי ביים קרענקען.

ווען איך וועל, אי"ה אַרויס בשלום פון דער לונגען־סאַנאַטאַריע, וועל איך אומבאַדינגט צונויפרופן אין אַטלאַנטיק סיטי אַ „קאָנווענשאָן" פון אַלע מיינע

געטרייע לעזערינס און לעזער, וואס האבן מיך מבקר חולה געווען דורך בריוו, און מיר וועלן דארט באשליסן ארויסצוגעבן — ניט חלילה מיינע אייגענע געזאמלטע ווערק, נאר — די געזאמלטע בריוו פון מיינע באקאנטע און אומבאקאנטע לעזער, וואס האבן געפונען פאר נויטיק ניט נאר מיך צו מינטערן און צו מונטערן אין די שווערע חדשים פון מיין לעבן, נאר אויך נאך אויסצוגיסן פאר מיר זייערע הערציער ווי פאר נאר א נאענטן פריינט.

יעדער בריוו איז, אגב, א שטיקל אויטאביאגראפיע פון א גרעסטעוועטן יידישן מענטשן אין אייראפע, צי אין אמעריקע. און כ'וויים, אז פאר דעם יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט (איווא) וואלט אזא מין זאמלונג פון לעזער־בריוו געהאט א גאר גרויסן ווערט.

זאמל איך פארשטייט זיך דידאזיקע אלע בריוו, און נאך די הונדערט מיט צוואנציק יאר מיינע וועל איך זיי אוועקליינן, די בריוו, פאר דעם כסא הכבוד — און זאל אדרבה דער אלמעכטיקער אליין זען ווי גרוים עס איז געווארן דער עלנט פון דעם יידישן מענטשן אויף דער זינדיקער ערד!

אט, למשל, שרייבט מיר א וויכטיקער טוער פון דעם יידישן קאמיטעט אין פוילן:

„ס'איז מיר באמת שווער צו שרייבן. פון וואס זאל איך אנהויבן? נאך אזא שרעקלעכן פאלקס־אומגליק! פון מיין ברייט־פארצווייגטער פאמיליע בין איך איינער געבליבן. ווי אזוי זאל איך אייך איבערגעבן מיינע איבערלעבענישן, ווען קיין שפראך האט נאך ניט אויסגעקלערט אזעלכע ווערטער, וועלכע זאלן זיין בכוח צו אילוסטרירן כאטש א ברוכטייל פון דעם, וואס מיט אונדז איז געשען. קיין שום נארמאלער מענטש, וואס האט דאס אליין ניט געזען, וועט דאס קיינמאל ניט גלויבן, און איך פארשטיי אים גוט, ווייל איך אליין וואלט אויך ניט געגלויבט! און דאך איז עס געשען! דאס שרעקלעכסטע, וואס עס האט געקאנט געשען מיט א פאלק, און דאס גראד מיט אונדזער פאלק!

„קיינע שום אינקוויזיציעס און פאגראמען קאנען ניט אין קיין שום פאל אפשפיגלען דאס, וואס דאס „קולטור־טרעגערישע" פאלק האט זיך דערלויבט אין הארץ פון אייראפע אין פארלויף פון זעקס יאר, טאג־איין און טאג־אויס צו מארדעווען, ברענען, הענגען און שיסן!

....„ווי אזוי, פרעגט זיך, קאן איך שרייבן וועגן מיין פערזענלעכן אומגליק, ווען די נאענטסטע מיינע, מיין פלייש און בלוט, איז מער ניטא".

(איך ברענג ניט דעם גאנצן בריוו, ווייל איך שאנעווע די נערוון פון מיינע לעזער און, אפשר, אויך מיינע אייגענע).

ווי א פאראלעל צו אט דעם בריוו פון ווארשע וועל איך דא ברענגען אייניקע אויסצוגן פון א בריוו, וואס איך האב באקומען פון די בראנקס.

ס'איז א בריוו פון א געוועזענעם יידישן לערער, וועלכער פילט זיך ניט ווינציקער פארצוויפלט ווי מיין פריינט פון ווארשע.

אט הערט דא עטלעכע אויסצוגן:

„פינף און דרייסיק יאר האב איך אין דער שטיל געטאן מיין געזעלשאפט־לעכע ארבעט אלס יידישער לערער אין די וועלטלעכע שולן. די שול־יארן אין מיין לעבן רעכן איך פאר די בעסטע, ווייל פעדאגאגיק איז מיין בארוף, און אין דער קינדער־וועלט האב איך זיך אויסגעלעבט. פאר מיר איז גענוג געווען די אופריכטיקע ליבע פון די קינדער צו מיר. איך בין געקומען צו דער איבער־צייגונג, אז אויב איך האב עפעס געגעבן די קינדער אלס לערער, האבן זיי מיר געגעבן פיל מער! ניט געקוקט אויף די גוטע רעזולטאטן, וואס איך האב דער־גרייכט, בין איך אבער גאר ווייניק געווען באליבט ביי די שול־טוער. זיי האבן ניט געוואוסט וואס און ווער איך בין? די לינקע האבן מיך געהאלטן פאר א רעכטן און די רעכטע — פאר א לינקן. דער סוף איז געווען, אז מען האט מיך גאנץ איידל באזייטיקט. איצט בין איך אזוי פיל פריי, אז איך ווייס ניט וואס צו טאן מיט זיך. דאס טרייבט מיך צו פארצווייפלונג. און שטעלט זיך פאר, מיין ליבער פריינט, אז א גרויסע מאס פון טרייסט געפין איך אין אייערע אר־טיקלען, וועלכע קאנען איבערזאנדערשן דעם גרעסטן פעסימיסט און דעם גרעסטן מיזאנטראפ". (די ווייטערדיקע קאמפלימענטן פאר מיינע שרייבערייען וועל איך שוין מיטנעמען אויף יענער וועלט, וואו עס איז, האף איך, ניטא „קיין „רעכטס און „לינקס").

ווען איך דערהער, אגב, די ווערטער „רעכטס" אדער „לינקס", שווידערט אויף מיין גאנצער לייב־און־לעבן, ווייל דורך דער דאזיקער שווידער־לעכער „רעכטס" אדער „לינקס" סיסטעם זיינען דאך אין די טרעבלינקעס און מיידא־נעקס אומגעבראכט געווארן זעקס מיליאן יידישע נפשות!

איז צוליב וואס, פרעגט זיך, זאלן נאך די יידן אליין פארטיילן זייערע מחנות אויף „רעכטס" און „לינקס"? צי דען ווייסן מיר נאך ניט, אז דער וועג צו יושר און גערעכטיקייט ליגט ניט „רעכטס" און ניט „לינקס", נאר פונקט אין דער מיט!

ווי אן אילוסטראציע צו דעם אמת וועל איך דא ברענגען א משל פון איינעם א לעזער אזש פון אינדיאנאפאלים.

דער לעזער ענטפערט מיר אויף דער פראגע, צו וועמען איך זאל „באלאנ־גען", מיט דעם פאלגענדיקן פאלקס־משל:

„צוויי יידן האבן זיך אמאל שטארק געקריגט פאר א שטיקל ערד. איז פארבייגעגאנגען א קלוגער מאן און די ביידע יידן האבן באשלאסן, אז דער קלוגער מאן זאל אויסהערן זייערע טענות און פסקענען צו וועמען עס דארף געהערן דאס שטיקל ערד, פאר וועלכן זיי רייסן זיך. ווען דער קלוגער מאן האט

אויסגעהערט ביידנס טענות, האט ער צוגעלייגט זיין אויער צום שטיקל ערד, כדי צו הערן וואס די ערד אליין זאגט. און דאס שטיקל ערד האט אזוי געזאגט: ניט איך באלאנג צו זיי, נאר זיי באלאנגען צו מיר"...

ווי אין פסוק שטייט: „אדם יסודו מעפר וסופו לעפר", און וויבאלד דער מענטש, באזונדערס נאך דער יידישער מענטש וויים דאך שוין פון דעם אלעמען, איז פארוואס זאל איין יידישע מחנה מארשירן „רעכטס" און די צווייטע יידישע מחנה — „לינקס", און די נייטראלע, די אזוי גערופענע אומפארטייאישע, זאלן מוזן צעריבן ווערן צווישן די ביידע קעגנגעזעצטע שטראמען?

אט די דאזיקע הארבע פראגע שרייט צו מיר ארויס פון מיין ווייסן בלעכענעם שרייבטישל, וואס טראגט אויף זיך, ווי אויף א טאץ, דעם גאנצן אומזין פון אלע אונדזערע קאמפן און שלאכטן פאר דער דערמארדערטער גאולה אונדזערער, סיי אין גלות און סיי אין ארץ־ישראל.

איך וויים, אז ניט איינער פון מיינע פריינט און קאלעגן, וואס געהערן צו „רעכטס" אדער צו „לינקס" וועלן, לייענדיק די דאזיקע שורות, א טראכט טאן, אז איך בין פשוט א שוטה, אדער איך מאך זיך כלומרשט תמ'עוואטע. פארזיכער איך מיינע לעזער פון אלע לאגערן, אז היינטיקן מאל בין איך לחלוטין ניט פאראינטערעסירט צו זיין א שוטה אדער צו מאכן זיך כלומרשט תמ'עוואטע.

איך וויים פון מיין אייגענער דערפארונג, אז גאט אליין האט געגעבן דעם מענטש צייי הענט און צוויי פיס, צוויי לונגען און צוויי אויערן ניט, חלילה, צוליב דעם, כדי די רעכטע האנט זאל האלטן אין איין פאטשן די לינקע, און די לינקע פוס זאל גיין פונקט קאפויר ווי די רעכטע, נאר זיי זאלן זיך איינע די אנדערע שטענדיק ארויסהעלפן.

ווען איין האנט ווערט ניט פאר אונדז געדאכט, פאראליזירט, טוט די צווייטע האנט די ארבעט פאר די ביידע, און ווען איין לונג ווערט, ניט פאר אונדז געדאכט, שווינדזיכטיק, דאן אטעמט די צווייטע לונג פאר ביידע.

אזוי איז עס ביי איינצלנע מענטשן און אזוי איז עס אויך ביי פעלקער. באזונדערס נאך ביים יידישן פאלק, וואס גאנץ אפט ווערן געוויסע טיילן זיינע פאראליזירט אדער גאר אינגאנצן אפגעשניטן, ווי עס האט פאסירט לעצטנס מיט די זעקס מיליאן קדושים און מארטירער אין אייראפע, און דענסטמאל מוזן מיר, יידן פון אמעריקע, איבערנעמען אויף זיך די פונקציעס פון די פארניכטעטע אברים אונדזערע.

איך וויים, אז די יידן פון אמעריקע וואלטן געווען בכוח דאס צו טאן, ווען מען וואלט זיי ניט רייסן פאר די פאלעס סיי פון „רעכטס" און סיי פון „לינקס".

בטבע איז דער ייד אין אמעריקע א גוטער און גוטמוטיקער מענטש, מער ניט, וואס ער איז שטענדיק צו „ביזי" און ער האט פשוט קיין צייט ניט צו

זיין גוט. בפרט נאָך ווען מען צעטומלט אים מיט דער שרעקלעכער פּושקע־קלאַפּעריי פון אַלע זייטן.

אַט, למשל, האָבן מיר די פּאַציענטן פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע געגעבן לעצטנס אַ נייעם ביישפּיל. די דאָזיקע פּאַציענטן זיינען דאָך איצט דאָפּלט עלנט און איינזאַם. ערשטנס, זיינען זיי אַרויסגעריסן געוואָרן פון זייער משפּחה־קרייז אין אַמעריקע און, צווייטנס, האָבן זיי דאָך, ווי מיר אַלע, פאַרלאָרן זייערע נאָענטסטע משפּחה־לייט אין דער אַלטער היים. האָבן זיי דאָך געצוג גרונט צו זיין פאַרביטערט אויף דער גאַנצער וועלט. האָב איך זיי אָבער פאַרגעלייענט עטלעכע בריוו פון מיינע געראַטעוועטע פריינט און קאָלעגן אין אייראָפּע, כדי זיי צו באַווייזן, אַז אונדז, אין דער סאַנאַטאָריע, איז דאָך גוט ווי דער וועלט (דער פּאַר׳מלחמהדיקער, פאַרשטייט זיך). עס איז אונדז וואַרעם און ליכטיק, מען שפּייזט אונדז מיט די בעסטע מאכלים און מ׳האַלט אונדז אין זויבערקייט, ווי ניי־געבוירענע קינדער, בעת „יענע" אין אייראָפּע הונגערן און פרירן און גייען ממש אויס נאָך אַ גוט־וואָרט פון עפּעס אַן אייגענעם מענטשן.

האָבן די פּאַציענטן מיט גרויס נייגעריקייט אויסגעהערט די בריוו „פון יענער וועלט" און פּלוצלונג האָבן זיך אָנגעהויבן שיטן אויף מיין טיש דאָ־לאַרן אויף צו שיקן פּעקלעך פאַר די געראַטעוועטע פריינט און קאָלעגן מיינע אין אייראָפּע.

אַזוי אַרום איז ווי פון זיך אַליין געשאַפן געוואָרן אין דער סאַנאַטאָריע אַ קליינער „דזשאָינט".

טראַכט איך אַפּטמאָל, קוקנדיק אויף מיין ווייסן בלעכענעם שרייבטישל מיט די צענדליקער בריוו פון אַלע עקן לאַנד און פון אַלע עקן וועלט, אַז אויב די קראַנקע זיינען „ניט קראַנק" צו געבן, זיינען דאָך די געזונטע אוודאי „ניט קראַנק צו געבן"...

אַ מעשה מיט אַ בהמה

כ׳האָב היינט באַקומען אַ פרישן גרוס פון מיין געבורטס־שטעטעלע דוקאָר.

מיינע לעזער ווייסן שוין געוויס, אַז כ׳האָב צו דעם דאָזיקן שטעטעלע אַ גרויסע שוואַכקייט ניט נאָר צוליב דעם אַליין, וואָס איך פאַרזענלעך בין דאָרטן געבוירן געוואָרן, נאָר אויך צוליב דעם, וואָס פון דעם דאָזיקן שטעטעלע אין ווייס־רוסלאַנד זיינען אויך אַרויסגעקומען אַזעלכע צוויי וויכטיקע יידישע מענטשן, ווי ב. וולאַדעק, ע״ה, און אים צו לאַנגע יאָר — ש. ניגער.

איז שוין דעריבער קיין וואונדער ניט, וואס איך בין צו דעם דאזיקן שטע־טעלע באזונדערס נייגעריק.

האבן מיינע ליבע גוטע לאנדסלייט פון דוקאר מיר געבראכט לעצטנס א בריוו, א מין ביקור חולים־בריוו, וואס איז געשריבן געווארן דירעקט פון דו־קאר שוין נאך דער באפרייאונג פון ווייס־רוסלאנד.

ביז איך געווען נאך מער ווי זיכער, אז כ׳וועל אין דעם דאזיקן בריוו גע־פינען א וועלכן ניט איז גרוס פון מיינע פארפייניקטע ברידער און שוועסטער אין דוקאר. בפרט נאך, ווען דעם דאזיקן בריוו האט געשריבן אן אינטעלי־גענטע פרוי און נעמלעך: די לערערקע פון דער סאוועטישער שול אין דוקאר.

אין דער דאזיקער שול האבן זיך געוויס געלערנט אויך יידישע קינדער און פאר א סאוועטישער לערערקע זיינען דאך יידישע און ניט־יידישע קינדער אלע איינס.

לאזט זיך אבער אויס, אז דער דאזיקער ערשטער בריוו פון דוקאר איז א ריין־פערזענלעכער, א פריוואטער. אמת, דא און דארט ווערט דערציילט אין בריוו, אז די פאשיסטן האבן געהאלטן אין איין שיסן און הענגען. זיי האבן אפילו גאנצע דערפער אוועקגעלאזט מיטן רויך אינאיינעם מיט די מענטשן, אבער זי אליין — די לערערקע — מיט אירע עלטערן און אירע דריי קינדער, מיט אירע ברידער און שוועסטער, שוואגערס און שוועגערינס, פלימעניקעס און פלימעניצעס זיינען, דאנקען גאט, אלע־אלע געבליבן לעבן און זיינען געזונט און מונטער.

אמת, אין דער צייט פון דער דייטשישער אקופאציע האט אויך זייער הויז אפגעברענט, אבער ס׳איז זיי געלונגען אונטער דער דייטשישער אקופאציע אויפ־שטעלן א נייע הויז מיט א נייעם שטאל און ס׳איז זיי אפילו געלונגען אויסצו־באהאלטן פון די דייטשן זייער בהמה!

האט שוין ווער פון אונדז, יידישע מענטשן אין אמעריקע, באקומען פון דער אלטער היים אזעלכע פרייליכע און מונטערע גרוסן?

דאס הייסט אבער ניט, פארשטייט זיך, אז מיר דארפן זיך נישט פרייען מיט דעם, וואס די ווייס־רוסישע לערערקע פון דער דוקארער שול מיט אלע אירע משפחה־לייט זיינען בשלום אריבערגעקומען די עטלעכע יאר פון דער מערדערי־שער אקופאציע אינאיינעם מיט זייער בהמה.

מיר פארדריסט נאר, פארוואס די אינטעליגענטע קריסטלעכע פרוי האט אין איר בריוו מיט קיין אייינציקן ווארט נישט דערמאנט די גרויל־סצענע, ווי מען האט אומגעבראכט אלע דוקארער יידישע מענער, פרויען און קינדער.

וואו איז געווען דענסטמאל די לערערקע פון דער דוקארער שול? האט זי דענסטמאל געמאלקן בגנבה איר בהמה, וואס איז געווען אויסבאהאלטן פון די דייטשן?

און נאָך איינע אַ פֿראַגע עגבערט מײַן מוח. ווײַבאַלד ס׳איז מעגלעך געווען אויסצובאַהאַלטן פֿון די נאַציס אַ בהמה — האָט מען דען נישט געקאָנט אויך אויסבאַהאַלטן כאָטש איין יידישן קינד פֿון דוקאַר?

ווען די לערערקע באַהאַלט־אויס אין איר נײַ־אויסגעבויטן שטאַל כאָטש איין יידישן קינד פֿון דוקאַר — וואָלט זי, אפֿשר, אויך באַקומען דערפֿאַר אַ מעדאַל פֿון דער סאָוועט־רעגירונג, ווי דאָס האָט געהאַט באַקומען די זעכציק־יעריקע יידישע פּרוי פֿון דוקאַר, ליפֿשע, וועלכע האָט זיך אַנגעשלאָסן אין די פּאַרטיזאַנער־מחנות פֿון ווײַס־רוסלאַנד און געהאָלפֿן באַפֿרייען נישט נאָר די לערערקע מיט איר בהמה, נאָר גאַנץ ווײַס־רוסלאַנד, וואָס איז שוין געווען דענסטמאָל כמעט „יודן־ריין.״

בין איך שטאָלץ אויף דער זעכציק־יעריקער יידישער פּרוי פֿון דוקאַר, וואָס איז געוואָרן די מאַמע פֿון אַ פּאַרטיזאַנען־מחנה אין ווײַס־רוסלאַנד שוין נאָך דעם, ווי מען האָט אירע אייגענע משפּחה־לײַט, איר אייגענעם בלוט און פֿלייש עפּנטלעך אומגעבראַכט אין דוקאַר.

איך בין ניט שטאָלץ אויף דער ווײַס־רוסישער לערערקע פֿון דער דוקאַרער שול, וואָס שרייבנדיק איר ערשטן בריוו פֿון דוקאַר צו אירער אַ מומען קיין ניו יאָרק — האָט זי גאָר אינגאַנצן פֿאַרגעסן צו דערמאָנען כאָטש מיט איין וואָרט, אַז די נאַצי־רוצחים האָבן אומגעבראַכט אַלע יידן פֿון דוקאַר און אַז פֿון די פֿיר אָדער פֿינף הונדערט יידישע נפשות האָבן זיך לעצטנס אומגעקערט קיין דוקאַר נישט מער, ווי דרײַ יידישע משפּחות, וועלכע האָבן זיך, מסתמא, באַטייליקט אין די פּאַרטיזאַנען־קאַמפֿן פֿאַר דער באַפֿרייאונג פֿון ווײַס־רוסלאַנד.

איך געדענק, אַז אין די אַלטע גוטע צײַטן פֿלעגן די יידן מיט די ווײַס־רוסן לעבן שטענדיק בשלום און גאַנץ גערן אַרויסהעלפֿן איינע די אַנדערע.

דער פּראַוואָסלאַוונער גלח סימאַנאָווסקי פֿלעגט מײַן מאַמען, דער אַלמנה, גאַנץ אָפֿט אויסלייען אַ גמילת חסד אַז פּראָצענט, און מאַטרונע די וואַסער־טרעגערקע פֿלעגט ריידן יידיש פּונקט אַזוי גוט ווי ווײַס־ רוסיש און זי האָט געוואוסט אַלע יידישע ימים־טובים און מנהגים אַ סך בעסער, ווי, זאָגן מיר, אַ רעפֿאָרמירטער ראַבאַי אין דער אַמעריקאַנער פּראָווינץ.

און ווי אָפֿט פֿלעגן קריסטלעכע פֿרויען, וואָס זיינען געווען אין קלעם, שענקען זייערע אַליין־געמאַכטע האַנטיכער פֿאַר די צוויי בתי־מדרשים פֿון דור־קאַר, כדי די יידן זאָלן אויסבעטן ביים יידישן גאָט אַ רפֿואה שלמה פֿאַר זייערע קראַנקע קינדער אָדער מענער.

דאָס איז אָבער אַלץ געווען אין די אַלטע גוטע צײַטן, ווען די יידן מיט די גויים האָבן נאָך געלעבט בשלום און פֿלעגן גאַנץ גערן אַרויסהעלפֿן איינע די אַנדערע.

יענע אַלטע גוטע צײַטן זיינען שוין לאַנג פֿאַרביי!

די היטלער־אקופּאציע אין אייראָפּע האָט שוין אויף אַזוי ווייט פאַרסמט די מוחות און די הערצער אויך אַפילו פון די אינטעליגענטע קריסטן, אַז ס'איז שוין גאָר קיין פראַגע נישט, אַז דער ווערט פון אַ בהמה איז פיל גרעסער פאַר דעם ווערט פון אַ יידישן מענטשן.

בין איך דאָ, פאַרשטייט זיך, לחלוטין נישט אויסן צו באַשולדיקן די ווייס־רוסישע לערערקע פון דוקאַר, אלימאַי זי האָט זיך אויך נישט באמת אויסצו־באַהאַלטן אינאיינעם מיט איר בהמה אויך נאָך אַ יידישן קינד! אַ סך גרעסערע און וויכטיקערע מענטשן פון איר האָבן זיך נישט באמת דאָס צו טאָן.

אמת, מיר האָבן געהערט, אַז אַ סך פראַנצויזן, בעלגיער און אַפילו פּאָ־ליאַקן האָבן יע אויסבאַהאַלטן ביי זיך יידישע מענטשן און יידישע קינדער.

מיר ווייסן אָבער אויך, אַז אָט די אַלע גוטהאַרציקע קריסטן (מיט גאַנץ קליינע אויסנאַמען) האָבן זיך געלאָזט דערפאַר גאַנץ גוט באַצאָלן!

אָבער פון אָקופּירטע שקלאַפן קאָנען מיר ניט פאָדערן קיין שום מסירת־נפש און קיין שום קידוש־השם פאַר אַנדערש־גלויביקע און פאַר פרעמדע.

און ווי, פרעגט זיך, קאָנען מיר בכלל האָבן טענות צו די אומות־העולם, ווען מיר אַליין — די געראַטעוועטע אין אַמעריקע — האָבן נאָך ביז היינט נישט ארויסגעוויזן קיין שום מסירת־נפש לטובת דער שארית־ הפליטה אונדזערער אין אייראָפּע.

יעדער יידישער מענטש, וואָס האָט זיך ארויסגעראַטעוועט פון די קאַלד־איוונס און גאַז־קאַמערן, איז דאָך געווען זיכער, אַז די יידן פון אַמעריקע און אַרגענטינע, פון אַפריקע און אויסטראַליע וועלן זיך מיט אים צאַצקען, ווי מיט אַן אבן־טוב, ווי מיט אַ גרויסן געווינס, און מען וועט אים פאַרשיטן נישט נאָר מיט עסנזאַכן, קליידער און שיך, נאָר אויב נאָך — מיט אַ סך האַרציקער ליב־שאַפט און צערטלעכקייט, וואָס יעדער איינער פון זיי האָט עס כשר פאַרדינט. לאָזט זיך אָבער אויס, אַז מען האָט די געראַטעוועטע יידן פאַרוואַנדלט אין אָביעקטן פון פאַרשיידענע מינים פּאַרטיי־קאַמפן און קלייזל־פּאָליטיקס.

אָט דאָס אַלץ דערציילט מיר מיין ווייסער, בלעכענער שרייב־טישל פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע און איך דערצייל דאָס איבער צו מיינע געטרייע לע־זערינס און לעזער, כדי אויך איך זאָל מיט אַ רואיקערן געוויסן קאָנען פאַרצערן די פּרעכטיקע מאָלצייטן פון דער סאַנאַטאָריע און וואַלגערן זיך נאָכדעם שעה'ן־לאַנג אויף דער ווייכער זויבערער שפּיטאָל־בעט מיט אירע הויכע זשיראָפן־פּיס, וועלכע מאַכן מיך נענטער צום הימל, ווי צו דער ערד.

און ווייל איך בין געוואָרן לעצטנס אַ סך נענטער צום הימל, ווי צו דער ערד — בין איך שוין אויך געוואָרן אַ גאַנצער מחותן מיט דער לבנה: זי קומט צו מיר, די לבנה, כמעט יעדע נאַכט. זי שטעלט זיך אַוועק אַנטקעגן מיין

פענצטער און זי קוקט אויף מיר מיט אירע בהמה׳יש־תמ׳עוואטע אויגן, ווי זי וואלט געווארט — איך זאל זי אויסמעלקן!

צי איז ניט אריין אין איר דער דיבוק פון דער דוקארער בהמה, וואס האט איבערגעלעבט די נאציס?

א לבנה־נאכט אין די בערג

זינט די מיליטער־לייט זיינען דורך דעם ראדאר־אפאראט געקומען אין קאנטאקט מיט דער לבנה — האט די לבנה פארגרעסערט איר קאנטאקט מיט מיר און זי איז מיר געווארן איינגעבאקן אין הארצן נאך מער ווי געווען.

מיינע סענטימענטן צו דער לבנה ציען זיך נאך פון די חדר־יארן אן, ווען כ׳פלעג אינאיינעם מיט די חשובסטע באלעבאטים פון מיין שטעטעלע דוקאר יעדן חודש מחדש זיין די לבנה, כאטש איך בין נאך נישט געווען קיין בר־מצוה.

ס׳פלעגט מיר בכלל געפעלן ווערן דער גאנצער ענין, וואס עלטערע חשובע יידן לאזן זיך ארויס נאך מעריב אויפן שול־הויף, פארדרייען די קעפ צו דער לבנה און נישט געפינענדיק אויף איר קיין שום פנימה — הויבן זיי אן פאר פרייד אונטערצוטענצלען, ווי חדר־יינגלעך, און אריינשרייען איינע צו די אנדערע:

— שלום עליכם!
— עליכם שלום!
— שלום עליכם!
— עליכם שלום!

מען האט געקאנט מיינען, אז די דאזיקע יידן האבן זיך ניט געזעהן געזען איינע מיט די אנדערע ווער ווייס ווי לאנג, וויבאלד זיי האלטן אין איין אפגעבן זיך „שלום עליכם" דריי מאל נאכאנאנד!

אין דער אמתן אבער פלעגן זיך די זעלביקע קידוש לבנה־יידן באגעגענען דריי מאל א טאג אין בית המדרש און נאך עטלעכע מאל א טאג — אויפן מארק, צי אין די קרעמלעך.

אמת, ס׳זיינען געווען אויך אזעלכע יידן, וואס פלעגן יארן־לאנג פירן צווישן זיך ברוגזן (צוליב אן אויסגעכאפטן מפטיר, צי צוליב א ניט־דערצאלטן

נדן), אבער איין מאָל אין חודש פלעגט די לבנה זיי צענויפפירן אין איין גע־זעמל און אויך אפילו די ברוגזע יידן פלעגן גאַנץ געשמאַק אריינזאָגן איינע די אַנדערע:

— שלום עליכם!

— עליכם שלום!

פאַר אונדז, חדר־יינגלעך, פלעגט אַזאַ מין קידוש־לבנה אוונט זיין איינער פון די פרייליכסטע אָוונטן אין חודש. מיר פלעגן קאָנען פראַנק און פריי אונטערשפּרינגען אויף איין פוס צו דער לבנה און פאַרטרייבן פון מאַרק די אַלע כלבים, וואָס אויף אונדז קוקנדיק — פלעגן זיי אויך פאַררייסן זייערע מאַרדעס צו דער לבנה און סקאַוואָוטשען אויף איר, ווי די אמתע שונאי ישראל.

מיר, יינגלעך, האָבן שוין דענסטמאָל געוואוסט, אַז די לבנה געהערט נאָר צו אונדז אַליין, צו די יידן, הייסט עס (אַ ניט — וואָלט זיך דאָך יהושע בן נון נישט באַזעצט אויף איר!), און דעריבער טאָקע האַלטן די כלבים פון דער גוי׳אישער גאַס אין איין סקאַוואָוטשען אויף אונדזער לבנה.

מיר האָבן אויך געוואוסט, אַז אשר דער מלמד, ע״ה, קאָן אין אַ לבנה־נאַכט אַפּשפּרעכן צאָן־ווייטיק און מיך פלעגט אָפט פאַרדריסן, הלמאַי איך האָב נאָך נישט קיין צאָנ־ווייטיק און איך קאָן ניט זען, ווי אַזוי ער טוט דאָס?

אויך די מאַמע מיינע, ע״ה, האָט שטאַרק געהאַלטן פון דער לבנה, כאָטש פרויען דאַרפן זי נישט מחדש זיין.

די מאַמע פלעגט יעדן ראש חודש אַנבאַקן פאַר אירע זעקס יתומים פולע סקאָוורדעס מיט בולבע־לאַטקעס און כדי מיר זאָלן נישט פאַרברענען די העלזער שלינגענדיק זיי הייסערהייט — פלעגט אונדז די מאַמע געבן פולע שיס־לער מיט קאַלטן זויערמילך.

אין די גבירישע הייזער פלעגט מען דעם זויערמילך באַדעקן געווייגלעך מיט אַ ביסל סמעטענע און ס׳פלעגט הייסן „פאַדסמעטענע״. ווען כ׳פלעג דער־ציילן וועגן דעם דער מאַמען — פלעגט שוין די מאַמע זיך אַנשטויסן אויף מיין באַהאַלטענער כוונה און זי פלעגט מיך אַ מוסר טאָן: — ווילסט נאָך, אפשר, דאָס טעלערל פון הימל אויך?

האָב איך שוין געוואוסט, אַז צו דעם ביסל סמעטענע איז פונקט אַזוי ווייט, ווי צו דער לבנה, דאָך אָבער פלעג איך יעדן סוף־חודש טשאַטעווען דעם מולד, ווייל גלייך נאָכן מולד פלעגט אין די אָמאָליקע יאָרן קומען דער ראש חודש מיט פולע סקאָווערדעס בולבע־לאַטקעס.

אַזוי אַרום האָט זיך די לבנה איינגעגעסן אין מיין גאַנצן לייב־און־לעבן נאָך פון קינדוויז אָן.

שפּעטער אַביסל, ווען איך בין שוין געוואָרן כלומרשט אַ דערוואַקסענער

און אוועק קיין ווילנע — איז מיר די לבנה ווידער אריינגעקראכן אין די ביינער אריין, כאטש אויך אין ווילנע האב איך געהאט פיל מער זויערמילך איידער סמעטענע.

דערפאר אבער פארמאגט ווילנע א גאנץ הויכן שלאסבארג פון וועלכן מען קאן די לבנה שיעור נישט מיט די הענט דערלאנגען.

פלעג איך זיך גאנץ אפט אוועקלאזן מיט א גרופע חברים און חבר׳טעס אויפן ווילנער שלאסבארג מחדש צו זיין די לבנה (אויפן שלאסבארג פלעגן אויך מיידלעך קאנען מקיים זיין די מצוה פון קידוש־לבנה).

יעדער איינער, וואס האט כאטש איין מאל געהאט מחדש געווען די לבנה אויפן ווילנער שלאסבארג — האט שוין געמוזט ווערן א פאעט.

דערפאר טאקע איז אין ווילנע אויפגעקומען מיט א יאר פערציק צוריק די אזוי־גערופענע לבנה־תקופה אין דער יידישער ליטעראטור.

דוד איינהארנס „שטילע געזאנגען", ז. סעגאלאוויטשעס „שטילע טרוימען", א. י. גראדזענסקיס „איינזאמע קלאנגען", ב. לאפינס „אומעטיקע וועגן" און לייב ניידוסעס „ליריק" האבן אלע יידישע גימנאזיסטקעס פון ווילנע פארוואנדעלט אין לונאטיקערינס און אויף זיי קוקנדיק האב איך אויך אנגעהויבן צו זוכן מיין „בלאסע בת מלכה". צווישן די סודות׳פולע חורבות פון דעם קעניגלעכן גערימין־שלאס אויף דעם ווילנער שלאסבארג.

פלעג איך אין די שלאפלאזע און לבנה־לאזע נעכט טענהן צו זיך אליין:

„ווען די לבנה ז'ניטא — איז די נאכט אן אן אויג, איז די ערד אן א סוד, און דער טייך איינזאם טראכט, ווי ר'וואלט בלאנדזשען פון וועג, און דער וואלד, ווי די נאכט, ציט זיך לאנג אן א ברעג". און אזוי ווייטער און ווייטער, ביז דעם „מולד" פון א נייער קידוש־לבנה־ליבע...

האט אבער מיין וואנדער־גורל מיך אנגעהויבן ארומצושלײדערן, ווי א פוטבאל פון איין גוישער שטאט צו דער צווייטער. אט בין איך אין דעם „קריסטלער־סאציאלן" וויען און אט — אין דער דריי־שפראכיקער שווייץ. אט בין איך אין דער פערציק מאל פערציק באגלעקערטער מאסקווע און אט בין איך אין דעם רויט־ברוינעם בערלין. אט בין איך אין דעם קאסמאפאליטישן פאריז און אט בין איך שוין אין די אינקוויזיציע־שטעט מאדריד און ליסבאן!

ווען און וואו, פרעגט זיך, האב איך געקאנט מקיים זיין די מצוה פון קידוש לבנה, ווען כ'בין געווען שטענדיק ארומגערינגלט מיט געצנדינער, וואס האלטן מיך אין איין פארפאלגן.

ראטעווענדיק זיך אט אזוי פון איין געטשקע־פאלק צו דעם צווייטן — האב איך ערשט ריכטיק פארשטאנען די תפילה פון מיינע אלטהיימישע קידוש לבנה־יידן, וואס האבן יעדן חודש פון יאר זיך געבעטן רחמים ביי דער לבנה:

„כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול ליגע בך — כך לא יוכלו כל אויבי

ליגע בי לרעה", דאָס הייסט, אַז פּונקט ווי איך קאָן דיך קיינמאָל ניט דער־גרייכן שפּרינגענדיק צו דיר — אַזוי זאָלן מיך אויך קיינמאָל ניט דערגרייכן מיינע שונאים, וואָס ווילן מיר שטענדיק שלעכטס טאָן!

פיל איך זיך אָפטמאָל גאַנץ אומהיימלעך, וואָס די דאָזיקע תפילה איז טאַקע מקוים געוואָרן, אָבער נאָר לגבי מיר אַליין. אַלע אַנדערע לבנה־יידן פון דער אַלטער היים זיינען דורך די געצנדינערישע רוצחים דערגרייכט און פאַר־טיליקט געוואָרן.

אָבער נאָך אומהיימלעכער פיל איך זיך אָפטמאָל אין דער לונגען־סאַנאַ־טאָריע, וואָס האָט זיך אויסגעלייגט אויף דעם העכסטן בערגל פון די קעטסקיל־בערג, וואו די לבנה בעט זיך ביי מיר רחמים — כ'זאָל זי אַריינגעמען אינע־ווייניק, ווי אויך זי וואָלט געוואָרן, חלילה, שווינדזיכטיק!

ווי עס זעט אויס האָט דער ראַדאַר אַנגערירט אירע לונגען.

זעט זי טאַקע אויס נאָך פיל בלאַסער, ווי געוועזן, אָבער נאָך אַ סך נעענטער צו מיר, ווי זי איז געווען אויפן ווילנער שלאָסבאַרג.

איך האָב ממש אַ פולן צימער מיט לבנה און איך קאָן זי מחדש זיין אַלע פיר וואָכן פון חודש.

אַפילו אין די סוף־חודשדיקע נעכט קומט זי צו מיר, די לבנה, האַלב זייטיק אַ האַלבע שעה פאַרטאָג און זי בעט זיך ביי מיר רחמים — כ'זאָל זי ראַטעווען פון די מיליטערישע ראַדאַר־עקספּערימענטן.

ביז איך געוואָרן אויף אַזוי ווייט דורכגעדרונגען מיט דעם גרויסן לבנה־צער און לבנה־עלנט, אַז כ'האָב לעצטנס שיעור נישט באַקומען אין דער סאַ־נאַטאָריע אַ לבנה־שלאַק (קיין זון־שלאַק קאָנען מיר דאָ ניט באַקומען, ווייל מען האַלט אונדז שטענדיק אין שאָטן).

כ'האָב נעמלעך באַמערקט, אַז ווען כ'לעש אויס די לאָמפּן און דעק זיך איבער מיט מיינע וואָלענע קאָלדרעס — הויב איך אַן אַרויסצוגעבן פון זיך געוויסע לבנה־אויסשטראַלונגען, אַפילו ווען די לבנה איז ניטאָ מיט מיר. ס'איז גענוג, אַז איך זאָל אַ פּיר טאָן מיט דער האַנט, צי מיט דער פוס איבערן לייַלעך, צי איבער די קישענס — ווערט תיכף ליכטיק. יעדע באַוועגונג מיינע צווישן די קאָלדרעס און ליילעכער גיט אַרויס אַזאַ מין געהיימניספולן ליכט, פון וועלכן ס'ווערט זייער אומהיימלעך.

די ערשטע נאַכט, ווען דאָס האָט מיט מיר געהאַט פּאַסירט — האָב איך זיך שטאַרק איבערגעשראָקן. כ'בין געווען זיכער, אַז מיין אייזערנע בעט איז עלעקטראָפיצירט געוואָרן און כ'קען אויף איר אומקומען, ווי אויף אַן „עלעק־טריק טשער". כ'וואָלט זיכער אַרויסגערופן די נאַכט־שוועסטער — זי זאָל מיך ראַטעווען פון טויט, אָבער די נאַכט־שוועסטער איז אַ געבוירענע אין לאַנ־

דאַן און זי רעדט אַז ענגלישן ענגליש, וואָס אַזאַ מין ענגליש וועל איך שוין אין אַמעריקע קיינמאָל נישט ריידן.

צווישן אונדז גערעדט — בין איך אויך נאָך מיט דעם אַמעריקאַנער ענגליש נישט קיין צו־גרויסער מחותּן. די איינציקע ענגלישע ווערטער, וואָס איך וואָלט יע געקאָנט זאָגן דער נאַכט־שוועסטער, ווען זי קומט צו מיר אַריין אויף מיין אַלאַרעם־גלעקל — וואָלטן געווען די פּאָלגענדיקע:

— „נאָ לייט", ד. ה. בלייב מיט מיר אין דער פינסטער און —

— „סי היר" — ד. ה. גיב נאָר אַ קוק, וואָס אונטער מיינע קאָלדרעס טוט זיך!

אַזוי ווי מיין בתולה־זוועסטער איז מיט אַ יאָר זעכציק עלטער פון יענע ווילנער גימנאַזיסטקעס מיט וועמען כ׳פלעג אַזוי אָפט מחדש זיין די לבנה אויפן שלאָסבאַרג — וואָלט דאָך זי בתולה־זקנה זיכער געמיינט, אַז איך בין פּראָסט־פּשוט משוגע געוואָרן!

האָב איך פעסט באַשלאָסן בעסער אומצוקומען פון אַ לבנה־שלאָק אין מיין לבנה׳פיצירטער בעט, איידער איבערצושרעקן אין מיטן נאַכט די שטילע גוטמוטיקע נאַכט־שוועסטער, וואָס איז צו מיר, ווירקלעך, באַרעמהאַרציק און געטריי, ווי אַן עלטער־באָבע.

האָב איך איינגענומען נאָך אַ פּאָר שלאָף־פּילן און מיין לבנהפיצירטע זשיראַפן־בעט האָט זיך באַלד אָפּגעטראָגן מיט מיר אינאיינעם דירעקט צו דער לבנה.

איך פלי צו דער לבנה

ווען מען נעמט איין אין אַ שלאָפלאָזער דיבוק־לבנה־נאַכט אַ טאָפּלטע פּאָרציע שלאָף־פּילן — דערפילט מען זיך באַלד, ווי אונטער אַ שלאָף־טרונק אויף אַן אָפּעראַציע־טיש.

מען דאַרף נאָר ציילן איינס, צוויי, דריי און ווייטער אַזוי לאַנג, ווי עס לאָזט זיך. מען קאָן אויך זאָגן „גד, גדוד יגדנו", ווי עס שטייט אין סידור ביים קריאת־שמע לייענען, און איידער מען ווערט פאַרטיק מיט דער שווערער עברי — הויבט מען זיך פלוצלונג אויף אינאיינעם מיט דעם בעט, אויף וועלכן מען ליגט און מען פליט אַוועק דירעקט צו דער לבנה.

אַזוי ווי מיין שפּיטאָל־בעט פאַרמאָגט הויכע פיס, ווי אַ זשיראַף און איז אויך וויים, ווי אַ זשיראַף — האָב איך געהאַט דעם געפיל, אַז איך פלי, רייטנ־

דיק אויף דעם זשיראף פון דעם בראנסקער „זו" דירעקט צו דער ראדאריזירטער לבנה, וועלכע איך מוז וואס גיכער באפרייען פון די מיליטערישע אקופאנטן.

ס'האט נאר אויסגעזען אביסל קאמיש, וואס הינטער מיר זיינען נאכגע־פלויגן אלע מיינע שפיטאל־מכשירים: דאס בלעכענע שפייקעסטל, דער טער־מאמעטער, דאס פלעשעלע אלקאהאל (ניט צום טרינקען, פארשטייט זיך, נאר צום וואשן דעם גראדוסניק), ווי אויך אפילו — איר זאלט מיר מוחל זיין — דאס נאכט־טעפל.

אסור אויב איך ווייס, צי וואס איך דארף האבן די אלע שפיטאל־זאכן אויף דער לבנה? אבער אויף א חלום — פרעגט מען דאך נישט קיין קשיות.

האב איך אנגעהויבן איינצוחזרן אויף אויסווייניק די וויכטיקסטע פסוקים פון די קידוש־לבנה תפילות, מיט וועלכע איך האב געהאט בדעה זי מקדש צו זיין כדת משה וישראל.

פלוצלינג אבער האט מיין זשיראפן־בעט זיך געגעבן א שטעל אוועק צו־פוסנס פון איינעם א לבנה־קראטער, אבער, דאנקען גאט — אן אויסגעלאשענעם.

דער לבנה־קראטער האט אויסגעזען הויך און שמאל, ווי א קרעמאטאריום־קוימען. האט זיך פון אט דעם לבנה־קוימען ארויסגערוקט א שלאנקע ווייסע געשטאלט, ווי א קראנקן־שוועסטער, אבער א ייִנגערע ווי די נאכט־שוועסטער פון מיין לונגען־סאנאטאריע.

האט די לבנה־שוועסטער אנגעהויבן מאכן הקפות ארום מיין בעט, ווי א כלה ארום איר חתן, אבער אן אונטערפירערס.

בין איך געווארן נייגעריק צו וויסן ווער איז דאס די דאזיקע ווייסע פרוי, וואס האט דעם אויסזען פון א יונגער אלמנה, וועלכע דרייט זיך שוין צום צווייטן מאל אונטער דער חופה. האב איך זי גאנץ דעליקאט א פרעג געטאן:

— אנטשולדיקט, מאדאם, מעג איך וויסן ווער איר זענט?

— איך בין די לבנה־מלכה! — האט מיר די פרוי גאנץ באשיידן געענט־פערט.

— אויב אזוי, איז „סימן טוב ומזל טוב", — האב איך תיכף ומיד אנגע־הויבן צו דעקלאמירן די איינגעחזרטע פסוקים פון די קידוש־לבנה־תפילות, אונטערשפרינגענדיק דריי מאל אויף די ספרונזשינעס פון מיין שפיטאל־מאטראץ, ווי אין סידור שטייט.

— שפרינג ניט אזוי! דו קאנסט נאך, חלילה, ארויספאלן פון בעט! — האט מיך די לבנה־מלכה אנגעהויבן צו בארואיקן, ווי זי וואלט ווירקלעך גע־ווען מיין נאכט־שוועסטער.

— ביים מקדש זיין די לבנה מוז מען אונטערשפרינגען! אזוי שטייט בפירוש אין אונדזער סידור! — האב איך זיך אנגעהויבן פארענטפערן.

— דארפסטו מיך ניט מקדש זיין א צווייטן מאל! דו האסט דאך מיך

שוין איינמאל מקדש געווען! — האט די לבנה צו מיר א זאג געטאן מיט ארונ־טערגעלאזענע אויגן.

— געדענקסט נאך אונדזער ערשטע באגעגעניש? — בין איך געווארן זייער צופרידן, וואס די לבנה האט אזא גוטן זכרון.

— איך געדענק נאך גאנץ גוט ווי כ'האב אויף דעם ווילנער שלאסבארג זיך געהאט איינמאל איינגעביסן אין דיינע זאפטיקע ליפן, כדי צו באקומען פון דיר אביסל מענטשן־בלוט, אז איך זאל מער ניט אויסזען אזוי בלאס און קאלט.

— האט עס דיר געהאלפן? — בין איך געווארן נייגעריק צו וויסן.

— זעסט דאך, אז ניט! — האט די לבנה ברוגזדיק מיר געענטפערט.

— ווייסט פארוואס? — האב איך זי א פרעג געטאן.

— אדרבה, זאג מיר, פארוואס?

— ווייל מיין בלוט איז דאן געווען זייער וואסערדיק! צוליב דעם טאקע האבן מיר די ערד־דאקטוירים געמאכט לעצטנס א בלוט־טראנספוזיע, און איצט קאנסטו שוין פון מיר נעמען בלוט וויפיל דו ווילסט!

— ווילסטו מיר, הייסט עס, שיינקען פרעמד בלוט?

— זעסט דאך, אז מיט פרעמדן בלוט „מאכט מען א לעבן" אויף דער ערד א סך בעסער ווי מיט דעם אייגענעם בלוט! — האב איך געגומען צוריידן די לבנה, אז זי זאל זיך ווידעראמאל איינבייסן אין מיינע ליפן און אויסזויגן פון מיר אביסל בלוט.

— וואו ביזטו געווען די גאנצע פינף און דרייסיק יאר? — האט מיך שוין די לבנה פלוצלינג א פרעג געטאן פול מיט חשד און איפערזוכט אז זי זאל זיך ווידעראמאל איינבייסן אין מיינע ליפן און אויסזויגן.

— איך וועל דיר זאגן דעם אמת, אז די לעצטע עטלעכע צענדליק יאר בין איך געווען אונטן צו פיל פארנומען מיט מלחמות, רעוואלוציעס, פאגראמען, שייטער־הויפנס און באנקעטן! איך האב פשוט קיין צייט ניט געהאט דיך צו באזוכן.

איצטער אבער, — האב איך אנגעהויבן די לבנה צו בארואיקן, — האבן מיר שוין אויף דער ערד דעם ראדאר און די אטאם־באמבע. פון היינט־אן און ווייטער וועלן שוין זיין ניט מער קיין מלחמות און קיין רעוואלוציעס! די ידישע דיכטער וועלן ווידער אמאל קאנען רואיק זינגען זייערע ליבע־און לבנה־לידער און די ניי־אויפגעקומענע „אינטעגראלע" יידן וועלן אנהויבן אויף דאס ניי יעדן חודש דיך מחדש צו זיין!

— אויך די מיליטער־לייט האבן לעצטנס פרובירט מיך „מחדש" צו זיין אויף זייער אייגענעם אופן. — האט מיך די לבנה־מלכה פלוצלונג איבערגע־שלאגן.

— יע, טייערע, כ'האָב געהערט, אַז די מיליטער־לייט האָבן לעצטנס פּרו־בירט צו קומען מיט דיר אין „קאָנטאַקט".

— ווייסטו, וואָס איך האָב זיי תיכף געענטפערט?

— דאָס, וואָס דו האָסט זיי געענטפערט קאָנען מיר אויף דער ערד נישט וויסן, ווייל ס'איז אַ מיליטערישער סעקרעט!

— וועל איך דיר פאַרטרויען דעם סוד, אַז איך האָב זיי תיכף געענטפערט „לא מיט אַן אלף".

— וואָס הייסט עס?

— דאָס הייסט, אַז מיט די מיליטערלייט וויל איך לחלוטין נישט האָבן צו טאָן! איך בין זיי מוחל זייער „קאָנטאַקט", איך בין ניט קיין „ווענוס" (די געטין פון זנות).

— איך אָבער בין ניט קיין מיליטער־מענטש! — איז וואָס שטייסטו פון דער ווייטנס? קום צו נעענטער צו מיין בעט! — האָב איך זיך אָנגעהויבן בעטן ביי דער לבנה־מלכה, וואָס האָט באַקומען דעם אויסזען פון אַ באַליי־דיקטער עגונה.

— כ'וועל דיר זאָגן דעם אמת, אַז כ'וואָלט צו דיר צוגעקומען נעענטער, אָבער די מאַכערייקעס, וואָס דו האָסט אויף דיין נאַכט־טישל שטערן מיר! — האָט זיך די לבנה־מלכה מודה געווען, אָנווייזנדיק אויף מיינע שפּיטאָל מכשירים, וואָס זיינען מיר נאָכגעפלויגן איינאיינעם מיט מיין נאַכט־טישל.

— אַ, טייערע, דו מיינסט אוודאי, אַז דאָס זיינען, חלילה, ראַדאַר־אַפּאַ־ראַטן און דערפאַר שרעקסטו זיך פאַר זיי! שרעק זיך נישט, האַרץ מיינס, דאָס זיינען דאָך נישט מער, ווי אַ בלעכן שפּיי קעסטל, — אַ גראַדוסניק און אַ פלעשעלע אַלקאָהאָל. דאָס מוז יעדער פּאַציענט האָבן שטענדיק לעבן זיך! (נאָר גוט, וואָס די נאַכט־כלי האָט זיך באַצייטנס געהאַט פאַרשטעקט אין דעם נאַכט־טישל און די לבנה־מלכה האָט עס ניט באַמערקט).

— וואָס איז דאָס אַזוינס אַ פּאַציענט? — האָט מיך די לבנה אַ פרעג געטאָן.

— אַ פּאַציענט איז כמעט דאָס זעלבע, וואָס אַ פּאָעט! זיי ביידע שוועבן שטענדיק צווישן הימל און ערד... האָב איך דער לבנה געענטפערט.

— וואָס פעלט דיר דען? — האָט מיך די לבנה־מלכה אַ פרעג געטאָן מיט גרויס מיטגעפיל, קוקנדיק אויף מיינע שפּיטאָל־מכשירים.

— מיר פעלט ליבע! — האָב איך איר תיכף געענטפערט.

— ווינציק ליבע אויף דער ערד! — האָט זיך די לבנה אָנגעהויבן צו חידושן, — איך זע דאָך יעדע נאַכט אַזויפיל פאַרליבטע פּאָרלעך!

— דאָס איז נישט קיין ליבע, לבנה סערצע, דאָס איז נאָר „מאַנקי־ביז־נעס", ווי מען זאָגט אין אַמעריקע...

דענסטמאָל ערשט איז די לבנה־מלכה צוגעפאַלן צו מיין בעט און זי האָט זיך ווידער אַמאָל איינגעביסן אין מיינע ליפּן, ווי מיט פינף־און־דרייסיק יאָר צוריק און... כ׳וועל שוין, מסתמא, מוזן מאַכן זיך אַ נייע בלוט־טראַנספוזיע...

פון דער צו־שטאַרקער איבערלעבונג האָב איך זיך, פאַרשטייט זיך, אויפגעכאַפּט פון שלאָף. כ׳בין געווען נאַס פון שוויים. כ׳האָב, זעט אויס, שטאַרק געפיבערט, אָבער איך בין געווען גליקלעך צו דערזען פון מיינע פענצטער די גוט־באַקאַנטע קעטסקיל־בערג מיט זייערע שיטערע טי־בי־ביימער און דעם הויכן, רויטן קרעמאַטאָריום־קוימען פון דער שפּיטאָל־וועשעריי און אַלע מיינע שפּיטאָל־מכשירים, וואָס האָבן זיך מיט מיר איניינעם אומגעקערט פון דער לבנה.

אָבער אויך די מעטאַלענע שפּיטאָל־מכשירים זיינען פּונקט ווי איך פאַרדיבוקט געוואָרן פון דער לבנה־מלכה.

זיי זיינען, זעט אויס, געוואָרן דאָרטן עלעקטראָפיצירט אָדער ראַדאָריזירט, ווייל ווי נאָר איך ריר זיך צו צו דעם אייזערנעם געשטעל פון מיין בעט, צי צו דעם בלעכענעם שפּייקעסטל, צי אַפילו צו מיין גאָלדענעם זייגער — גיט פון זיי אַ פּלאַץ אַרויס אַ פונק און כ׳באַקום אַן עלעקטרישן „שאָק".

אמת, דער שפּיטאָל־דאָקטאָר, וואָס קאָן שוין אַלע מיינע משוגעת׳לעך, זאָגט מיר, אַז די עלעקטרישע „שאָקס" קאָנען מיר ניט פאַרשאַטן. אדרבא, זיי גלייכן אויס די נערוון...

וויבאַלד אַזוי — קום איך שוין איצטער אָפטער אין קאָנטאַקט מיט מיינע פאַר׳לבנה׳וועטע שפּיטאָל־מכשירים און באַזונדערס — מיט מיין גאָלדענעם זייגער, וואָס ווי נאָר איך באַריר אים — גיט ער מיר אַ שפּריץ מיט אַ פונק, ווי ס׳וואָלט אין אים עקספּלאָדירט, חלילה, אַ סעקונדע (האָט איר שוין געהערט אַמאָל, ווי עס עקספּלאָדירן סעקונדן? איך גלויב, אַז נאָר מיין פריינט און קאָלעגע ה. לייוויק, וואָס האָט דורכגעמאַכט נישט איין ווינטערדיקע לבנה־נאַכט אין דערזעלבער סאַנאַטאָריע — וויים געוויס, ווי אַזוי עס עקספּלאָדירן סעקונדעס און אַפילו מעת־לעתן גאַנצע!)

בין איך צופרידן, וואָס מיין פּאָנטן־פּען איז, דאַנקען גאָט, ניט קיין מעטאַלענע — אַ ניט וואָלטן דאַך אויך די לעצער מיינע, געקאָנט, חלילה, באַקומען נערוון־„שאָקס" פון מיינע אָפטמאָל גאַנץ־פאַנטאַסטישע איבערלעבונגען.

אַן אַכסניה צו יענער וועלט

איך האָב אויסגעלייענט ערגעצוואו אין די ביכער (מסתמא אין די אייגענע), אַז די טראַגעדיע פון טויט באַשטייט, דער עיקר, אין דעם, וואָס די אַנדערע בלייבן לעבן!

א קראנקער מענטש קאן זיך קיינמאל ניט איינלעבן מיטן געדאנק, אז נאך זיין טויט וועלן אפילו די נאענטסטע פריינט זיינע ווייטער שפילן פינאקעל און עסן געפילטע פיש מיט כריין.

(ביי קראנקע זיינען די געפילן פון קנאה און אויפערזוכט א סך מער פאר־שפיצט ווי ביי די געזונטע.)

דעריבער טאקע איז א סך לייכטער, ניט פאר אונדז געדאכט, צו שטארבן אין א שפיטאל, וואו ס׳איז ניטא וועמען מקנא צו זיין. די שכנים פון די אנ־דערע בעטן און צימערן זיינען דאך אויך פאראורטיילט צו דאס נעמלעכע.

נאך גרינגער (און אפילו פריילעכער) איז צו שטארבן בציבור אויף די פראנטן, צי אויף די באריקאדן, וואו מען קומט אום ווי א העלד. (דערפאר טאקע איז שטענדיק גאנץ לייכט צו באקומען גענוג מענטשן אויף צו פירן מלחמות, אדער אויף צו מאכן רעוואלוציעס.)

אין א קאלעקטיוון טויט איז שטענדיק פאראן א סך מער דערהויבונג, בא־גייסטערונג און בארעכטיקונג ווי אין דעם טויט פון א יחיד, וואס איז שטענ־דיק ארומגערינגלט מיט צופיל לעבעדיקע מענטשן, וועלכע טראכטן גארניט, אז אויך זיי קאנען אמאל שטארבן!

נאר אן עכט־רעליגיעזער מענטש, וואס גלויבט באמונה שלמה, אז אויף יענער וועלט ווארטן שוין אויף אים פולע פאלומעסקעס מיט שור הבר און לויתן און פולע פלעשער מיט יין המשומר נעמט אויף דעם טויט ווי אן אומפארמייד־לעכן איבערגאנג פון אן ערגערער וועלט צו א בעסערער.

ס׳איז דעריבער ניט קיין צופאל, וואס אפילו אפיקורסים, ווען זיי ווערן אויף די עלטערע יארן קראנק — הויבט זיי אן צו עגבערן א „זינדיקער" גע־דאנק וועגן עפעס א יענערוועלט, וועגן עפעס א המשך פון זייער לעבן אין די העכערע ספערן.

ס׳איז ווירקלעך ניט אנגענעם צו קומען אויף יענער וועלט מיט ליידיקע הענט! א מענטש אן מצוות און אן מעשים טובים זאל שוין בעסער גאר ניט שטארבן, ווייל ער וועט האבן „דארטן" די ריכטיקע אפקומעניש.

פאסירט טאקע גאנץ אפט, אז אפילו אן אפיקורוס, ווען ער ווערט שווער קראנק, הויבט ער אן אין די לעצטע טעג זיינע זיך איבערצובעטן מיט ביידע וועלטן: מיט דער וועלט און מיט יענער וועלט. פאר דער וועלט לאזט ער איבער א צוואה מיט נדבות אויך אפילו פאר רעליגיעזע אנשטאלטן, כדי חברה קדישא זאל אים ניט בארעדן, און פאר יענער וועלט האט ער דאך שוין דעם פאר־טיקן פסוק: „אז מען לעבט מיט חשבון — שטארבט מען מיט וידוי"...

ער האט, הייסט עס, געשפארט און געקארגט, כדי צו קאנען באווארענען זיינע יורשים מיט חיונה און איבערלאזן עפעס אויך נאך פאר „עולמות" (פאר צדקה, הייסט עס).

דער פריער־געוועזענער אפיקורוס לאזט זיך אפילו מאכן א רעליגיעזע לויה, כאטש דאס איז געווען אמאל קעגן זיינע פרינציפן, און עס הויבט אים שוין אן אפילו צו פארדריסן הלמאי ער האט זיינע קינדער ניט אויסגעלערנט באַצייטנס צו זאגן קדיש און צו פראווען נאך אים יארצייטן.

אמת, די אמעריקאניזירטע יידישע קינדער ווייסן סיי־ווי, אז וויבאלד דער טאטע האט איבערגעלאזט א לייטישע ירושה, דארף מען נאך אים פראווען יארצייטן און זאגן קדיש. זיי ווייסן שוין אויך, — די אמעריקאניזירטע יידישע קינדער, — אז מען קאן דינגען אין דער „קאנגרעגיישאן" א קדיש־זאגער אויף א גאנצן יאר, און דער טאטע, ע"ה, וועט שוין זיין באזארגט מיט עולם־הבא אויף עולם ועד.

דערציילט מען טאקע, אז איינער אזא יתום־זון האט באלד נאך דער לויה פון זיין „גאטזעליקן פאטער" געפרעגט דעם ראבי פון דער „קאנגרעגיישאן", צי דארף ער אויך מנחם אבל זיין דעם געדונגענעם קדיש־זאגער.

אין דער דאזיקער הינזיכט קאנען די פארשטארבענע „גרינע" עלטערן ווירקלעך ניט האבן קיינע שום טענות צו זייערע אמעריקאניזירטע זין און טעכטער. זיי היטן אפ די יארצייטן, זיי שטעלן פיינע מצבות, און אפילו די נייגעבוירענע קינדער זייערע רופן זיי אן מיט די נעמען פון די פארשטארבענע טאטעס און מאמעס.

אמת, דער מלאך הדומה, וואס קומט צו יעדן מת פרעגן אים זיין פסוק, וועט זיך מוזן גוט ברעכן דעם קאפ ביז ער וועט טרעפן, אז „אייב" איז א נאמען נאך דעם אמאל געוועזענעם אברהם אבינו, „סעם" נאך שמואל הנביא, און „סאל" — נאך שלמה המלך.

מען קאן דאך אבער ניט לאזן ארומלויפן יידישע קינדער אין די אמעריקאנער סקולס מיט די אלט־פרענקישע נעמען פון דער „בייבל"! וואס וועלן די איירישע זאגן?

אויף די קינדער קוקנדיק, האבן אויך שוין די „גרינע" עלטערן אנגעהויבן צו פארקירצן, אדער גאר איינגאנצן צו ענדערן זייערע נעמען און פאַמיליעס, ווייל ווי זאגט אן אמעריקאנער ווערטל:

— רוף מיך ווי דו ווילסט, נאר רוף מיך ניט צו־שפעט צום פרישטיק!

ווי עס זעט אויס, האלטן שוין אויך די יידן פון אמעריקע א סך מער פון דעם פרישטיק ווי פון זייערע ירושה־נעמען!

דאך אבער איז מיר געווארן אביסל פריקרע, ווען איינער פון די סאנאַטאריע־פאציענטן האט מיך איינמאל באגריסט צום פרישטיק לויט דעם אמעריקאנער נוסח:

— העלאו, דען!

— פארוואס עפעס „דען"? — האב איך דעם פאציענט א פרעג געטאן.

— ווייל „דעניעל" איז פאר אמעריקע צו־לאנג!

— ערשטנס, הייס איך ניט „דעניעל", נאר דניאל, און צווייטנס, בין איך נאך ניט קיין סיטיזען — האב איך זיך אנגעהויבן צו דינגען מיט דעם אמע־ריקאניזירטן פאציענט.

— עט, נארישקייט, — האט זיך דער פאציענט איינגעשפארט. — אט איז מיין אמתער נאמען משה־דוד און איך הייס גאר סעם!

— ווי ווערט דאס פון א משה־דוד א סעם? — בין איך געווארן נייגעריק צו וויסן.

— מיין אנקל, פארשטייט איר מיך, האט אין זיין געשעפט געהאט א לויף־יינגל מיטן נאמען סעם. ווען איך בין געווען אנגעקומען קיין אמעריקע האט מיך דער אנקל אריינגענומען אין זיין געשעפט אנשטאט דעם פרעמדן יינגל, וואס ער האט אפגעזאגט, האט דער אנקל באשלאסן, אז ער וועט שוין אויך מיך רופן סעם, ווייל צו דעם דאזיקן נאמען איז ער מיט זיינע „קאסטי־מערס" שוין געוואוינט געווארן! בין איך שוין פארבליבן א „סעם" אויף אייביקע יארן!

— בענקט איר גארניט אמאל נאך אייער אמתן נאמען, נאך משה־דודן?

— האב איך פרובירט ארויסרופן ביים פאציענט א וועלכן ניט איז סענטימענט צו יענעם אלט־היימישן נאמען, וואס האט אים געקאסט אביסל בלוט ביים ברית.

— פארוואס זאל איך בענקען נאך מיין אלטן נאמען, וויבאלד איך קאן אים אין אמעריקע סיי־ווי ניט געברויכן! און וואס איז שלעכט סעם? סעם איז אלרייט. אלע רופן מיך סעם! — האט דער פאציענט זיך א בארים־געטאן מיט א זאטער צעפרידנקייט.

— ס'איז דער ריכטיקער „אנקל סעם". עס פעלט אים נאר דער צילינדער מיטן בערדל! — האט אן אנדער פאציענט אים א קיבעץ געטאן.

— לאכט ניט פון דעם „אנקל סעם"! ווען ניט אמעריקע וואלט שוין איי־ראפע לאנג געלעגן ניין איילן אין דער ערד! — האט דער אמעריקאניזירטער פאציענט אנגעהויבן איינצושטעלן זיך פאר דעם „אנקל סעם", וואס אויך ער טראגט זיין נאמען לויטן קאפריז פון זיין אנקל.

האב איך באלד דערזען, אז דא קאן זיך פארקאכן א הייסע פאליטישע דיסקוסיע, וואס אין א סאנאטאריע איז זי ניט געוואונטשן, און איך האב ווי־דעראמאל פרובירט צו געפינען א וועלכע ניט איז שייכות צווישן דעם אמעריקא־ניזירטן סעמען מיט דעם אלט־היימישן משה־דודן, און איך האב סעמען א פרעג געטאן:

— אנטשולדיקט, פריינט סעם, ווי רופט מען אייך אויף צו דער תורה. ווען איר קומט אמאל אין שול צו א יארצייט, רופט מען אייך אויף „יעמוד ר' סעם ב"ר פלוני ופלוני", אדער „יעמוד ר' משה דוד ב"ר אזוי און אזוי"?

— איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, אַז איך האָב קיינמאָל ניט קיין יאָרצייטן! — האָט מיר סעם געענטפערט מיט אַן אומעטיק־געוואָרענער שטימע.

— אייערע עלטערן, הייסט עס, לעבן נאָך ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר!

— האָב איך זיך תיכּף פאַרכאַפּט.

— מיינע עלטערן האָבן די פּעטלוראַוועצעס נאָך אין 1919 דערטרונקען אין דניעפּער און איך ווייס ניט אפילו וואו זייער געביין איז אהינגעקומען!

און מיינע צוויי ברידער מיט אַ שוועסטער האָבן ערשט לעצטנס די נאַציס אומגעבראַכט אין דער זעלבער אוקראַינע! — האָט סעם תּיכּף צוגעגעבן, ווי ער וואָלט וועלן וואָס גיכער פאַרגעסן זיין אַלטע היים, וואו מען האָלט אין איין מאָרדעווען יידן. — איצטער פאַרשטייט איר שוין פאַרוואָס איך האָב ניט קיין יאָרצייטן?!

יע, מיר אַלע ביים פרישטיק־טיש האָבן שוין פאַרשטאַנען פאַרוואָס סעם האָט ניט קיין יאָרצייטן און יעדער איינער פון אונדז האָט פאַרשטעקט זיין נאָז אין דער קאַלט־געוואָרענער גלאָז קאַווע.

שפּעטער אביסל האָט מיר דערזעלבער סעם אַריינגערופן צו זיך אין צימער און אַזוי געזאָגט:

— אויב איר מיינט, אַז איך בין אַ שלעכטער ייד, האָט איר אַ טעות! ערשטנס לייען איך שטענדיק אַ יידישע צייטונג און איך גיב גענוג נדבות פאַר די יידן אין אייראָפּע, כאָטש איך האָב שוין דאָרטן לחלוטין קיינעם נישט! און צווייטנס — גאָט, זעט.

דער אַמעריקאַניזירטער סעם האָט פון זיין נאַכט־טישל אַרויסגענומען אַ פּעקעלע איבערגעבונדן מיט אַ רויטן פאָדעם. ווען ער האָט דעם פּעקעלע זייער פאָרזיכטיק אויפגעבונדן, האָב איך דערזען פאַר זיך אַ טלית מיט אַ יאַרמלקע...

— צו וואָס דאַרפט איר דאָ אַ טלית מיט אַ יאַרמלקע? — האָב איך אַ פרעג געטאָן דעם שטיל־געוואָרענעם סעמ׳ען.

— אין סאַנאַטאַריע איז דאָך נישטאָ קיין מנין! און ווען עס וואָלט אפילו געווען אַזאַ, וואָלט איר דאָך סיי־ווי ניט מיטגעדאַוונט. איר זענט דאָך אַ פריי־דענקער! — האָב איך אַנגעהויבן צושטיין צו סעמ׳ען, ער זאָל מיר ענטפערן אויף דער פראַגע.

— אַ סאַנאַטאַריע איז טאַקע ניט קיין בית־מדרש! — האָט דער אַמע־ריקאַניזירטער סעם אַנגעהויבן פאָרזיכטיק איבערצובינדן מיטן רויטן שנירל דעם טלית מיט דער יאַרמלקע, — אָבער אַ סאַנאַטאַריע איז דאָך די ערשטע אכסניה און אַמאָל אויך די לעצטע אכסניה צו יענער וועלט... מאַלע, וואָס עס מאַכט זיך...! — האָט מיך סעם אַנגעקוקט מיט זיינע צעהיצטע „טי־בי” אויגן, וואָס האָבן אויפגעפלאַמט אַנטקעגן מיך ווי צוויי יאָרצייט־ליכט.

— פון „טי־בי" שטאַרבט מען ניט אַזוי גיך! — האָב איך אָנגעהויבן צו טרייסטן סעמ'ען.

— איר זאָגט, אַז פון „טי־בי" שטאַרבט מען ניט אַזוי גיך? — האָט סעם אָפּגעפרעגט מיינע טרייסט־רייד, — טוט נאָר אַ קוק אויף די מוידן, וואָס אויף דער וואַנט! זיי האָבן וועגן דעם אַן אַנדער מיינונג!

בין איך צוגעגאַנגען צו דער וואַנט, וואו ס'איז געשטאַנען אַ ליידיקע בעט, און האַרט ביי דער בעט איז געהאַנגען אַזאַ מין חודש־קאַלענדאַר פון צוועלף כמעט־נאַקעטע מוידן. יעדער חודש האָט זיין ספּעציעלע „קראַסאַוויצע". איינע איז בלאָנד, די אַנדערע איז שוואַרץ, די דריטע איז רויט. איינע זיצט, די צווייטע שטייט, די דריטע ליגט, די פערטע שווימט. אָבער אַלע פון זיי זיינען כמעט מוטער־נאַקעט, אויך אַפילו די, וואָס געהערן צו די גאַנץ קאַלטע ווינטער־חדשים.

— צו וואָס דאַרפט איר דאָ די נאַקעטע מוידן? — האָב איך אַ פרעג געטאָן סעמ'ען, וואָס איז שוין, אַן עי"ה, אַ ייד אין די יאָרן.

— דאָס זיינען ניט מיינע? — האָט זיך סעם תיכף אָנגעהויבן צו פאַרענטפערן. דאָס איז „ירושה" פון דעם בחור'עץ, וואָס מ'האָט געבראַכט אַהער מיט עטלעכע וואָכן צוריק שוין אַ האַלב־טויטן. ער האָט דאָ באַוויזן איבערצוקערן אויף דער אַנדער זייט ניט מער ווי איין „קראַסאַוויצע", אָט די, וואָס פון חודש יאַנואַר. די אַנדערע עלף מוידן וועט ער שוין קיינמאָל מער ניט קאָנען איבערקערן אויף דער אַנדער זייט... — האָט סעם גאַנץ טרויעריק אַ זאָג געטאָן.

בין איך געוואָרן נייגעריק אַ קוק צו טאָן אויף דער „איבערגעקערטער" קראַסאַוויצע פון דעם חודש יאַנואַר. איך האָב אַרונטערגענומען דעם קאַלענדאַר און איך האָב דערזען פון דער צווייטער זייט די יאַנואַר־מויד, וואָס איר פאַרשטאַרבענער ליבהאָבער האָט נאָך געהאַט באַוויזן איבערצודרייען מיטן פּנים צו דער וואַנט, אָבער אויך די דאָזיקע יאַנואַר־שיינהייט איז געווען כמעט מוטער־נאַקעט, ניט געקוקט אויף די גרויסע שניי־זאַווערוכעס, וואָס האָבן אין דעם דאָזיקן חודש געבושעוועט אין די קעטסקיל־בערג. זי איז אויך פאַרבליבן פּונקט אַזוי רייצנדיק־פרעך ווי די אַנדערע נאָך ניט איבערגעקערטע עלף חברטעס אירע, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס זי איז דאָך פאַרבליבן אַן „אלמנה" נאָך איר יונג־פאַרשטאָרבענעם ליבהאָבער, מיט וועמען זי האָט אָפּגעלעבט אַ גאַנצן חודש!

— ס'איז דאָך שוין איצטער דער חודש מערץ און ביי אייך הענגט נאָך, זע איך, די פעברואַר־קראַסאַוויצע! — האָב איך אַ זאָג געטאָן סעמ'ען, כדי איבערצורייסן די געשפּאַנטע שטימונג, וואָס דער „ירושה"־קאַלענדאַר האָט ביי אונדזביידן אַרויסגערופן.

— ס'איז ניט מיין „דזשאב״ — האט סעם געשעפטלעך א זאג געטאן, — ס'וועט קומען א נייער „פיישאן״, זאל ער זיך מיט זיי עסקן!

האב איך זיך פלוצלונג דערשראקן פאר דער לידיקער בעט, וואס ווארט שוין אויף א נייעם פאציענט, וועלכער וועט האבן בחינם יעדן חודש א נייע קאַלענדאַר־קראסאוויצע! (אלע צוועלף מוידן קאסטן, אגב, ניט מער ווי א קוואדער).

אזוי ארום וועט שוין דער נייער פאציענט קאנען פארענדיקן דעם „דזשאב״, וואס דער פריערדיקער האט קוים באוויזן אנצוהויבן.

אט אזוי קייטלט זיך דאס לעבן מיטן טויט אויףביידע זייטן קאלענדאַר...

ס'איז זייער טרויעריק, אבער דאך גאנץ טשיקאווע.

שלום עליכם און טשעכאוו

די לאנגע־סאנאטאריע פארמאגט א ריזיקע ביבליאטעק פון „טי־בי״־ביכער, דאס הייסט — פון טויטע ביכער.

ביכער, וועלכע ווערן פון קיינעם נישט געלייענט זיינען געגליכן צו מתים.

ווען כ'קום אריין אין דער ביבליאטעק, דוכט זיך מיר, אז איך געפין זיך אויף אן אלט־היימישן בית־עולם, וואו יעטוועדע מצבה איז מיר איינגעבאקן אין הארצן.

שטייען פולע פאליצעס מיט ביכער־מצבות און די גאלדענע אותיות פון זייערע רוקנס דערציילן וואו ווער פון די שרייבער עס ליגט באערדיקט אדער באהימלט.

כאטש די „טי־בי״־ביבליאטעק באשטייט דאס רוב פון ביכער אין יידיש — איז זי דאך אן אינטערנאציאנאלער בית עולם פון דער גאנצער וועלט־ליטעראטור.

אט, למשל, כאפ איך א קוק אויף דער פאליצע „ב״ און איך דערזע, ווי עס פלעכטן זיך איבער ביאליק מיט באַלשאַוועדן, באקונין מיט בערקמאַנען, בעל מחשבות מיט בראנדעסן (געארג), ברייניין מיט באראכאוון, ווי זיי אלע־מען וואלט עפעס פארבונדן איין און דערזעלבער גורל.

און אויף דער פאלעצע „מ״ געפין איך צונויפגעפרעסט מענדעלין מיט מאַפּאַסאַנען, מענדעמן מיט מעריסאַנען, אקטאוו מירבא מיט יואל מאַסטבוימען.

און אויף דער „שין״־פאליצע פארברענגען גאנץ געמיטלעך שלום עליכם מיט שעקספירן און ארטור שניצלער מיט שאמערן.

אבער אמבעסטן איז מיר געפעלן געווארן די „טית"-פאליצע, וואו איך האב צווישן טאלסטאי און טורגענעוו, מארק טוועין און טשעכאוו געפונען אויך א בוך פון דניאל טשארני.

ס'איז מיר געווען גאנץ אנגענעם צו געפינען מיין אייגענע מצבהלע צווישן אזעלכע ריזן-קברים פון דער וועלט-ליטעראטור.

באזונדערס נאענט איז מיר אנטאן פאוולאוויטש משעכאוו, וואס איז גע־שטארבן פון שווינדזוכט אויפן פיר און פערציקסטן יאר פון זיין שעפערישן לעבן.

ער איז מיר נאענט נישט נאר צוליב זיינע וואונדערלעכע סקיצן און דראַ־מען, וואס ווערן נאך עד היום געשפילט אין דעם מאסקווער קונסט-טעאטער, נאר טשעכאוו איז מיר געווארן נאענט און אינטים אויך צוליב דעם, וואס איך האב גאנץ אפט געלעבט אין זיין צימער, וואו ער איז אזוי וואונדערלעך־שוין געשטארבן.

קאנען שיין שטארבן, איז אפט־מאל נאך א גרעסערע קונסט, ווי קאנען שיין לעבן.

און טשעכאוו איז געשטארבן מיט א גלאז שאמפאניער אין דער האנט.

אזוי האט מיר דערציילט דער דאקטאר סטעפאן פון דעם דייטשישן קור־ארט באדענווייל ער אין שווארצוואלד, וואס ליגט צופוסנס די שווייצארישע אלפן.

דער דאקטאר סטעפאן איז אין די יארן 1903-1904 געווען טשעכאווס דאקטאר, אין די יארן 1910 און 1911 איז ער געווען שלום עליכמס דאקטאר און פון 1924 ביז 1934 איז ער געווען מיין דאקטאר.

ס'איז מיר געווען גאנץ אנגענעם צו הערן פון דעם דר. סטעפאן, ווען כ'בין צום ערשטן מאל געקומען צו אים פון סאוועט-רוסלאנד, אז ער האט שוין „באהאנדלט" צוויי קאלעגן מיינע...

ס'איז געווען דער ערשטער פאל אין מיין לעבן, ווען א דייטשישער לונ־גען־דאקטאר האט מיך אויטאמאטיש געגעבן א שטעל אוועק אויף איין ברעט מיט אזעלכע צוויי ריזן פון דער רוסישער און פון דער יידישער ליטעראטור — מיט טשעכאוון און מיט שלום עליכמען.

ביי אזא מין דאקטאר — האב איך דעמאלט א טראכט געטאן — איז שוין ניט מיאוס צו שטארבן.

האב איך געבעטן דעם דאקטאר סטעפאן — ער זאל מיר דערציילן, וואס ער געדענקט וועגן די צוויי „קאלעגן" מיינע, וועלכע ער האט באהאנדלט.

— וועגן שלום עליכמען, — האט מיר דר. סטעפאן געזאגט, — דארף איך אייך קיין סך נישט דערציילן, ווייל ער שרייבט דאך אין דערזעלבער שפראך, וואס איר שרייבט און איר קענט אים בעסער פון מיר.

— איך בין נאר נייגעריק צו וויסן, צי האט ער מיטגענומען קיין אמעריקע

דעם ריזיקן גרינעם פאמיליע־זאנטיק, מיט וועלכן ער האט צוויי זומערן נאכאנאנד זיך געהאט ארומגעטראגן איבער באדענווייללער? — האט דר. סטעפאן א זאג געטאן מיט א שמייכעלע.

זיין ריזיקער פאמיליע־זאנטיק איז געווארן אין באדענווייללער זייער פאפולער. מען האט שוין געוואוסט, אז ווען שלום עליכם באווייזט זיך אין קורפארק מיט זיין משפחה־זאנטיק — איז ער ניט אויסן צו שפאצירן איבער די אלייען אט גלאט אזוי, ווי אלע אנדערע קור־געסט, נאר ער זוכט שוין ערגעץ וואו א ליידיק טישל, וואו ער קאן אויפמאכן זיין זאנטיק, ווי א גרויסע, גרינע בויד, און שרייבן אונטער איר זיינע קאמישע ווערק.

— ווייסט איר ניט, הער דאקטאר, אז שלום עליכם איז שוין אכט יאר טויט? (ס'איז געווען, ווי געזאגט, אין 1924) — האב איך איבערגעשלאגן דעם דאקטאר סטעפאן.

— א שאד, א שאד! ער וואלט נאך געקאנט לעבן, ווען, ער פארבלייבט אין אייראפע! — האט דר. סטעפאן א זאג געטאן מיט גרויס באדויערן.

— פארוואס מיינט איר אזוי? — בין איך געווארן נייגעריק.

— ווייל שלום עליכם איז געווען פון דעם טיפ חולאים, וואס האבן קיינמאל קיין צייט ניט געהאט צו קרענקען און זיי האבן אויך קיינמאל קיין צייט נישט געהאט געזונט צו ווערן! אזעלכע חולאים קאנען אויסלעבן זייערע יארן אפילו קראנקערהייט אויך!

— אט איז דאך ביי אייך געשטארבן טשעכאוו צו פיר און פערציק יאר!
— האב איך פרובירט אפפרעגן דעם דאקטארס דיאגנאז.

— מיט טשעכאוון איז שוין גאר אנדערש! — האט דר. סטעפאן אנגעהויבן, ווי צו פארענטפערן זיך.

טשעכאוו איז שוין לכתחילה געקומען אהער א שווער־קראנקער, און ווען ער אליין וואלט נישט געווען קיין דאקטאר — וואלט ער, אפשר, געלעבט א פאר יאר לענגער.

— וואס פאר א שייכות האט טשעכאווס דאקטאריי מיט זיין קרענק?

— בין איך ווידער געווארן נייגעריק צו וויסן.

— ווען דער חולה איז אליין א דאקטאר, ווייס ער צופיל פון זיין אייגענעם צושטאנד און דאס פארקירצט אים די יארן.

וואס ווינציקער א חולה ווייס וועגן זיין קרענק — אלץ געזינטער איז עס פאר אים! — האט שוין דר. סטעפאן א זאג געטאן מיט גרויס אויטאריטעט.

— איז וואס געדענקט איר וועגן טשעכאוון, הער דאקטאר? — האב איך זיך אומגעקערט צו דער פריערדיקער טעמע.

— מיין שטארקסטע דעראינערונג וועגן טשעכאוון איז די סצענע פון זיין טויט! — האט דאקטאר סטעפאן אנגעהויבן צו דערציילן.

דאס האט פּאסירט אין איינעם אַ שבתדיקן פאַרמיטאָג, ווען טשעכאָוו האָט געהאַט אָוועקגעשיקט זיין פרוי (קניפּער, די באַרימט־געוואָרענע שוישפּי־לערין פון סטאַניסלאַווסקים קונסט־טעאַטער אין מאָסקווע) קיין פרייבורג אין ברעזגאַו (די הויפּט־שטאָט פון שוואַרצוואַלד) אָפּצונעמען דאָרטן זיין נייעם קאָסטיום.

טשעכאָוו האָט געוואָלט זונטיק אויספּוצן זיך אין דעם נייעם קאָסטיום, ווייל ער האָט דערוואַרט זייער וויכטיקע געסט פון רוסלאַנד.

באַלד נאָכדעם, ווי פרוי קניפּער איז געווען אָוועקגעפאָרן קיין פרייבורג, האָט זיך טשעכאָוו דערפילט נישט גוט. מען האָט מיך גלייך אַרויסגערופן צו אים. אָבער ביז איך האָב באַוויזן צו קומען — האָט שוין טשעכאָוו באַקומען אַ בלוט־שטורץ פון די לונגען און איך האָב שוין געמוזט פאַרבלייבן ביי זיין בעט, היטנדיק זיין נשמה.

אין עטלעכע שעה אַרום איז אָנגעקומען פרוי קניפּער אַ פריילעכע, אַ צעשטראַלטע, וואָס איר „אַנטאָשאַ" וועט שוין קאָנען מאָרגן אויספּוצן זיך אין דעם נייעם קאָסטיום, אָבער זי איז באַלד שטיין געבליבן אַ פאַרגליווערטע, דערזעענדיק פאַר זיך איר מאַן אין אַ גסיסה־צושטאַנד.

טשעכאָוו האָט דורך זיינע האַלב־געשלאָסענע אויגן באַמערקט די שרעק פון זיין פרוי, וואָס איז שטיין געבליבן אַנטקעגן זיין בעט, ווי אַ סטאַטוע פון מירמלשטיין, האָט ער מיט זיין לעצטן געדאַנק באַשלאָסן צו באַלעבן זיין פאַר־גליווערט־געוואָרענע פרוי מיט עפּעס אַ נייעם לעבנס־זין און ער האָט צו מיר קוים־קוים אַרויסגערעדט דעם לעצטן וואונטש זיינעם:

„שאַמפּאַניער, כ'וויל מיט אייך טרינקען שאַמפּאַניער!"

ווען מען האָט תיכף אַרויפגעבראַכט אַ פלאַש שאַמפּאַניער און מען האָט אָנגעגאָסן דריי באָקאַלן, האָט נאָך טשעכאָוו געהאַט באַוויזן אויסצושטרעקן זיין האַנט מיטן באָקאַל צו זיין פרוי און אַ זאָג טאָן צו איר אין רוסיש זיינע לעצ־טע עטלעכע צוואה־ווערטער:

„זשיווי דאַלשע אי טוואָרי", — לעב, הייסט עס, וויַיטער און שאַף!

פרוי קניפּער און איך האָבן נאָך געהאַט באַוויזן דעם שאַמפּאַניער אויס־צוטרינקען, אָבער טשעכאָוו האָט עס שוין נישט באַוויזן מער. דער באָקאַל איז פּלוצלונג אַרויסגעפאַלן פון זיין האַנט און די קרישטאָל־שערבלעך האָבן זיך צעפינקלט אויף דעם נאָס־געוואָרענעם טעפּיך, ווי אַקאָרשט־אָנגעצונדענע קלויז־סטער־ליכט... — האָט דר. סטעפאַן גאַנץ טרויעריק פאַרענדיקט זיין שילדערונג פון טשעכאָווס טויט.

פון דענסטמאָל אָן בין איך שוין געוואָרן אַ שטאַם־גאַסט אין דעם האָטעל, וואו טשעכאָוו איז געשטאָרבן און יעדעס מאָל, ווען דר. סטעפאַן פלעגט קומען

מיך „מבקר חולה" זיין, פלעגט ער מיך בארואיקן, אז דא אין האטעל וועל איך מיט אים קיין שאמפאניער נישט טרינקען...

אין אט דעם טשעכאוו־צימער האב איך טאקע אויפן זעקס און דרייסיקסטן יאר פון מיין לעבן אנגעהויבן צו שרייבן מיינע מעמוארן, ווייל אויך מיר האט זיך שטארק פארגלוסט מקיים צו זיין טשעכאווס לעצטן אנזאג:

— לעב ווייטער און שאף!

שרייב איך נאך עד היום די מעמוארן מיינע, כאטש מיין לעבן איז שוין, דאכט זיך מיר, ניט איין מאל צעשערבלט געווארן אין איינצעלנע קרישטאל־ברעקלעך, וואס פינקלען מיך אנטקעגן, ווי אקארשט אנגעצונדענע יארצייט־ליכט.

דעריבער טאקע האב איך זיך דערפילט אזוי יום־טובדיק און דערהויבן, ווען כ'האב אויך אין דער לונגען־סאנאטאריע, וואס אין די קעטסקיל־בערג גע־פונען מיינעם א בוך צוגעשטעלט צו די ביכער פון טשעכאוון, ווי אויך דא — אין דער „טי־בי"־ביבליאטעק — וואלט אונדז געהאט פארבונדן איין און דער־זעלבער גורל.

יא, אין דער סאנאטאריע־ביבליאטעק זיינען אלע שרייבער, קליינע און גרויסע, לעבעדיקע און געשטארבענע, יידישע און ניט־יידישע פארבונדן מיט איין און דעמזעלבן גורל — מען לייענט זיי ניט ; זיי זיינען טויט!

אבער אט האבן מיר דא לעצטנס געפייערט די זעקס און דרייסיק יאריקע עקזיסטענץ פון דעם סאנאטאריום. זעקס און דרייסיק יאר איז פאר א הייל־אנשטאלט א סימבאלישער ציפער. ס'איז צוויי מאל ח"י. זיינען אלע פאציענטן אריינגעקומען אין דעם רחבותדיקן ביבליאטעק־צימער, וואו ס'איז פארגעקו־מען די פייערונג. דער פארזיצער פון דער פייערונג האט אויך מיך מכבד גע־ווען מיט א ווארט אין נאמען פון אלע פאציענטן.

האב איך זיך באנוצט מיט דער גוטער געלעגנהייט און איך האב גע־מאכט אן „אל מלא רחמים" נאך יענע גרויסע שרייבער, וואס די „טי־בי"־באצילן האבן זיי, אפשר, נאך מער באפליגלט צו שרייבן זייערע אומשטערב־לעכע ווערק. כ'האב דערמאנט די נעמען פון דעם פראנצויזישן פיין־גייסט וואלטער, פון די צוויי גרויסע רוסן מאקסים גארקי און טשעכאוו, פון די דריי גרויסע יידן — שלום עליכם, יהואש און דוד עדעלשטאט, וואס זייערע גייסטער שוועבן ארום אין דער סאניטאריום־ביבליאטעק און זיי באפליגלען אויך מיך צו לעבן ווייטער און צו שאפן.

האבן זיך די פאציענטן דערפילט זייער דערהויבן, וואס אזעלכע גרויסע שריפטשטעלער האבן אויך געליטן פון דער „ווייסער פלאג", ווי מען רופט אן די „טי־בי"־קראנקהייט.

אולי, אפשר...

אומשטערבלעכקייט

איך האַלט, אַז יעטווידער מענטש איז מחויב צו באַוואָרענען זיך באַצייטנס מיט אביסעלע אומשטערבלעכקייט.

איך זאָג: „אביסעלע", ווייל ווערן אומשטערבלעך אויף עולם ועד, דאָס הייסט פאַר אַלע ציטן און דורות קאָנען נאָר אַזעלכע געניאַלע פּערזענלעכקייטן, וואָס זיינען ווירקלעך געוואָרן שותפים צו די מעשי בראשית, וועלכע זיינען נאָך ביז היינט ניט פאַרענדיקט געוואָרן.

אַזעלכע „מעשי בראשית'ניקעס," ווי זאָגן מיר, קופּערניק אָדער איינשטיין ווערן געבוירן איין מאָל אין פינף הונדערט יאָר.

אויך אַנדערע גרויסע גייסטער, ווי זאָגן מיר, רש"י און יהודה הלוי, שעקספּיר און טאָלסטאָי, שאָפּען און מאָצאַרט, מיקעל אַנזשעלאָ און רעמבראַנדט ווערן אויך ניט געבוירן אין יעדן יאָרהונדערט.

אויף אַזאַ מין אייביקער אומשטערבלעכקייט קאָן קיינער פון אונדז, פאַרשטייט זיך, ניט פּרעטענדירן.

אָבער יעדער איינער פון אונדז מוז שטרעבן צו ווערן „אומשטערבלעך" כאָטש אויף אַ געוויסער צייט.

איך האָב דאָ, פאַרשטייט זיך, אין זינען די אומשטערבלעכקייט אויף דער וועלט. (אויף יענער וועלט, זאָגט מען, זיינען מיר סיי ווי אומשטערבלעך).

אין וואָס עס באַשטייט די אומשטערבלעכקייט אויף דער וועלט האָט מיר איינמאָל דערקלערט אַ גאָטלאָזער גלח ביי אַ לויה פון איינעם אַ פריידענקער.

דער פריידענקער (ניט קיין ייד) האָט זיך געלאָזט פאַרברענען אין אַ קרעמאַטאָריום. ביז איך בין געוואָרן נייגעריק צו זען, ווי אַזוי ס'ווערט דורכגעפירט די לויה־צערעמאָניע ביי די פריידענקער.

לאָזט זיך אויס, אַז אויך ביי די פריידענקער איז אַ לויה־צערעמאָניע אַ גאַנץ טרויעריקע אונטערנעמונג.

דער אָרגעל פון דעם קרעמאַטאָריום־קלויסטערל שפּילט זייער טרויעריקע מוזיק, די אַלמנה אונטערן שוואַרצן שלייער וויינט, ווי זי וואָלט געווען אַ רעליגיעזע, און דער גאָטלאָזער גלח פילאָזאָפירט צוקאָפּנס פון דעם מת וועגן לעבן און טויט.

דער הויפּט־געדאַנק פון זיין הספד איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס כל זמן די אַלמנה וועט באַוויינען דעם טויט פון איר אומפאַרגעסלעכן מאַן, כל זמן די קינדער וועלן אָפּהיטן דעם אָנדענק פון זייער „זעליקן" פאָטער און כל זמן די אייניקלעך וועלן גיין אין די גוטע דרכים פון זייער פריידענקערישן זיידן — איז נאָך דער מת, הייסט עס, ניט געשטאָרבן!

פיזיש איז ער טאַקע טויט, אָבער זיין פריגייסט ווירקט ווייטער און אַזוי

ארום פאַרבלייבט ער שוין אומשטערבלעך אַזוי לאַנג ביז זיין גערעכעניש וועט ניט אָפּגעמעקט ווערן גאָר אינגאַנצן פון דעם פּנים פון דער ערד.

אַזוי ארום האָב איך דערזען, אַז אַפילו פרייַדענקער, וואָס גלייבן ניט אין קיין שום יענער וועלט ווילן אויך פאַרבלייבן אומשטערבלעך אויף אַ געוויסער צייט, כאָטש ביז צום דריטן־פערטן דור, ווען די גערעכעניש פון דעם עלטער־עלטער־זיידן וועט שוין גאָר אינגאַנצן אָפּגעווישט ווערן פון דעם פּנים פון דער ערד.

דער דאָזיקער דראַנג צו דער אומשטערבלעכקייט כאָטש אויף עטלעכע דורות איז אַ נאַטירלעכער דראַנג ביי יעטווידער לעבעדיקער באַשעפעניש.

די הון לייגט אירע אייער ניט צוליב דעם כדי מיר זאָלן האָבן פון וואָס צו מאַכן פיינקאַכנס, נאָר די הון רייסט זיך בטבע אויסצובריען פון אירע אייער אַ נייעם דור הינער מיט הענער.

אויך די בהמה האָט יעדן יאָר אַ קאַלב ניט נאָר צוליב דעם כדי אונדז צו באַזאָרגן מיט אַ גוטן קאַלבס־סטייק.

און אַפילו די פרויען האָבן זייערע קינדער ניט צוליב דעם כדי זיי „אויס־צובאַרגן" יעדע ווייַלע צו דער רעגירונג, וואָס מוז שוין ווידער אַמאָל דורכ־פירן ערגעץ־וואו אַ נייע וועלט־מלחמה, אָדער אונטערדריקן ערגעץ־וואו אַ ניי־עם סטרייק, צי אַ הונגער־בונט.

די הון לייגט אירע אייער און די פרוי האָט אירע קינדער צוליב דעם איני־סטינקטיוון דראַנג צו אַ וועלכער ניט איז אומשטערבלעכקייט אויף דער וועלט.

ס'ווילט זיך זען די פאַרזעצונג פון דער אייגענער גזע.

נאָך עד היום קאָנען מיר באַגעגענען יידישע מענטשן (אַפילו מאָדערנע), וואָס שטאָלצירן מיט זייער גרויסן גזע־יחוס.

איינער ציט זיין יחוס אַזש ביז דוד המלך, דער צווייטער — ביז דעם בעל־שם טוב (בעש"ט) און דער דריטער — ביז דעם ווילנער גאון.

אין אונדזער אַלטער היים, ז"ל, איז שוין געווען גענוג צו זיין אַן „אייניקל" פון דעם „ליאַדיער" צי פון דעם „קאָידאַנאָווער", כדי צו קאָנען ארומפּאָרן אי־בער די שטעטלעך בענטשן ווייבער און נעמען פּדיונות.

אַפילו איך אַליין שטאָלציר נאָך עד היום דערמיט, וואָס איך בין דער דרייצנטער דור, דאָס הייסט דער בר־מצוה־דור פון דעם של"ה הקדוש.

דער יחוס־קולט ביי יידן איז נאָך עד היום זייער גרויס און דעריבער רופט מען אָן די ניי־געבוירענע קינדער מיט די נעמען פון די גרויסע זיידעס און עלטער־זיידעס און די גזע ציט זיך ווייטער.

אויך די אומות העולם האַלטן שטאַרק פון דעם יחוס־קולט. אויך זיי זאָרגן זיך שטאַרק פאַר דער פאַרזעצונג פון זייער גזע, אָבער אַזוי ווי די ניט־יידן האָבן אַ סך ווינציקער געדולד צו דערוואַרטן זיך אויף זייער אומשטערב־

לעבקייט — רופן זיי אן זייערע ניי־געבוירענע קינדער מיט די נעמען פון זייערע טאטעס און מאמעס, וועלכע לעבן נאך.

אין רוסלאנד, למשל, וואו ס'איז א מנהג אנצורופן א מענטשן מיט זיין ערשטן נאמען און מיטן ערשטן נאמען פון זיין טאטן קאן מען אפט באגעגענען א „איוואן איוואנאוויטש", א פיאטער פעטראוויטש" און דאס גלייכן.

ווי עס זעט אויס, האט דער טאטע־איוואן א גרויסע הנאה פון דעם, וואס אין שטוב ביי אים דרייט זיך שוין ארום א קליינער איוואנעלע, וועלכער מאכט אים אומשטערבלעך נאך איידער ער, דער גרויסער איוואן, איז געשטארבן.

ביי די אומות העולם הערשט אויך דער מנהג אנצורופן ניט נאר קינדער, נאר אפילו גאסן, שטעט און טעריטאריעס גאנצע מיט די נעמען פון די גרויסע לייט, וואס האבן זיך אויסגעצייכנט פאר דעם פאטערלאנד.

אויפן ערשטן פלאץ קומען, פארשטייט זיך, די קיסרים, פרינצן און פירשטן. נאכדעם קומען שוין די פרעזידענטן און גענערעלער, וואס האבן געוואונען גרויסע שלאכטן, און גאר צום סוף קומען שוין די אזוי־גערופענע „אינטעלעקטועלע", דאס הייסט — גרויסע שרייבער, קינסטלער און אנטדעקערס.

דאס אלץ ווערט אויך געטאן אין נאמען פון דער אומשטערבלעכקייט אויף דער וועלט.

אט, למשל, האט דער רוסישער צאר פיאטער דער גרויסער, וועלכער האט דורכגעבראכן פון פינצטערן רוסלאנד א פענצטער צו אייראפע, געגרינדעט אין דעם יאר 1793 די הייליקע שטאט „סאנקט פעטערסבורג", וואס איז ביז דער פעברואר־רעוואלוציע פון 1917 געווען די הויפט־שטאט פון צארישן רוסלאנד.

אבער אין 1914טן יאר, ווען עס איז אויסגעבראכן די ערשטע וועלט־מלחמה האבן די רוסן אויף צו להכעיס די דייטשן געענדערט דעם דייטשמערישן נאמען „סאנקט פעטערסבורג" אויף דעם סלאווישן נאמען „פעטראגראד". אזוי ארום איז אויך אפילו אין פעטראגראד פיאטער דער גרויסער נאך געבליבן פאר־אייביקט.

זיינען אבער געקומען די באלשעוויקעס און זיי האבן משנה שם געווען פעטראגראד אויף לענינגראד. ווען שוין די צוקונפטיקע היסטאריקער פון דער רוסישער געשיכטע אין עטלעכע הונדערט יאר ארום גאר אינגאנצן ניט וויסן ווער עס האט געגרינדעט לענינגראד — פיאטער דער גרויסער צי ניקאלאי לענין?

דאך אבער האט פיאטער דעם גרויסנס אומשטערבלעכקייט געדויערט אויף דער וועלט איבער צוויי הונדערט און צוואנציק יאר.

דאס איז א גאנץ לאנגער טערמין פאר א רוסישן קייסער. איך ווייס פון קיסרים, פרינצן, פירשטן און גענערעלער, וואס די נעמען פון זייערע שטעט און גאסן האבן זיך געהאלטן נישט מער ווי געציילטע יארן אדער אפילו חדשים.

אט, למשל, האט מען אין ווילנע — אין אונדזער חרוב־געווארענער ווילנע, וואס איצט הייסט זי שוין „ווילניאוס" (עפּעס א נייע אנשיקעניש!) — גע־האלטן אין די יארן 1915-1921 אין איין איבערשמירן די נעמען פון אירע היסטארישע גאסן, געסלעך און זאוואולקעס.

צוערשט האבן די דייטשישע אקופּאנטן געענדערט די רוסישע נעמען פון די ווילנער גאסן אויף דייטשישע. נאכדעם האבן די ליטווינער געענדערט די דייטשישע אויף ליטוויש. שפּעטער אביסל האבן די באלשעוויקעס געענדערט די ליטווישע נעמען אויף סאוועטיש, און נאך אביסעלע שפּעטער האבן די פּאליאקן געענדערט די סאוועטישע נעמען אויף פּריצישע. איצט איז שוין וויל־נע די הויפּט־שטאט פון סאוועטישער ליטע, און די נעמען פון די ווילנער גאסן וועלן שוין פּארטיילט ווערן צווישן די גענערעלער און פאלקס־העלדן פון די ביידע לענדער: פון רוסלאנד און פון ליטע.

אזוי ארום זעען מיר, אז אפילו די אומשטערבלעכקייט פון לענדער, שטעט און גאסן קאן אויך ווערן שטערבלעך.

(איצטער, נאך דער אנטדעקונג פון דער אטאם־באמבע, רעדט מען שוין וועגן דעם, אז אפילו אונדזער ערד־קוגל, וואס גאט אליין האט באשאפן, קאן ארויסגעריסן ווערן פון דער גאנצער פּלאנעטן־סיסטעם.)

ניט געקוקט אבער אויף דער פּראגרעסירנדיקער שטערבלעכקייט פון דער אומשטערבלעכקייט אין פּלאנעטארן מאסשטאב, גלוסט זיך דאך יעדן איינעם פון אונדז צו ווערן כאטש א קליין ביסעלע אומשטערבלעך.

ס'איז, ווי געזאגט, א גאנץ נאטירלעכער און בארעכטיקטער דראנג. דער־ריבער האב איך זיך ניט געוואונדערט, ווען אייניקע פּאציענטן פון דער לונגען־סאנאטאריע, וועמען איך האב געהאט דערציילט, אז „טי־בי" איז א ליטעראַ־רישע קרענק, אז א סך בארימט־געווארענע יידישע און ניט־יידישע שרייבערס האבן א לעבן־לאנג געליטן פון שווינדזוכט און דאס האט זיי לחלוטין ניט גע־שטערט (און אפשר גאר זיי געהאלפן) צו שאפן זייערע אומשטערבלעכע ווערק, — האב איך זיך, הייסט עס, לחלוטין ניט געוואונדערט, ווען אייניקע פון מיינע „טי־בי" קאלעגן האבן זיך א נעם געטאן פאר דער פּען...

זיי האבן זיך א נעם געטאן פאר דער פּען פּשוט צוליב דעם, ווייל אלע וועגן צו דער אומשטערבלעכקייט זיינען לעצטנס מאנאפּאליזירט געווארן דורך דער פּרעסע.

אז דער פּרעסע קאן זיך ניט קיין ריר טאן אפילו קיין קייסער און קיין פּרעזידענט.

מען קאן זאגן, אז די פּרעסע רעגירט די וועלט, ניט געקוקט אויף דעם, וואס אפיציעל איז די פּרעסע ניט מער ווי „די זיבעטע וועלט־מאכט".

פאקטיש איז די פּרעסע די ערשטע וועלט־מאכט. דעריבער טאקע גלוסט

זיך יעדן איינעם פון אונדז כאָטש איין מאָל אין לעבן דערמאָנט צו ווערן אין דער פּרעסע.

אויף דעם אַמעריקאַנער לשון הייסט עס „פּובליסיטי".

עס זיינען שוין פאַראַן ספּעציעלע פּובליסיטי־אַגענטורן, וואָס האַנדלען מיט אומשטערבלעכקייט אויפן אינטש, אויפן קאָלום, צי אַפילו אויף אַ גאַנצער פּיידזש.

אַ דאַנק דעם דאָזיקן פּובליסיטי־דראַנג, זיינען אויפגעבויט געוואָרן די מעכטיקע יידישע הילף־אָרגאַניזאַציעס און די בריוו־פּאַרצווייגטע פּאַרטיי־פּרעסע און לאַנדסמאַנשאַפטן־ליטעראַטור.

ס'זיינען שוין פאַראַן אויפן אַמעריקאַנער קאָנטינענט אַזעלכע צייטונגען און זשורנאַלן, וואָס די ליטעראַטור גופא איז ביי זיי נישט מער ווי אַ ביי־זאַך. דער עיקר זיינען די באַגריסונגען, די מזל־טובס און די נעקראָלאָגן.

אַפילו אַזאַ ייד ווי איך, וואָס זע מיין נאָמען געדרוקט אַזוי אָפּט אין פאַרשיידענע צייטונגען און זשורנאַלן, בין שוין אויך געוואָרן אין אַמעריקע אָנגעשטעקט פון דעם פּובליסיטי־דראַנג און כ'לאָז זיך אָפּטמאָל קאָסטן די פּאָר דאָלאַר, אַבי נאָר צו זען געדרוקט אויך מיין נאָמען צווישן די הונדערטער באַגריסערס פון אַ וועלכן־ניט־איז יוביליאַר אָדער פון אַ וועלכער־ניט־איז יובילייראַטע אין דער יידישער ליטעראַטור און פּרעסע.

ווי האָט געזאָגט דער גאָטלאָזער גלח פון דעם קרעמאַטאָריום־קלויסטער: כל זמן דיין נאָמען ווערט נאָך ערגיץ־וואו דערמאָנט, ביסטו נאָך נישט געשטאָרבן!

ווי אַזוי איך בין געוואָרן אַ שרייבער

ווען איך בין נאָך געווען אַ יינגל — האָט מיך די מאַמע, ע"ה, איינמאָל געזאָגט, אַז אויב ס'וועט מיר, חלילה, באַשערט זיין צו ווערן אַ נאַר — זאָל איך כאָטש ווערן אַ ווינטערדיקער נאַר און ניט קיין זומערדיקער.

ווען כ'האָב זי אַ פרעג געטאָן, וואָס איז דער אונטערשייד צווישן אַ ווינטערדיקן און אַ זומערדיקן נאַר? — האָט זי מיר, אויף איר שטייגער, געענטפערט מיט אַזאַ מין פיינעם בילד:

— שטעל זיך פאָר, אַז ווינטערצייט קומט אַריין אין הויז אַ מענטש. איינער איינעם מיט אים שפּאַרט זיך אַריין דורך דער געעפנטער טיר אַ גאַנצער וואָלקן מיט פּאַרע און ס'נעמט צייט ביז דער מענטש וויקלט זיך אויס פון דעם פראָסט־

וואלקן. נאכדעם ערשט הויבט אן דער מענטש ארונטערצונעמען פון זיך דעם באשליק, דעם ווינטערדיקן פעלץ מיטן אויפגעשטעלטן קראגן, דעם וואלענעם שאל, די איינפינגערדיקע הענטשקעס, די טיפע קאלאשן פון די וואליקעס, צי פון די שטיוול. און ווען ער באפרייט זיך ענדלעך שוין גאר אינגאנצן פון זיינע ווינטערדיקע מלבושים — דערזעט מען ערשט, אז ס'איז אריין א נאר אין הויז!

— אבער א זומערדיקער נאר, — האט מיר די מאמע געזאגט, — איז ווי נאר ער קומט אריין אין הויז — דערזעט מען גלייך, אז ס'איז אריינגעקומען א נאר!

ווען כ'האב יינגלווייז אויסגעהערט פון דער מאמען די דאזיקע שיל־דערונג — האב איך ביי זיך פעסט באשלאסן צו ווערן, לכל הפחות, א ווינ־טערדיקער נאר.

מיט אנדערע ווערטער הייסט עס, אז אפילו זומערצייט דארף מען זיין „אנגעפעלצט" מיט אזויפיל זאכן — עס זאל נעמען צייט ביז די אנדערע וועלן זיך כאפן, אז מען איז, חלילה, א שוטה.

פארשטייט זיך, אז דער מענטש קאן זיך „אנפעלצן" ניט נאר מיט בגדים אליין. מען קאן זיך אויך „אנפעלצן" מיט פארשיידענע מינים אוניפארמס, טיטולן, דיפלאמען, מעדאלן און אנדערע אויסצייכענונגען, וואס זאלן פאר־דעקן דעם „זומערדיקן נאר".

וועט דען עמיצער וואגן צו זאגן אויף א געהיימראט, צי אויף א יום־טיף־ראט, אז ער איז, חלילה, א שוטה?

שוין ניט גערעדט פון מיניסטארן, דיפלאמאטן, פרעזידענטן און גע־קרוינטע קעפ, וואס לויט זייער בארוף זיינען זיי דאך מחויב צו זיין די קליגסטע קעפ פון דער וועלט!

ווען כ'האב אבער דערזען, אז אויך אפילו געקרוינטע קעפ פארלירן אפט־מאל זייערע קרוינען צוזאמען מיט די קעפ — האב איך פעסט באשלאסן ניט צו „באפעלצן" זיך מיט וועלכע ניט איז טיטולן. דיפלאמען, פארטיי־פרא־גראמען און אנדערע מינים פורים־שפילערייקעס, נאר איך וועל אנהויבן זוכן דעם וועג צו חכמה אויף אנדערע וועגן.

זוכנדיק אט אזוי דעם וועג צו חכמה אויף זייטיקע וועגן — האב איך זיך ארומגעזען, אז ס'איז גאר ניט אזוי שווער צו ווערן א חכם. מען דארף נאר זיין א קליין־ביסעלע קליגער פון די ארומיקע.

פארשטייט זיך, אז כדי צו ווערן א קליין־ביסעלע קליגער פון די ארומיקע — מוז מען באזיצן א וועלכע ניט איז אייגנשאפט, וואס די סביבה דיינע בא־זיצט זי ניט.

האב איך אנגעהויבן צוקוקן זיך צו פארשיידענע מינים סביבות — צו „פראלעטארישע" און „בורזשואזע", צו „רעכטע" און צו „לינקע", און איך האב באלד דערזען, אז וואו נאר א סביבה — פעלט דארטן דער מענטש, פעלט די פערזענלעכקייט, פעלט דער יחיד!

האב איך באשלאסן צו פארבלייבן מיט זיך אליין, צו פארבלייבן, הייסט עס, ניט מער ווי א מענטש. און אזוי ארום בין איך גאר געווארן א שרייבער!

איך מיין, אז יעדער מענטש, וואס האט גענוג מוט צו פארבלייבן מיט זיך אליין — קאן ווערן א שרייבער (אויב נאר, פארשטייט זיך, ער קאן שרייבן).

א גוט־אנגעשריבענע אויטאביאגראפיע, צי א ראמאן איז צו דער זעלבער צייט אויך שוין א שטיק ביאגראפיע פון א פאלק, פון א לאנד און פון א וועלט א גאנצער.

בין איך, דעם אמת געזאגט, זייער צופרידן, וואס איך פאהנעם זיך א לעבן־לאנג מיטן באשרייבן מיין אייגענעם לעבן. איך דערוויס זיך פון מיין אייגענער אויטאביאגראפיע אזוי־פיל טשיקאווע זאכן וועגן מענטשן און לענדער, אז ווען אן אנדערער דערציילט עס, וואלט איך אים בשום אופן ניט געגלויבט.

אט, למשל, איז פאריקן פסח (תש"ו) שוין געווארן פינף יאר אז איך בין אין אמעריקע.

ווען איך פיר אונטער א שטיקל סך הכל צו די ערשטע פינף יאר, וואס איך האב פארבראכט אין אמעריקע, ווי א „וויזיטאר", ווי א מלחמה־גאסט — זע איך, אז איך האב פאר די דאזיקע פינף יאר אויפגעטאן אין אמעריקע פיל מער, ווי פאר די עטלעכע און פופציק יאר אין אייראפע.

איך האב אויפגעטאן אין אמעריקע צען מאל מער ווי אין אייראפע שוין צוליב דעם אליין, וואס איך האב דא, ענדלעך, באקומען מיין שרייבערישן תיקון. איך האב זיך דא ארויפגעארבעט אויף טויזנטער נייע לעזער און פריינט, וועלכע איך קען, קאן מען זאגן, פערזענלעך.

איך האב זיי געזען, מיינע פריינט און לעזער, אין דעטראיט און קליוו־לאנד, און שיקאגא און סינסינעטי, און פיטסבורג און פילאדעלפיע, אין גרענד־רעפידס און אלבאני, אין באפאלא און וואוסטער און וואו ניט?

אמת, אויך זייענדיק נאך אין אייראפע פלעג איך אפט שרייבן פאר די צייטונגען און זשורנאלן אין אמעריקע, אבער אין אייראפע האב איך געהאט צו טאן נאר מיט די בלעכענע פאסט־קעסטלעך אליין. די בלעכענע פאסט־קעסט־לעך פון בערלין און פאריז, פון ווארשע און ווילנע, פון ריגע און דאנציק פלעגן גאנץ אפט איינשלינגען גאנצע שטיקער פון מיין לייב־און־לעבן, וואס זיינען אדרעסירט געווען קיין אמעריקע, אבער איך האב קיינמאל ניט געוואוסט ווער ס'איז מיין לעזער?

ווי שטאַרק אַ שרייבער זאָל ניט האַלטן פון זיך אַליין — איז ער דאָך שטענדיק נייגעריק צו וויסן, צי ער ווערט געגנוג געלייענט און צי ער ווערט גענוג אָפּגעשאַצט פון זיינע לעזער?

האָט געדאַרפט אויסברעכן אַ צווייטע וועלט־מלחמה מיט אַ חורבן בית שלישי, אַז איך זאָל אַריבערגעוואָרפן ווערן פון אייראָפּע קיין אַמעריקע און אַריינפאַלן דירעקט אין די אָרעמס פון מיינע ליבע לעזערינס און לעזער.

מיין גאַנץ אָפטער קאָנטאַקט מיט מיינע לעזערינס און לעזערס איז פאַר מיר די שטאַרקסטע איבערלעבונג אין אַמעריקע, אָבער יעדן מאָל, ווען איך זעץ זיך אַוועק ביים שרייבטיש זיך דורכצושמועסן מיט מיין סביבה, וועלכע איך אַליין האָב געשאַפן — באַפאַלט מיך די שרעק ניט צו ווערן, חלילה, דער זומערדיקער נאַר.

איך ווייס, אַז וואָס אָפטער דער שרייבער קומט אין קאָנטאַקט מיט זיין לייענער־קרייז — אַלץ גרעסער ווערט די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון דעם שרייבער.

דאָס ווייס אויך מיין ליבער פריינט און קאָלעגע יעקב גלאַטשטיין, וואָס איז געקומען קיין אַמעריקע מיט אַ יאָר דרייסיק פריער פון מיר.

אַט האָט ער אַנומלטן אַזוי „פּראָסט און פּשוט" געשילדערט די געפילן פון אַ שרייבער, וואָס איז געקומען אין דירעקטן קאָנטאַקט מיט זיינע לעזערס.

אַזאַ מין קאָנטאַקט,— שרייבט דער גאָר פיינער דיכטער און קריטיקער יעקב גלאַטשטיין — „לייגט אַרויף אויפן שרייבער אַ גרויסע מאָס אחריות און מאַכט זיין וועג שווערער און ניט לייכטער.

„זיין שרייבן מוז קריגן לעבן, ער האָט אַ לעבעדיקן אָפּרוף און ער קאָן זיך שוין ניט פאַרגינען קיין טויטע לאַבאָראַטאָריע.

„דער פאַראַנטוואָרטלעכער יידישער שרייבער ווייס,— שרייבט ווייטער פריינט גלאַטשטיין, „אַז צוזאַמען מיטן דרך ארץ, מיט דער ליבע און אָנערקענונג, וואָס דער יידישער לעזער שענקט אים — וואַרפט ער אַרויף אויף זיינע פּלייצעס אַ שווערע פאַראַנטוואָרטלעכקייט. ער ווייס, אַז עס ווערן אים געשטעלט גרויסע פאָדערונגען. ניישט נאָר דער לעזער שטעלט אים גרויסע פאָדערונגען, נאָר אויך נאָך די שווערע צייט פאָדערט ביי אים אַן ענטפער — אַ יידישן ענטפער!"

דאָס זיינען גאָלדענע רייד, מיין ליבער פריינט גלאַטשטיין, אָבער אייערע גאָלדענע ווערטער פאַלן אויף מיין הארצן, ווי שווערע שטיינער.

אַ וואו, פרעג איך אייך, זאָל איך נעמען גענוג שכל און חכמה צו קאָנען געבן אַלע מיינע לעזער דעם ריכטיקן ענטפער, דעם „יידישן ענטפער"?

איך ווייס, אַז צווישן מיינע ליבע לעזער זיינען פאַראַן „רעכטע" און „לינקע", אָרטאָדאָקסן און פריידענקער, פאָלקס־מענטשן און אינטעלעקטועלע,

כלל־טוערס און לערערס, פאעטן און קריטיקער (און אויך איר, פריינט גלאט־שטיין, צווישן זיי). איז ווי, פרעג איך אייך, קאן איך געבן מיט איין און דער־זעלבער פען איין „יידישן ענטפער" צו אלע מיינע לעזער מיטאמאל?

יע, ס'איז זייער פיינלעך און שווער צו זיין א שרייבער אן לעזער, אבער אפטמאל איז נאך שווערער און פיינלעכער צו זיין א שרייבער מיט לעזער!

געוויס, גלוסט זיך יעדע וואך אונטערצוטראגן דעם ניינגעריקן און דאנק־בארן לעזער עפעס א נייעם מין צוויבער־שליסעלע, מיט וועלכן ער זאל קאנען איינס־און־צוויי עפענען אלע געהיימע שקאטולקעלעך פון דער משוגע־געווארע־נער צייט, אין וועלכער מיר לעבן שטארבנדיק און שטארבן לעבנדיק, אבער ניט יעדע וואך לאזט זיך אויסשמידן אזא מין צוויבער־שליסעלע.

ס'זיינען פאראן וואכן (אפילו ביי פראפעסיאנעלע שרייבער), ווען עס גלוסט זיך שטארק נעמען אורלויב פון דער וועלט און ווערן אליין ניט מער ווי א לעזער פון משלי און קהלת, פון איכה און איוב.

אט שטיי איך איצט גאנץ אומבאהאלפן ביי די פענצטער פון מיין סאנא־טאריע און איך קוק זיך צו ווי דער גערטנער איז מבער חמץ דעם ווינטער. ער האלט אין איין פארברענען די בלעטער און די צווייגן, וואס די שטורעמ־ווינטן האבן ארונטערגעריסן פון דעם פאריקן זומער. דער רויך קיצלט די נאז־פליגלען און דעם זכרון. ס'דערמאנען זיך די אלע פסחים פון דער אלטער היים. די פאציענטן און פאציענטקעס גייען ארום ווי פארטשאדעטע פון דער גרויסער בענקשאפט נאך די סדרים אין דער „אלטער היים" (מאג זי אפילו זיין אין די בראנקס, צי אין ברוקלין). איך זע, ווי די בוימער און קוסטעס קנאספן זיך שוין אויף א נייעם זומער, ווי די פויגלען פלעכטן שוין נייע „באנגאלאס" און די סאזשעלקע ווארעמט אירע באפרייטע פישעלעך אונטער דער פסחדיקער זון.

עפעס הויבט זיך אן אין דער נאטור א גאנץ נייער „מעשי בראשית". אמת, דער זעלבער „מעשי בראשית" איז אויך געווען פאראיארן, פארצעניארן, פארפופציקיארן און, אפשר, אויך נאך א סך פריער איידער איך בין געבוירן געווארן! דאך אבער ניט געקוקט אויף דעם, וואס דער רבש"ע חזרט איבער יאר איין־יאר אוים איינע און דיזעלבע מעשי בראשית וואונדער — הערט מען ניט אויף יעדן מאל אים צו באוואונדערן און צו לויבן דערפאר.

בין איך פראסט־פשוט מקנא דעם רבש"ע, וואס ער קאן יאר איין־יאר אוים „איבערדרוקן" איין און דעמזעלבן ווערק זיינעם, בעת א שרייבער קאן זיך דאס בשום אופן ניט דערלויבן.

דער שרייבער מוז שטענדיק זיין אריגינעל, ווייל דער לעזער קאנטרא־לירט אים, דער לעזער האלט אויף אים אן אויג. דעריבער זאג איך, אז ס'איז

אפטמאל א סך שווערער צו זיין א שרייבער מיט לעזער, איידער א שרייבער אָן לעזער.

אבער דאך וועל איך זיך אויך ווייטער באמיען צו פארבלייבן בעסער א ווינטערדיקער נאר, איידער א זומערדיקער!

מען דארף פאלגן א מאמען!

די וועלט דרייט זיך, זאָגט חבר יאָסל

די דאקטוירים פון דער לונגען־סאנאטאריע האבן דורך די „עקס־רעים" שוין פון לאנג פעסטגעשטעלט, אז אפילו ביי טי־בי־קראנקע קלאפט דאס הארץ אין דער נאענטסטער שכנות מיט די לונגען. ווען דאס הארץ פון א טי־בי־חולה קלעמט זיך צו־אפט און צופיל — איז עס ניט גוט אויך פאר די לונגען.

באמיט מען זיך אין דער לונגען־סאנאטאריע צו פארשאפן די פאציענטן אויך נאך אביסעלע נחת־רוח. דאס הויבט זייער שטימונג, דאס שטארקט זייער בטחון.

אזוי, למשל, דערלויבט מען די יינגערע און די מער־באוועגלעכע פאציענטן צו באקומען זייערע מאלצייטן אינאיינעם מיט די פאציענטקעס. אין דער געזעלשאפט פון פרויען איז דאך א סך אנגענעמער און פריילעכער צו עסן. מען פלוידערט, מען קיבעצט און מען פלירטעוועט אזוי לאנג ביז די נוירים צעקלינגלט זיך מיט איר גלעקל און מען מוז, ליידער, גיין אין די בעטן אריין.

צוויי מאל אין דער וואך ווייזט מען א מאווי, וואו אויך אפילו די עלטערע פאציענטן קאנען פארברענגען א פאר שעה אין דער געזעלשאפט פון פרויען, סיי וואס אויפן ליוונט און סיי וואס אויף די שטולן אין זאל.

די פאציענטן מיט די פאציענטקעס קאנען אויך א פאר שעה אין טאג שפילן קארטן, שאך, דאמינא אדער אפילו — שפילן קלאוויר אין דעם ריזיקן ביבליאטעק־צימער. ווען חבר יאסל — דער הויפט־קעלנער פון דער סאנאטאריע — ווערט באצייטנס פריי פון די בערג „דישעס" (געשיר) קומט ער ארויף אין זיין ווייסן פארטוך אויף דעם „סטיידזש" (בימה) און ער שפילט טעאטער.

חבר יאסל האט ווירקלעך געקאנט ווערן אן אקטיאר אפילו אין דעם קונסט־טעאטער, אבער דער גורל האט אים צופעליק פארווארפן מיט א יאר

דרייסיק צוריק אין דער ליבערטי־סאנאטאריע, וואו ער איז געווארן א קעלנער. איז שוין אט באלד דרייסיק יאר ווי חבר יאסל ארבעט „צייטווייליק״ אין דער סאנאטאריע, האפנדיק, אז פריער־שפעטער וועט אים דער גוטער ראובן גוס־קין, דער מענעדזשער פון דער אקטיארן־יוניאן — אויסלייזן פון גלות און אים אוועקשטעלן אויף דעם „סטיידזש״.

— די צרה איז נאר — זאגט מיר חבר יאסל טאג־איין, טאג־אויס — וואס די וועלט איז נאך אלץ צעדרייט און מען קאן בשום אופן ניט קריגן קיין אנ־דערן אויף זיין פלאץ.

טרייסט איך דעם חבר יאסל, אז אויך איך בין א קרבן פון דער צע־דרייטער וועלט, אז אויך איך בין סוף כל סוף ניט מער ווי א קעלנער, וואס מוז סערווירן פאר מיינע לעזער וואד־איין, וואד־אויס גאנץ נייע פאטראַוועס.

ווארטן מיר איצטערביידע — איך מיט יאסלען — אויף יענער צייט, ווען די וועלט וועט שוין ניט זיין מער צעדרייט און אנדערע וועלן קאנען איבער־נעמען אונדזערע פלעצער אין דער סאנאטאריע.

דערווייל אבער האט זיך אונטערגערוקט אין די קעטסקיל־בערג דער ערב־פסח. אינאיינעם מיט אים האט זיך אויך אריינגעשמוגלט דער פרילינג. די נאטור אליין האט אנגעהויבן מבער חמץ זיין דעם ווינטער אויף איר אייגע־נעם שטייגער. די קיילעכדיקע סאזשעלקע צופוסנס דער סאנאטאריע האט מיט אירע אייגענע כחות זיך באפרייט פון דעם גאנץ דיקן און גאנץ שווערן אייז־צודעק, איבער וועלכן איך האב ערשט מיט א פאר חדשים צוריק שפאצירט אזוי רואיק און זיכער, ווי איבער אן אייזערנעם בריק.

לאזט זיך אויס, אז איך האב ווינטער־צייט גאנץ אומזיסט אויסגעקריצט ניט איין מאל מיטן אייזערנעם שפיץ פון מיין שטעקן מיין נאמען אויף דעם גלאנציקן אייז־רוקן פון דער סאזשעלקע, כדי צו מאכן מיין נאמען אומשטערב־לעך אויך אפילו אין די קעטסקיל־בערג.

באלד נאך פורים האט זיך אבער מיין נאמען צעכוואליעט איבער די בא־פרייטע וואסערן פון דער סאזשעלקע און איך שטעל זיך פאר, אז ניט איין פישעלע האט זיך, נעבעך, געווארגן שלינגנדיק די אותיות פון מיין נאמען, מיינענדיק, אז עס איז עפעס רעכטס...

אויך די בוימער, וואס האבן ערשט מיט א פאר וואכן צוריק אויסגעזען ווי טשוהונענע גולמ׳ס, פארוויקלטע מיט שטעכיקע דראט־צווייגן, האבן פלוצ־לינג באקומען אין זיך א נייעם לעבן און דער גאנצער וואלד איז ברוין געווארן פון די קנאספן, וואס יעדע איינע פון זיי וועט אט־אט ארויספלאצן מיט א גרינעם בלאט און עס וועט ווערן פסח׳דיק דער גאנצער ארום.

אויך די נאטור מאכט דורך יעדן יאר איר אייגענעם „יציאת מצרים״

און די פייגעלעך הויבן שוין אן א האלבע שעה פארטאג צו קלאפן די הגדה, ווי אין דער הגדה שטייט: „וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח".

קלאגט זיך פאר מיר איינער א פאציענט, אז די פייגעלעך וועקן אים אויף א האלבע שעה פארטאג און ער קאן שוין מער ניט שלאפן! דאס, וואס דער עלעווייטער פון די „ניו לאטס" בריאזגעט אים גאנצע מעת־לעתן אין קאפ אריין — ארט אים ניט לחלוטין. צום עלעווייטער האט ער זיך שוין צוגע־וואוינט, אבער די פייגעלעך לאזן אים ניט שלאפן.

אזוי איז שוין דער מענטש!

יעדער איינער מיט זיינע אייגענע געוואוינהייטן און מיט זיינע אייגענע משוגעתן.

איך, למשל, בין מיט די פייגעלעך דווקא א גרויסער גוטער־ברודער. אויך איך שטיי אויף א האלבע שעה פארטאג און איך נעם זיך פאר מיינע אייגענע „יציאת מצרים". די בעסטע שעה'ן פון טאג זיינען די פארטאגיקע, איידער די סאנאטאריע שטעלט זיך אויף די פיס.

אין די דאזיקע פארטאגיקע שעה'ן פארברייננג איך אמבעסטן מיט מיינע לעזער און איך מאך דעמאלט מיין לעבן.

אין די אנדערע שעה'ן פון טאג, אנהויבנדיק פון זיבן פרי ביז ניין אין אוונט, ווערט שוין אוממעגלעך זעלבסטשטענדיק צו דענקען און זעלבסטשטענ־דיק צו פילן. מען ווערט א „פעישאן" און מען האלט דיך אין איין „באדערן".

שוין זיבן איינדערפרי קומט אריין חבר יאסל מיט א לידל — און מיטן פרישטיק. איך בין קוים פארטיק געווארן מיטן פרישטיק — קומט אריין די נוירס מאכן מיין בעט. באלד נאך דער נוירס קומט אריין סעם מיט זיין בארשט קערן און וואשן דעם דיל. נאכן מאן מיט דער בארשט קומט שוין א צווייטע נוירס נעמען מיין טעמפעראטור און מיין פולס. איך האב קוים באוויזן אפ־צוכאפן דעם אטעם פון די אלע געצוואונגענע הפסקות — ערשט עס מעלדן זיך צו מיר דיביידע דאקטוירים. איינער פון זיי גיט מיר א פרעג אין ענגליש ווי איך פיל זיך היינט, און דער צווייטער, וואס איז אליין א פליכטלינג, גיט מיר א זאג הינטער דער פלייצע פון דעם ערשטן דאקטאר:

— „א פיינער בחור!"

מיט אנדערע ווערטער, הייסט עס, אז דער צווייטער דאקטאר האט שוין באמערקט דעם הויפן פאפיר אויף מיין בלעכענעם שרייבטישל און דעם ניט־פארענדיקטן סיגארעטל, וואס איך האב אויף גיך פארקוועטשט אין דער אשניצע.

ווי נאר די דאקטוירים פארלאזן מיין צימער, פאל איך צו צו מיין שרייב־טישל, כדי צו פארענדיקן מיין פארטאגיקן שמועס מיט מיינע לעזער, אבער אט פארט אן אונדזער „גוד־באי" רובי מיט דער ערשטער פאטשט פון ליבער־טי. דעמאלט באפאלט מיך דער ריכטיקער פאטשט־פיבער. איך ווייס ניט פאר

וואָס פריער צו כאַפּן זיך. רובי ליגט אויס אויף מײַן בעט בײַ אַ צענדליק בריוו און נאָכמאָל אַזױפיל צײַטונגען, זשורנאַלן און ביכער פון אַלע עקן וועלט! דעמאָלט ערשט דערזע איך ווי דאָס גאַנצע יידישע פאָלק ליגט זיך אויס אויף מײַן הויכער שפּיטאָל־בעט און איך הויב אָן, ווי אַ גענײטער דאָקטאָר, צו מעסטן די טעמפּעראַטור און צו טאַפּן דעם דופק פון מײַן פאָלק.

איך עפן אײַן בריוו נאָך דעם צווייטן און איך שפּרינג ווי אַ וועוועריקע פון לאַנד צו לאַנד און פון קאָנטינענט צום קאָנטינענט. אָט בין איך אין מינסק און אָט — אין שאַנכאַי. אָט בין איך אין וואַרשע און אָט אין פּאַריז. אָט בין איך אין בוענאָס־אײַרעס און אָט אין מעלבאָרן (אויסטראַליע). אויך פון די צוויי פאַרשיידענע קאָנטינענטן: ברוקלין און די בראָנקס, זײַנען פאַראַן עטלעכע בריוו. אין איין בריוו בעט מען זיך בײַ מיר איך זאָל ווערן „אינטע־גראַל”, דאָס הייסט אָפּהיטן יידישקייט אין „אינטעגראַלן” מאַסשטאַב (וואָס דאָס איז אַזוינס — ווייס איך נאָך ניט גענוי), און אין דעם צווייטן בריוו ליגט מען מיר פאָר זיך אַנצושליסן אין דער ניי־געפּלאַנטער אָרגאַניזאַציע „אהבת ישראל”, צו וועלכער איך געהער, אגב, זינט איך בין געבוירן געוואָרן!

אין דעם דריטן בריוו בעט מען מיך צו באַגריסן אַ זשורנאַל לכבוד דעם ערשטן מאַי, און אין דעם פערטן בריוו פרעגט מען מיך אָן, צי איך וועל קו־מען אויף פּסח קיין ניו יאָרק.

געוויס וועל איך באַגריסן דעם זשורנאַל צום ערשטן מאַי, און געוויס וועל איך קומען אויף פּסח אַהיים, אָבער איך מוז דאָך צוערשט פאַרענדיקן מײַן שמועס מיט די לעזער, וואָס איך האָב אָנגעהויבן אַ האַלבע שעה פאַרטאָג אינאיינעם מיט די ערב־פּסחדיקע פייגעלעך, און אָט איז שוין צוועלף בייטאָג!

איך הער שוין ווי חבר יאָסל קומט צו מיר מיט זײַן לידל און מיט מײַן „לאָנטש”.

— יע, חבר יאָסל, ביזט טאַקע גערעכט! די וועלט איז נאָך אַלץ צע־דרייט און מיר דרייען זיך מיט!

טראַכט איך, אַז נאָך דעם מיטאָג, צווישן איינס און דריי, ווען אַלע פּאַ־ציענטן מוזן ליגן אין די בעטן, ווען די נוירסעס און די דאָקטוירים רוען זיך אויך אויס פון דעם האַלבן טאָג אַרבעט, אַז אָט דעמאָלט וועל איך ענדלעך פאַר־ענדיקן מײַן שמועס מיט די לעזער און מײַן צײַטונג וועט האָבן נאָך איינעם אַן אַרטיקל פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע.

האָב איך אָבער קוים באַוויזן אײַנצוטונקען מײַן פּען און צו פאַררויכערן דעם סיגאַרעטל, וואָס אַז אים קאָן איך מײַן פּען ניט באַוועגן — ערשט עס רוקט זיך אַריין צו מיר שטילערהייט אַ פּאַציענט פון אַ שכנותדיקן צימער מיט אַ נייעם ווערק.

ער איז אַ בריה, דער פּאַציענט, צו שרייבן משלים אויף פאַרשיידענע זאַכן. היינטיקן מאָל, זאָגט מיר דער פּאַציענט, האָט ער מיר געבראַכט אַ שטיקל משל אויף דעם יידישן לעבן אין אַמעריקע.

איך נעם דעם משל און איך לייען:

„שבת נאָך האַלבן טאָג, תמוז, אין גרעסטן פראָסט בין איך געזעסן אין סוכה און געפּראַוועט דעם סדר אויף בלינטשעס און מצות — זיינען געקומען די פּורים־שפּילער מיט לאַנגע הושענות, האָבן פאַרלאָשן די חנוכה־ליכט, איז געוואָרן פינצטער אין שול און איך האָב ניט געקאָנט זאָגן קיין קינות".

דער דאָזיקער „משל" אויף דעם יידישן לעבן אין אַמעריקע האָט גאָר אינגאַנצן צעטומלט אַלע מיינע געדאַנקען און שטימונגען. ס'איז מיר געוואָרן פינסטער אין קאָפּ, ווי אַ פּורים־שפּילער וואָלט, ווירקלעך, אויסגעלאָשן אַלע מיינע „חנוכה־ליכטלעך"...

אַ גאַנג איז אַ גאַנג!

באַלד נאָכדעם, ווי פּראָפ. פינקעלשטיין פון דעם טעאָלאָגישן סעמינאַר האָט אונדז אָנגעזאָגט די טרויעריקע בשורה, אַז דאָס יידיש פאָלק אין אַמעריקע איז שוין אויפן שוועל פון אונטערגאַנג — האָב איך צווישן די פּאַציענטן פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע דורכגעפירט אַ „גאַלאָפּ־פּאָל", לויטן אַמעריקאַנער נוסח, כדי צו דערוויסן זיך די אמתע לאַגע וועגן דעם אונטערגאַנג פון מיין פאָלק אין אַמעריקע.

מיין אַנקעטע האָב איך דורכגעפירט נאָר צווישן יענע פּאַציענטן, וואָס זיינען שוין געבוירן געוואָרן אין אַמעריקע גופא. די געבוירענע האָבן דאָך שוין געהאַט גענוג צייט און גענוג מעגלעכקייטן חתונה צו האָבן מיט שיקסעס אָדער, חלילה, גאָר אינגאַנצן זיך אָפּצוטראָגן פון דעם יידישן פאָלק.

צווישן מיינע אַמעריקאַנער געבוירענע „טי בי"־קאָלעגן זיינען שוין פאַראַן גאַנץ דערוואַקסענע מענער, וואָס האָבן שוין חתונה־געהאַטע קינדער. אַזוי אַרום האָב איך שוין געקאָנט באַקומען אַ פאַרשטעלונג אויך אַפילו וועגן דעם צווייטן דור אַמעריקאַנער־געבוירענע קינדער.

צוערשט האָב איך זיך אַ נעם געטאָן פאַר איינעם אַ פּאַציענט, וואָס שטאַמט פון אַ געמישטער הייראַט. זיין טאַטע איז אַ ייד, זיין מאַמע איז אַ קריסטין. פאַרשטייט זיך, אַז זיין מאַמע־לשון איז ניט יידיש, נאָר ענגליש. אַזוי ווי אָבער מיין מאַמע־לשון איז נאָך עד היום גאָר יידיש — האָבן מיר ביידע

אויסגעאַרבעט אַ בשותפותע שפּראַך, וועלכע באַשטייט סך־הכּל פון עטלעכע ווערטער און וואָס נאָר געניטע שאַך־שפּילער פאַרשטייען זיי (איך האָב פאַר־געסן צו דערציילן, אַז איך מיט דעם „געמישטן" פּאַציענט זיינען לײַדנשאַפט־לעכע שאַך־שפּילער). די עטלעכע ווערטער, דורך וועלכע מיר דריקן אויס אַלע אונדזערע געדאַנקען און געפילן זיינען: „מואוו איז ע מואוו", ד. ה. „אַ גאַנג איז אַ גאַנג!"

גיב איך אים אַ פרעג צווישן איין גאַנג און אַ צווייטן:

— איז עס אמת, אַז דו שיקסט דיינע יינגעלעך אין אַ ישיבה?

— „שור, מואוו איז ע מואוו!" — ענטפערט מיר באַלד מיין שאַך־פּאַרט־נער.

פאַרשטיי איך שוין, אַז אַט דער האַלבער ייד שיקט זיינע קינדער אין אַ ישיבה, ווייל ער וויל זיי מאַכן פאַר גאַנצע יידן.

אמת, דער טאַטע זיינער האָט, אפשר, געמאַכט אַ פאַלשן „מואוו", וואָס ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ קריסטין, אָבער ער — דער זון — איז דאָך ניט מחויב צו מאַכן דעמזעלבן פאַלשן „מואוו", וואָס דער טאַטע זיינער האָט גע־מאַכט.

— „דאַט׳ס רייט. מואוו איז ע מואוו!" — בין איך באַלד מסכּים מיט מיין פּאַרטנער און איך דערקלער אים אין יידיש, וואָס ער פאַרשטייט קוים, אַז ס׳איז טאַקע „פאַלג מיר אַ גאַנג" דער גרויסער מהלך פון הר סיני ביז צו די קעטסקיל־בערג, אָבער „אַ גאַנג איז אַ גאַנג!" מיר גייען שוין אַט אַזוי דורך פייער און פלאַם טויזנטער יאָרן און מיר ווערן נישט פאַרברענט! — ס׳יידיש פאָלק, — זאָג איך אים, — איז געגליכן צום „סנה", וואָס ברענט און ברענט און ווערט קיינמאָל ניט פאַרברענט! וויפיל מאָל די אומות העולם האָבן אים געוואָלט אויסלעשן, אָבער ס׳העלפט ניט! האָט מען אים אויסגעלאָשן אין שפּאַניע — האָט ער זיך אָנגעצונדן אין דייטשלאַנד, האָט מען אים אויס־געלאָשן אין דייטשלאַנד — האָט ער זיך אָנגעצונדן אין פּוילן, האָט מען אים אויסגעלאָשן אין פּוילן — האָט ער זיך אָנגעצונדן אין אַמעריקע! — צוליב דעם טאַקע האָט מיין שאַך־פּאַרטנער, וואָס איז אַליין אַ האַלבער ייד, אָוועק־געשיקט זיינע קינדער אין אַ ישיבה — זיי זאָלן דאָרטן ווערן גאַנצע יידן!

— „שור, מיסטער טשאַרני, מואוו איז ע מואוו!" — מיט אַנדערע ווער־טער, הייסט עס, אַז פון דעם הר סיני ביז צו די קעטסקיל־בערג איז טאַקע „פאַלג מיר אַ גאַנג!" אָבער „אַ גאַנג איז אַ גאַנג!"

וואָלט מיך שוין לחלוטין נישט געאַרט, ווען אַט דער האַלבער ייד גיט מיר אַ מאַט.

ער איז דאָך שטאַרקער פון מיר! ער האָט באַוויזן דעם גרויסן קונץ

ארויסצוראַטעווען זיינע קינדער פון זיין מאַמעס קלויסטער! איז זאָל אים גאָט העלפן אַנצוגיין ווייטער מיט אָט דער דאָזיקער רעטונגס־אַרבעט!

ס'איז טאַקע „פּאָלג מיר אַ גאַנג," אָבער אַ גאַנג איז אַ גאַנג!

ווען איך בין פּאַרטיק געוואָרן מיט מיין „געמישטן" שאַך־שפּילער — זאָגט צו מיר דער קיבעצער, וואָס האָט די גאַנצע צייט זיך געהאַט צוגעקוקט מיט גרויס שפּאַנונג צו אַלע אונדזערע געגנ— אַזוי צו זאָגן:

— איר וואונדערט זיך, פּריינט טשאַרני, וואָס אַ האַלבער ייד שיקט זיינע קינדער אין אַ ישיבה, איז אָט האָב איך מיינע קינדער נישט געגעבן קיין שום יידישע דערציאונג און דאָך וויסן זיי פון יידישקייט אַ סך מער פון מיר.

— ווי קומט עס? — האָב איך אַ פרעג געטאָן מיין קיבעצער.

— גאַנץ פּשוט, — האָט מיר דער ייד געענטפערט. — מיינע עלטערן האָבן מיר אויך נישט געגעבן קיין שום יידישע דערציאונג. די איינציקע זאַך, וואָס איך האָב פון זיי גע'ירש'נט — איז די יידישע שפּראַך. מיט עטלעכע און פערציק יאָר צוריק, ווען איך בין דאָ געבוירן געוואָרן, האָט מען, זעט אויס, ניט געהאַלטן פון אַ ספּעציעל־יידישער דערציאונג. האָבן מיר דאָ ניט גע־וואוסט פון קיינע שום ימים־טובים און מנהגים יידישע. אויך איצט אַפילו וויים איך נאָך ניט, וואָס איז אַזוינס פּסח און וואָס איז אַזוינס סוכות! די קינדער מיינע, בין איך געווען זיכער, וויסן דאָך אוואַדע ניט פון קיינע שום מנהגים און ימים־טובים יידישע! לאָזט זיך אָבער אויס, אַז היינטיקן ערב פּסח איז געקומען צו מיר מיין טאָכטער מיט אַ טענה, אַז זי מוז חתונה האָבן נאָך פאַר פּסח, ווייל נאָך פּסח טאָרן יידישע קינדער ניט חתונה האָבן. סע קומט די „ספירה" און ביז שבועות טאָר מען שוין ניט חתונה האָבן!

— וועלכע „ספּירע"?" — האָב איך אַנגעקוקט מיין טאָכטער, ווי אַ צע־דרייטע.

— ווייסטו ניט, אַז ביי יידן איז פאַראַן אַזאַ מין „ספירע", וואָס לאָזט ניט חתונה האָבן פון פּסח ביז שבועות?

האָב איך באַלד אָפּגערופן דעם ראַביי פון מיין קאָנגרעגיישאָן און אים געפרעגט, צי ער ווייס פון אַזאַ מין „ספירע", וואָס לאָזט יידישע קינדער ניט חתונה האָבן צווישן פּסח און שבועות?

האָט מיר דער ראַביי דערקלערט דעם גאַנצן עניין, און דעמאָלט ערשט האָב איך זיך פאַרשעמט, וואָס מיין טאָכטער ווייס וועגן יידישע זאַכן אַ סך מער פון מיר.

— ס'איז טאַקע זייער פיין פון אייער טאָכטער, וואָס זי האָט ניט געוואָלט חתונה האָבן אין די ספירה־טעג! — האָב איך באַלד מסכים געווען מיט דעם שאַך־קיבעצער, אָבער ווי קומט זי צו וויסן פון אַזעלכע זאַכן?

— אט דאס זאג איך דאך, אז די קינדער אונדזערע ווייסן א סך מער פון אונדז און זיי האלטן אויך פון אונדזער גלויבן א סך מער, ווי מיר אליין האלטן פון אים!

— ס'איז, אייגנטלעך, מער אויבערגלויבן, ווי גלויבן, — האב איך פרובירט אויפקלערן די ספירה־שרעק פון זיין טאכטער.

— וואס איז דער אונטערשייד: גלויבן צי אויבערגלויבן, אבי מען האט א יידיש הארץ! — האט זיך פלוצים אריינגעמישט אין אונדזער שמועס א צווייטער פאציענט, אויך שוין א געבוירענער אין אמעריקע.

— אט וועל איך אייך דערציילן, ווי אזוי איך — א ייד אין די פופציקער — בין אנומלטן געשטאנען אונטער דער חופה מיט א ספר־תורה און געוויינט ווי א קינד.

— אדרבא, דערציילט ווי אזוי איר האט חתונה געהאט מיט א ספר־תורה?

— האבן מיר דעם צווייטן פאציענט צוגעגעבן חשק צו דערציילן זיין מעשה.

— אט, הערט נאר, וואס עס האט מיט מיר פאסירט: מיין טאכטערס חתן האט געדינט ערגעץ־וואו אין דזשארדזשיא סטייט. פלוצים באקומען מיר פון אים א טעלעפאן, אז מ'שיקט אים באלד אוועק קיין איראפע. וואלט ער וועלן — זאגט ער אונדז אין טעלעפאן — חתונה האבן מיט מיין טאכטער נאך איידער מען שיקט אים אוועק. דעמאלט, זאגט ער, וועט ער זיין זיכערער, אז ער וועט זיך אומקערן פון איראפע געזונטערהייט צוריק א היים. נעם איך און שיק אוועק דעמזעלבן טאג מיין טאכטער מיט מיין פרוי קיין דזשארדזשיא און זאלן זיי דארטן חתונה האבן אין א מזל־דיקער שעה! באקום איך שבת א טעלעפאן פון מיין פרוי און טאכטער, אז זונטיק קומט שוין פאר די חתונה און אז אויך איך זאל אומבאדינגט קומען צופליען צו דער חתונה.

ס'איז שוין אבער געווען צו שפעט צו געפינען א פרייען פלאץ אויף אן עראפלאן קיין דזשארדזשיא און כ'האב געמוזט בלייבן אין דער היים.

ווען ס'איז אבער געקומען די צייט פון זונטיק, 4 בייטאג, ווען דארטן אין דזשארדזשיא האט געדארפט פארקומען די חתונה פון מיין איינציקער טאכטער — האב איך זיך ניט געקענט קיין ארט געפינען. איך האב געפילט, אז איך מוז עפעס טאן, אז איך מוז אויף א וועלכן ניט אופן באטייליקן זיך אין מיין טאכטערס חתונה. בלייבן אין הויז — איז געווארן פאר מיר אוממעגלעך. כ'וואלט משוגע געווארן פון בענקשאפט און עלנד. בין איך ארויס אין גאס. אפשר וועל איך זיך מיט עפעס פארטומלען? אבער אט דערזע איך א שול, א יידישע שול, בין איך אריין אין שול. כ'האב דארטן געטראפן איין־איינציקן יידן. פרעג איך דעם יידן, ווער ער איז? ענטפערט ער מיר, אז ער איז דער שמש פון שול. פרעג איך אים, צי קאן ער מיר שטעלן א חופה? קוקט ער מיך אן ווי א משוגענעם און ער פארשטייט ניט, וואס איך וויל פון אים?

דערקלער איך אים מיין גאנצע לאגע, דערצייל איך אים, אז ער וועט מיך ממש ראטעווען, ווען ער שטעלט מיך אוועק אונטער א חופה און ער זאגט אלע נויטיקע חתונה־תפילות. איך וויל האבן, זאג איך אים, דעם געפיל, אז איך שטיי אינאיינעם מיט מיין פרוי און טאכטער און איידעם אונטער דער חופה און ס'וועט זיין ליהודים!

האט דער שמש דערפילט מיין הארץ. האט ער באלד אויפגעשטעלט די חופה, געגעבן מיר אפילו א ספר־תורה צו האלטן און דער שמש האט אנגע־הויבן צו זאגן און צו זינגען פארשיידענע מינים תפילות, וואס מען זאגט ביי א חתונה — בין איך דערפון אזוי שטארק גערירט געווארן, אז כ'האב אנגעהויבן די ספר־תורה צו קושן און צו האלדזן, ווי זי וואלט געווען מיין טאכטער און כ'האב זיך באלד פאנאנדערגעוויינט ווי א קליין קינד. דעמאלט האט דער שמש געענדיקט די צערעמאניע. ער האט מיר דריי מאל געזאגט מזל־טוב. האב איך אים געגעבן דריי מאל ח"י דאלער — פאר מיין פרוי, פאר מיין טאכטער און פאר מיין איידעם, און כ'זאג אייך, טשארני, אז ס'איז ווערט געווען! כ'האב זיך ממש מחיה געווען! ס'איז מיר אראפגעפאלן א שטיין פון הארצן!

— ס'איז טאקע א טשיקאווע „חתונה". אזא איינע קאן פאסירן נאר אין אמעריקע! — האב איך מסכים געווען מיטן יידן, וואס פון דער גאנצער יידיש־קייט איז אים פארבליבן, ווי ער זאגט, ניט מער ווי די יידישע שפראך.

— אויב איר זוכט טשיקאווע מעשות, האב איך אויך א גאנץ פיינע גע־שיכטע, וואס האט פאסירט אין איינעם א שטעטל פון פענסילווייניע סטייט — האט זיך צוגעקנעפלט צו אונדזער שמועס נאך איינער א פאציענט, וואס איז אויך א געבוירענער אין אמעריקע, אבער נאך ניט קיין חתונה־געהאטער.

— אדרבא, דערציילט אויך אייער מעשה. איך האב זי נויטיק פאר מיין צייטונג! — האב איך אים צוגעגעבן חשק.

אבער אינמיטן דערינען האט זיך די נוירס פאנאנדערגעקלונגען מיט איר גלעקל און מיר האבן געמוזט גיין אין די בעטן מעסטן די טעמפעראטור.

האב איך זיך אריינגעליינגט אין בעט מיטן גראדוסניק אין מויל און גע־טראכט, אז סוף כל סוף האט אונדז דער פראפעסאר פינקעלשטיין פון דעם טע־לאגישן סעמינאר אומזיסט איבערגעשראקן מיטן אונטערגאנג פון יידישקייט אין אמעריקע.

דער גאנג פון דעם יידישן פאלק דורך דער בלוטיקער וועלט־געשיכטע שלענגלט זיך אזוי טשיקאווע און פארדרייט דורך פארשיידענע מינים אונטער הימעלשע קאנאלן, אז אפטמאל פארלירן די יידן אליין זיין ריכטיקן שפור און זיי ווערן אויף א ווײַלע צעטומלט.

אט, למשל, האבן די יידישע אימיגראנטן אין אמעריקע מיט א יאר דריי־סיק־פערציק צוריק געטאנצט אויף די אנטי־יום־כפור בעלער און געפרעסן

בפרהסיה חזיר און איצטער שרעקן זיך שוין זייערע קינדער און אייניקלעך חתונה צו האבן אין די ספירה־טעג!

ווי וואונדערלעך ס'איז דער גאנג פונם יידישן פאלק!

ס'איז שולדיק דער קלימאט

אין דעם פאריגן קאפיטל האט די בארמהארציקע שוועסטער (נוירס) איבערגעריסן אינמיטן־דערינען מיין שמועס מיט די פאציענטן וועגן דעם ווייטערדיקן גורל פון דעם יידישן פאלק אין אמעריקע.

ווען די נוירס קלינגט זיך פאנאנדער מיט דעם „טי־בי"־גלעקל איבער דער גאנצער סאנאטאריע, איז עס „א גזירה אויף יידן" און מען מוז גיין אין די בעטן אריין.

די נוירס איז א קריסטין זינט יעזוס'עס געבורט. ס'איז שוין א קימא לן פון קארגע צוויי טויזנט יאר, אבער זי אליין איז אביסל יינגער.

פאר איר פערזענלעך איז שוין משיח לאנג געקומען, דעריבער ארט איר ניט לחלוטין וואס דער יידישער משיח איז נאך אלץ אונטערוועגנס.

איך בין אפילו חושד די נוירס, אז זי איז פערזענלעך פאראינטערעסירט אין דעם, אז אונדזער משיח זאל קומען וואס שפעטער. אויב משיח זאל טאקע קומען אין דער נאענטסטער צייט, ווי מיר אלע ווינטשן דאס, וועלן דאך אלע יידן פון אמעריקע (אויך אפילו די „טי־בי"־יידן) זיך איבערפעקלען קיין ארץ ישראל, דענסטמאל שליסט מען די לונגען־סאנאטאריע און די קריסטלעכע נוירס וועט שוין ניט קאנען מער קוויקן זיך יעדן פרייטיק מיט געפילטע פיש, יעדן שבת מיט א לאקשן־קוגל, יעדן פורים מיט המן־טאשן, יעדן פסח מיט מצה־קניידלעך און אזוי ווייטער און ווייטער.

ווען א קריסטלעכער מענטש עסט יארנלאנג די געשמאקע יידישע מאכלים — וועלן אים שוין די גוישע פאטראוועס מער ניט שמעקן. דעריבער, מיין איך, איז די נוירס פערזענלעך פאראינטערעסירט, אז די יידישקייט אין אמעריקע זאל קיינמאל ניט אונטערגיין.

איז ווי נאר זי דערהערט, אז איך פארפיר שוין ווידער א לאנגן שמועס מיט די פאציענטן וועגן דער ירידה פון יידישקייט אין אמעריקע, כאפט זי זיך באלד פאר דעם שפיטאל־גלעקל און זי פארטרייבט אונדז אין די בעטן אריין.

אבער אויך אפילו ליגנדיק אין בעט גיי איך ניט ארום ליידיק. איך סאר־טיר און פילטריר פאר מיינע שפיטאל־פארצייכנונגען די אלע מעשות, וואס די

פאַציענטן האָבן מיר געהאַט אַנדערצײלט װעגן זײערע קינדער און אײניקלעך, און איך קום צום אױספּיר, אַז ס'איז נאָך צופרי צו רײדן װעגן אַ װעלכן ניט איז ײדישן אונטערגאַנג אין אַמעריקע.

גאַנץ אַמעריקע געפינט זיך נאָך, דוכט זיך מיר, אין אַ מעשי בראשית צושטאַנד. ס'װעט נאָך מוזן נעמען לאַנגע־לאַנגע יאָרן ביז די אַנגעלאָפענע פעלקער און שבטים פון אַלע עקן װעלט װעלן זיך איבערשמעלצן אין עפּעס אַ נײער „ראַסע", װאָס װעט מיט זיך פאַרשטעלן עפּעס אַ נײעם אינטערנאַציאָנאַל פון פאַרשײדענע מינים נאַציאָנאַלע אײנהײטן.

דערװײל אָבער איז נאָך זײער שװער צו שטעלן אַ װעלכן עס איז דיאַגנאָז װי אַזױ ס'װעט אױסזען אין אַמעריקע דער צוקונפטיקער ייד, דער צוקונפטיקער כינעזער, אָדער נעגער?

נישט נאָר די מענטשן אין אַמעריקע, נאָר אױך אַפילו די װעטערען פון דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט זענען נאָך װײט ניט קײן אײנגעשטעלטע, ניט קײן אײנגעפונדעװעטע.

אָט, למשל, האָב איך אין די קעטסקיל בערג, װאָס געהערן, זאָגט מען, אױך צום אַמעריקאַנער קאָנטינענט, דורכגעמאַכט פאַר דרײ־פערטל יאָר צװײ פרילינגס, צװײ זומערס און צװײ װינטערס. לױטן װעלט־קאַלענדאַר װערט דער יאָר פאַרטײלט אין פיר סעזאָנען: פרילינג, זומער, האַרבסט און װינטער. אָבער דער אַמעריקאַנער קלימאַט רעכנט זיך ניט לחלוטין מיט די פאַרשריפטן פון דעם װעלט־קאַלענדאַר.

פאַריגן פורים איז שױן בײ אונדז געװען הײס װי אין תמוז. עס האָבן זיך שױן אַפילו באַװיזן די ערשטע פליגן און בינען. זײ האָבן געקאָנט פראַנק און פרײ אַרײנשמעקן אין אַלע צימערן פון אונדזער סאַנאַטאָריע, װײל די דראָט־נעצן אין די פענצטער (די „סקרינס") זײנען נאָך ניט געװען אַרײנגעשטעלט.

אָבער אין פינף װאָכן אַרום נאָך דעם צעזומערטן פורים — דאָס הײסט אַ װאָך נאָך פּסח, איז פּלוצלינג אַרױסגעפאַלן אַ דיקער שנײ און די צעבליטע פעלדער און װעלדער זײנען געװאָרן אױף טױט איבערגעשראָקן.

אַפילו די צעשטיפטע פײגעלעך זײנען זיצן געבליבן צעטומלטע אין זײערע נעסטן. זײ האָבן זיך געטרײסלט איבער זײערע פריש־געלײגטע אײעלעך, װאָס קענען נאָך חלילה װערן איבערגעפרױרן (אַפילו פײגעלעך שרעקן זיך צו פאַרבלײבן אָן אַ צװײטן דור, אָן יורשים!)

איצטער, װען איך שרײב די דאָזיקע שורות, איז שױן פון דעם זומערדיקן שנײ קײן שפּור ניט פאַרבליבן.

די פעלדער מיט די װעלדער זײנען שױן װידער גרין און ברױן. עס

בליען שוין אפילו די עפלביימער און די פייגעלעך מאכן דא ווידער א גאנץ פיינעם לעבן (הלואי אויף מיר געזאגט געווארן).

האב איך דעם צווייטן פרילינג אין די קעטסקיל־בערג א נאמען געגעבן „אינדיען ספרינג".

אויב ס'קען זיין אין נאוועמבער־דעצעמבער א צווייטער זומער, אן „אינ־דיען סאמער" — איז פארוואס זאל אויך ניט זיין אין אפריל־מאי אן „אינ־דיען ספרינג" ?

און וויבאלד מיר פארמאגן אין אמעריקע צוויי פרילינגס און צוויי זו־מערס — קען מען שוין אויך מאכן אין א מיטן חול המועד א דריטן סדר, א מין „אינדיען סדר".

פאר אן אייראפעאישן מענטשן זיינען די ערשטע פינף יאר, ביז ער בא־קומט זיינע בירגער־פאפירן („סיטיזען פייפערס"), זייער שווער זיך צוצוגע־וואוינען צו דעם אמעריקאנער קלימאט, וואס פראדוצירט אין משך פון איין יאר צוויי פרילינגס, צוויי זומערס, דריי סדרים און אז.וו.

אין אייראפע איז שוין דער קלימאט א סך מער איינגעפונדעוועט און סטא־ביל. אין אייראפע ארבעט די נאטור לויט די פארשריפטן פון קאלענדאר. דעריבער פלעגט מען אין די יידישע לוחות פון אייראפע קענען שטענדיק פאר־אויסזאגן דעם וועטער פון אלע יידישע יום טובים אויף א גאנצן יאר פאראויס.

אין אמעריקע אבער איז שווער פאראויסצוזאגן דעם וועטער אפילו פון היינט אויף מארגן.

וויפיל מאל האט שוין פאסירט, אז מען איז אוועק, זאגן מיר, צום דריטן סדר אין לייכטע זומערדיקע בגדים און ווען מען האט געדארפט נאך אלע „חד גדיא'ס" אומקערן זיך אהיים — האט געגאסן ווי פון עמערס. ניט איין דריט־סדר'דיקע פרוי האט, נעבעך, איבערגעפירט איר נייעם פסחדיקן גארדעראב און פארנעצט איר פיין־געפודערטן דעקאלטע.

ס'האט אפילו פאסירט אזא מין פאל: איינער א פריינט מיינער פון פאר־ריז (אויך א פליכטלינג און אויך א כלל־טוער) האט באלד ווי ער איז געווען אנגעקומען בשלום אין אמעריקע, זיך אוועקגעלאזט פון די בראנקס אזש קיין ברוקלין בעטן אן אפידייוויט ביי איינעם א רייכן אנקל פאר זיינעם א פלי־מעניק, וואס איז פארבליבן אויף הפקר אין פאריז. ביז מיין „גרינער" פריינט האט באוויזן דורכצומאכן אונטער דער ערד די גאנץ לאנגע שטרעקע צווישן די בראנקס און ברוקלין — איז אין ברוקלין דערווייל אויסגעבראכן א שלאקס־רעגן. מיין פריינט איז אנגעקומען צום רייכן אנקל נאס ווי א האז. האט מיין פריינט, דער כלל־טוער, אנגעהויבן צו אנטשולדיקן זיך פאר דעם אמעריקאנער אלרייטניק, וואס ער קומט צו אים א דורכגעווייקטער פון קאפ ביז די פיס. ער האט אים דערציילט, אז ווען ער איז געווען אוועק פון די בראנקס איז דארטן

געווען א לויטערער, זוניקער הימל, ווי אינמיטן זומער. גיי ווייס, אז אין ברוקלין מוז מען האבן קאלאשן מיט א רעגנשירעם!

אגב, איז מיין פריינט ניט געווען גענוג פארזיכטיק מיט זיינע רייד. אנ־שטאט צו ריידן גלייך וועגן דעם אפידייוויט, צוליב וועלכן ער איז צו אים גע־קומען אזש פון די בראנקס, האט ער גאר אנגעהויבן נאך מער צו קריטיקירן דעם אמעריקאנער וועטער:

— ס'איז עפעס א משוגענער וועטער ביי אייך אין אמעריקע,— האט מיין פריינט א זאג געטאן.— אט שיינט די זון און אט רעגנט, אט איז הייס און אט איז קאלט, בעת ביי אונדז אין איראפע איז זומער — זומער, און ווינ־טער איז ווינטער!

ווען דער רייכער אנקל האט געהאט אויסגעהערט פון דעם גרינהארן אזא מין בייזע קריטיק אויף דעם אמעריקאנער וועטער, האט ער צו אים ביין א זאג געטאן:

— כ'פארשטיי ניט צוליב וואס זאל מיין פלימעניק קומען פון איראפע קיין אמעריקע, ווייבאלד דארטן, אין איראפע, זיינען אזעלכע שיינע וועטערן!

איז מיין פריינט אוועק פון דעם ברוגז־געווארענעם אלרייטניק אן אן אפידייוויט!

ווייס איך שוין, אז די אמעריקאנער יידן האבן בטבע ניט ליב, ווען די גרינהארנס הויבן אן צו קריטיקירן אפילו דעם קלימאט פון אמעריקע.

איך בין דא אבער לחלוטין ניט פאראינטערעסירט צו קריטיקירן, חלילה, די „אינדיען ספרינגס" און די אינדיען סאמערס", וואס שטאמען נאך, זאגט מען, פון די אינדישע צייטן.

אדרבא, אין דער ניט־באשטענדיקייט פון דעם אמעריקאנער קלימאט זע איך די שעפערישע חבלי לידה פון א לאנד, וואס דארף נאך ערשט קומען צו זיך, וואס דארף נאך ערשט ווערן סטאביל און איינגעפונדעוועט.

דער יונגער אמעריקאנער קאנטינענט איז נאך ניט ארויס, ווי געזאגט, פון זיינע ווינדעלעך, און דער רבונו של עולם אליין האט נאך ניט געזאגט אויף אמעריקע זיין ענדגילטיקן „כי טוב" (א־קעי, הייסט עס).

יאגן זיך די מענטשן פון אמעריקע צווישן אטלאנטיק און פאסיפיק נאך אט דעם דאזיקן „כי טוב", ווייל עס דאכט זיך זיי שטענדיק, אז דארטן, ערגעץ ווייטער, איז נאך בעסער. אזוי איז די טבע פון פיאנערן, וואס זוכן שטענדיק דעם מאקסימום נוצן און באקוועמלעכקייט. וואנדערט מען איבער פון איין שטאט צו א צווייטער און פון איין סטייט צו אן אנדערן. אין די שטעט גופא האלט מען אין איין אריבערפעקלען זיך פון איין קווארטאל אין א צווייטן. אין קיין איין לאנד בייטן ניט מענטשן אזוי אפט די אדרעסן, ווי מען בייט זיי אין אמעריקע.

מיין אדרעסן־ביכל אין אייראָפּע פּלעגט זיין גילטיק אויף יאָרן־לאַנג. אין אַמעריקע אָבער מוז איך יעדן יאָר בייטן מיין אַדרעסן־ביכל, ווייל אין משך פון אַ יאָר האָבן שוין אַ סך פון מיינע פריינט און קאָלעגן „איבערגעמופט" אין אַנדערע פּלעצער.

ביז איך, דעם אמת געזאָגט, איצטער גאַנץ צופרידן מיט דעם גרויסן מאַנגל אין דירות. כ'וועל כאָטש עטלעכע יאָר ניט דאַרפן איבערשרייבן מיין אַדרעסן־ביכל. מיינע פריינט און לעזער וועלן זיך צוגעוואוינען צו זיצן אויף איין אָרט.. זיי וועלן זיך בעסער איינלעבן מיט זייערע שכנים, וואָס קענען אויך ניט „מופן". די קינדער זייערע וועלן ניט דאַרפן בייטן אַזוי אָפט די „סקולס". די זיידעס מיט די באָבעס וועלן האָבן זייערע אייניקלעך אויף איין פּלאַץ און אַזוי אַרום וועט זיך שאַפן אַן ענגערער קאָנטאַקט צווישן די דריי דורות. דאָס וועט האָבן אַ גוטע ווירקונג אויף דער דערציאונג פון די קינדער און אַזוי אַרום קען זיך איינשטעלן מיט דער צייט אַ נייער יידישער לעבנס־שטייגער, וואָס וועט זיין אַ סינטעז צווישן דער אַלטער היים און דער נייער.

דעריבער טאַקע בעט איך גאָט, אַז דער דירות־מאַנגל אין אַמעריקע זאָל אָנהאַלטן וואָס לענגער!

אדרבא, זאָלן די חתונה־געהאַטע קינדער מוזן פאַרבלייבן וואָס לענגער אין דעם הויז פון זייערע עלטערן. ס'וועט טאַקע זיין אַביסל ענגלעך, אָבער דערפאַר — אַ סך היימישער און פרייל עכער. די שנור וועט זיך מוזן צוגע־וואוינען צו דער שוויגער און דער איידעם — צום שווער.

וואָס גרעסער די משפּחה — אַלץ גרעסער די מזל־ברכה!

אָט די אַלע געדאַנקען זיינען מיר געקומען אויף דער פּען באַלד נאָך דעם ווי די קריסטלעכע נוירים האָט איבערגעריסן מיין שמועס מיט די פּאַציענטן וועגן דעם גורל פון דעם יידישן פאָלק אין אַמעריקע און פאַרטריבן אונדז אין די בעטן אַריין.

וויבאַלד די באַרמהערציקע קריסטין איז פערזענלעך פאַראינטערעסירט אין דער ווייטערדיקער עקזיסטענץ פון יידישקייט אין אַמעריקע — איז צו וואָס זאָל איך איר ליינען שטיינער אויפן הארצן?

זאָל זי, אדרבא, ווייטער עסן געזונטערהייט יעדן פרייטיק געפילטע פיש און יעדן שבת — אַ לאָקשן־קוגל און פאַרבלייבן באַרעמהערציג צו די פּאַ־ציענטן פון דער יידישער לונגען־סאַנאַטאָריע, וועלכע טראַכט גאָר ניט פון אַ וועלכן ניט איז אונטערגאַנג אין אַמעריקע!

איך פּראָקלאַמיר אַ „לעזער־טאָג"

עס טרעפט אַמאָל, אַז אַפילו אויך אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע באַפאַלט דיך פלוצלינג אַ גרויסער אומעט — כאַטש נעם און באַהאַלט דיך אין די צעשטיפטע וואַסערן פון דער סאַזשעלקע.

קעגן אַזאַ מין פרילינג־אומעט איז נישטאָ אין דער סאַנאַטאָריע קיין שום היילמיטל. די דאָקטוירים זיינען ספּעציאַליסטן נאָר אויף די לונגען, אָבער מרה שחורה־זאַכן האָבן מיט די לונגען לחלוטין ניט וואָס צו טאָן. אויך די באַרעמהערציקע שוועסטער קאָנען, ביי זייער בעסטן ווילן, די מרה־שחורה אַטאַקע ניט לינדערן, ווייל יעדע איינע פון זיי איז שוין עלטער פון דריי מאָל אַכצן.

האָב איך אויסגעפונען אַן אייגן מיטל, וואָס קאָן כאָטש אויף אַ געוויסער צייט פאַרטרייבן דעם זעלבסט־מערדערישן אומעט. דאָס זיינען די עטלעכע הונדערט ביקור־חולים בריוו, וואָס מען קען זיי איבערלייענען נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל, און אַזוי אַרום איינרעדן זיך אליין, אַז מען איז ניט אַליין אין דער וועלט, אַז מענטשן זאָרגן זיך פאַר דיר, בענקען נאָך דיר און זיי האָבן דיך נאָך נויטיק.

צוליב דעם טאַקע, היט איך אויף אַלע מיינע ביקור־חולים בריוו און איך האָב פאַר זיי איינגעקויפט אַ ספּעציעלן בריוו־באַהאַלטער, וואָס פאַרמאָגט פונקט אַזויפיל קעשענעס אָדער פאַכן, וויפיל אותיות עס פאַרמאָגט דער לאַטיינישער אלף־בית.

זעט ער אויס, דער בריוו־באַהאַלטער, ווי אַ רוסישע האַרמאָניקע, וואָס איז פאַנאַנדערגעפעבערט אויף אַלע אירע פאַלדן. אויף אָט דער בריוו־האַרמאָניקע קאָן איך אויסשפּילן די שענסטע ניגונים פון מיין סאַנאַטאָריע־לעבן.

יעדער ביקור־חולים בריוו פון מיינע לעזערס און לעזערינס פאַרמאָגט דאָך זיין אייגענעם טאָן און קלאַנג. און ווען ס'באַפאַלט מיך פּלוצים דער גרויסער וועלט־אומעט, כאַפּ איך אַרויס פון דעם בריוו־אַרכיוו אַ פּעקל בריוו, און איבערלייענדיק זיי נאָכאַמאָל, פאַרנעם איך שוין גאָר אינגאַנצן, אַז מיר איז זייער אומעטיק.

אָבער אָט האָב איך די טעג באַקומען צוויי בריוו פון צוויי פאַרשיידענע שטעט און לענדער, וועלכע האָבן מיך באַזונדערס איבערראַשט און דערפרייט.

דאָס מערקווירדיקסטע פון אָט די ביקור־חולים בריוו באַשטייט אין דעם, וואָס איינער פון די בריוו־שרייבער איז עלטער אָדער ייִנגער פאַר דעם צווייטן אויף גאַנצע פינף־און־זיבעציק יאָר!

איינער פון מיינע לעזער פייערט מיט מזל היינטיקן ל"ג בעומר (ד. ה. דעם 19טן מאַי, 1946) זיין זעקס און אַכציקסטן געבורטסטאָג (ביז הונדערט

און צוואנציק), און ער לעבט אין וואשינגטאָן. דער צווייטער לעזער מיינער איז ערשט געוואָרן עלף יאָר (ביז הונדערט און צוואנציק), און ער געפינט זיך מיט זיינע עלטערן אין וויניפעג, קאַנאַדע.

דער וואשינגטאָנער לעזער — ר׳ משה בר׳ צדוק — בעט מיך קומען צו זיין זעקס און אכציקסטן געבורטסטאָג קיין וואשינגטאָן. ס׳וואָלט אים צוגעקומען א פּוּד געזונט, ווען ער דערזעט מיך ביי זיין משפחה־שמחה. און דאָס וויני־פּעגער לעזערל מיינס, מיטן נאָמען לייבל, בעט ביי מיך א בילד פאַר זיין אַל־באָם פון יידישע שרייבערס.

קוקנדיק אויף די צוויי בריוו, וואָס צווישן זייביידן ליגט א מהלך פון גאַנצע פינף־און־זיבעציק יאָר, קומט מיר שוין אויך צו א פּוּד געזונט, און כ׳מאַך איבער זיי „שהחינו״.

אָבער ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס צווישן די ביידע לעזערס מיינע ליגט אַזאַ ווייטער צייט־מהלך, זיינען דאָך די ביידע בריוו אַזוי שטאַרק ענלעך איינער צום צווייטן. סיי דער עלטער־זיידע פון וואשינגטאָן און סיי דאָס אוראייניקל פון וויניפּעג באַהערשן גוט אונדזערע ביידע שפּראַכן : יידיש און העברעאיש, און די ביידע פאַרמאָגן א גאַנץ פיינעם הומאָר, וואָס מאַכט מיין עלטערן לע־זער אויף א סך יינגער, און דעם יינגערן לעזער מיינעם אויף א סך עלטער.

דערלויבט מיר, איך בעט אייך, צו ברענגען דאָ אייניקע אויסצוגן פון אָט די צוויי בריוו, וואָס זיינען אינטערעסאַנט, גלויב איך, נישט נאָר פאַר מיר פערזענלעך.

שרייבט מיר דער זעקס־און־אכציק־יעריקער ר׳ משה בר׳ צדוק פון וואַ־שינגטאָן אָט וואָס :

„די גמרא זאָגט, אַז ווען א פריינט קומט מבקר חולה זיין א קראַנקן, נעמט ער ביי אים צו א זעכציקסטל פון זיין קרענק. אַזוי ווי איך שיק אייך א בריוו, וואָס פאַרטרעט מיין אָרט, וועט ער, האָף איך, אויך צונעמען ביי אייך א זעכציקסטל פון אייער קרענק. און כ׳בין גרייט צו שרייבן אייך זעכציק בריוו נאָכאַנאַנד — איר זאָלט נאָר אינגאַנצן געזונט ווערן!

„איך קאָן אייך זאָגן, מיין ליבער פריינט דניאל, אַז מיין אהבה צו אייך איז אַן „אהבה שאינה תלויה בדבר״. איך דענק, אַז אונדזער פריינטשאַפט דאַרף זיין שטאַרקער ווי די פריינטשאַפט צווישן דוד און יהונתן, ווארים די ביידע האָבן זיך געקענט, און מיר קענען זיך ניט...

„ווען איך קום שבת פון שול אַהיים, איז דאָס ערשטע זאָג איך צו די קינ־דער „גוט שבת.״ נאָכדעם נעם איך דעם שבתדיקן „טאָג״ און כ׳זאָג „גוט שבת, דניאל.״ איך לייען דורך אייער אַרטיקל נאָך פאַר דעם עסן, און אין יעדן אַרטיקל געפין איך א פּאָר געדאַנקען, וואָס איך שטעל זיך אויף זיי אָפּ. אָט, למשל, האָט איר אין אייער לעצטן אַרטיקל געשריבן, אַז מען דאַרף ניט

נאר שוין לעבן, נאר מען דארף אויך קענען שוין שטארבן. האף איך, אז כ'וועל קאנען שוין שטארבן, ווייל איך האב, דאכט זיך מיר, שוין געלעבט. איך האב מיט שווערער מי און פראצע אויסגעהאדעוועט אלע מיינע קינדער און זיי גיבן מיר איצטער א שיינעם עלטער. כ'האב שוין אריינגעלעבט, דאנקען גאט, אין ניינטן יארצענדליק. מענטשן רעכענען זיך נאך מיט מיר. איך גיי נאך צו א מיטינג. אונדזער שול, וואו איך בין א טיכטיקער מעמבער, גייט בויען א נייע שול. האב איך געקויפט א ציגל אויף אייער נאמען און איך שיק אייך דעם טיקעט, וואס אונדזער רב האט אונטערגעשריבן. אייער נאמען איז פאראייביקט געווארן אין אונדזער שול פון „אגודת אחים".

„איך וואלט געוועזן גליקלעך צו זען אייך קומענדיקן ל"ג בעומר אין וואשינגטאן, וואו מיין משפחה און מיינע פריינט וועלן פייערן מיין זעקס-און-אכציקסטן געבורטסטאג.

„ענטפערט באלד, צי איר וועט זיין בכוח צו קומען צו אונדז — וועלן מיר פאר אייך צוגרייטן דעם ריכטיקן קבלת פנים" און אז. וו. און ווייטער.

און דער עלף-יאריקער לייבל פון וויניפעג שרייבט מיר אט וואס:

„איך האב שוין לאנג געקליבן זיך אייך צו שרייבן און בעטן ביי אייך אייער בילד — א מתנה פאר מיין אלבאם, וואס איך רוף אן „יידיש לעבן". איך האב קיינמאל ניט געקאנט געפינען קיין צייט. איך בין זייער פארנומען מיט מיינע ענגלישע און יידישע לעקציעס, א חוץ דעם לערן איך יעדן טאג חומש מיט רש"י און גמרא. און אביסל הנאה האבן פון עולם הזה מוז א מענטש אויך האבן! כאפ איך אריין צו שפילן אביסל בייזבאל, פוטבאל און נאך אזעלכע זאכן. איז ניטא קיין צייט! אבער א דאנק דעם יום-טוב פסח האב איך געפונען צייט אייך אנצושרייבן אט דעם בריוו.

„איך וועל אייך אויך שרייבן א בריוול אין העברעאיש. איך האב ליב העברעאיש. יידיש — מער פון אלץ, ווייל איך דארף ניט טראכטן, וואס צו זאגן און צו שרייבן.

„איך לייען א סך ביכער אין יידיש און ענגליש. איך האב גרוים הנאה צו לייענען אייערע מעשות אין „קינדער-צייטונג" און אין די „ארגענטינער ביימעלעך". זיי זיינען זייער אינטערעסאנט און הומאריסטיש. אפטמאל לייענט פאר פאר מיר מיין מאמע אייערע ארטיקלען אין „טאג".

„איך מוז שוין ענדיקן און גיין באלד אין שול צום דריטן סדר. איך נעם אויך אנטייל אין פראגראם.

„איך ווינטש אייך א סך, א סך לאנגע און געזונטע יאר צו קאנען שרייבן נאך א סך מעשיות און דערציילונגען פאר קליין און גרוים.

„דיין יונגער חבר לייבל".

דער זעלביקער יונגער חבר לייבל האט מיר טאקע אויך אנגעשריבן א גאנץ פיינעם בריוו אין א גוטן, זאפטיקן העברעאיש.

דער אינהאלט פון דעם העברעאישן בריוו איז כמעט דערזעלבער, וואס פון דעם יידישן, מער נישט, וואס אין דעם העברעאישן בריוו גיט ער מיר מער איינצלהייטן פון זיין ביאגראפיע.

די וויכטיקסטע איינצלהייט פון זיין ביאגראפיע איז די, וואס ער איז אלט נישט מער ווי עלף יאר (ביז הונדערט און צוואנציק).

קוק איך איצטער אויף אט די צוויי ביקור־חולים־בריוו פון מיינע צוויי געטרייע לעזער, וואס איינער פון זיי איז עלטער אדער יינגער פון דעם צווייטן אויף נישט מער און נישט ווינציקער ווי גאנצע פינף און זיבעציק יאר און איך טראכט, אז ס׳וואלט געווען א יושר מצד די יידישע שרייבער פון אמעריקע צו פראקלאמירן א „לעזער־טאג", ווען די שרייבער זאלן קאנען אפגעבן דעם געהעריקן כבוד צו די לעזער זייערע.

וויבאלד אמעריקע האט איינגעפירט א „מוטער־טאג" און א „פאטער־טאג" — איז שוין, גלויב איך, אויך צייט איינצופירן א „לעזער־טאג" (רידער׳ס דעי").

צוליב וואס, אייגנטלעך, האט מען איינגעפירט אין אמעריקע א „מאטהער׳ס־דעי" און א „פאטהער׳ס־דעי"? מסתמא צוליב דעם, וואס קינדער ווערן אפטמאל זייער דערווייטערט פון זייערע עלטערן — גיט מען זיי די גוטע געלעגנהייט כאטש איין מאל אין יאר מקיים צו זיין די מצווה פון „כיבוד אב" און „כיבוד אם".

אבער אויך די שרייבער מיט די לעזער זיינער אין אמעריקע שרעקלעך דערווייטערט געווארן איינע פון די אנדערע.

ווי קאן א יידישער שרייבער שאפן און ווירקן, ווען ער קומט נישט פון צייט צו צייט אין א פערזענלעכן קאנטאקט מיט זיינע לעזער?

אמת, עס זיינען פאראן געציילטע יידישע שרייבער, וואס גאט האט זיי נאך געבענטשט מיטן טאלאנט צו קאנען אויך ריידן. טרעטן זיי אויף אויף פארשיידענע פארזאמלונגען און מיטינגען און דאס פאלק זעט זיי. וואס אבער זאלן טאן די אלע אנדערע יידישע שרייבער, וואס זיינען ניט בכוח פערזענלעך אויפצוטרעטן און אנטפלעקן זיך פארן פאלק?

ביי די דאזיקע שרייבער שאפט זיך אפטמאל א ירידה־שטימונג, וואס פירט זיי צו יאוש און פארצווייפלונג.

קיינער פון זיי וויים ניט געננוי, ווער און וואו זיי ווערן געלייענט.

דערפון נעמען זיך אויך די ביטערע קלאנגען, אז יידישקייט איז אמעריקע האלט שוין ביים אונטערגיין.

ווען דען דער עלף־יאריקער לייבל פון וויניפעג דערלאזן, אז יידישקייט

אין אמעריקע זאָל, חלילה, אונטערגיין? און וועלן דען די יוגנט־קלובן פון ניו יאָרק און פילאַדעלפיע, וואָס גיבן אַרויס דעם זשורנאַל „יוגנט־רוף", דער־לאָזן, אַז יידישקייט אין אמעריקע זאָל, חלילה, אונטערגיין?

איך גלויב נישט אין דעם אונטערגאַנג פון יידישקייט אין אמעריקע. מיין חבר לייבל פון וויניפעג האָט נאָך פולע פינף־און־זיבעציק יאָר צו לייענען און אפשר אויך צו שרייבן אין יידיש ביז ער וועט דערגרייכן מיט מזל די עלטער פון מיין עלטסטן לעזער אין וואַשינגטאָן, וואָס פייערט היינטיקן ל"ג בעומר זיין זעקס־און־אַכציקסטן געבורטסטאָג.

וואָרט איך ניט ביז דער יידישער פען־קלוב אין ניו־יאָרק וועט פּראָקלאַ־מירן אַזאַ מין „לעזער־טאָג" צו קאָנען אָפּגעבן דעם געהעריקן כבוד צו דעם גאָר עלטסטן און צו דעם גאָר יינגסטן יידיש־לייענער אויף דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט און איך פּראָקלאַמיר דעם טאָג פון ל"ג בעומר פאַר מיין אייגענעם „לעזער־טאָג".

דער זעקס־און־אַכציק־יעריקער ר' משה בר' צדוק פון וואַשינגטאָן ווערט פּרעמירט מיט איינעם אַ בוך פון מיינע ביכער, און דער עלף־יאָריקער לייבל פון וויניפּעג באַקומט פון מיר אַ בילד פאַר זיין אַלבאָם „יידיש לעבן".

איך מיין, אַז אין משך פון דעם פינף־און־זיבעציק־יאָריקן צייט־מהלך, וועלכער ליגט צווישן אָט די צוויי פּרעמירטע לעזער מיינע, קאָנען נאָך פּאַסירן אַ סך וואונדער אויך אַפילו צווישן די יידן פון אמעריקע.

וועל איך זיך לחלוטין ניט וואונדערן, ווען מען וועט נאָך ביי די צע־שטיפטע וואַסערן פון דער סאַנאַטאַריע־סאַזשעלקע אָוועקשטעלן פאַר מיר אַ מאָנומענט צוליב מיין אָפּטימיזם וועגן יידן און יידישקייט אין אמעריקע.

אויף דעם דאָזיקן מאָנומענט וועט מען אויסקריצן די פאָלגענדיקע דריי ווערטער:

„לא אלמן דניאל".

דריי וועגן פירן
צו די קעטסקיל־בערג

פון ניו יאָרק צו די קעטסקיל־בערג קאָן מען קומען מיט אַ באַן, מיט אַ „באַס" (אויטאָבוס) און מיט אַ „העקער" (אַזאַ מין טעקסי, וואָס נעמט דיך אַרויס פון הויז מיט אַלע דיינע פּעק און פּעקלעך און ברענגט דיך דירעקט צום געוווּנטשטן פּלאַץ).

האב איך פּרובירט איינמאָל פאָרן מיט דער באַן פון ניו יאָרק קיין ליבערטי, וואו ס'געפינט זיך מיין לונגען־סאַנאַטאָריע, און כ'האָב פאַרזאָגט אַ צענטן ניט צו פאָרן מער מיט דער באַן.

ערשטנס, מוז מען קומען צום וואָקזאַל אַ האַלבע שעה פאַרטאָג, כדי צו פאַרכאַפּן אַ פּלאַץ אין דעם איין־איינציקן וואַגאָן, וואָס גייט נאָר איין מאָל אין טאָג קיין ליבערטי.

צווייטנס, איז אין דעם וואַגאָן פאַראַן נאָר איין „טאָילעט", און וויבאַלד ס'איז דאָרטן אויך פאַראַן אַ שפּיגל — איז דאָך קלאָר, אַז פרויען זיינען בילכער. מוזן שוין די מענער פון זיבן אינדערפרי ביז איינס בייטאָג זיך באַגיין אָן דער ברכה פון „אשר יצר את האדם בחכמה", און במילא ווערט שוין צעריבן די צווייטע ברכה פון „שלא עשני אשה", ווייל די מענער פון דעם ליבערטי־וואַגאָן וואָלטן צווישן זיבן אינדערפרי און איינס בייטאָג גערן געביטן זיך מיט די פרויען!

אַזוי ווי איך האַלט גראָד פון די אויבנדערמאָנטע צוויי ברכות, האָב איך באַשלאָסן דעם צווייטן מאָל צו פאָרן קיין ליבערטי מיט אַ „באָס".

די מעלה פון אַ „באָס" באַשטייט אין דעם, וואָס מען קאָן אים אָפּשטעלן ווען נאָר מען וויל און וואו נאָר מען וויל. מ'קען אויך אינמיטן וועג זיך גוט אויסרוען אין אַ קרעטשמע, וואו די קאַווע שמעקט זייער גוט, און דאָס אויטאָמאַטן־מיידל, וואָס גיסט אָן די קאַווע, שמייכלט אויטאָמאַטיש־פריינטלעך — אַן אַ ניקעל.

אָבער אויך די רייזע מיט אַ „באָס" איז ניט אינגאַנצן באַקוועם, ווייל עס איז פאַרבאָטן אין אים צו רויכערן.

מילא, מיר מאַנסבילן זיינען שוין געוואוינט געוואָרן צום רויכער־פאַרבאָט. אונדזערע טאַטעס און זיידעס פלעגן דאָך יעדע וואָך (פון ליכט־בענטשן ביז נאָך הבדלה) אַ גאַנצן מעת־לעת גאָר אינגאַנצן ניט רויכערן. קאָנען מיר שוין בירושה אויך אָפּהאַלטן זיך אַ געוויסע צייט פון רויכערן.

אָבער די פרויען, וואָס האָבן אָנגעהויבן צו רויכערן ערשט אין היינטיקן יאָרהונדערט, ווען אונדזער פאָלק איז שוין געוואָרן, ליידער, אויס שבת־פאָלק, — ווייסן זיי נישט, די פרויען, פון קיין שום „המבדיל בין קודש לחול" און זיי האָבן אויך ניט אונדזער מאַנסבילשע ירושה־דערפאַרונג צו קאָנען רויכערן אין אַרבל און אַרויסאָטעמען פון זיך דעם רויך אַזוי פאַרזיכטיק און געלאַסן, אַז אַפילו דער אָנטרייבער פון דעם „באָס" זאָל עס נישט באַמערקן.

איז ניט געקוקט אויף דעם רויכער־פאַרבאָט, האַלטן די פרויען אין איין רויכערן. דער גאַנצער „באָס" ווערט באַלד אָנגעפילט מיט אַזאַ מין בלויען ניקאָטין־וואָלקן, פון וועלכן ניט איין פּאַסאַזשיר הויבט אָן צו הוסטן און צו ניסן.

איז שווין פאַר מיר אַ סך באַקוועמער צו פאָרן מיט אַ „העקער". אמת, ס'קאָסט מיט אַ פּאָר דאָלער מער, אָבער ס'איז כדאי!

ס'איז פאַר מיר כדאי שווין צוליב דעם אַליין, וואָס אַ פּאָר שעה נאָכאַנאַנד פירט מיך אַרום דער „העקער" גאַנץ בחינם איבער די פאַרשיידענע קוואַרטאַלן פון ברוקלין, מאַנהעטען און די בראָנקס, ביז ער קלייבט צענויף זיינע זיבן „שעדאָקעס" (פּאַסאַזשירן), וואָס ער קאָן אַריינקוועטשן אין זיין מאַשין. אַזוי אַרום באַקען איך זיך מיט אַמעריקע...

ווען מען קוועטשט אַריין אין איין מאַשין זיבן ווילד־פרעמדע מענטשן (דאָס רוב פרויען), וואָס יאָגן זיך צו די קעטסקיל־בערג, מוזן זיי דאָך באַלד ווערן פאַמיליער און אינטים, ווייל עס איז פראָסט־פּשוט נישטאָ וואו אַהינצו־טאָן די הענט און די פיס, ווי אויך אפילו — די צונג. מען הויבט באַלד אָן אויסצופרעגן וועד וואוהין עס פאָרט, און עס טרעפט אָפט, אַז עטלעכע מענטשן פאָרן טאַקע צו איין און דעמזעלבן האָטעל.

די עטלעכע גרויסע האָטעלן, וואָס זיינען אין די קעטסקילס אָפן אַ גאַנץ יאָר, געפינען זיך דאָס רוב צווישן מאָנטיסעלאָ און ליבערטי. די האָטעלן, וואָס געהערן פאַקטיש צו דער געמיינדע פון ליבערטי, רופן זיך אָן מיט פאַר־שיידענע פאַרשטעלטע נעמען, כדי די געסט זאָלן ניט וויסן, אַז דער האָטעל האָט, חלילה, וועלכע־עס־איז שייכות מיט ליבערטי.

ליבערטי האָט אין אַמעריקע אַ שלעכטן נאָמען. גאַנץ ליבערטי, זאָגט מען, איז שווינדזיכטיק.

ווען איינע פון די צוויי פרויען, וואָס האָבן מיך צענויפגעקוועטשט, ווי אַ סענדוויטש, האָט מיך דעליקאַט אַ פרעג געטאָן וואוהין איך פאָר, האָב איך איר געענטפערט, אַז איך פאָר טאַקע קיין ליבערטי...

איך האָב דאָס געטאָן בכיוון, ווייל איך האָב געוואוסט, אַז ווי נאָר די פרויען וועלן דערהערן, אַז כ'פאָר קיין ליבערטי, וועלן זיי זיך אָפּרוקן פון מיר אויף ווי וויים עס איז נאָר מעגלעך, און איך וועל קאָנען אַביסל אָפּכאָפּן דעם אָטעם.

יאָ, כ'האָב אייך פאַרגעסן פאָרצושטעלן די ביידע פרויען, וואָס האָבן מיך געקוועטשט פון ביידע זייטן. איינע פון זיי איז אַ יונגע גרושה (ס'רעדט זיך אַזוי „אַ יונגע") און די צווייטע איז (צווישן אונדז גערעדט) נאָך אַלץ אַ מיידל, אָבער „אין די יאָרן".

די ביידע יאָגן זיך צו איינעם אַ געוויסן האָטעל, וואו ס'ווערן, זאָגט מען, געשלאָסן שידוכים.

זיי פאָרן נאָר אויף צוויי־דריי וואָכן, אָבער לויט זייערע פּעק און פּעק־לעך, וואָס זיי האָבן מיטגעפירט, האָט מען געקאָנט מיינען, אַז זיי פאָרן מיט „רעליף"־פּעקלעך אַזש קיין אייראָפּע.

ווען כ'האָב איינער פון מיינע שכנות אַ פרעג געטאָן, צו וואָס זי דאַרף האָבן אויף צוויי־דריי וואָכן אַזוי פיל פעק און פעקלעך? — האָט זי מיר דער־קלערט, אַז אין יענעם האָטעל וואוהין זי פאָרט מוז מען איבערטאָן זיך ביי זעקס־זיבן מאָל אַ טאָג.

— פאַרוואָס מוז מען זיך דאָרטן איבערטאָן אַזוי אָפט? — האָב איך תמ'עוואַטע אַ פרעג געטאָן. האָט זי מיר דערקלערט, אַז צו יעדן מאָלצייט מוז מען קומען אין אַן אַנדער גאַרדעראָבע. צום טענים־שפּיל מוז מען זיך ווידער איבערטאָן. צום קאָרטן־שפּיל מוז מען אַוודאי זיין אַנדערש אָנגעטאָן. אין קלוב־צימער, וואו דאָס רוב שידוכים ווערן געשלאָסן, מוז מען שוין ווידער זיין אַנדערש אָנגעטאָן (אָדער אויסגעטאָן). קורץ און גוט, מען האַלט אין האָטעל אַ גאַנצן טאָג אין איין איבערטאָן זיך.

— און וואָס קאָסט אייך אַזאַ פאַרגעניגן? — בין איך ווידעראַמאָל גע־וואָרן נייגעריק.

— ס'קאָסט פון הונדערט און צוואַנציק ביז הונדערט און פופציק דאָ־לער אַ וואָך, אַ חוץ די זייטיקע הוצאות — האָט מיר די יונגע גרושה (זאָל שוין זיין „יונגע", וואָס אַרט עס מיך?) געענטפערט.

— וואָס גיט מען אייך פאַר אַזוי־פיל געלט? — האָב איך ווידעראַמאָל גע־פרעגט.

— אַחוץ עסן און טרינקען גיט מען אונדז יעדן טאָג אַ נייע פּראָגראַם פון מוזיק, טענץ און געזאַנג.

— מיר האָבן אפילו איין מאָל אין דער וואָך אַזאַ מין רחמנות־שעה, וואָס איז זייער אינטערעסאַנט — האָט זיך אַריינגעמישט מיין צווייטע שכנה, וואָס איז (צווישן אונדז גערעדט) נאָך אַלץ אַ מיידל, אָבער „אין די יאָרן", אַז עין־הרע.

— וואָס הייסט ביי אייך אַ „רחמנות־שעה"?

האָט מיר די באַיאָרנטע מיידל דערקלערט אָט־וואָס:

אַזוי ווי דער באַלעבאָס פון האָטעל איז אַ יידישער מענטש און ער נעמט זיך שטאַרק צום האַרצן דעם יידישן אומגליק אין אייראָפּע, האָט ער איינגע־פירט, אַז זיינע געסט זאָלן כאָטש איין שעה אין דער וואָך אויף עמיצן רחמנות האָבן. אַזוי ווי אָבער אין האָטעל גופא איז דאָך ניטאָ אויף וועמען רחמנות צו האָבן, נעמט מען צענויף אַ גרופּע געסט מיט יידישע הערצער און מען פירט זיי אַוועק צו דער לונגען־סאַנאַטאָריע פון אַרבעטער־רינג — רחמנות צו האָבן.

— האָט מען אויך פאַר דער רחמנות־שעה אַ ספּעציעלע גאַרדעראָב? — האָב איך ווידער געפרעגט.

— שור, געוויס, מען טוט זיך אָן אין ספּאָרט־קליידער, ווייל די שטרעקע צווישן האָטעל און סאַנאַטאָריע מאַכט מען דאָך דורך צו פוס.

— און איז וואס באשטייט דאס רחמנות האבן ? — האב איך שוין פאר־וואָרפן מיין שכנה מיט ווייטערדיקע פראגעס.

— מיר שטעלן זיך אוועק פונדערווייטנס און קוקן זיך צו, ווי די פאציענטן פון דער סאַנאַטאַריע קוקן, נעבעך, ארויס פון די פענסטער, ווי ארעסטאַנטן אין סינג־סינג — און מיר זיפצן.

— פאַרוואָס עפּעס שטעלט איר זיך אוועק פונדערווייטנס, פאַרוואָס קומט איר נישט אריין אינעווייניק, אין דער סאַנאַטאַריע גופא, וואו די פאציענטן וואָלטן, מסתמא, געוואָרן זייער געריררט פון אייער גרויסן מיטגעפיל צו זיי ? — האב איך שוין ווידעראמאל תמ׳עוואטע א פרעג געטאָן.

— גאָט באהיט ! — האט מיין שכנה אויסגעשריען. — צו־נאָענט צו דער סאַנאַטאַריע איז געפערלעך צוצוגיין ! די טיבי־באַצילן, זאָגט מען, פויזן דאָרטן ארום אויף די ביימער, אויף די געביידעס און אפילו אויף דעם הויכן קוימען פון זייער וועשעריי.

— אויב אזוי, — וועט איך שוין אויסקומען רחמנות צו האבן אויך אויף מיר. אויך איך פאר טאקע אין דער דאָזיקער סאַנאַטאַריע ! — האט זיך מיר פארגלוסט פלוצלינג איבערשרעקן די ביידע שכנות מיינע.

די ביידע שכנות האבן זיך אבער לחלוטין ניט איבערגעשראָקן. זיי האבן פראַסט־פּשוט ניט געגלויבט מיינע רייד.

— גייט שוין, גייט ! — האט די גרושה א זאָג געטאָן. — קראַנקע מענטשן פאָרן ניט מיט א „העקער״, קראַנקע מענטשן ברענגט מען אין סאַנאַטאַריע מיט אַן אמבולאַנס, צי מיט א פּריוואַטער קאַר. איר טרייבט מיט אונדז שפּאַס !

— איר זייט גערעכט, מיינע ליבע פרויען, איך טרייב טאקע שפּאַס ! — האב איך אנגעהויבן מיינע שכנות צו בארואיקן, — אבער איך בעט אייך איבערצוגעבן דעם באלעבאס פון אייער האָטעל, אז ער זאל די רחמנות־עקס־קורסיעס צו דער לונגען־סאַנאַטאַריע אפּשטעלן. קראַנקע מענטשן האבן ניט ליב, אז מען קומט אויף זיי קוקן, ווי אויף אבעזיאַנעס (מאַנקים), די קראַנקע שילטן געוויס די דאָזיקע איבערגעפרעסענע רחמנות־ספּאָרטלער. זאָגט אים, איך בעט אייך, דעם באלעבאס פון אייער האָטעל, אז פאר די הונדערט און פופציק דאָלער א וואך, וואס ער נעמט ביי אייך, קאָן מען אויסהאלטן אין איי־ראָפּע א יידישן יתום אין משך פון א גאַנצן יאָר. אפשר וועלן זיך געפינען צווישן זיינע געסט אזעלכע יידישע מענטשן, וואס וועלן אדאָפּטירן יידישע יתומים אין אייראָפּע און זיי וועלן פארשפּאָרן דערנסטמאל צו מאכן די רחמנות־עקסקורסיעס צו דער לונגען־סאַנאַטאַריע !

— איר זייט, מסתמא, פון דעם „יונייטעד דזשואיש אפּיל״ — האט איינע פון די פרויען מיך פלוצלינג איבערגעשלאָגן.

— איך בין ניט פון דעם „יוניטעד דזשואיש אפיל", נאר פון דעם „יוניי־טעד דזשואיש פיפל", — האב איך די ווייבער געענטפערט, — כ'בין א יידישער שרייבער!

— איר קאנט נאך אונדז באשרייבן אין די צייטונגען! — האט די על־טערע בתולה א זאג געטאן צו מיר מיט חשד.

—צוליב וואס, מיינט איר, פאר איך קיין ליבערטי מיט א „העקער"? אט טאקע צוליב דעם, איך זאל קאנען אויסשלאגן די הוצאות!

דערמיט האט זיך פארענדיקט מיין ערשטע „העקער"־רייזע צו דער לונ־גען־סאנאטריע אין ליבערטי.

זעגענענדיק זיך מיט די צוויי באפעקלטע און באיארטע פרויען, האב איך א טראכט געטאן, אז סוף כל סוף בין איך דאך אויך נישט מער ווי א „העקער". איך שלעפ צונויף מיינע טיפן פון אלע עקן וועלט און איך קוועטש זיי אריין אין איין טי־בי־קאפיטל.

„חורבן הגוף הוא תיקון הנפש"

די אמאליקע רוימער, וואס זיינען געווען גרויסע קריגסלייט, האבן גע־שאפן די טעאריע, אז אין א געזונטן קערפער איז אויך דער גייסט א געזונטער („מען סאנא אין קארפארא סאנא").

אונדזער רמב"ם האט אבער געזאגט פונקט קאפויר. ניט געקוקט אויף דעם, וואס ער איז געווען איינער פון די גרעסטע מעדיצינער אין זיין צייט (אדער אפשר טאקע דערפאר) איז דער רמב"ם געקומען צו דער איבערצייגונג, אז „חורבן הגוף הוא תיקון הנפש", דאס הייסט, אז אין א פארקריפלטן קערפער שטארקט זיך דער גייסט.

איך בין, פארשטייט זיך, מסכים מיטן רמב"ם ניט נאר דערפאר ווייל דאס לוינט מיר, נאר אויך טאקע צוליב דעם, וואס די וועלט־געשיכטע אליין באשטעטיקט דעם רמב"ם'ס טעאריע.

ווען מיר באקענען זיך א ביסל נעענטער מיט די ביאגראפיעס פון די וועלט־בארימטע פערזענלעכקייטן, וואס האבן פארנומען די ערשטע פאזיציעס אין דער ליטעראטור, קונסט, מוזיק, ווי אויך אפילו — אין ספארט און קריגס־פירעריי, וואו דער גוף איז דער עיקר — דערזעען מיר באשיינפערלעך, ווי די פארקריפלונג פון קערפער האט גאנץ אפט א סך בייגעטראגן צו דער פאר־שטארקונג פון דעם גייסט.

פאר דעם בעסטן ביישפיל צו דער דאזיקער טעאָריע קען דינען דער אומ־פארגעסלעכער פרענקלין דעלאנא רוזוועלט ע״ה, וואס איז פיר מאל נאכאנאנד אויסגעקליבן געווארן פאר דעם פרעזידענט פון די פאראייניקטע שטאטן און וואס איז געווארן איינער פון די גרעסטע קריגספירער קעגן פאשיזם און נאציזם.

אויך נאפאלעאן, וואס האט געהאט איינגענומען א האלבע וועלט, איז גע־ווען א קריפל, א וואוקס־קריפל. ער איז געווען ניט מער ווי איין און א האלב מעטער די הויך.

(אין דער מעדיצינישער וועלט ווערן צו־קורצע אדער צו־הויכע מענטשן באטראכט ווי „וואוקס־קריפלס", און גרויסע מיאוסקייטן אדער „פארזעעניש" ווערן באצייכנט ווי „העסלעכקייטס־קריפלס").

לויט דער סטאטיסטיק פון איינעם א דייטשישן קריפל־פארשער און פע־דאגאג האנז ווירץ, וועלכן די נאציס האבן אומגעבראכט, האבן דווקא די דייטש־רעדנדיקע פעלקער ארויסגעגעבן פון זיך די גרעסטע צאל געניאלע קריפלס אדער פארקריפלטע געניאליטעטן; און נעמלעך: דייטשלאנד — 183; עסטרייך — 26 און די דייטש־ריידנדיקע שווייץ — 12, צוזאמען, הייסט עס, 221 דייטשישע בארימט־געווארענע קריפלס, בעת פראנקרייך האט פארמאגט 66, ענגלאנד — 49, איטאליע — 23, אמעריקע — 19 אין רוסלאנד — ניט מער ווי 5 היסטאריש־געווארענע קריפלס.

צווישן די דייטשישע קריפלס ווערן דערמאנט אזעלכע גוט־באקאנטע נעמען, ווי די קיסרים פרידריך דער גרויסער און ווילהעלם דער צווייטער. די ביידע דייטשישע קיסרים האבן געפירט די בלוטיקסטע מלחמות און געוואלט פארכאפן גאנץ אייראפע. וואלט ניט זייערע פיזישע דעפעקטן, מיינט דער קריפל־פסיכאלאג האנז ווירץ, וואלטן די דאזיקע קוסרים ניט געווען אזוי קריגס־דורשטיק.

דייטשלאנד האט אויך פארמאגט איינעם א גאר גרויסן קריגס־פירער מיטן נאמען גראף ראנטצאו, וואס איז בכלל געווען א האלבער מענטש. ס'האט אים געפעלט א האנט, א פוס, אן אויג און אן אויער.

אויך צווישן די דייטשישע דיכטער און פילאסאפן זיינען געווען א סך קריפלס. ס'איז גענוג אנצורופן די וועלט־בארימטע נעמען פון עמאנועל קאנט, לייבניץ, שאפענהויער, פרידריך ניטשע, פעסטאלאצי, אויגוסט פארעל און נאך און נאך.

צווישן די אמעריקאנער בארימט־געווארענע קריפלס פיגורירן די נעמען פון דעם איין־פוסיקן בייזבאל־שפילער נארווער פיטשען פון וואשינגטאן, פון מאווי־אקטיאר העראלד לאיד, וואס האט געהאט פארקריפלטע פינגער, דער יונג־פארשטארבענער דיכטער עלען פאו און אנדערע.

צווישן די בארימט־געווארענע קריפלס פון דעם יידישן פאלק געפינען

מיר די נעמען פון דעם אָן־הנעטיקן מאַטעמאַטיקער פּראָפעסאָר ליפּשיץ, פון לודוויג בערנע, העגריך היינע, מאַקס בראָד, קאַרל מאַרקס, דער בעלזער רבי און, טויזנט מאָל להבדיל, דער נוצרי, וואָס איז געווען אַ הויקער, לויט דער פעסטשטעלונג פון דעם דייטשישן רעליגיע־היסטאָריקער און אַרכעאָלאָג ראָבערט אייזלער.

אויך דער באַרימטער מאָזעס (אָדער משה) מענדעלסאָן איז געווען אַ הויקער (אַ האָרבאַטער).

און משה רבינו איז געווען אַ שטאַמלער.

קורץ און גוט, דער רמב״ם (אויך אַ משה) איז טאַקע געווען גערעכט, ווען ער האָט געזאָגט, אַז „חורבן הגוף הוא תיקון הנפש״, אַז יעדער פיזישער מום אָדער דעפעקט ווערט געדעקט מיט עפּעס אַ גייסטיקער מעלה.

ס׳איז, אַגב, גאַנץ נאַטירלעך, וואָס אַ מענטש, וועלכער לײַדט פון אַ וועלכן ניט איז פיזישן מום אָדער פון אַ וועלכער ניט איז כראָנישער קרענק זאָל ווערן גייסטיק מער אַנטוויקלט און דערהויבן.

אַ קריפּל, אָדער אַ קראַנקער, קען זיך ניט צופיל באַוועגן. ער מוז מער ליגן, ווי זיצן, און אַ בעט איז דאָך העכער פון אַ שטול צי אַ באַנק. פון אַ הויכן קראַנקן־בעט דערזעט מען די וועלט אַ סך ווייטער און טיפער.

אַ קריפּל, אָדער אַ קראַנקער, דערווייטערט זיך, געוויינלעך, פון דער געזעלשאַפט. ער קאָכט זיך ניט אין קעסל פון די פאַרשיידענע מינים פּאַרטייען און געזעלשאַפטן. קען ער שוין באַטראַכטן די וועלט פון אַ געוויסער דיסטאַנץ, ווי אַ זייטיקער, ווי אַ האַלב פרעמדער. ווען מען באַטראַכט די וועלט פון דערווייטנס, דערזעט מען, פאַרשטייט זיך, אַ סך מער, ווי מען וואָלט געווען אינעווייניק, אין דער וועלט גופא.

אַזוי, למשל, ווען אַ מענטש, וואָס געפינט זיך, זאָגן מיר, אין אַ ברענענדיקן הויז, קיינמאָל ניט קענען אַזוי גוט באַשרייבן די שריפה, ווי איינער אַזאַ, וואָס באַטראַכט די שריפה פון דערווייטנס.

דער מענטש וואָס געפינט זיך אין דער ברענענדיקער וועלט גופא, קען לײַכט ווערן דער קרבן פון רויך און פײַער, אָבער דער מענטש, וואָס שטייט דרויסן פון דער ברענענדיקער וועלט, קען ווערן דער פּאָעט פון ריזיקע פלאַמען־צונגען, וואָס לעקן די האָריזאָנטן.

פאַרקריפּלטע, אָדער כראָניש־קראַנקע מענטשן, וואָס טראַכטן, געוויינלעך, פון יענער וועלט אַ סך מער ווי פון דער וועלט, קענען דעריבער ווערן פילאָסאָפן, דיכטער און אַפילו קריגס־פירער אין האָריזאָנטאַלן מאַסשטאַב.

אַפילו אַ פּשוטער פאַלקס־מענטש, ווען ער ווערט פאַרקריפּלט דורך אַן עקסידענט אָדער עס באַפאַלט אים אַ כראָנישע קרענק, וואָס צווינגט אים צו ווערן אַ בעט־מענטש, ווערט בטבע מער דערהויבן און פאַראייִדלט.

ער באקומט מער צייט צו לייענען צייטונגען, זשורנאלן און ביכער. ער האט אויך מער צייט צו פארגלייכן זיין לעבן מיטן לעבן פון די אנדערע מענטשן, וועגן וועלכע מען שרייבט אין די צייטונגען און ביכער. אים הויבט זיך אן אפילו צו דאכטן, אז מען וואלט וועגן אים אליין אויך געקאנט אנשרייבן א גאנצענעם בוך!

און, ווירקלעך, פארדינט יעדער מענטש, אז מען זאל אנשרייבן וועגן אים א בוך א גאנצן, בפרט נאך — א קראנקער מענטש, וואס דערזעט באשיינ־פערלעך דעם טראגישן סך הכל פון זיין פארקריפלטן לייב־און־לעבן.

אט, למשל, דריי איך זיך שוין ארום חדשים־לאנג צווישן קראנקע מענטשן, וואס יעדער איינער פון זיי איז א קאפיטל פאר זיך ניט נאר פאר דעם דאקטאר, נאר אויך אפילו פאר דעם שרייבער און פסיכאלאג.

ס'זיינען פאראן פאציענטן — „נאוואבראנצעס", דאס הייסט אזעלכע, וואס פאלן אריין צום ערשטן מאל אין דער לונגען־סאנאטאריע און עס מוז נעמען א געוויסע צייט ביז זיי לעבן זיך אריין אין דער גאנץ נייער סביבה, און עס זיינען פאראן פאציענטן — אזוי־גערופענע „אויסגעדינטע סאלדאטן", וואס האבן שוין דורכגעמאכט די אלע פופצן חדשים וואס זיי האבן רעכט צו פאר־בלייבן אין דער לונגען־סאנאטאריע.

די איבערלעבונגען פון א „נאוואבראנעץ" זיינען, פארשטייט זיך, גאנץ אנדערע, ווי די איבערלעבונגען פון אן „אויסגעדינטן סאלדאט".

עס זיינען פאראן פאציענטן, וואס לויט זייער עלטער זיינען זיי שוין קאנ־דידאטן פאר א מושב זקנים און זיי שרייבן שוין צוואות און עס זיינען פאראן פאציענטן, וואס האלטן ערשט ביים אלף בית פון לעבן און שרייבן ליבע־בריוו.

עס זיינען פאראן פאציענטן — „מעמבערס", וואס האבן דאס רעכט צו קרענקען בחינם פופצן חדשים נאכאנאנד אדער אין ראטעס, ד. ה. פארטיילן די פופצן חדשים אין עטלעכע „טי־בי" תקופות, און עס זיינען פאראן פא־ציענטן, וואס מוזן צאלן, כאטש אויך די באצאלטע פאציענטן קאנען ניט פאר־בלייבן אין דער סאנאטאריע לענגער, ווי פופצן חדשים.

עס זיינען פאראן פאציענטן רעכטע און לינקע, פרומע און אפיקורסים, הארעפאשניקעס און אלרייטניקעס, פעסימיסטן און אפטימיסטן, לעב־יונגען און אפגעשלאגענע הושענות, „פאזיטיווע" און „נעגאטיווע" און... יע, דעם עיקר האב איך שיעור ניט פארגעסן: עס זיינען פאראן פאציענטן־מענער און פא־ציענטן־פרויען. אין א לונגען־סאנאטאריע, וואו אלע גייען ארום אין פאדזשא־מעס, זיינען די קעגנזייטיקע באציאונגען צווישן די ביידע מינים גאנץ אנדערע, ווי אויף דער פריי.

ווי איר זעט, זיינען פאראן אין דער לונגען־סאנאטאריע גענוג מעגלעכ־קייטן פאר די פארשיידענע מינים פראבלעמען... קאנפליקטן, דיסקוסיעס און איי־

פערזוכטן ווענן וועלכע מיר וועט נאָך אויסקומען צו שרייבן אַ ספּעציעלן קאַפּיטל.

אָבער ווי גרויס עס זאָלן ניט זיין די סתירות און קאָנפליקטן צווישן די פאַרשיידענע מינים פּאַציענטן און פּאַציענטקעס ווערן זיי אָבער באַלד אויס־געגליכן דורך דעם שפּיטאָל־גלעקל, וואָס פאַרטרייבט אַלע פּאַציענטן אין די בעטן אַריין.

ווי נאָר דער פּאַציענט דראַפּעט זיך אַרויף אויף זיין הויכער זשיראַפן־בעט — בלייבט ער שוין ליגן אין אַ האָריזאָנטאַלער לאַגע און ער הויבט שוין אויך אָן צו דענקען און צו פילן פילאָסאָפיש־האָריזאָנטאַליש.

ער דערזעט פון זיין הויכן געלעגער אַ פולן הימל מיט זילבער־וואָלקנס, וואָס ענדערן אַלע ווייליע זייער אויסזען און ער דערזעט אויך אַ פולע ערד מיט צעבליטעביימער איבער וועלכע עס פליען אַרום קאָלירטע פייגעלעך און שמע־טערלינגען.

דער גאַנצער דרויסן זעט אויס ווי אַ „דעקאָריישאָן דעי", וואָס וועט אָנ־האַלטן אַ גאַנצן זומער!

אין אַזאַ מין דעקאָראַטיוון זומער־טאָג לייענט דער פּאַציענט זייער גערן דניאל טשאַרנים אַ נייעם „טי־בי"־אַרטיקל אין וועלכן ער באַווייזט שוואַרץ אויף ווייס, אַז שווינדזוכט איז, איינגנטלעך ניט קיין קרענק, נאָר אַ צושטאַנד אַזאַ, אַ צושטאַנד דורך וועלכן דער פּאַציענט ווערט נאָך מער געלייטערט און דער־הויבן.

דאָך אָבער וואָלטן אייניקע פּאַציענטקעס גערן אויסגעביטן זייער „טי־בי"־צושטאַנד אויף „אַנדערע אומשטענדן".

אפשר זיינען זיי אויך גערעכט?

ניין מאָם שווייגעניש

אייניקע פון מיינע לעזער זיינען מיך חושד, אַז איך האָב זיך באַזעצט (ריכטיקער געזאָגט — באַליגט) אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע ניט ווי אַ חולה, נאָר ווי אַ שרייבער...

ווען כ'וואָלט, חלילה, ווירקלעך געווען אַ חולה — שרייבט מיר איינער פון זיי — וואָלט איך דאָך ניט געקאָנט שרייבן אַזעלכע „פריילעכע" טי־בי־אַרטיקלען.

אויף אַ שרייבער, מיינט דער לעזער, איז דאָך אַלץ צו גלויבן!

ער איז, הייסט עס, גרייט צו ריזיקירן מיט זיין גאַנצן לייב־און־לעבן — אַבי נאָר צו האָבן פון וואָס צו שרייבן.

ווינציק שרייבער זיינען דען אין דער מלחמה־צייט געקראָכן אין סאַמע פייער, כדי צו קאָנען וואָס בעסער באַשרייבן די פאַרגעקומענע שלאַכטן? ניט איינער פון זיי איז טאַקע אומגעקומען, אָבער די שרייבערישע נייגעריקייט איז שטענדיק גובר אַלע סכנות און מען קריכט אין פייער אַריין אַ באַוואָפנטער נישט מער, ווי מיט טינט און פעדער.

דאָס נעמלעכע, הייסט עס, בין איך אויך אַריינגעקראָכן אין אַזאַ מין געפערלעכן פּלאַץ, וואו עס דראָט שטענדיק די סכנה זיך אָנצושטעקן מיט שווינדזוכט, אַבי נאָר איך זאָל קאָנען יעדע וואָך אַמוזירן מיינע לעזער און לעזערינס מיט מיינע „געלונגענע" (און אָפטמאָל אויך ניט־געלונגענע) לונגען־געשיכטעס.

אַזוי שרייבן צו מיר אייניקע פון מיינע געטרייע לעזער, וואָס מיינע טי־בי־אַרטיקלען האָבן זיי אָנגעשטעקט (ניט חלילה, מיט שווינדזוכט), נאָר מיט נייגעריקייט צו זען, וואָס אַזוינס עס קומט פאָר הינטער די געמויערטע ווענט פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע?

בין איך זיך מודה, אַז די דאָזיקע לעזער זיינען טאַקע טיילווייז גערעכט. איך וואָלט שוין, אפשר, געקענט פאַרלאָזן די געמויערטע ווענט פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע, ווען כ'וואָלט זיך ניט געווען צוגעבונדן צו די פּאַציענטן און פּאַציענטקעס, ווי צו לאַנדסלייט פון איין און דערזעלבער טי־בי־מלוכה.

אין קיין שום הייל־אַנשטאַלט ווערן נישט די פּאַציענטן אַזוי פאַמיליער און היימיש איינע מיט די אַנדערע, ווי אין אַ לונגען־סאַנאַטאָריע.

מען מוז ווערן פאַמיליער און היימיש איינע מיט די אַנדערע שוין צוליב דעם אַליין, וואָס אין אַ לונגען־סאַנאַטאָריע ליגט מען זיך אַריין לכתחילה אויף לאַנגע־לאַנגע חדשים און ווילנדיק ניט ווילנדיק ווערט מען שוין שטיקלעך שותפים צו דעם לעבן און צו די איבערלעבונגען פון די שכנים און שכנות.

מענטשן, וואָס גייען אַרום שטענדיק אין כאַלאַטן און שטעק־שיך זיינען אַפילו געזונטערהייט אַ סך אָפנהערציקער פון די, וואָס זיינען אָנגעטאָן און פאַרשפּיליעט אויף אַלע קנעפּלעך.

וואָס ווינציקער בגדים מענטשן טראָגן אויף זיך — אַלץ קלענער ווערט אויך די גייסטיקע מחיצה צווישן מענטש און מענטש, און ווער רעדט נאָך — צווישן מענער און פרויען!

אויך די פּאַציענטקעס גייען אַרום שטענדיק אין כאַלאַטן און שטעק־שיך. דאָס פאַרשטאַרקט נאָך מער דעם איינדרוק, אַז די אַלע, וואָס געפינען זיך אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע געהערן צו איין משפּחה.

דאָס משפּחה־געפּיל צווישן די פּאַציענטן מיט די פּאַציענטקעס וואָלט געוואָרן נאָך שטאַרקער, ווען מען וואָלט זיי דערלויבט צו באַזוכן איינע די אַנדערע.

לויט די כּללים פון דער סאַנאַטאָריע קאָנען די פּאַציענטן מיט די פּאַציענטקעס באַגעגענען זיך נאָר ביי די געמיינזאַמע מאָלציַיטן, אָדער אַ פּאָר מאָל אין דער וואָך ביי די „מואָווים".

אין די מואָווים אָבער קומען שוין די פּאַציענטן מיט די פּאַציענטקעס אָנגעטאָנענע און פאַרשפּילעטע אויף אַלע קנעפּלעך, פּונקט פאַרקערט ווי דאָס טוען די האַליוואָודער שײַנהייטן אויפן לייוונט.

איך פאַרזיכער אײַך אָבער, אַז אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע פאַרמאָגן מיר ניט קיין קלענערע שײַנהייטן, ווי אין האָליוואָוד, מער נישט, וואָס זיי — די האָליוואָודער — האָבן די געטלעכע ליבע פאַרוואַנדלט אין אַן אינטערנאַציאָנאַלער ביזנעס, בעת אונדזערע פּאַציענטקעס, זאָלן געזונט זײַן, באַטראַכטן די ליבע, ווי אַ געטלעכן געשאַנק, וואָס מען מוז איבערגעבן בירושה צו קינדער און צו קינדס־קינדער.

דער גרעסטער טייל פּאַציענטקעס זײַנען טאַקע מאַמעס אין בליענדיקן עלטער. אויף זייערע שפּיטאָל־טישלעך שטייען די בילדער פון זייערע בייבים, וואָס האָדעווען זיך אונטער דער אויפזיכט פון באָבעס אָדער שוויגערס. ס'זײַנען פאַראַן פּאַציענטקעס, וואָס האָבן שוין לאַנגע חדשים ניט געזען זייערע קינדער. מען רעדט נאָר פון צייט צו צייט דורכן טעלעפאָן. גאַנץ אָפט קומט אַרויס אַ פּאַציענטקע פון טעלעפאָן־ביידל מיט פאַרוויינטע אויגן. איר דריי־יעריקע מיידעלע האָט צו איר אַריינגעשריען אין טעלעפאָן אַריין:

— „מאַ, קאַם האָום!" — מאַמעלע, קום שוין אַ היים! כ'וועל דיר העלפן וואַשן די „דישעס" (געשיר), כ'וועל דיר העלפן איינקויפן אין די קראָמען!

— „מאַ, קאַם האָום!"

פון די דאָזיקע דריי קינדער־ווערטער קאָן טאַקע צעריסן ווערן דאָס האַרץ ניט נאָר ביי דער קראַנקער מאַמען, נאָר אויך אַפילו ביי דעם געזונטן טאַטן, וואָס שטייט ביים טעלעפאָן, ווען ס'קינד רעדט אַזוי צו זײַן קראַנקער פרוי.

ווען כ'דערזע פאָר זיך אַ פּאַציענטקע מיט פאַרכט־געוואָרענע אויגן — טרייסט איך זי, אַז סוף־כּל־סוף איז אויף די געזונטע אַ גרעסערער רחמנות, ווי אויף די קראַנקע. אַ געזונטער קאָן דאָך, חלילה, קראַנק ווערן, בעת אַ קראַנקער מוז דאָך אַמאָל געזונט ווערן!

דאָך אָבער איז די טראַגעדיע פון אַ קראַנק געוואָרענער פרוי שטענדיק גרע־סער, ווי די טראַגעדיע פון אַ קראַנק־געוואָרענעם מאַן.

ווען אַ מאַן ליגט זיך אַריין אין אַ לונגען־סאַנאַטאָריע — פאַרבלײַבט זײַן היים אַ היים. די מאַמע דערציילט אירע קינדער, אַז דער טאַטע איז אַוועק־

געפאָרן פאַר ביזנעס ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט, און ער וועט אַ לאַנגע צייט ניט קומען אַהיים.

קינדער זיינען שוין געוואוינט געוואָרן, אַז טאַטעס זאָלן אַ לענגערע צייט ניט זיין אין דער היים.

ווען אַ פרוי אָבער ליגט זיך אַריין אין אַ לונגען־סאַנאַטאַריע — ווערט חרוב דאָס גאַנצע הויז. ניט נאָר די קינדער, נאָר אַפילו דער טאַטע אַליין ווייס ניט וואו זיך אַהין צו טאָן?

ער מוז שוין איבערגעבן די קינדער אין רשות פון זיין מאַמען, צי פון זיין שוויגער און זיין אייגענע היים באַקומט באַלד דעם אויסזען פון עפּעס אַ פּוסט־געוואָרענער קרעטשמע.

דער מאַן וואָלט שוין גערן געוואָשן די „דישעס", אַבי די פרוי זאָל שוין קומען געזונטערהייט צוריק אַ היים.

סטאַרעט זיך טאַקע די פרוי, וואָס גיכער געזונט צו ווערן — זי זאָל קאָנען אומקערן זיך בשלום אַ היים צו איר מאַן מיט די קינדער.

דער פּאַציענטקע געלינגט טאַקע אָפטמאָל געזונט צו ווערן גיכער, ווי דעם פּאַציענט, ווייל די פרוי איז בטבע אַ סך מער דיסציפּלינירט, ווי דער מאַן. זי פאָלגט אַלץ, וואָס דער דאָקטאָר הייסט איר, און ווען דער דאָקטאָר ליגט זי אַריין אין בעט — ליגט זי טאַקע, בעת אַ מאַן קאָן ניט רואיק איינליגן. אַפילו קראַנקערהייט טראָגט אים עפּעס אַ ווילדער אימפּעט. עפּעס דוכט זיך אים שטענדיק, אַז אַן אים וועט ערגעץ־וואו אונטערגיין די וועלט.

וואָלט דען אַ מאַן געקאָנט אָפּשווייגן אַ יאָר נאָכאַנאַנד, ווען דער דאָקטאָר באַפעלט אים צו שווייגן? כ'גלויב ניט אין דעם! אַ מאַן מוז קומען צום וואָרט!

איך האָב אָבער געזען אַ פרוי אַזאַ, וואָס האָט כמעט אַ גאַנצן יאָר געשוויגן! אַנשטאָט די אַזוי גערופענע „ניין מאָס רייד" האָט זי זיך אַנגענומען מיט ניין מאָס שווייגענים און געשוויגן ווי אַ פיש. די אויגן אירע זיינען געווען פול מיט חכמה, אָבער דאָס מויל האָט עס ניט געקאָנט אַרויסברענגען. אמת, זי פלעגט זיך שטענדיק אַרומטראָגן מיט אַזאַ מין ספּעציעלן שרייב־ברעטל און זי פלעגט זייער פלינק ענטפערן אויף אַלע פראַגעס דורכן ברעטל.

ביז איך געוועז זייער נייגעריק צו זען, ווי אַזוי די דאָזיקע פרוי וועט זיך אויפפירן, ווען זי וועט שוין מאָגן אָנהויבן צו ריידן?

עפּעס האָט זיך מיר געדוכט, אַז נאָך אַ יאָר שווייגענים — וועט זי זיך צוריסן צום ריידן, ווי אַ דורשטיקער צום וואַסער.

לאָזט זיך אויס, אַז איך האָב געמאַכט אַ טעות. אויך נאָך דעם רייד־פאַרבאָט האָט די פּאַציענטקע אָנגעהויבן צו ריידן זייער קורץ און זאַכלעך, ווי זי וואָלט די ווערטער אירע נאָך אַלץ געשריבן אויפן ברעטל.

האָב איך דערזען, ווי אַנדערש עס זיינען די פּרויען פון די מענער.

פאַר איין יאָר שרייבן אויפן ברעטל האָט זיך די פרוי אויסגעלערנט צו זיין אַזוי קורץ און זאַכלעך, בעת מענער, וואָס שרייבן שוין, ווייס איך, ביי פערציק יאָר נאָכאַנאַנד, ווייסן ניט אָפטמאָל ביז היינט נאָך, ווען און וואו זיך אָפּצושטעלן (אַפילו ביים ריידן).

בין איך זיך מודה, אַז פון דער דאָזיקער שוויינג־פרוי האָב איך זיך עפּעס וואָס אָפּגעלערנט.

דערלעגאַטן פון יענער וועלט

עס טרעפט אַמאָל, אַז די דאָקטוירים פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע גיבן מיר אַן אורלויב און איך כאַפּ זיך אַריין אויף אַ „וויק־ענד" פון עטלעכע וואָכן קיין ניו יאָרק.

אין ניו יאָרק מעלד איך זיך קודם כל אין דער שרייבערישער קיבעצאַר־ניע אויף איסט בראָדוויי, וואו איך קאָן שעה'ן־לאַנג זופן קאַווע און רויכערן סיגאַרעטלעך אָן קיין שום מעדיצינישן קאָנטראָל.

מיינע פריינט און קאָלעגן גיבן מיר, פאַרשטייט זיך, קאָמפּלימענטן, אַז איך זע אויס זייער גוט, דערפיל איך זיך אַביסל שולדיק, וואָס איך זע נאָך אויס בכלל.

אַט האָבן לעצטנס שוין ווידער אַמאָל עטלעכע קאָלעגן גאָר אינגאַנצן אויפגעהערט „אויסצוזען". זיי זיינען פּלוצלינג און אומגעריכט אַוועק פון אונדז אָן אַ זיי־געזונט!

יעדן מאָל, ווען איך קום קיין ניו־יאָרק אויף אַ „וויק־ענד" — קום איך צו אַ לויה, אָדער צו אַ יאָרצייט פון אַ קאָלעגע. די טישלעך אין אונדזער קיבע־צאַרניע ווערן אַלץ שיטערער און שיטערער באַזעצט.

איך הער, אַז פאַר די פינף יאָר, וואָס איך בין אין אַמעריקע, האָט דער י. ל. פּרץ שרייבער פאַראיין אין ניו יאָרק מקבר געווען 36 (זעקס און דרייסיק) מיטגלידער און כמעט נאָך אַמאָל אַזויפיל יידישע און העברעאישע שרייבער, וואָס האָבן ניט געהערט צום פּרץ שרייבער פאַראיין, זיינען פאַר די זעלבע פינף יאָר געשטאָרבן אין ניו־יאָרק און אין די אַנדערע שטעט פון אַמעריקע און קאַנאַדע.

דער דורכשניטס־עלטער פון אַ יידישן שרייבער, וואָס גייט אַוועק פון אונדז אָן אַ זיי־געזונט, איז צווישן פופציק און זעכציק. ווען איך דערמאָן

זיך, אַז איך בין שוין אַ סך נעענטער צו זעכציק ווי צו פופציק — מוז איך דאָך ווידער אַמאָל באַשטעלן אַ ניי טעפּעלע קאַווע און פאַרציען זיך מיט אַ ניי סיגאַרעטל!

ווען כ'וועל זיך אומקערן צוריק אין דער סאַנאַטאָריע — וועל איך מיינע דאָקטוירים, פאַרשטייט זיך, ניט דערציילן, אַז איך האָב זייער פלייסיק געהיילט אין ניו יאָרק מיינע לונגען מיט קאַפעאין און ניקאָטין, ווי כ'טו שוין דאָס פער־ציק יאָר נאָכאַנאַנד.

אמת, ס'איז זייער מעגלעך, אַז די נייע „עקס־רעיס" (רענטגענס), וואָס די דאָקטוירים וועלן פון מיר נעמען, וועלן אַנווייזן אויף עפּעס אַ נייעם ניקאָטין־וואָלקנדל, וואָס איך האָב פאַרשלעפּט פון ניו יאָרק קיין ליבערטי, אָבער וואָס פאַר אַ ווערט האָט דער דאָזיקער ניקאָטין־וואָלקנדל אין פאַרגלייך מיט די שוואַר־צע כמאַרעס, וואָס באַדעקן אַלע מיינע ליטעראַרישע הימלען.

אין אייראָפּע האָט מען כמעט אַלע יידישע שרייבער אויסגעקוילעט און אין אַמעריקע שטאַרבן אויס די יידישע שרייבער פון האַרץ־אַטאַקעס.

אָבער אָט האָב איך היינטיקן מאָל אין ניו יאָרק זיך באַגעגנט פּנים אל פּנים מיט אייניקע דעלעגאַטן פון „יענער וועלט". כ'מיין דאָ די דעלעגאַטן פון דער שארית הפליטה אין פּוילן. אויך די דאָזיקע דעלעגאַטן האָבן מיר געמאַכט קאָמפּלימענטן, אַז איך זע אויס גאַנץ גוט! האָב איך זיך ווידער אַמאָל פאַר־שעמט, וואָס איך זע נאָך אויס כלומרשט גוט. ווי קאָן מען דען גוט אויסזען, ווען הינטער די פּלייצעס פון יעטווידן דעלעגאַט דערזע איך די הויכע קוימענס פון די קרעמאַטאָריומס און די פולע קאַסטנס מיט „יודן־זייף".

איינער פון די דאָזיקע דעלעגאַטן איז מיינער אַ קרוב. ערשט מיט קאַרגע צען יאָר צוריק בין איך נאָך געווען אַ בן־בית ביי אים אין הויז. דאָס איז מאַרק ביטער — דער וויצע־פּאַרזיצער פון דעם יידישן קאָמיטעט אין פּוילן. מיט גרויס האַרצקלאַפּעניש האָב איך זיך מיט אים באַגעגנט אויג אויף אויג.

איך האָב געוואוסט, אַז הינטער ביטער'ס פּאַרטיזאַנישער פּלייצע וועל איך דערזען זיין גאַנץ הויזגעזינד פון נאַוואַליפּיע גאַס אין וואַרשע. כ'וועל דער־זען זיין שטילע האַרציקע מאַמען, וואָס פלעגט פון סאַמע באַגינען ביז שפּעט ביינאַכט האַלטן אין איין קאָכן און באַקן נישט נאָר פאַר דער אייגענער משפחה, נאָר אויך שוין פאַר די געריכטע און אומגעריכטע געסט, וועלכע פלעגן האַלטן אין איין קומען און גיין פון סאַמע אינדערפרי ביז שפּעט ביינאַכט. איך וועל אויך דערזען הינטער אים זיינע דריי ליכטיקע שוועסטער, וואָס יעדע איינע פון זיי האָט געהערט צו אַן אַנדער פּאַרטיי, אָבער אַלע אינאיינעם האָבן זיי געהערט צו דער איין־איינציקער פּאַרטיי פון „אהבת ישראל", פון ליב האָבן מענטשן בכלל און יידן בפרט. און איך וועל אויך דערזען הינטער אים זיינע שטאַרקע און פעסט־געבויטע צוויי שוואָגערס, וואָס איינער פון זיי, מענדזשינ־

סקי, איז געווען א וויכטיקער טוער פון דער צענטראַלער יידישער שול־אָרגאַני־זאַציע („ציש"א") און דער צווייטער — הערש לענט — א וויכטיקער טוער פון די לינקע פועלי ציון.

הערש לענט און זיין פּופּצן־יאָריקער בן־יחידל שענן (שאַנאַן) זיינען מיט געווער אין די הענט אומגעקומען אין די היסטאָרישע טעג פון דעם אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ און זייערע ליכטיקע נעמען זיינען אויף אייביקע יאָרן איינגעקריצט געוואָרן אין דער מאַרטיראָלאָגיע פון אונדזער פאָלק. אויך אַלע אַנדערע משפּחה־מיטגלידער פון מלך ביטער זיינען אומגעקומען מיט א העל־דישן מאַרטירער־טויט.

איז מיר באַפאַלן א פּחד, ווען איך האָב הינטער מאַרק ביטער'ס פּלייצע דערזען דעם שוואַרצן אָפּגרונט, וואָס האָט פאַרשלונגען א גאַנץ פאָלק מיט זיידעס און באָבעס, מיט טאַטעס און מאַמעס, מיט ברידער און שוועסטער, מיט קינדער און קינדס־קינדער. טאָמער האָט זיך איינער פון א משפּחה, צי איי־נער פון א גזע יע געראַטעוועט על פּי נס, צי על פּי צופאַל — האָט ער נישט אַפילו ווער, אַז ער לעבט, אַז ער איז דאָ! ווי גרויס עס מוז זיין דער עלנד פון א לעבן־געבליבענעם יידישן מענטשן, וועלכער האָט ניט אַפילו וועמען אַנצוזאָגן, אַז ער, איינער פון א גזע, איז לעבן געבליבן!

— דיר, מלך, איז נאָך גוט! — האָב איך פּרובירט טרייסטן מיין קרוב און מיין גואל הדם. דו האָסט נאָך וועמען אַנצוזאָגן, אַז דו לעבסט. דו האָסט נאָך קרובים אין אַמעריקע!

האָט מלך (אָדער מאַרק) ביטער אַרויסגענומען פון זיין בוזעם־קעשענע א בילדל פון א קינד, פון א פינף־יאָריקן פּרעכטיקן יינגעלע און ער האָט צו מיר אַזוי געזאָגט:

— דאָס איז די איינציקע טרייסט מיינע, דאָס איז דער איינציקער המשך פון אונדזער גזע!

האָב איך זיך פאַנאַנדערגעווײנט פאַר פרייד, קוקנדיק אויף אָט דעם וואונ־דערלעכן יינגעלע, וואָס איז געבוירן געוואָרן הינטער די הויכע ווענט פון דער וואַרשעווער געטאָ און וואָס פון אים וועט זיך שוין אָנהויבן א גאַנץ ניי בלאַט געשיכטע פון דעם יידישן פאָלק אין פּוילן.

פון אים, פון אָט דעם געטאָ־יינגעלע מוזן דאָך אין משך פון דורות אַרויס־קומען נייע זעקס מיליאָן יידישע גיבורים, וואָס וועלן מיט שטאָלץ און ווירדע פאָרזעצן דעם ווייטערדיקן גאַנג פון אונדזער געשיכטע.

און נאָך איינעם א יידישן קינד פון „יענער וועלט" האָב איך דערזען אויף די צעגליטע אַספאַלטן פון ניו־יאָרק. ס'איז א יידישע טאָכטער פון דעם ביאַליסטאָקער אויפשטאַנד. עס איז דאָס קינדיש־אויסזעענדיקע חיה'לע גראָס־מאַן. לויט אירע יאָרן איז זי נאָך מער ווי צוויי מאָל יינגער פון מיר, אָבער לויט

אירע איבערלעבונגען און דערפארונגען איז זי נאך מער, ווי אויף צוויי טויזנט יאר עלטער פון מיר. זי שטאמט פון די מאקאבייער, זי קומט צו אונדז דירעקט פון תנ"ך. זי איז שוין אויך אזוי פשוט און הארציק ווי א מעשהלע פון חומש. איך וויים, אז חיה'לע גראסמאן געהערט צום לאנד פון אונדזערע אבות און אמהות. מיטן כוח פון אונדזערע אבות און אמהות האט זי דורכגעמאכט אלע נסיונות און עקדה'ס צווישן די קאלד־אייוונס און גאז־קאמערן פון פוילן און מיטן כוח פון אונדזערע אבות און אמהות וועט זי זיך אריינפלעכטן אין די נייע מעשי בראשית פון ארץ־ישראל.

אויך זי, דאס מוטער־קינד פון אונדזער פאלק, האט מיך א פרעג געטאן, ווי אז אלטן באקאנטן פון פארצייטיקע דורות: „וואס איך מאך?"

האב איך חיה'לען תיכף געגעבן דעמזעלבן שאבלאנעם ענטפער, וואס איך גיב צוויי מאל אין טאג צו מיינע דאקטוירים אין דער לונגען־סאנאטאריע:

— ס'איז אל־רייט, כ'מאך א לעבן!

ווען מען גיט אזא מין ענטפער צו א דאקטאר אין א שפיטאל — קלינגט ער אביסעלע קאמיש, אבער ווען א יידישע ביבל־פארטיזאנקע דערהערט אזא מין ענטפער פון א יידישן שרייבער אויף איסט בראדוויי — מוז זי גלייך דערשפירן די ביטערע איראניע, וואס שטעקט הינטער דעם דאזי[illegible]ן ענטפער. ווערלנדיק מיך אביסל דערהויבן און דערמוטיקן — האט חיה'לע גראסמאן צו מיר פלוצלינג א זאג געטאן:

— כ'וואלט וועלן האבן אייערע לידער...

ס'איז, אגב, די ערשטע פאדערונג אויף מיינע לידער פאר די אלע פינף יאר, וואס איך בין אין אמעריקע.

האט מיר אויסגעזען צו זיין זייער קאמיש, וואס דווקא אין אמעריקע, וואו יידן מאכן, אז עין הרע, א פיינעם לעבן, אינטערעסירט זיך נים קיינער מיט מיינע לידער, בעת א דעלעגאטקע פון „יענער וועלט" וויל זיי נאך יע האבן!

בין איך זיך מודה פאר חיה'לע גראסמאן, אז זינט מען האט מיר דא געמאכט א בלוט־טראנספוזיע, האב איך אויפגעהערט צו שרייבן לידער.

איך וויל נים, אז פרעמדע בלוט־קייקעלעד („העמאגלאבינס") זאלן צירקולירן אין די אדערן פון מיינע לידער.

האב איך מיין מוזע געגעבן אורלויב אויף אן אומבאשטימטער צייט, און דערווייל שרייב איך נאר פראזע.

צו פראזע־זאכן איז נים נויטיק קיין מוזע.

מען דארף נאר פארמאגן א קליין ביסעלע פאנטאזיע מיט א טראפעלע הומאר.

ווען מען פארמאגט די ביידע זאכן — קאן מען שוין אן אכציק־יאריקע

נוירס פּאַרוואַנדלען אין אַ גריכישער געטין און דעם רויטן קוימען פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע — אין אַ טרעבלינקע־קוימען.

אָבער אַט ענדיקט זיך שוין מיין דריי־וואָכיקער „וויק־ענד" אין ניו־יאָרק.

כ'האָב געהאַט בדעה זיך אומצוקערן אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע אויסצו־אָטעמען פון זיך מיינע נייע איבערלעבונגען און דערפאַרונגען אין ניו־יאָרק, אָבער מיינע ניו־יאָרקער דאָקטוירים האָבן גאָר באַשלאָסן, אַז ס'וועט זיין פאַר מיר אַ סך געזינטער, ווען כ'ליג זיך אַריין אין דער כירורגישער אָפּטיילונג פון דער „הר סיני"־שפּיטאָל („מאַונט סייני־האָספּיטאַל"), וואָס אויף דער פינפטער עוועניו...

פון די קעטסקיל־בערג אַזש צום באַרג סיני איז טאַקע „פּאָלג מיר אַ גאַנג", אָבער ווען די דאָקטוירים באַפעלן — איז „נעשה ונשמע!" — מוז מען זיי פּאָלגן!

פון די קעטסקיל־בערג צום באַרג סיני

דער איבערגאַנג פון אַ לונגען־סאַנאַטאָריע אין די קעטסקיל־בערג צו אַ כירורגישער קליניק פון דעם „הר סיני"־שפּיטאָל אויף דער פינפטער עוועניו איז געגליכן צום איבערגאַנג פון אַ טראַמוויי אין אַ סאָבוויי. ווען מען פאָרט אין אַ טראַמוויי — זעט מען דעם גאַנצן דרויסן, זעט מען די גאַנצע וועלט, בעת מען פאָרט אָבער מיט אַ סאָבוויי — זעט מען נאָר אַרום זיך די עטלעכע שכנים, וואָס ווילן פונקט ווי דו אַרויסרייסן זיך וואָס גיכער פון דעם אומ־היימלעכן אונטערגרונט.

אויך די פּאַציענטן פון דער כירורגישער קליניק וואָלטן וועלן וואָס גיכער אַרויסראַטעווען זיך פון דעם יענעוועלטלעכן אונטערגרונט און ווידער אַמאָל דערזען די ליכטיקע וועלט.

אָבער אָפטמאָל דוכט זיך מיר, אַז איך געפין זיך גאָר אין אַ „פּאַזשאַרנער קאָמאַנדע", וואו מען האַלט אין איין לעשן דעם טויט.

די דאָקטוירים און די קראַנקן־שוועסטער לויפן אַרום טאָג און נאַכט פון בעט צו בעט, באַוואָפנטע מיט שפּריצן, קישקעס, וואַסער־פלעשער און עמערס און לעשן דעם טויט.

קוק איך זיך צו צו אַט דעם דאָזיקן מערקווירדיקן לעש־פּראָצעס און איך וואונדער זיך, וואָס די מאָדערנע מעדיצין האָט צוגעטראָכט אַזויפיל אינקוויזי־

טאַרישע מיטלען, כדי צו פאַרלענגערן דעם לעבן (און אויך די ליידן) פון דעם חולה כאָטש נאָך אויף אַ יאָר, צי אַ חודש, צי אַפילו — אויף איין־איינציקן טאָג.

דורך פאַרשיידענע וועגן און מיטלען פּאָמפּעט מען אַריין דעם ערב־מת אַזויפיל נייע לעבנס־זאַפטן („מים חיים"), אַז ער מוז שוין אָפטמאָל, קעגן זיין אייגענעם ווילן, אָפּמוטשען זיך נאָך אַ טאָג, צי נאָך אַ וואָך, צי אַפילו — נאָך אַ חודש אַ גאַנצן, בעת סיי די דאָקטוירים און סיי די משפּחה־לייט ווייסן שוין גאַנץ גוט, אַז „די מינוטן זיינען געציילטע".

וואו איז, פרעגט זיך, די לאָגיק?

פאַרוואָס, פרעגט זיך, זאָל די ברוטאַלע מעדיצין צווינגען אַן ערב־מת צו גוסס'ן נאָך אַ טאָג, צי נאָך אַ וואָך מער און אויסמוטשען דורך דעם די גאַנצע משפּחה, וואָס פּאַלט שוין פון די פיס, היטנדיק די נשמה פון דעם גוסס, בעת מלחמה־צייט טיילט מען אויס פּרעמיעס און מעדאַלן צו יענע בראַווע און העלדישע סאָלדאַטן, וואָס האָבן באַוויזן דעם גרויסן קונץ צו פאַרניכטן טויזנטער לעבנס מיט איין קלאַפּ?

איך ווייס, אַז ניט איינער פון אייך וועט זיך וואונדערן, וואָס איך שטעל פּלוצים אַזעלכע נאַאיווע, אַדער תמעוואַטע פראַגעס. אָבער וואָס זאָל איך טאָן, אַז איך געפין זיך שוין איבער אַ חודש אין אַ פּלאַץ אַזאַ, וואו מען האַלט מיך אין איין באַטויבן דורך פאַרשיידענע מינים נאַרקאָטיקס? איז טאַקע מעגלעך, אַז מיין שכל הישר איז אַרונטער פון גלייכן וועג און איך ווער פון טאָג צו טאָג אַלץ מער אידיאָטיש?

אָבער דאָך, צווישן איין שלאָפטרונק און דעם צווייטן, הויבט מיך ווידעראַמאָל אָן צו פּייניקן די זעלבע פראַגע: פאַרוואָס טרייסלט מען זיך אַזוי איבער דעם לעבן פון אַן אָפּגעלעבטן און שוין צעפוילטן מענטשן, וואָס דער טויט וואָלט געווען פאַר אים די גרעסטע גאולה, און פאַרוואָס פאַרגעסן מיר אַזוי גיך דעם אומקום פון צענדליקער מיליאָנען יונגע מענטשן אויף די שלאַכט־פעלדער פון אַזעלכע מלחמות, וועלכע מוזן פירן צו נייע מלחמות?

אויך די דאָזיקע שורות שרייב איך ערב אַ נייעם שלאָפטרונק, און אויב עס וועט מיר אויסקומען, ליידער, ווידעראַמאָל זיך אויפצוכאַפּן און ווידעראַמאָל קומען צו מיינע נאַרישע געדאַנקען, וועל איך ווידעראַמאָל און נאָכאַמאָל איבער־חזרן די זעלבע פראַגע:

— פאַרוואָס מאָרדעוועט מען אַזוי לייכט אויף די שלאַכט־פעלדער און פאַרוואָס לעשט מען דעם טויט מיט אַזוי פיל עקשנות אין די שפּיטאָלן און קליניקס?

און אויב עס וועט מיר ווידער באַשערט זיין צו האַלטן מיין פּען אין דער האַנט און אייך אַמוזירן ווייטער מיט מיינע מעשות פון דער וועלט און פון

יענער וועלט — זאָג איך איך צו, אַז איך וועל זיך ווייטער האַלטן אין מיין אַלטן כּלל, און נעמלעך:

אַנשטאָט צו פאַרנאַרן דעם לעזער מיט אויסגעטראַכטע מעשׂות פון טויזנט און איין נאַכט, וועל איך מיינע לעזער ווייטער פאַרנאַרן צו זיך מיטן אמת, מיטן נאַקעטן אמת, ווייל אין אונדזער יאָרהונדערט קלינגט דער אמת נאָך טויזנט מאָל פאַנטאַסטישער, ווי אַ וועלכע ניט איז מעשׂה׳לע פון טויזנט און איין נאַכט.

יע, אויב נאָר כ׳וועל בשלום אַרויס פון אָט דעם נייעם „אונטערגרונט" מיינעם — וועל איך, אי"ה, אַריינטראָגן אין ווייסן־הויז פון וואַשינגטאָן אַ פּראָיעקט פון אַ נייעם דרעפט־געזעץ, און נעמלעך: מען זאָל פאַר די צו־קינפטיקע מלחמות אָנהויבן צו מאָביליזירן מענער און פרויען ניט יינגער פון זעכציק.

ווען די צוקונפטיקע מלחמות זאָלן געפירט ווערן אויסשליסלעך דורך זקנים און זקנות, וועט עס זיין אַ טאָפּעלער אויפטו פאַר דער מענטשהייט:

די אַלטע לייט וועלן פאַרשפּאָרן צו קרענקען און צו גוסס׳ן אין די פאַר־שיידענע מינים אינקוויזיציע־פּאַלאַטעם פון די מאָדערנע שפּיטעלער און קלי־ניקס און די קינדער מיט די אייניקלעך וועלן זיך פילן גליקלעך, וואָס זייערע טאַטעס און זיידעס זיינען אומגעקומען ווי העלדן אויף די שלאַכטפעלדער און ניט ווי שמאַטעס אין די מושב זקנים׳ס און שפּיטעלער.

מיט זעכציק יאָר און העכער איז שוין ניט מיאוס אומצוקומען אַפילו פון אַן אַטאָם־באָמבע.

אויפן שוועל פון יענער וועלט

איך האָב זיך שוין איינגעלעבט אין מיין נייער שפּיטאָל־סביבה און כ׳קען שוין ווידער אַמוזירן מיינע לייענער מיט די מעשׂה׳לעך פון דער וועלט און פון יענער וועלט.

מיך פאַרדריסט נאָר, וואָס די כירורגן האָבן אַ מאָדנע טבע צו באַהאַנדלען יעטווידן חולה (מאָג ער אַפילו זיין אַ שרייבער) נאָר פון דעם ריין־פיזיאָלאָ־גישן שטאַנדפּונקט, פאַרגעסנדיק גאָר אינגאַנצן, אַז די פיזיאָלאָגיע פון דעם חולה איז אָפּטמאָל אויך די פּסיכאָלאָגיע זיינע...

אַ מענטש, וואָס ליידט, זאָגן מיר, אויף דער גאַל, האָט אַ גאַנץ אַנדער פּסיכאָלאָגיע, ווי אַ מענטש מיט אַ הויכן בלוט־דרוק, און אַ מענטש וואָס ליידט

פון שווינדזוכט האט ווידעראמאל אז אנדער פסיכאלאגיע, ווי א מענטש וואס ליידט פון אייפערזוכט.

איז ווי באלד יעדער חולה האט זיין אייגענע פסיכאלאגיע — האב איך שטענדיק געהאלטן, אז קרענקען איז פונקט אזא אינטימע אנגעלעגנהייט, ווי זאגן מיר, פירן א לינקע ליבע אדער פירן א טאג־בוך פון א געהיימען „יו־ען" דיפלאמאט.

א געניטער חולה מוז, ווירקלעך, זיין א פלינקער געהיים־דיפלאמאט, וואס קען פארריידן די ציינער אפילו דעם „מאלכאמאוועס" אליין.

איך קען פערזענלעך איינעם אזא מין פראפעסיאנעלן חולה, וואס זינט ער לעבט האלט ער אין איין שטארבן, און שטארבנדיק אזוי א לעבן־לאנג — האט ער שוין איבערגעלעבט אלע זיינע דאקטוירים און פראפעסארן און ער מאכט נאך עד היום א גאנץ פיינעם לעבן פון זיין פערמאנענטן טויט.

איך באגעגן גאנץ אפט דעם דאזיקן „חולה" אין מיין שפיגל און מיר ווינקען זיך איבער, ווי צוויי פארשווערער, וואס האבן שוין ווידעראמאל אפ־גענטאן עפעס א געהיימן שפיצל דעם טויזנט־אויגיקן מלאך המות.

אבער אט איז מיר באשערט געווען ארייננצופאלן אין אזא מין פלאץ, וואו מענטשן קרענקען בציבור און בפרהסיה.

כ'האב דערזען פאר זיך א „וואַרד" אדער „פאלאטע" מיט זיבן און צוואנ־ציק שפיטאל־בעטן. אין יעדער בעט ליגט א צעשניטענער מענטש מיט באנ־דאזשן און מיט גומענע קישקעלעך אין די הענט, צי גאר אין די נאז־לעכער.

איינער זיפצט, א צווייטער כראפעט, א דריטער רעדט פון שלאף, צי פון היץ, און א פערטער ליגט שוין ווי א מת.

צווישן די בעטן פליען ארום, ווי שמעטערלינגען, די ווייס־באפליגלטע קראנקען־שוועסטער מיט נאדלען און שפריצן. זיי זוכן אויף די ווייכע פלעצער פון דעם קראנקן גוף און זיי שפריצן אין אים אריין א וועלכן ניט איז בא־טויבונגס־מיטל אדער דעם נייעם הייל־מיטל „פעניסילין".

ווען מען דערזעט פאר זיך אומגעריכטערהייט אזא מין שרעק־בילד — הויבט זיך אן צו דוכטן, אז מען איז אריינגעפאלן אין א קריגס־לאזארעט הינ־טער די שלאכט־ליניעס. אזוי פיל פארוואונדעטע מענטשן אין אזא מין קרי־טישן צושטאנד! אויך דער אינטערנאציאנאלער באשטאנד פון די קרבנות דערמאנט גיכער אן א קריגס־לאזארעט פון דער אמעריקאנער ארמיי, איידער אן א פרידלעכן יידישן שפיטאל פון דער פינפטער עוועניו. אט ליגט א נעגער אין שכנות מיט א כינעזער. אט ליגט אן איטאליענער אין שכנות מיט א יידן. אזא מין פרידלעכן צוזאמענלעבן צווישן די פארשיידענע ראסן און פעלקער קען מען טאקע זען נאר אויפן שוועל פון יענער־וועלט!

יע, וואס איז דען א שפיטאל, אויב ניט קיין שוועל צו יענער וועלט?

און וואס איז דען א שלאפטרונק, אויב ניט קיין רעפעטיציע צום טויט?

ווען מען מאכט דורך אין משך פון איין חודש אזעלכע פיר שטארב־רעפע־טיציעס (יעדע וואך א „רעפעטיציע") — פארלירט מען שוין גאר אינגאנצן דעם חשבון אויף וועלכער וועלט מען געפינט זיך: אויף דער וועלט, צי אויף יענער וועלט?

געפינענדיק זיך אין אט אזא מין נארקאטיזירטן צושטאנד — האט זיך מיר, דעם אמת געזאגט, ניט איינמאל שטארק געגלוסט צו אנטלויפן פון שפי־טאל צוריק אהיים. סוף כל סוף בין איך דאך ניט קיין אקטיאר פון א וועל־כער ניט איז הימל־טרופע, וואס מוז יעדע וואך רעפעטירן דעם טויט! אבער ווי, פרעגט זיך, קען מען אנטלויפן פון שפיטאל ווען מען האט אלע דיינע בגדים איינגעפאקט אין א פאפירענעם זעקל און מען האט עס אפגעגעבן דער פרוי — אז זי זאל עס מיטנעמען אהיים.

יע, כ'האב איך פארגעסן צו דערציילן, אז איידער מען לייגט זיך אריין אין שפיטאל, וואס טראגט דעם הייליקן נאמען „הר סיני" („מאונט סינאי" בלע"ז) — מוז מען אויסטאן ניט נאר די שיך, ווי משה רבנו האט עס געהאט געטאן, ווען ער איז געוועזן ארויף אויף דעם „הר סיני", נאר מען מוז פון זיך אראפווארפן לחלוטין אלע בגדים! איינע א קראנקן־שוועסטער פאקט איין די בגדים, לויט א געוויסן סדר, אין א פאפירענעם זעקל, און נעמלעך: צוערשט די שיך, נאכדעם די וועש, נאכדעם די הויזן, דאס וועסטל, דאס רעקל, דאס אויבער־העמד מיטן שניפס און איבער דעם אלעמען — דעם קאפעליוש, וואס דעקט צו די אלע בגדים, אין וועלכע ס'האט זיך ערשט מיט עטלעכע מינוט צוריק נאך געהאט געפונען א מענטש, א לעבעדיקער מענטש!

דער נאקעטער חולה באקומט פון דער „נוירס" א שפיטאל־העמד מיט א פאר שפיטאל־גאטקעס פון פארשיידענע מאסן און קאלירן, ווי אויך נאך — א שפיטאל־כאלאט אן א גארטל, און ער ווערט שוין, הייסט עס, א פארטיקער „פיישאן", בעת די פרוי וואס האט באגלייט אין שפיטאל אריין איר קראנקן מאן, באקומט פון דער זעלבער נוירס איר מאן צוריק, אבער שוין אן איינ־געפאקטן אין א פאפירענעם זעקל. אין דעם דאזיקן זעקל, וואס די פרוי טראגט אוועק צוריק אהיים, איז, אייגנטלעך, פאראן דער גאנצער מאן אירער: זיינע שיך, זיינע אונטערשטע און אויבערשטע בגדים, ווי אויך אפילו זיין קאפעלוש. עס פעלט נאר אין זעקל דעם מאנס לייב־און־לעבן.

ווען כ'האב דורכן שפיטאל־פענסטער געכאפט א קוק ווי אזוי מיין פרוי מארשירט אוועק פון שפיטאל צו דער סאבוויי, טראגנדיק איןביידע הענט דעם פאפירענעם „ארון" מיט די נאך ניט אפגעקילטע בגדים פון איר מאן — איז

מיר שוין געווארן קלאר, אז אויף אזא אופן גרייט מען שוין צו באצייטנס די פרוי פון דעם חולה צו ווערן אן אלמנה...

האט מיר שטארק פארקלעמט דאס הארץ, דערזעענדיק מיין פרוי אין אזא מין ערב אלמנה־צושטאנד, אבער אזוי ווי די „נוירס", וואס האט מיך געפירט אין „ווארד" אריין, איז געווען נאך זייער יונג און זייער בלאנד — האב איך אונטערדריקט אין זיך דעם פארלאנג זיך אויסצואווײנען איבער דעם טראגישן גורל פון מיין פרוי מיט איר פאפירענעם מאן־זאק.

איצטער איז אייך שוין קלאר פארוואס איך האב אויך געמוזט אונטער־דריקן אין זיך דעם פארלאנג צו אנטלויפן פון שפיטאל נאך איידער מען באַ־שפריצט מיך מיט די פארשיידענע מינים באטויבנגס־מיטלען און נאך איידער מען באטויבט מיך מיט די פארשיידענע מינים נארקאטיקס.

אין א שפיטאל־כאלאט קען מען אויף דער פינפטער עוועניו ווייט ניט לויפן. בפרט נאך, ווען אלע מיינע שפיטאל־„בגדים" טראגן אויף זיך דעם גאנץ גרויסן שטעמפל פון „הר סיני". וועלכער משוגענער ייד אנטלויפט עס אין די הוילע גאטקעס פון דעם „הר סיני" ? אדרבא, א גאטספארכטיקער ייד דארף זיך אונטערווארפן זיין גורל און ער מוז ענטפערן „נעשה ונשמע" אויף אלץ, וואס די דאקטוירים זאגן און וואס די נוירסעס זאגן.

יע, די נוירסעס שפילן אין שפיטאל א פיל גרעסערע ראליע ווי די דאק־טוירים. די דאקטוירים זעט מען דאך ניט מער ווי א פאר מאל אין טאג, אבער מיט די נוירסעס לעבט דער פאציענט אלע פיר און צוואנציק שעה פון מעת לעת.

א דאנק די ליבע, הארציקע נוירסעס פון מאונט סאינאי האספיטאל האב איך ראדיקאל געענדערט מיין סקעפטישע מיינונג וועגן דעם אזוי־גערופענעם „שוואכן געשלעכט".

איך האב באוואונדערט זייער אייזערנעם געדולד, כ'האב באוואונדערט זייער גרויסע איבערגעגעבנקייט צו די פאציענטן און כ'האב אויך באוואונדערט זייער שטילע ראמאנטיק, ניט געקוקט אויף דעם, וואס עס קומט זיי אוים צו פארנעמען זיך אין שפיטאל מיט זייער א סך ניט־ראמאנטישע ענינים...

א באזונדער שוואכקייט האב איך באקומען צו דער נוירס, וואס פארנעמט זיך מיטן איינשלעפערן די פאציענטן איידער מען גייט זיי אפערירן.

די דאזיקע נוירס האט מיך אין משך פון איין חודש פיר מאל איינגע־שלעפערט, און יעדן מאל האב איך געפילט אין איר א גאנץ אנדער טעם.

ס'איז מעגלעך צוליב דעם, וואס זי פלעגט צו מיר ריידן א גוטן, זאפ־טיקן יידיש אפילו דאן, ווען זי פלעגט ארײנפאמפן אין מיר וואס מער עטער, אדער „איטער", ווי מען זאגט אין אמעריקע.

איך האב זיך שוין אויף אזוי פיל געהאט צוגעוואוינט צו דער „איטער"־

שוועסטער, אז כ'פלעג מיט איר פלורטעווען אפילו ליגנדיק שוין אונטער דער מאסקע.

— ביי דיר שלאף איך איין אזוי רואיק, אזוי געשמאק! — האב איך איינמאל א זאג געטאן צו דער נוירס פון אונטער דער גאז־מאסקע, און די נוירס האט מיר מאמעדיק־ווייך געענטפערט:

— עטעם טיפער, נאך טיפער!

אבער וואס טיפער כ'פלעג אריינעטעמען אין זיך דעם עטער, אלץ העכער פלעג איך זיך אויפהויבן אין די בלויע הימלען אריין און פארשווינדן אין דער אייביקייט, נאך וועלכער איך יאג זיך א לעבן־לאנג.

א צווייטן מאל האב איך נאך באוויזן אויסצודעקלאמירן פאר מיין שלאף־שוועסטער דעם ערשטן פערז פון מיינעם א שלאף־ליד:

„די מאסקע ליגט אויף מיין געזיכט,
איך עטעם איין דעם עטער.
מיין גוף פארלירט באלד זיין געוויכט,
איך פלי שוין צו די געטער...“

דעם צווייטן פערז האב איך שוין ניט באוויזן אויסצודעקלאמירן, ווייל כ'בין שוין טאקע געווען אוועקגעפלויגן צו די געטער פון אלימפ...

אגב, מוז איך דא פעסטשטעלן, אז דאס אוועקפליען אין די בלויע הימלען אריין קומט אן א סך לייכטער און אנגענעמער, ווי דאס אויפכאפן זיך; ריכטיקער געזאגט, ווי דאס אויפשטיין „תחית המתים“ נאך א דורכגעמאכטער אפעראציע.

דאס אפשטארבן אויף עטלעכע שעה אונטער דער עטער־מאסקע דויערט ניט אפילו קיין איין מינוט, בעת דאס אויפשטיין „תחית המתים“ קומט אן בוכשטעבלעך מיט דער גרינער גאל (אויב אפילו מען האט זי אויסגעשניטן).

דער אויסגעצערטער קערפער לעכצט נאך אביסל וואסער און מען גיט ניט אפילו קיין טעפעלע קאווע נאך אזא מין דורכגעמאכטער הימל־רייזע!

בין איך לחלוטין ניט מקנא די אלע יידן, וואס וועלן, נעבעך, מוזן אויפשטיין תחית המתים, ווען משיח וועט קומען.

אויב נאך א שטארב־רעפעטיציע, וואס דויערט ניט מער ווי עטלעכע שעה, קומט אן נאכדעם די ווידערדערוואכונג מיט אזויפיל אויסערגעוויינלעכע יסורים — שטעל איך זיך שוין פאר, ווי שווער און פיינלעך ס'וועט זיין דער תחית המתים פראצעס פאר יענע יידן, וואס זיינען שוין טויט הונדערטער אדער טויזנטער יארן!

כ'וואלט ניט וועלן זיין צווישן די, וואס וועלן מוזן אויפשטיין תחית המתים, ווען משיח וועט קומען!

כ'האב שוין געהאט גענוג תחית המתים „טראבל“ אויף דער וועלט, צו וואס נאך מוטשען זיך אויך אויף יענער וועלט?

אויף די קראַנקע האַלט זיך די וועלט

קרענקען בציבור אין אַ שפּיטאָל איז אַ סך באַקוועמער און אַפילו פרייד־לעכער ווי קרענקען, חלילה, ביי זיך אין דער היים.

אין דער היימישער סביבה וועט אַ חולה קיינמאָל ניט געזונט ווערן אַזוי גיך ווי אין אַ שפּיטאָל. איז דער חולה אַ גביר — וועלן שוין די דאָקטוירים מיט די „נוירסעס" זען, אַז זייער פּאַציענט זאָל קרענקען אַביסעלע לענגער... (ס'וועט אים, חלילה, ניט פאַרשאַטן...). איז דער חולה אַ פּראָלעטאַריער — ווערט ער דאָך אַז אמת'ע אָנשיקעניש פאַר זיין הויזגעזינד, און דאָס מאַכט דעם חולה נאָך קראַנקער ווי ער איז.

אין אַ שפּיטאָל אָבער דערפילט זיך דער חולה מונטער און דערהויבן שוין צוליב דעם אַליין, וואָס ער דערזעט באַלד, אַז אַ סך אַנדערע מענטשן קרענקען אויך. ער איז, הייסט עס, ניט דער איינציקער, וואָס דער מלאך המות לויערט שוין אויף אים.

נאָך מערער, דער שפּיטאָל־חולה איבערצייגט זיך באַלד, אַז ער איז, חלילה, ניט קיין אָנשיקעניש פאַר די געזונטע, נאָר פּונקט פאַרקערט: ער ווערט גאָר אַ ניצלעכער עלעמענט פאַר דער געזעלשאַפט!

אויף יעטווידן שפּיטאָל־חולה — מעג ער זיין אַ גרויסער קבצן — וואַרטן שוין פאַרשיידענע מינים מענטשן, וועלכע מאַכן פון דעם חולה אַ גאַנץ פיי־נעם לעבן...

אַנשטאָט צו זיין אַ פּאַראַזיט, וואָס פאַלט צו לאַסט דער משפחה, ווערט גאָר דער חולה אַ פּרנסה־געבער! דאָס הויבט זיין שטימונג. ער באַקומט אויך מער דרך־ארץ צו זיך אַליין.

אָט, למשל, האָט מיר איינער אַ חולה פון מיין „וואַרד" (פּאַלאַטע) גע־מאַכט דעם פאָלגענדיקן חשבון:

— אונדזער שפּיטאָל, — זאָגט צו מיר מיין בעט־שכן, — פאַרמאָגט ניין הונדערט בעטן. ניט אַלע בעטן זיינען שטענדיק פאַרנומען. אין דורכשניט פאַר־מאָגט דער שפּיטאָל יעדן טאָג ביי זיבן הונדערט און פופציק פּאַציענטן. אַר־בעטן אין שפּיטאָל גופא ביי טויזנט אָנגעשטעלטע. נעמלעך: פינף און זיבע־ציק דאָקטוירים, דריי הונדערט נוירסעס (קראַנקן־שוועסטער) און די איבעריקע אין דער וועשעריי, אין דער קיך, אין דער אַפּטייק און אַזוי ווייטער.

איבער אַ העלפט פון די שפּיטאָל־אָנגעשטעלטע, — האָט מיין חולה־סטאַ־טיסטיקער פאַרגעזעצט, — זיינען פאַמיליען־מענטשן. אַזוי אַרום באַקומט זיך, אַז פון די זיבן הונדערט און פופציק פּאַציענטן אין אונדזער שפּיטאָל ציען

זייער חיונה מינימום ביי צוויי טויזנט מענטשן, ד. ה., אז איין חולה שפּייזט אַן ערך דריי געזונטע!

נאָך אַמאָל אַזוי פיל מענטשן מאַכן אַ לעבן פון אונדזער שפּיטאָל אומ־דירעקט! — האָט מיין בעט־שכן ווייטער געצויגן זיין סטאַטיסטישן פאָדעם. — דאָס זיינען די אַרבעטער און באַלעבאַטים פון יענע פאַבריקן, וואָס אַרבעטן אויס די פאַרשיידנסטע מינים שפּיטאָל־מכשירים און חפצים, ווי כירורגישע מעסערלעך, שערעלעך, פּינצעטקעס, שפּריצן, נאָדלען, וואַטע, מאַרליע, באַנ־דאַזשן, אַקסידזשען אַפּאַראַטן, עקס־רעי מאַשינען (רענטגען), גערעדרים שפּאַק־טיוועס, ליילעכער, קישנס, מאַטראַצן, פּאַטענטירטע רפואות, פּאַטענטירטע שפּיטאָל־בעטן, פּאַטענטירטע נאַכט־טעפּ, שוין ניט גערעדט פון די פליישׂ־ליפעראַנטן, ברויט־ליפעראַנטן, מילך ליפעראַנטן און אַלע אַנדערע מינים שפּי־טאָל־ליפעראַנטן.

אַזוי אַרום מאַכן שוין ביי פיר טויזנט מענטשן אַ לעבן פון די זיבן הונ־דערט און פופציק פּאַציענטן אין אונדזער שפּיטאָל! — האָט מיין בעט־שכן אונטערגעפירט זיין פריילעכן סך־הכל צו זיין מערקווירדיקן שפּיטאָל־חשבון.

מיט אַנדערע ווערטער, הייסט עס, אַז פון יעדן שפּיטאָל־חולה ציען זייער חיונה ביי זעקס געזונטע מענטשן.

— אָבער וואַרט נאָר, וואַרט! — האָט זיך מיין בעט־שכן געגעבן אַ זעץ־אויף אַ באַגייסטערטער פון זיין אייגענעם סך הכל. — דער חשבון איז נאָך ווייט ניט קיין פאַרענדיקטער! מען מוז נאָך צוגעבן די אַלע מענטשן, וואָס מאַכן אַ גאַנץ פיינעם לעבן אויך פון די מתים, ניט פאַר אונדז גערעדט! האָט איר דען אַ פאַרשטעלונג וויפיל מענטשן עס לעקן אָפּ אַ ביינדל פון יעט־ווידן מת? — די תהלים־זאָגערס און די הספדים־מאַכערס, די מאַגרעבערס און די מצבה־קריצערס, די „אל מלא רחמים'ניקעס" און די נעקראָלאָגן־שרייבערס, די געדונגענע קדישים און די חזנים, די אָרון'ס, די תכריכים, די פּודערס מיט די שמינקעס, וואָס מען לייגט אָן אויף דעם מת, אַז ער זאָל אויסזען נאָך יינגער ווי ווען ער איז געווען געגאַנגען צו דער חופּה, די קברים־היטערס און די יאָרצייט־ליכט, די טרויער־קליידער פאַר די אַלמנות און די שאָקאָלאַד־שאַכט־לען ביים מנחם־אבל זיין. ווער קען דען אויסרעכענען אויפן קאָפּ די אַלע זאַכן, וואָס האָבן צו טאָן מיט דער מתים־אינדוסטריע אין אַמעריקע! — האָט מיין אַפּערירטער בעט־שכן, שוין ווערנדיק מיד פון זיין צו־לאַנגן חשבון זיך אויסגעצויגן רחבות'דיק אויף זיין בעט, ווי ער וואָלט געוועזן געוואָרט, אַז די אַלע געזונטע, וואָס מאַכן פון אים אַ לעבן, זאָלן קומען אים פערזענלעך צו באַדאַנקען פאַר דער חיונה, וואָס ער שאַרט זיי צו דורך זיינע קרענק.

דעם אמת געזאָגט, האָב איך זיך אויך דערפילט אַ סך תקיפ'ער פון אַט דעם טשיקאַווען שפּיטאָל־חשבון. לאָזט זיך אויס, אַז קראַנקערהייט ציען פון

מיר זייער חיונה ביי זעקס געזונטע מענטשן, בעת געזונטערהייט קען איך קוים מאכן א לעבן פאר צוויי!...

מיין קראנקן־תקיפות איז ביי מיר נאך מער געשטיגן, ווען איך האב דער־זען, אז ארום די שפיטאל־קראנקע מאכן א לעבן נאך פיל אנדערע מענטשן, וועלכע מיין בעת־שכן האט גאר איינגאנצן פארגעסן אריינצושטעלן אין חשבון.

אט זיינען זיי: ערשטנס, די פרויען פון דעם אזוי גערופענעם „סאשעל סוירוויס" (אזא מין צדקה־געזעלשאפט). די דאזיקע פרויען פרעגן אויס יעט־ווידן ניי־אנגעקומענעם פאציענט וועגן זיין סאציאלער און מאטעריעלער לאגע, צי האט ער א פרוי מיט קינדער, און אויב ער האט אזעלכע, צי האבן זיי פון וואס צו לעבן, וויבאלד דער „לעבן־מאכער" אליין ליגט קראנק; אויב דער חולה איז ווירקלעך אן ארימאן, באקומט, מן הסתם, די ערב־אלמנה מיט אירע ערב־יתומים די נויטיקע הילף.

אט די דאזיקע גוטהארציקע „סאשעל" פרויען פארדינען כשר זייער וואכן־געהאלט, ווייל טאן גוטס צו געפאלענע באצאלט זיך סיי אויף דער־וועלט און סיי אויף יענער־וועלט!

צווייטנס, קומען אריין אין שפיטאל נאך אנדערע פרויען, וואס זארגן זיך פאר די ליידיגע הענט פון די פאציענטן. די הענט ביי דעם חולה זיינען דאך געזונט — איז צו וואס זאלן זיי פוסטעפאסעווען אין דעם שפיטאל? לייגן זיי פאר דעם חולה פארשיידענע מינים האנט־ארבעטן: אויספלעכטן פון קאלירטע רימען־שנירלעך בראסלעטן, רינגעלעך, ביימעלעך, גאחטלען אדער גאר אנשטאפן מיט וואטע פארשיידענע מינים געוואנטענע חיות און עופות. די אלע חפצים, וואס די פאציענטן ארבטן אויס, באקומען זיי געשענקט צום אייביקן אנדענק פון שפיטאל, און די קוסטארנע פרויען זיינען גליקלעך, ווען עס געלינגט זיי אויסצובריינגען אביסל סחורה פון זייערע אנגעשטאפטע האנט־ביטלען.

אויך די דאזיקע סימפאטישע פרויען (אדער מיידלעך?) פארדינען כשר זייער וואכן־געהאלט. זיי קנעלן אריין אזוי לאנג מיטן חולה וועגן דער וויכ־טיקייט פון א וועלכער ניט איז האנט־ארבעט, אז אפילו איך בין שוין אויך געווארן ביי זיי א מייסטער, און אויב ס'וועט זיך ביי מיר, חלילה, אויסלאזן דער טאלאנט צום שרייבן, וועל איך שוין קענען ווערן א ביטלמאכער...

און, דריטנס, זיינען פאראן אין שפיטאל נאך אנדערע פרויען (אדער מיידלעך?), וואס זארגן זיך פארן גייסטיקן צושטאנד פון די פאציענטן. דאס זיינען די פארוואלטערקעס פון דער שפיטאל ביבליאטעק. א פאר מאל אין דער וואך פארן זיי אריין אין אונדזער „וואַרד" (אדער פאלאטע) מיט א ביבליא־טעקל אויף רעדלעך און זיי פרעגן יעדן פאציענט, צי וויל ער א וועלכן ניט איז בוך צום לייענען. אמת, דער אויסוואל פון די ביכער איז ניט קיין גרויסער,

אבער דערפאר זיינען זיי אין פארשיידענע שפראכן: ענגליש, דייטש, איטאַליעניש און יידיש.

דאָס רוב פּאַציענטן זאָגן זיך אָפּ פון די ביכער, און כ׳מיין, אַז זיי זיינען גערעכט. קען מען דען פארטיפן זיך אין אַ וועלכן ניט איז בוך, ווען מען געפינט זיך אין אַ „פּאַזשאַרנער קאָמאַנדע״, וואו מען האַלט טאָג און נאַכט אין איין לעשן דעם טויט! פלעגן טאָקע די צוויי ביכער־פרויען גאַנץ אָפט ארויספירן פון „וואַרד״ די זעלבע צאָל ביכער, וואָס זיי האָבן געהאַט אריינגעפירט, אבער אַ וואָכן־געהאַלט פארדינען זיי שוין צוליב דעם אַליין, וואָס זיי זאָרגן זיך ספּעציעל פאַר די גייסטיקע אינטערעסן פון דעם חולה.

דער אינטעליגענטערער חולה פילט זיך אָפּטמאָל באַליידיקט, וואָס די דאָקטוירים און די נויִרסעס אינטערעסירן זיך דער עיקר מיט דער נאַקעטער פּיזיאָלאָגיע (טעמפּעראַטור, פּולס „אשר־יצר״ פּראָצעסן וכדומה), פאַרגעסנדיק גאָר אינגאַנצן, אַז דער חולה פאַרמאָגט נאָך אויך אַ נשמה, צי אַ גייסט, וואָס נויטיקט זיך אויך אין „וויטאַמינען״ (טרייסט, צערטלעכקייט, מיטגעפיל).

דעריבער טאָקע דערפרייען זיך די פּאַציענטן מיט די צוויי ביכער־פרויען, וואָס אַפּעלירן צו זייער גייסט, צו זייער נשמה.

אמת, קיין ביכער נעמט ער ביי זיי טאָקע ניט, אָבער פאַרברייינגען מיט זיי ווענן העכערע ענינים קאָן מען דאָך!

היינטיקן מאָל האָב איך נאָר געוואָלט אויפמערקזאָם מאַכן מיין בעט־שכן, אַז ער האָט פון זיין שפּיטאָל־סטאַטיסטיק אויסגעלאָזט די אויבן־דערמאַנטע דריי מינים פרויען, וואָס מאַכן אויך אַ לעבן פון די שפּיטאָל־פּאַציענטן.

ווען כ׳האָב מיין בעט־שכן אָנגעוויזן אויף זיין פעלער, האָט ער צו מיר געזאָגט, אַז ער איז גראָד איצט פאַרנומען מיט אַ פּיל גרעסערן חשבון. ער וויל, נעמלעך, וויסן וויפיל געזונטע מענטשן אין אַמעריקע מאַכן בכלל אַ לעבן פון די קראַנקע.

— ווייסט איר דען געניו וויפיל קראַנקע עס זיינען פאַראַן אין אַמעריקע?

— האָב איך אים פאַר׳חידוש׳ט אַ פרעגע געטאָן.

— געוויס ווייס איך! — האָט מיר מיין בעט־שכן מיט זיכערקייט אָנטפּער געטאָן.

— אָט האָב איך היינט געלייענט אין צייטונג, אַז יעדער צענטער איינוואוינער פון אַמעריקע מוז איין מאָל אין יאָר אריינקומען אין אַ שפּיטאָל, דאָס הייסט, אַז פון די הונדערט און פערציק מיליאָן איינוואוינער מוזן ביי פערצן מיליאָן דורכמאַכן איין מאָל אין יאָר אַ וועלכע ניט איז שפּיטאָל־באַהאַנדלונג.

— ווען מיר כפל׳ען יעדן איינעם פון די פערצן מיליאָן חולאים אויף די זעקס געזונטע, וואָס מאַכן פון אים אַ לעבן, ווי מיר האָבן פריער אויסגערעכנט,

באקומט זיך דערנסטמאל, אז גאנצע פיר און אכציק מיליאן איינוואוינער פון אמעריקע מאכן א לעבן פון אונדז קראנקע!

— ס'לייגט זיך ניט אויפן שכל, אז גאנצע פיר און אכציק מיליאן געזונטע מענטשן זאלן מאכן א לעבן פון פערצן מיליאן קראנקע! — האב איך פרובירט אפפרעגן דעם גוזמא'דיקן סך־הכל פון מיין בעט־שכן.

— זאג איך אייך בפירוש, אז ווען ס'פאסירט עפעס א נס און די מענטשן אין אמעריקע הערן־אויף כאטש איין יאר צו קרענקען און שטארבן, וואלט גאנץ אמעריקע אויסגעצויגן די פיס פאר הונגער! — האט זיך שוין מיין בעט־שכן אנגעהויבן צו קאכן!

— ווייסט איר דען וויפיל איין ניו יארק אליין פארמאגט דראג־סטארס, שפיטעלער, קליניקס, סאנאטאריומס, מושב זקנים'ס, דאקטוירים, נוירסעס און אמבולאנסן?

— ניין, איך ווייס ניט! — האב איך געזאגט דעם אמת.

— וויבאלד איר ווייסט ניט, דארפט איר זיך מיט מיר ניט דינגען! — איז שוין מיין בעט־שכן געווארן אויף מיר ברוגז.

— ווער דינגט זיך מיט אייך! איך האב נאר געוואלט זאגן, אז אין אייראפע האלט מען אמעריקע פאר דאס געזינטסטע לאנד. איין קליינקייט — אמעריקע! — האב איך זיך אנגעהויבן צו פארענטפערן פאר מיין בעט־שכן.

— עקאנאמיש איז טאקע אמעריקע דאס געזינטסטע לאנד! — האט מיין בארעדעוודיקער בעט־שכן געמוזט צוגעבן, אבער די גאנצע עקאנאמיק פון לאנד איז געבויט אויף אונדז — קראנקע!

— אפילו די אויטאמאביל אינדוסטריע, וואס איז איינע פון די גרעסטע אינדוסטריעס אין לאנד, „פראדוצירט" אין משך פון יאר פיל מער מתים און קאליקעס, איידער נייע אויטאמאבילן...

— וואס זייט איר דערמיט אויסן? — האב איך שוין ניט געקענט מער אויסהאלטן פון מיין אפעריירטן נודניק.

— איך בין אויסן צו זאגן, אז מיר, קראנקע, האבן ניט וואס אראפצו־פאלן ביי זיך. אויף אונדז, קראנקע, האלט זיך די וועלט!

האב איך שוין געמוזט מסכים זיין מיט מיין שכן, אז אויך קרענקען איז אין אמעריקע א וויכטיקע קאנסטרוקטיווע טעטיקייט. בין איך געווארן שטאלץ, וואס אויך איך קען דורך מיינע קרענק געזינטער מאכן די עקאנאמיק פון לאנד.

נאך דעמדאזיקן „קאנסטרוקטיוון" שמועס מיט מיין קראנקן בעט־שכן האב איך שוין געמוזט אויפגעבן מיין טריפה'נעם געדאנק צו אנטלויפן פון שפיטאל נאך איידער מען וועט אנהויבן מאכן איבער מיר די פארשיידענע מינים כירורגישע עקספערימענטן.

איצט ווייס איך שוין, אז ליגנדיק אין שפיטאל ברענג איך דער מענטש־הייט פיל מער נוצן ווי זיצנדיק ביי דעם שרייבטיש...

פון מיין שרייבן צי איך חיונה קוים פאר צוויי, בעת פון מיין קרענקען מאכן א לעבן גאנצע זעקס!

זאל זיי וואויל באקומען!

מעשיות פון דריי „קאצעטלער"

צווישן די זיבן־און־צוואנציק פאציענטן פון מיין „וואַרד" (פּאלאטע) זיינען אויך געווען דריי פאציענטן „פון יענער וועלט", דאס הייסט פון אויש־וויץ. איך האב זיי באלד דערקענט לויט די אויסגעברענטע נומערן אויף די הענט.

בטבע האבן די ניצול־געווארענע „קאצעטלער" נישט ליב צו קאָנטאקטירן מיט די שענדלעכע צייכנס פון זייער טראַגישער פאַרגאנגענהייט. אדרבא, זיי וואלטן וועלן וואס גיכער פארגעסן דעם היטלער־גיהנום, וואו ס'האט זעקס יאר נאכאנאנד געבושעוועט די פארווילדערונג פון דעם מענטשלעכן מין.

אבער אין א כירורגישן קליניק איז שווער צו באהאלטן די נאקעטקייט פון די אייגענע הענט. די שפיטאל־העמדער זיינען ברייט און לאנג, און אן קנעפלעך, ווי תכריכים. ווי נאר א פאציענט גיט א הויב־אויף זיין האנט פאר־קאשערט זיך דער ארבל פון זיך אליין ביזן אקסל און מען דערזעט די גאנצע נאקעטקייט פון דער אויפגעהויבענער האנט.

די דריי נומערירטע פאציענטן „פון יענער וועלט" פלעגן זייער אפט אויס־שטרעקן זייערע הענט צו די צוויי ביכער־פרויען, וואס פלעגן אריינרעדלען מיט זייער באוועגלעך שפיטאל־ביבליאטעקל אין „וואַרד" אריין. די „קאצעטלער" פלעגן שלינגען ביכער ווי וויטאמינען. די צוויי ביכער־פרויען האבן קיינ־מאל נישט געקאנט באפרידיקן זייער דורשט נאך ביכער. בפרט נאך, ווען די ביכער, וואס זיי האבן געפאדערט, האבן געדארפט זיין אין דער דייטשישער שפראך, און די שפיטאל־ביבליאטעק פארמאגט נישט קיין סך דייטשישע ביכער.

אט, למשל, האט זיך דער יידישער „שומאכער־מייסטער" פון וויען פאר־בענקט נאך היינע'ן. ער ווייסט, דער שוסטער, אז היינריך היינע האט אין זיינע ווערק פאראויסגעזאגט דייטשלאנדס ווייסטן סוף, און דערפאר טאקע האבן די נאציס אויסגעברענט דעם „לארעליי"־דיכטער פון דער דייטשישער ליטעראטור.

ביז איך געווען נייגעריק צו וויסן ווי אזוי א יידישער שוסטער פון וויען קומט צו היינע'ן.

האט מיר דער נומערירטער „קאצעטלער" פון אוישוויץ דערציילט, אז ווען ער איז נאך געווען געגאנגען מיט א יאר פערציק צוריק אין דער פאלקס־שול פון דעם צוויטן באצירק אין וויען (א יידישער באצירק) האט שוין דער פאלקס־לערער געהאט איינגעשטודירט מיט זיינע שילער אלע בעסטע לידער פון דעם גרעסטן און באליבסטן דייטשישן דיכטער.

— היינריך היינע — האט מיר דער שוסטער ווייטער דערציילט — איז גע־ווען אין עסטרייך־אונגארן באזונדערס שטארק באליבט און פאפולער שוין צוליב דעם אליין, ווייל די אומפארגעסלעכע פרוי פון דעם באליבטן „קאיזער אונד קעניג" פראנץ יאזעף, די קעניגין עליז, וואס די אנטרכיסטן האבן זי דער־שטאכן אין 1904טן יאר, איז געווען שטערבלעך פארליבט אין דעם לאנג שוין געשטארבענעם יידיש־דייטשישן דיכטער, און זי האט אלע זיינע לידער גע־קענט אויף אויסווייניק.

— שוין צוליב דעם אליין — האט מיר דער ווינער שוסטער געזאגט — האבן אלע שול־קינדער פון עסטרייך־אונגארן געלערנט אויף אויסווייניק היי־נע'ס לידער, און אייניקע פון זיי, ווי די „לארעליי", „די וועבער" און אנדערע, געדענקט ער נאך ביז היינט אויף אויסווייניק, אבער א סך פון זיי האט ער שוין, ליידער, פארגעסן. און גראד איצטער, ווען עס בענקט זיך אים אזוי שטארק נאך זיין אייגענער דערשאסענער „מאיעסטעט" אין וויען, וואו ער איז געווען דער בארימסטער „שומאכער־מייסטער" פון דעם צוויטן באצירק, וואלט ער זייער גערן ווידעראמאל געלייענט זיין באליבטן דיכטער היינריך היינע.

— קאנט איך דאך בעטן ביי די ביכער־פרויען זיי זאלן אייך ברענגען היינע'ן — האב איך פרובירט בארויקן דעם שוין־אפעריטן היינע־שוסטער פון וויען.

—כ'האב שוין עטלעכע מאל געבעטן, האבן זיי מיר אבער אנשטאט היי־נע'ן געבראכט אן אנדער דייטשישן דיכטער, וואס איך הער פון אים צום ערשטן מאל — האט דער שוסטער אויסגעצויגן זיין לאנגע, דארע האנט צום שפיטאל־טישל, וואו עס איז געלעגן א באנד לידער פון דעם בארימטן דייטשישן ליריקער מאריא ריינער רילקע.

ווען דער שוסטער האט מיר דערלאנגט רילקעס לידער האט זיך זיין תכריכים־ארבל פארקאטשעט ביז צום אקסל און כ'האב דערזען א סקעלעטן־האנט מיט אן אויסגעברענטן נומער פון זיבן ציפערן.

האט מיך דער דאזיקער נומער א ברען געטאן אין הארצן. ס'האט זיך מיר שטארק פארגלוסט אויסצופרעגן דעם ווינער שוסטער ווי אזוי ער איז

ניצול געוואָרן פון די נאַציסטישע גאַז־קאַמערן און קאַלכאַייוונס. אָבער איך ווייס שוין פון דער דערפאַרונג, אַז אַ געוועזענעם „קאַצעטלער" דאַרף מען ניט שטעלן קיין שום פראַגעס אַזוי לאַנג ביז ער אַליין הויבט אָן צו דערציילן.

האָב איך זיך געמאַכט תמ'עוואַטע און כ'האָב ווייטער געבלעטערט רילקעס לידער, וואָס אַ סך פון זיי האָב איך שוין געהאַט געלייענט אין מיינע יונגע דיכטער־יאָרן.

— זיינע לידער זיינען ניט שלעכט, אָבער זייער אַלטמאָדיש — האָט מיר דער שוסטער פּלוצלינג אַ זאָג געטאָן — ווי קומט ער צו היינע'ן!

האָט מיך פאַרדראָסן וואָס דער ווינער שוסטער איז אַזוי מבטל די לידער פון דעם צאַרטן ליריקער מאַריאַ ריינער רילקע און איך האָב אָנגעהויבן חושד צו זיין דעם שוסטער, אַז אים פעלט פּשוט דער פיינער חוש פאַר פּאָעזיע, ניט געקוקט אויף דעם וואָס ער האָט זיך אויפגעהאָדעוועט אויף היינע'ן.

— פאַרשטייט איר יידיש? — האָב איך אים פּלוצלינג אַ פרעג געטאָן.

— אַ, געוויס, אין די „קאַצעטן" האָב איך זיך אויסגעלערנט צו ריידן יידיש.

— אויב אַזוי וועל איך אייך באַלד איבערזעצן אין יידיש רילקעס „בעטלער־ליד" און איר וועט זען, אַז זיין ליד פון אַ בעטלער איז פאַר אונדז, יידן, אויך איצטער נאָך געווען אַקטועל. ס'קאָן אַפילו ווערן דאָס ליד פון אַ „קאַצעטלער".

— אדרבא, כ'וואָלט עס טאַקע וועלן זען — האָט דער שוסטער סקעפּטיש אַ זאָג געטאָן, ניט גלויבנדיק, אַז מען קאָן אויך אין „זשאַרגאָן" איבערגעבן די אַלע „משוגענע איינפאַלן" פון דעם דייטשישן דיכטער.

בין איך אוועק צו מיין בעט, וואו אין מיין שפּיטאָל־טישל איז געווען פאַרשטעקט מיין גאַנצער שרייבערישער קלאַפּער־געצייג און כ'האָב באַלד פאַריידישט רילקעס בעטלער־ליד אויף אַזאַ מין אופן:

איך קלאַפּ אין טיר און טויער,
פון רעגן — נאַס, פון זון — פאַרברענט,
נאָר ס'טרעפט אַמאָל: כ'פאַרקוועטש אַן אויער
מיט איינער פון די בעטלער־הענט —
דערקען איך נישט מיין אייגן קול!
איך האָב נאָך נישט קיינמאָל געהערט אַזאַ מין פרעמדן קול!
דאָן ווייס איך שוין נישט מער,
ווער בעטלט עס און שרייט,
ווער שרייט עס דאָרטן, ווער?
צוליב אַזאַ מין קלייניקייט!

דער דיכטער, ווייס איך, שרייט דאך וועגן עפעס מער!
באהאלט איך דעמסטמאל מיין געזיכט אין ביידע הענט,
דערשפירן באלד די בעטלער־הענט אין זיך
א וויכטיקן געוויכט.
דאס רו איך אזוי אפ
אויף איינעם פון די בעטלער־ראנען.

— — — — — —

אבי די מענטשן זאגן,
אז כיהאב נישט וואו אהינצוטאן מיין קאפ!

— נו, קאן דען ניט רילקעס ליד פון א בעטלער אויך ווערן דאס ליד פון א „קאצעטלער" ? — האב איך זינעריש א פרעג געטאן דעם נומערירטן „קאצעטלער" פון אוישוויץ.

דער ווינער שוסטער האט געמוזט מודה זיין, אז אין יידיש איז אים רילקעס ליד געווארן טאקע א סך נעענטער און פארשטענדלעכער ווי אין דייטש, און ער האט געמוזט אויך מסכים זיין, אז עכטע דיכטונג בלייבט שטענדיק גענוג מאדערן און אקטועל.

— איר האט רעכט, הער טשארני — האט מיר דער שוסטער א זאג געטאן מיט התפעלות — אויך די „באפרייטע" קאצעטלער קלאפן אין אלע טירן און טויערן נאך אזא מין „קלייניקייט" ווי ברויט און פרייהייט, אבער די וועלט, די גרויסע וועלט, בלייבט טויב און שטום צו זייערע ווייגעשרייען, און אונדזערע מידע קעפ מוזן זוכן רו אין די אייגענע בעטלער־הענט...

אזוי ארום האב איך דורך דער איבערזעצונג פון רילקעס א ליד באקומען דעם שליסל צום הארצן פון דעם ווינער יידישן שוסטער־פאעט און ער האט מיר פארטרויט די געשיכטע פון זיין נאקעט־געווארענעם לייב־און־לעבן. ער האט מיט מיר דורכגעמארשירט זיין גאנצן גיהנום־וועג דורך די אלע פארניכטונג־לאגערן פון ווינען ביז אוישוויץ, וואו ער האט נאך ביז דער לעצטער מינוט געמייסטערט לאקירטע שטיוועלעך און מעשטעס פאר די צעיושעטע נאצים און נאציכעס.

ווען עס קומט אבער צו דעם עצם נס, דורך וועלכן יעדער איינער פון די לעבנגעבליבענע „קאצעטלער" איז ניצול געווארן, בלייבן זיי שטיל און שטום, ווייל זיי אליין קאנען נאך נישט באנעמען דעם גרויסן וואונדער ווי אזוי און צוליב וואס זיי זיינען געבליבן לעבן.

אויך די אנדערע צוויי נומערירטע פאציענטן פון מיין „ווארד" האבן מיר בשום אופן נישט געקאנט דערקלערן דעם נס, וואס האט זיי אפגעראטעוועט פון די גאז־קאמערן און קאלכאייוונס אין אוישוויץ.

איינער פון זיי, א דאקטאר פון בערלין, האט זיך ערשט דא, אין ניו יארק, דערוואוסט, אז ער איז לעבנגעבליבן א דאנק דעם, וואס זיין אויסגעברענטער נומער ענדיקט זיך מיט דער ציפער דרייצן.

דרייצן איז בגמטריא „אחד", האט אים איינער א ראבינער דערקלערט, און אין זכות פון אט דעם „אחד" איז ער געבליבן לעבן.

— איך בין טאקע פארבליבן דער איין־און־איינציקער פון א ברייט־פאר־צווייגטער משפחה — האט דער בערלינער דאקטאר צוגעגעבן — אבער די פראגע צוליב וואס איך בין געבליבן לעבן פייניקט מיך נאך פיל מער ווי די פראגע ווי אזוי איך בין געבליבן לעבן... יעדע נאכט קומט מיר צו חלום מיין פארגאזטע פרוי מיטן קינד און עס זעט מיר אוים זייער קאמיש וואס איך ליג איצטער אין א ניו יארקער שפיטאל, כדי צו ווערן נאך געזינטער ווי איך בין...

— פאר וועמען דארף איך איצטער מיין געזונט, הא? — האט מיך דער בערלינער דאקטאר אנגעקוקט מיט פייכט־געווארענע אויגן.

בין איך אוועק צו דעם דריטן „קאצעטלער" פון מיין „ווארד", צו דעם פופצן־יאריקן בחור'עץ פון טשעכאסלאוואקיע.

אויך ער, דער יינגל, האט זיך ערשט דא, אין ברוקלין, דערוואוסט, אז ער איז געראטעוועט געווארן דורך א בגמטריא...

די נאצים האבן געפירט א גאנצן צוג מיט קינדער צו די גאז־קאמערן פון אוישוויץ. ווען מען האט די קינדער אנגעהויבן אויסלאדן פון די וואגאנעס, האבן זיי זיך געמוזט אויסשטעלן צו פינף אין א ריי. אזוי איז געווען דאס געזעץ.

אינ'ם טויטן־צוג זיינען געווען זעקס הונדערט און עלף יידישע קינדער. האט זיך אזוי געמאכט, אז דער יינגל פון טשעכאסלאוואקיע, אגב, א זון פון אן אנגעזעענעם יידישן כלל־טוער, איז גראד געווען דער זעקס הונדערט און עלפטער און ער האט ניט געהאט צו זיך קיין אנדערע פיר, וואס זאלן אויספילן דאס פולע פינפטל... האט אים דער „קאפא" אפגעשטופט אין א זייט, ווייל ער האט ניט צו אים קיין אנדערע פיר. איז דער צעטומלטער יינגל שטיין געבליבן איינער אליין אויף דער באן־פלאטפארם, בעת די אנדערע זעקס הונדערט און צען יידישע קינדער האבן אין א שערענגע פון הונדערט און צוויי און צוואנציק „פינפטלעך" אוועקגעמארשירט צום טויט.

שפעטער אביסל האט זיך דער יינגל אריינגעשטעלט אין א פארטיע „קאצעטלער", וואס זיינען געטריבן געווארן צו דער ארבעט, און אזוי ארום איז ער שוין געבליבן לעבן.

— אבער איינער א ראבינער אין ברוקלין — האט דער יינגל באלד צוגעגעבן — האט מיר דערקלערט, אז איך בין געבליבן לעבן אין זכות פון אונדזער תורה. די תורה, האט מיר דער ראבינער געזאגט, איז בגימטריא זעקס

הונדערט און עלף, און ווײַבאַלד איך בין גראַד געווען דער זעקס הונדערט און עלפטער בין איך לעבן־געבליבן...

אַזוי אַרום איז מיר שוין געוואָרן קלאָר ווי אַזוי די אַלע דרײַ „קאַצעט־לער" פון אוישוויץ האָבן זיך געראַטעוועט און די אַלע דרײַ זײַנען אַרײַנגע־פאַלן אין דעם „הר־סיני" שפּיטאָל פון דער פינפטער עוועניו אין ניו יאָרק, וואו זיי האָבן געמוזט אָפּערירן זייערע אונטערגעריסענע לייב־און־לעבנס.

— ס'אַ טייער לאַנד, אַמעריקע! — האָט מיר אַ זאָג געטאָן דער ייִנגל פון טשעכאָסלאָוואַקיע — אין אַמעריקע טראַכטן אַלע פון דעם ווי אַזוי צו מאַכן אַ לעבן, און אין אייראָפּע טראַכט מען נאָר פון דעם ווי אַזוי צו מאַכן אַ טויט איינער דעם צווייטן. ס'אַ טייער לאַנד, אַמעריקע!

האָב איך באַלד מסכים געווען מיט דעם ייִנגל, אַז אַמעריקע איז ווירקלעך אַ טייער לאַנד.

די מזוזהלע

יעדן מאָל, ווען איך זעץ זיך שרײַבן אַ נײַעם קאַפּיטל וועגן מײַנע נײַע איבערלעבונגען און דערפאַרונגען אויפן שוועל פון יענער וועלט — ליגט איך אַוועק אויף דעם ווײַסן בלעכענעם שרײַבטישל פון דער לונגען־סאַנאַטאָריע אין די קעטסקיל בערג די גאָלדענע מזוזה'לע, וואָס איך האָב מיטגעבראַכט פון דעם „הר סיני"־שפּיטאָל אויף דער פינפטער עוועניו אין ניו יאָרק.

איך טו דאָס ניט נאָר צוליב דעם, ווײַל כ'בין אויף דער „הר סיני" עווע־ניו געוואָרן פרימער אָדער אַבערגלויבישער, נאָר איך טו דאָס, דער עיקר, צו־ליב דעם ווײַל די מזוזהלע האָט מיר געהאָלפן דאַרטן צו איבערלעבן אַזעלכע ווילכטיקע באַרג־סיני איבערלעבונגען, פאַר וועלכע די קעטסקיל בערג זײַנען ניט גענוג הויך.

יע, די בלעכענע מזוזהלע פון גאָלד־קאָליר האָט הינטער זיך אַ טראַגישע געשיכטע, וועלכע איך מוז אַרײַננעמען אין דער באַשרײַבונג פון מײַנע נײַע הימל־אַוואַנטורעס.

אָבער איידער איך גיב איבער די געשיכטע פון דער מזוזהלע — מוז איך צוערשט באַשרײַבן דעם אויסערליכן אויסזען אירן, ווײַל אַ סך פון מײַנע לעזער האָבן געוויס אויף זייערע טירן פּונקט אַזעלכע מזוזהלעך, ווי די, וואָס ליגט איצטער אויף מײַן בלעכענעם שרײַבטישל, און כ'וואָלט ניט וועלן, אַז אויך מײַנע לעזער זאָלן האָבן דיזעלבע ווײסטע אַנטוישונג, וואָס איך האָב גע־האַט...

די מזוזהלע, על כן, האט דעם אויסזען פון א מיניאטורנער ספר תורהלע מיט פיר עץ חיים׳לעד. אויף איר מעטאלענער מענטעלע איז אויסגעדריקט א מגן דוד מיטן הייליקן וואָרט „שדי". אונטער דעם „שדי" מגן דוד זיינען אויסגעפרעסט די לוחות מיט די צען געבאָטן („עשרת הדברות") און איבער זיי — א כתר תורה. די מזוזהלע פארמאגט נאך פון ביידע זייטן פיר גאלדענע פליגעלעך מיט לעכלעך — מען זאל זי, הייסט עס, קענען לייכט צושלאגן צו די אושאקעס פון די דרויסנדיקע אדער אינעווייניקסטע טירן.

ווען מען דערזעט אויף א טיר אזא מין ספר תורה׳דיקע מזוזהלע, גלוסט זיך זי א קוש צו טאן, אויב אפילו מען איז ניט רעליגיעז אדער אבערגלויביש. שוין דער מגן דוד אליין רופט איצטער ארוים ביי יעטווידן יידישן מענטשן געוויס גרויסע סענטימענטן, ווער רעדט נאך ווען אויך די „עשרת הדברות" אונדזערע ליגן איצט צעטראטענע און פארשעמטע אין אלע עקן וועלט!

האט איינער א פאציענט פון דעם „הר סיני" שפיטאל מיטגענומען פון זיין היים די מזוזהלע — זי זאל אים שיצן פון אלע בייזע רוחות און אנשיקע־נישן.

אמת, דער שפיטאל טראגט טאקע א גאנץ פיינעם הייליקן נאמען, אבער דאך זיינען אויף די שפיטאל־טירן ניטא קיין מזוזות.

א פרומער ייד, וואס מוז דורכמאכן א וועלכע ניט איז אפעראציע, פילט זיך דעריבער אין דעם „הר סיני" שפיטאל גאנץ עלנד און הילפלאז.

אמת, דער שפיטאל פארמאגט אן אייגענע שולכעל, וואו אין די גרויסע יום טובים, דער עיקר — ראש השנה און יום כפור — קומען פאר די אזוי־גע־רופענע „סוירוויסעס" („גאטעסדינסטן" בלע"ז), אבער א ייד, וואס גערענקט נאך גאנץ גוט דעם הייליקן ציטער פון די ימים נוראים אין דער אלטער היים, קען דורך די דאזיקע „הר סיני סוירוויסן" מיטן רבונו של עולם זיך ניט באַ־העפטן.

ערשטנס, פעלן, דוכט זיך מיר, די מזוזות אפילו אויף די טירן פון דער שפיטאל־שול גופא.

צווייטנס, ברענט איבער דעם ארון קודש אזא מין רויטער עלעקטרישער „נר תמיד", וואס דערמאנט גלייך אין די, טויזנט מאל להבדיל, קלויסטער־לאמפאדעס, וועלכע פינקלען בלוטיק אונטער די הייליקע בילדער פון דעם גע־קרייציקטן.

דריטנס, ווערן ביי די דאזיקע „סוירוויסעס" אזוי שטארק פארקריפלט די נעמען פון אונדזערע אבות און אמהות, אז מען דערקענט זיי גאר ניט!

האט איר געהערט אמאל, אז אונדזערע אבות זאלן הייסן „אייבראם", „אייזיק" און „דזשייקאב"?

(באזונדערס שטארק האט מיך פארדראסן אויף יצחק׳ן, וואס האט דורכ־

געמאכט קינדוויז אלע שרעקן פון דער עקדה און פלוצלינג גאר איז ער אין אמעריקע געווארן אז „אייזיק"!)

און האט איר געהערט אמאל, אז אונדזער טייערע, הארציקע מוטער רחל, וועלכער הערט ניט אויף עד היום צו באוויינען אירע קינדער, אז אט די מו־טער רחל זאל גאר ווערן א „רייטשעל"!

(ווען יעקב אבינו דערוויסט זיך, ווי די יידן פון אמעריקע האבן פאר־קריפלט דעם נאמען פון זיין היים־געליבטער רחל'ען — וויי־וויי, ווי ס'וואלט אים וויי געטאן!).

איז שוין איצטער קלאר, אז ווען א פרומער ייד לאזט זיך אוועק מיט זיין קראנק געווארענעם לייב־און־לעבן צו דעם „הר סיני" שפיטאל — דארף ער מיטנעמען א מזוזהלע, וועלכע זאל אים באשיצן אויך פון די דאזיקע אייזיק־רייטשעל־„סוירוויסען".

בפרט נאך, ווען אין דער כירורגישער אפטיילונג קומט אוים גאנץ אפט דורכצומאכן אונטער א שלאף־טרונק די גאנץ ריזיקאלישע „לופט־רייזעס" פון דער וועלט צו יענער וועלט און צוריק. אויף אזעלכע „רייזעס" איז זייער וויכ־טיק צו האבן ביי זיך א מזוזהלע. ממה נפשך: קומט מען בשלום פון יענער וועלט צוריק — איז דאך קלאר, אז די מזוזהלע האט דיך געראטעוועט! אויב אבער, חלילה, ניט — האט מען, לכלהפחות, וואס צו באווייזן. מען קומט, הייסט עס, צום רבונו של עולם ניט מיט ליידיקן!

כ'וואלט אבער גע'עצה'ט יעדן פאציענט, וואס נעמט מיט אין שפיטאל אריין א מזוזהלע, ער זאל זי צוערשט איבערקוקן, צי זי איז, חלילה, ניט פסול געווארן! מען קען דורך דעם אויסמיידן א סך בזיונות און הארץ־קלעמעניש סיי אויף דער וועלט און סיי אויף יענער וועלט!

אט, למשל, האט איינער א פאציענט פון מיין „ווארד" (פאלאטע) געהאט מיטגענומען אין שפיטאל אריין די אויבנבאשריבענע מזוזהלע. ער האט זי געהאט פארשטעקט אין איינער א טיפער קעשענע פון זיין שפיטאל־כאלאט. ער האט זיכער געגלויבט, דער פאציענט, אז די מזוזהלע וועט אים באשיצן און בא־שירעמען פון אל־דאס בייז און זי וועט אים ברענגען בשלום צוריק אהיים. דער פאציענט איז אבער, ליידער, ניט געקומען צוריק אהיים! די גאלדענע מזוזהלע האט אים ניט באשיצט און ניט באשירעמט. דער פאציענט איז געשטארבן, אבער זיין שפיטאל־כאלאט איז געבליבן לעבן.

יע, אלע שפיטאל־כאלאטן, סיי פון די געזונט־געווארענע פאציענטן און סיי פון די געשטארבענע, ווערן אין דער וועשעריי גוט געזויבערט און דעזינ־פעקצירט, כדי אנדערע פאציענטן זאלן אין זיי ווידעראמאל קענען געזונט ווערן אדער, חלילה, שטארבן.

פארשטייט זיך, אז איידער מעןווארפט אריין די כאלאטן אין דער וואש־

מאשין, קאנטראלירט מען די קעשענעס, צי האט מען אין זיי עפעס וואס ניט פארגעסן? אזוי ארום איז די מזוזהלע ארײנגעפאלן אין דער שפיטאל־וועשע־ריי („לאנדרי"). איינער א לעזער מיינער, וואס איז פארבונדן מיט דער „הר סיני" וועשעריי, האט די מזוזהלע געבראכט צו מיר, ווי א מתנה פון יענער וועלט. איז מיר די דאזיקע מתנה געווען שטארק אנגעלייגט, יעדן מאל, ווען מ'פלעגט מיר נעמען „אפסטעז", ד. ה., אויפן אויבערשטן שטאק צו מאכן איבער מיר פארשיידענע מינים כירורגישע עקספערימענטן, פלעג איך א קוש טאן די מזוזהלע און איר זאגן: „אויף ווידערזען!" און ווי נאר איך פלעג קומען צו זיך נאך יעטווידער אפעראציע, פלעג איך ווידעראמאל א קוש טאן די מזוזהלע און זאגן איר: „שלום!"

אזוי ארום איז מיר שוין די מזוזהלע געווארן איינגעבאקן אין הארצן און כאטש איך בין בטבע ניט רעליגיעז אדער אבערגלויביק, האב איך דאך אנגע־הויבן צו גלויבן אין איר באהאלטענעם כוח, וועלכער שיצט מיך פון אל־דאס שלעכטס.

צוליב דעם טאקע האב איך זי אויך מיטגענומען אין דער לונגען־סאנאטא־ריע פון די קעטסקיל בערג, וואו איך האלט זי שטענדיק אויף מיין ווייסן בלע־טענעם שרייבטיש, כדי מיינע ארטיקלען וועגן דעם „הר סיני" שפיטאל זאלן, חלילה, ניט אנווארפן קיין שלאפטרונק אויף מיינע געטרייע לעזערינס און לעזער.

אבער די גאנצע צייט האט מיך געפייניקט דער געדאנק, פארוואס האט דיזעלבע מזוזהלע ניט אפגעראטעוועט אויך דעם אמת'ן באלעבאס אירן, וועל־כער האט זי געבראכט אין שפיטאל אריין?

מיט וואס, פרעגט זיך, האט זיך יענער פאציענט, ע"ה, קעגן איר פאר־זינדיקט, וואס זי האט אים ניט באשיצט און ניט באשירעמט, בעת מיך האט זי אפגעהיט פון אלע געפארן?

האב איך דיזעלבע פראגע געשטעלט צו מיין סאנאטאריע־דאקטאר, וועל־כער איז אליין אויך א „רעפיודזשי" א פליכטלינג „פון יענער וועלט", און ווי אלע פליכטלינגען האט ער אויך מיטגעבראכט פון זיין חרוב געווארענער אלטער היים א סך רעליגיעזע סענטימענטן און טראדיציעס.

האט מיך דער דאקטאר באלד א פרעג געטאן, צי האב איך גוט בודק געווען די מזוזהלע, אפשר איז זי, חלילה, פסול געווארן?

— ניין, הער דאקטאר, כ'האב זי ניט בודק געווען, ווייל איך האב זי גאנץ צופעליק באקומען בירושה פון א געשטארבענעם פאציענט אין דעם „הר סיני" שפיטאל.

— אויב אזוי, לאמיר זי בודק זיין — האט דער דאקטאר א זאג געטאן מעשה רב, און ער האט גאנץ פארזיכטיק געעפנט דאס בייכל פון דער גאלדע־נער מזוזהלע. ס'האט זיך אנטפלעקט אין איר אינגעווייד... ניט קיין פרשה

געשריבן אויף פּאַרמעט, און ניט אַפילו קיין שטיקל פּאַרמעט־פּאַפּיר באַדרוקט מיטן הייליקן טעקסט, נאָר אַ פּראָסט־פּשוט שטיקל פּאַק־פּאַפּיר, וואָס וואַלגערט זיך אונטער די פיס.

זיינען מיר ביידע שטיין געבליבן צעטומלטע און באַליידיקטע פון אַט דעם גרויסן חילול השם אדער חילול הקדוש. אַזעלכע „גאָלדענע" מזוזהלעך זיין דער פאָרם פון מיניאַטור־ספרי־תורה'לעך ווערן דאָך פּראָדוצירט אין אַמעריקע, מסתמא, אין די צענדליקער טויזנטער. יידישע מענטשן קלאַפּן זיי אָן אויף די טירן; יידישע חולאים נעמען זיי מיט אין די שפּיטאָלן; יידישע סאָלדאַטן טראָגן זיי אין די שינעלן און יידישע ליפּן קושן זיי אין צייטן פון גרויסע סכנות און שווערע איבערלעבונגען.

איצטער איז מיר שוין קלאָר געוואָרן פאַרוואָס יענער פּאַציענט איז גע־שטאָרבן! זיין מזוזהלע האָט אים ניט געקענט באַשיצן, ווייל איר הייליקער אינגעווייד איז גאָר געווען אָנגעשטאָפּט מיט אַ באַליידיקנדיקן שטיקל פּאַק־פּאַפּיר.

און איצטער איז מיר שוין אויך קלאָר געוואָרן, פאַרוואָס אַ סך יידן פון אַמעריקע זיינען געוואָרן אויסגעלייידיקט פון יעטווידן יידישן אינהאַלט. ס'איז אַ בלעכענע יידישקייט. פון דרויסן זיינען כלימר'שט אויסגעקלאַפּט אַלע יידיש־רעליגיעזע סימבאָלן: אַ מגן דוד, אַ שדי, אַ כתר תורה מיט די לוחות, אָבער אינעווייניק, אין הארצן גופא, איז שרעקלעך פּוסט, איז באַליידיקנדיק ליידיק!

— אַ, „לאָרד פון אייבראַהאַם, אייזיק און דזשייקאָב!" — זע, באַשיץ די יידן פון אַמעריקע פון אַט אַזאַ מין פאַלסיפיצירטער יידישקייט און מאַך זיי ווידער פאַר אַ פאָלק פון אברהם, יצחק און יעקב!

אַזוי בין איך איצטער מתפּלל צו מיין ירושה־מזוזהלע, וואָס איר פּוסטן אינגעווייד פּיל איך איצט אָן מיט מיינע נייע איבערלעבונגען און זעאונגען אויפן שוועל פון יענער וועלט.

איך גלייב, אַז ניט איינער פון מיינע גוטע און פרומע לעזער וועט, איבער־לייענענדיק דעם דאָזיקן קאַפּיטל, באַלד איבערקוקן די אַלע מזוזות פון זיינע טירן...

כ'וואָלט ניט וועלן, אַז אויך מיינע לעזער זאָלן אומזיסט קושן אַן „עגל הזהב'דיקע" מזוזהלע פון גאָלד־בלעך מיט אַ פּוסטן אינגעווייד!

אין אַמעריקע ווערט פון אַלץ אַ „קיים״

לצים זאָגן, אַז איך האָב בכיון אויסגעביטן די שטילע, געמיטלעכע לונגען־סאַנאַטאָריע אין די עטסקיל־בערג אויף דעם זייער טומלדיקן און לעבנסגע־פערלעכן „הר־סיני״־שפּיטאָל פון דער פינפטער עוועניו, כדי איך זאָל האָבן אַ נייע סעריע אַרטיקלען וועגן דער וועלט און יענער וועלט.

דאָס איז, פאַרשטייט זיך, ניט מער ווי אַ בלבול פון מיינע ניט פאַרגינערס, וועלכע גלויבן, אַז צוליב אַ טעמע איז אַ שרייבער גרייט צו שפּרינגען אַפילו דעם מלאך־המות אין פּיסק אַריין.

אין דער אמת׳ן אָבער דאַרף אַ שרייבער קיינמאָל ניט יאָגן זיך נאָך אַ טעמע. דאָס איז אַן אַרבעט פאַר זשורנאַליסטן און קאָרעספּאָנדענטן. פאַר דעם אמת׳ן שרייבער איז זיין גאַנצער אַרום שטענדיק פול מיט טעמעס, ווי דער ביינאַכטיקער הימל מיט שטערן. ווען איך זאָג „אמת׳ע שרייבער״ — מיין איך אַזאַ מין שרייבער, וואָס האָט שטענדיק גענוג מוט צו שרייבן דעם אמת.

זאָג איך אייך דעם אמת, אַז איידער איך גיי שרייבן אַ נייעם קאַפּיטל וועגן מיינע נייע איבערלעבונגען און דערפאַרונגען אויפן שוועל פון יענער־וועלט — האָב איך נאָך ניט די קלענסטע אַנונג וועגן וואָס און וועגן וועמען כ׳וועל אייך היינט דערציילן. איך ווייס נאָר, אַז פון יעטווידער קליינקייט אָדער נאַרישקייט לאָזט זיך מאַכן אַ „קיים״.

איך זאָג „קיים״ און ניט טעמע, ווייל פון אַלע ענגלישע ווערטער און ווערטערלעך, וואָס האָבן זיך איינגעבירגערט אין דעם אַמעריקאַנער יידיש, איז מיר אַמבעסטן געפעלן געוואָרן דאָס איינזילביק ווערטל „קיים״.

מיטן ווערטל „קיים״ קאָן מען באַצייכענען פאַרשיידענע מינים קענגשטאַנדן, צושטאַנדן און סיטואַציעס.

אַ ביכער־שראַנק, למשל, הייסט אין אַמעריקע אַ „ביכער־קיים״; אַ לע־דערנע טאַשן־בייטל איז אַ „בריוו־קיים,״ און אַ קאַסטן ביר־פלעשער איז אַ „ביר־קיים״.

אָבער ניט נאָר חפצים אַליין, אויך לעבעדיקע מענטשן קאָנען אָפּט פאַר־וואַנדלט ווערן אין „קייסעס״.

ווען איינער, למשל, באַגייט אַ וועלכן ניט איז פּאָליטישן אָדער קרימי־נעלן פאַרברעך — ווערט ער פאַר די לאַיערס און ריכטערס אַ „קיים״. ווען איינער ווערט, ניט פאַר אונדז געדאַכט, קראַנק און פאַלט אַריין אין אַ שפּיטאָל — ווערט ער פאַר די דאָקטוירים און נויירסעס אַ „קיים״. ווען מאַן און ווייב צעקריגן זיך און ס׳האַלט שוין, ניט פאַר אונדז געדאַכט, ביי אַ גט — ווערט פון זיי ביידן אַ „קיים״.

האט מיר טאָקע איינער פון מיינע בעט־שכנים אין שפּיטאָל דערציילט, אַז ס'איז שוין באַלד אַ יאָרצענדליק ווי ער לעבט ניט מיט זיין ווייב, נאָר ער לעבט מיט אַ „קיים". אויפן אַמעריקאַנער לשון הייסט עס, אַז מאַן און ווייב „לאָיערן" זיך. ער האָט זיין לאָיער, זי האָט איר לאָיער און דיביידע לאָיערס מאַכן דערוויילע אַ גאַנץ פיינעם לעבן פון צעשטערטע פאַמיליען־לעבנס.

אַזעלכע מאַן און ווייב־„קייסעס" ציען זיך, געוויינלעך, יאָרנלאַנג, ווייל קיינער פון די פאַראינטערעסירטע צדדים איז סוף־כל־סוף ניט שטאַרק פאַראינטערעסירט צו דערפירן זייערע „קייסעס" ביזן לאַגישן סוף. פאַר די ביידע לאָיערס איז דאָך אַזאַ מין גט־„קייס" אַ מקור פון חיונה. באַמיען זיך טאָקע די לאָיערס, אַז מאַן און ווייב זאָלן זיך קיינמאָל ניט גט'ן און זיי זאָלן זיך אויך קיינמאָל ניט איבערבעטן... אויך פאַר דער פרוי איז אַ סך באַקוועמער און אַפילו „פרייליכער" צו „לאָיערן" זיך מיט איר מאַן, וועלכער מוז איר נאָך סיי־ווי־סיי געבן אויף דער חיונה, איידער צו בלייבן, חלילה, גאָר אינגאַנצן אַ גרושה! (אגב, איז פאַר אַ מאַנלאָזער פרוי דאָס פאַרברייינגען מיט איר לאָיער כאָטש אַ פּאָר שעה אין דער וואָך אויך עפּעס ווערט)... און דער ווייבלאָזער מאַן פילט זיך אויך אַ סך תקיפ'ער, ווען ער ווייס, אַז זיין פרוי, וועלכע איז אים געווען אַמאָל אַזוי ליב און נאָענט, איז נאָך פון אים עד־היום אָפּהענגיק. זי קאָן אַפילו ניט גיין מיט אירן אַ פריינט אין טעאַטער, ווייל איר מאַנס לאָיער קאָן נאָך צו־שטעלן עדות, אַז זיין קליענטס פרוי איז ניט געגוג מאָראַליש — און דאָס שמעקט שוין מיט אַ גט.

מיט איין וואָרט, די קעגנזייטיקע שנאה צווישן מאַן און פרוי קאָן זיי פאַרבינדן פונקט אַזוי גוט (און אפשר נאָך שטאַרקער) ווי זייער אַמאָל־געוועזענע קעגנזייטיקע ליבע.

ווען מען ווערט שטאַרק אָפּגעפרעמדט און דערווייטערט פון דער אייגע־נער פרוי — קאָן מען זי, לאָזט זיך אויס, ערשט ריכטיק ליב קריגן, ווי אַן אשת־איש.

אַזוי טאָקע האָט עס פּאַסירט מיט מיין בעט־שכן, וואָס האָט צוליב זיין יאָרן־לאַנגער ווייב־„קייס" זיך אַרויפגעאַרבעט אויף אַ מאָגן־געשוויר („אַלסער"), וועלכן די שפּיטאָל־כירורגן האָבן שוין אויסגעשניטן. פאַרשטייט זיך, אַז די ביידע לאָיערס (פון זיין צד און איר צד) האָבן אַרויסגעוויזן צו זיין קרענק ניט קיין קלענערן אינטערעס ווי די דאָקטוירים. דער לאָיער פון זיין צד האָט דעם פּאַציענט געטרייסט, אַז ס'איז גראָד גוט פאַר זיין גט־„קייס", וואָס ער איז קראַנק געוואָרן. פון אַ קראַנקן מאַן קאָן די ווייב ניט פאָדערן אַזעלכע גרויסע אַלימענטן, ווי זי פאָדערט פון אים.

דער לאָיער פון איר צד האָט זי געטרייסט, אַז ווייבאַלד איר מאַן האָט שוין אָנגעהויבן, דאַנקען גאָט, צו קרענקען — וועט זי שוין פריער־שפּעטער

ווערן אַן אַלמנה, און דאָס איז דאָך פאַר איר אַ סך באַקוועמער איידער צו ווערן, חלילה, אַ גרושה.

אָבער דער פּאַציענט אַליין האָט באַלד נאָכדעם ווי ער איז געקומען צו זיך פון דעם שלאָפטרונק, זיך מודה געווען פאַר מיר, אַז ווען די „קיים" זיינע (ד. ה. די ווייב) קומט אים איצטער מבקר חולה זיין — וואָלט ער איר אַלץ מוחל געווען! פאַר דעם געלט, וואָס די ביידע לאַיערס פּאָמפּן אַרויס פון זייער גט־„קיים", וואָלטן זיי דאָך געקאָנט פאָרן אויף אַ באַנייטן „האַנימון" קיין פלאָרידע!

מעגלעך, אַז דער אָפּעריִרטער פּאַציענט האָט נאָך געהאַט געריעדט פון שלאָף. ס'איז אויך מעגלעך, אַז ווען מען מאַכט דורך אונטערן שלאָפטרונק די ערשטע שטאַרב־רעפּעטיציע — גיט „דאָרטן" ווידער דער מלאך פון שכחה אַ שנעל אונטערן נאָז, כּדי דער מענטש, וואָס ווערט נאָך דער אָפּעראַציע ווי אויפ'סניי געבוירן, זאָל לחלוטין פאַרגעסן זיין גאַנצע טראַגישע פאַרגאַנגענהייט.

האָט מיר, דעם אמת געזאָגט, שטאַרק פאַרדראָסן, וואָס מיין בעט־שכנ'ס ווייב־„קיים" איז ניט געקומען מבקר־חולה זיין איר באַנייטן מאַן. זי וואָלט דאָך געקאָנט זיין מיט אים איצטער אין פלאָרידע און פּראָוון מיט אים אַ נייעם „האַנימון".

— שוין בעסער צו האָבן דעם „אַלסער" פון דרויסן איידער, חלילה, אינע־ווייניק! — האָט מיר מיין אָפּעריִרטער בעט־שכן שפּעטער דערקלערט דעם שכל, פאַרוואָס ער איז נאָך דער אָפּעראַציע גרייט געוואָרן זיך איבערצובעטן מיט זיין פאַרלאַיערטער פרוי.

און אַ צווייטער בעט־שכן האָט מיר דערציילט, אַז ניט נאָר לעבעדיקע מענטשן קאָנען פאַרוואַנדלט ווערן אין „קייסעס", נאָר אויך אַפילו מתים, ניט פאַר אונדז געדאַכט.

אַט, למשל, האָט איינער אַ פעטער אין פּענסילווייניאַ סטייט געגרינדעט אַ בית־עולם. אַזוי ווי דער פעטער זיינער האָט פאַרמאָגט אַ גאַנץ פיינע רבנ'ישע באָרד און עטלעכע „גרינע" פּלימעניקעס, וועלכע האָבן געמוזט מאַכן אַ לעבן, האָט ער אָפּגעקויפט אַ שטיק פעלד און פאַרלייגט דאָרטן אַ בית־עולם. ער האָט אָבער קוים באַוויזן, דער פעטער זיינער, זיך אַרויפצואַרבעטן אויף די ערשטע עטלעכע צענדליק מתים — ערשט די באַנק, וואָס האָט אים אויסגעבאָרגט געלט, וועלכן ער האָט ניט ריכטיק אויסגעצאָלט — האָט אים געצוואונגען אָפּצולייִדיקן דעם פּלאַץ. אַזוי־אַרום האָט זיך זיין פעטער פאַרפּלאָנטערט אין אַ גאַנץ שווע־רער מתים־קייס, און דער סוף איז געווען, אַז די עטלעכע צענדליק מתים האָבן געמוזט „אַריבערמופן" צו אַ „פּאָטערס־פילד", ד. ה. צו אַזאַ מין קהל'שן בית־עולם, וואו מען איז מקבר אָרימעלייט אָן אַ גראָשן געלט.

האָב איך זיך פאַרגעשטעלט דאָס בילד, ווי אַ זייגער צוועלף ביינאַכט גייען

ארוים פון זייערע קברים אלע באנקראַטירטע מתים, שטעלן זיך אוים אין גליי־כע סקעלעטן־רייען און מאַרשירן אוועק פאַרשעמטע און באַליידיקטע צו דעם בחינמ׳דיקן „פּאַטערס־פּילד״.

האָב איך זיך שטאַרק דערשראָקן פאַר אָט דעם סקעלעטן־מאַרש אין פּענ־סילווייניאַ־סטייט. ס׳קען דאָך פּאַסירן, אַז אויך מיר זאָל אויסקומען „אַריבער־צומופן״ פון „הר סיני״־שפּיטאָל צו אַ וועלכן ניט איז „פּאַטערס פּילד״, ווייל כ׳האָב זיך באַצייטנס נישט געהאַט באַוואָרנט מיט קיין שטיקל קרקע אויף אַ וועלכן ניט איז לייטישן בית־עולם.

אמת, איך ווייס, אַז דער יידישער פּען־קלוב, דער י. ל. פּרץ שרייבער פאַראיין און דער אַרבעטער רינג וועלן מסתמא נאָכן טויט זיך איינשטעלן פאַר מיר און זיי וועלן, אי״ה, מיך אַוועקלייגן ניט צו־ווייט פון וולאַדעקן, ע״ה, אָבער די פּעסימיסטן טענה׳ן, אַז אין אַ דור אַרום וועט די גאַנצע יידישע ליטע־ראַטור אין אַמעריקע פאַרוואַנדלט ווערן, חלילה, אין אַ „פּאַטערס־פּילד״ פון באַנקראָטירטע יידישע שרייבער...

כ׳גלויב נישט אַזאַ מין פּינסטערער נבואה. אדרבא, איך בין מער ווי זיכער, אַז אין אַ דור אַרום וועט די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע און אין גאָר דער וועלט (אויך אפילו אין ארץ ישראל) ווערן נאָך מער דערהויבן און געהייליקט, ווייל ס׳איז געוואָרן אַ ליטעראַטור פון דער גרעסטער קידוש־השם־תקופה אין אונדזער וועלט־געשיכטע.

דעריבער טאַקע בין איך געוואָרן שטאָלץ, וואָס אויך איך געהער צו אַזאַ מין מאַרטירער־ליטעראַטור, וועלכע די צוקונפטיקע דורות אונדזערע וועלן שטו־דירן און לערנען, ווי אַ פּרשה חומש מיט רש״י, אָדער ווי אַ פּרק משניות.

מיך האָט נאָר פאַרדראָסן, וואָס ניט די דאָקטוירים און ניט די נוירסעס פון דעם „הר סיני״־שפּיטאָל קענען לייענען יידיש, און דעריבער האָבן זיי מיך באַהאַנדלט ווי אַ פּראָסט־פּשוטע „קיים״, וואָס אַזעלכע האָבן זיי יעדן טאָג אין די צענדליקער.

איז ווייבאַלד איך האָב דורך דעם געהייליקטן און געלייטערטן יידיש ניט געקאָנט קומען אין אַן אינטימען קאָנטאַקט נישט מיט די דאָקטוירים און נישט מיט די נוירסעס — האָב איך זיי אָנגעהויבן צו איגנאָרירן און איך פּלעג אויף אַלע זייערע פראַגעס ענטפערן זיי דאָס רוב קאַפּויר.

אַזוי, למשל, פּלעג איך אויף זייער שאַבלאָנער פראַגע:

„האַו דו יו פּיל טודעי, מיסטער טשאַרני?״

פּלעג איך שטענדיק ענטפערן מיט אַ געמאַכטן שמייכל: „וואַנדערפּול!״

סיי די דאָקטוירים און סיי די נוירסעס האָבן גאַנץ גוט געוואוסט, אַז דער „מיסטער טשאַרני״ קען זיך ניט פּילן „וואַנדערפּול״, ווייבאַלד ער ליגט איינגע־

מויערט אין גיפס פון קאפ ביז די פיס און איין האנט זיינע איז גאר צוגע־נייט צום בויך.

איך האב זיך אבער יע געפילט „וואונדערלעך", ווייל ליגנדיק אט אזוי אין געהאקטע וואונדן, האב איך זיך מיט אלע מיינע געדאנקען אריבערגע־טראגן קיין טרעבלינקע און מאידאנעק, און אזוי ארום צוגעטראגן פרייוויליק אויך מיינע יסורים צו די גרעסטע יסורים פון מיין פאלק.

שוין דאס אליין איז געווען פאר מיר א שטיקל טרייסט.

אבער ניט די דאקטוירים און ניט די נוירסעס האבן געקענט באנעמען די דאזיקע גלייכגילטיקע באציאונג צו מיינע אייגענע יסורים — האבן זיי זיכער אריינגעשריבן אין מיין שפיטאל־„קיים", אז איך בין אויך גייסטיק נישט אין דער בעסטער ארדנונג...

דעריבער ווארן איך באצייטנס די צוקונפטיקע היסטאריקער פון דער יידישער ליטעראטור, וועלכע וועלן געוויס שטודירן אויך מיין שפיטאל־קיים, אז זיי זאלן ניט נעמען צו־ערנסט דעם דיאגנאז וועגן מיין פסיכישן און גייסטיקן צושטאנד...

און איך ווארן אויך קעגן אלע לצים און קיבעצערס, וועלכע זיינען מיך שטענדיק חושד, אז צוליב א נייער טעמע בין איך גרייט צו שפרינגען דעם מלאך המות אין פיסק אריין!

איך זאג זיך נישט קיינמאל נאך טעמעס, ווייל פאר אן אמת־שרייבער איז יעטווידן קליינקייט, אדער נארישקייט די בעסטע טעמע.

אט זעט איר דאך, ווי איך האב געמאכט היינט א גאנצע גרויסע „קייס" פון דעם איינזילביקן ענגלישן ווערטל „קיים", וואס האט זיך אזוי גוט איינ־געבירגערט אין דעם אמעריקאנעם יידיש.

הלואי וווייטער ניט ערגער!

א בארמהערציקער קוש

„די וועלט איז א שפיטאל, וואו יעדער חולה וויל בייטן זיין בעט" — אזוי האט נאך מיט א יאר הונדערט צוריק געהאט פעסטגעשטעלט דער פראנ־צויזישער דיכטער שארל באדלער אין זיין לידער־בוך „בלומען פון שלעכטס".

און אויך דער יידישער דיכטער פון ניו יארק — אליעזר גרינבערג — האט אין זיין נייעם און פיינעם לידער־בוך „די לאנגע נאכט" באשטעטיקט, אז „די וועלט איז נאך אלץ א שפיטאל", און ער דערציילט באדלער'ן, אז „ער" (דער וועלט־חולה) וואלט פון בעט זיך אויפגעהויבן און אנטלאפן — איז ער

צום בעט געשמידט מיט שאַרפֿע ווייטאָקן, „ווי דו אַמאָל! אַ דור קומט, אַ דור פֿאַרגייט, קאַטאַסטראָפֿן קומען נאָך קאַטאַסטראָפֿן און די וועלט מיט „בלומען פֿון שלעכטס" איז דאָסזעלבע שפּיטאָל".

דערלויב איך זיך דאָ אָפּצופֿרעגן די גאַנץ טראַגישע פֿעסטשטעלונגען פֿון מיינע צוויי קאָלעגן (באָדלער און גרינבערג). ווען די וועלט וואָלט, ווירקלעך, געווען געגליכן צו אַ שפּיטאָל — וואָלט אונדזער וועלט אויסגעזען אַ סך אַנ־שטענדיקער און לייטישער ווי זי זעט אויס ביז צום הייַנטיקן טאָג.

אַ שפּיטאָל איז אַ קוזניע פֿון רחמים און ליבשאַפֿט, בעת די וועלט איז פֿון תּמיד אָן געווען אַ פֿאַבריק פֿון רשעות און רציחה.

ווי אַ געניטער שפּיטאָל־מענטש קאָן איך דאָ פֿעסטשטעלן, אַז אויף דער פֿרייַ האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט געהאַט באַגעגנט אַזוי פֿיל ליבשאַפֿט און גוטסקייט, ווי איך האָב עס געהאַט באַגעגנט אין די שפּיטעלער פֿון גאָר דער וועלט.

ניט די וועלט איז אַ שפּיטאָל, וואו יעדער איינער וויל בייַטן זייַן בעט, נאָר פּונקט פֿאַרקערט — די אמתע וועלט אַנטפּלעקט זיך ערשט אין שפּיטאָל, וואו יעדער חולה פֿילט זיך אין זייַן בעט ווי אַ מלך אויף זייַן טראָן.

דער שפּיטאָל־חולה איז שטענדיק אַרומגערינגלט ניט נאָר מיט דאָקטוירים און נוירסעס, וואָס ווייזן אים אַרויס די גרעסטע אויפֿמערקזאַמקייט און גוטס־קייט, וועלכע געהערן צו זייער באַרוף, נאָר ער איז אויך אַרומגערינגלט מיט די מער־געזינטערע בעט־שכנים, וועלכע זייַנען שטענדיק גרייט צו טאָן עפּעס גוטס פֿאַר די מער־אומבאַהאָלפֿענע בעט־שכנים זייערע.

אַזוי, למשל, וועל איך קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן דעם כינעזער זשאַרזש, וואָס איז געווען איינער פֿון די באַוועגלעכסטע פּאַציענטן אין אונדזער „הר־סיני"־שפּיטאָל. ניט דער כינעזער האָט געקענט ריכטיק פֿאַרשטיין מייַן אַמעריקאַני־זירטן יידיש און ניט איך האָב געקענט פֿאַרשטיין זייַן אַמעריקאַניזירטן כינעזיש, אָבער זשאַרזש האָט שוין געוואוסט, אַז איך בין אַ גרויסער ליבהאָבער פֿון קאַווע — פֿלעגט ער מיר צו יעדן פֿרישטיק אָפּשענקען זייַן טעפּעלע קאַווע, ווי ער וואָלט געווען מייַנער אַ לייבלעכער ברודער.

דאָס כינעזישע טעפּעלע קאַווע פֿלעגט שטאַרק הייבן מייַן יידישן בטחון און ס'פֿלעגט מיר ווערן גרינגער צו קלעטערן נאָך העכער אויף דעם יסורים־לייטער פֿון דעם „הר־סיני" שפּיטאָל.

און כ'וועל קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן דעם מאַן „מיט דער זילבערנער ברוסט" ווי די פּאַציענטן פֿלעגן אים רופֿן, ס'איז אַ יידישער מענטש, וואָס די „הר סיני" כירורגן האָבן זייַן אָפּערירטן ברוסטקאַסטן באַפֿעסטיקט מיט אַ זילבער־נער פּלאַטע. כ'פֿלעג זיך מיט אים באַגעגענען גאַנץ אָפֿט אין דעם רויכער־

צימער, וואו די פאציענטן פון אלע נאציאנאליטעטן פלעגן אין די וואלקנס סיגארעטן־רויך שליסן צווישן זיך אייביקע פריינטשאפט.

האט דער מאן מיט דער זילבערנער ברוסט געזען, אז איך בין פונקט אזא ליידנשאפטלעכער רויכערער ווי ער. אבער אט האט מען מיך איינמאל ארונ־טערגעפירט פון דעם אפעריר־זאל אין איינגעגיפסעוועטן פון קאפ ביז די פיס, ווי מען וואלט מיך פארוואנדלט אין אן עגיפטישער מומיע. דער מאן מיט דער זילבערנער ברוסט איז פון דעם צווייטן עק „וואַרד" (פאלאטע) געקומען מיך מבקר חולה זיין. איך בין נאך געווען געלעגן א צעטומלטער פון דעם נייעם שפיצל, וואס די כירורגן האבן מיר אפגעטאן (מיט די בעסטע כוונות, פאר־שטייט זיך). כ'בין נאך אויך געווען צעטומלט פון דעם צופיל „איטהער", וואס מען האט געהאט אין מיר אריינגעפאמפעט, ווי געזאלין — איך זאל קענען אויסהאלטן די נייע הימל־רייזע פון דער וועלט צו יענער וועלט און צוריק. האט זיך דער קאפ געריסן פון מיינע איינגעמויערטע אקסלען, ווי א לופט־באלאן רייסט זיך פון זיינע אנקערס. די געדאנקען האבן זיך געדרייט מיט דער שנעל־קייט פון א פראפעלער ארום זיך אליין אן קיין שום צוזאמענהאנג. אט שווים איך שטיל און עלאסטיש, ווי א צעפעלין־פיש אנטקעגן דער לבנה, וועלכע כ'האב בדעה איינצושלינגען. אט יאג איך זיך מיט דער שנעלקייט פון א באמבער איבער אומבאקאנטע שטעט און לענדער און כ'זוך דעם ריכטיקן פלאץ, וואו אויפצורייסן די וועלט. אט זיץ איך שוין אין ראיאל קאפעי צווישן אקטיארן און דיכטער און כ'באוואונדער דעם אויסערגעוויינלעכן זכרון פון דעם קעלנער, וואס געדענקט אזוי גוט דעם חשבון פון יעטווידן גאסט באזונדער, און אט שטיי איך שוין ביי די קאלד־אויוונס פון טרעבלינקע און איך לייען א לעקציע וועגן דעם תחית המתים מאטיוו אין דער יידישער ליטעראטור און א פאר מיליאן פארגאזטע יידישע מענטשן אפלאדירן מיך!

הלואי זאל קיין יידישער מענטש ניט געפרואווט ווערן צו איבערלעבן יענעם אויסערגעוויינלעכן מהומה־און בהלה־צושטאנד, ווען די פראפעלער־האסטיקע געדאנקען און זעאונגען באפאלן דעם אפערירטן לייב־און לעבן, אייד־דער ער אטעמט אויס פון זיך דעם גאנצן איטהער־געזאלין, וועלכן מען האט גע־האט אין אים אריינגעפאמפעט.

בין איך קוים געקומען צו זיך פון מיין נייעם הימל־פלאנטער — ערשט איך האב דערזען ביי מיין בעט דעם מאן מיט דער זילבערנער ברוסט.

— איר ווייסט, וואס פאר אייך וואלט איצט גוט געווען? — האט צו מיר די זילבערנע ברוסט א זאג געטאן מיט גרויס מיטגעפיל.

— אדרבא, וואס? — האב איך אים א פרעג געטאן.

— א סיגארעטל!

— אבער ווי מאכט מען דאס? אין „וואַרד" טאר מען דאך ניט רויכערן!

— זייט רואיק, איר וועט שוין באַלד רויכערן! — האָט צו מיר די זיל־בערנע ברוסט אַ זאָג געטאָן, ווי אַ פאַרשווערער, וואָס ווייסט שוין אַלע קונצן.

האָט ער קודם־כל פאַרצויגן פון אַלע פיר זייטן דעם פאָרהאַנג אַרום מיין בעט, ווי דאָס טוט, געוויינלעך, דער „אָרדערלי", ווען די בעט ווערט אויך אַ „טאַילעט". באַלד נאָכדעם האָט ער מיר אונטערגעטראָגן אַ ברענענדיקן סי־גאַרעטל. ער אַליין, דער מאַן מיט דער זילבערנער ברוסט, האָט זיך אַוועקגע־שטעלט שמירה ביי מיין פאָרהאַנגענער בעט, — עס זאָל ניט אַנקומען פּלוצ־לינג קיין דאָקטאָר אָדער אַ נוירס. יעדע ווײַלע פלעגט ער אַריינקוקן צו מיר הינטערן פאָרהאַנג און מיך באַרואיקט — איך זאָל זיך ניט איילן, און דאָס רויך זאָל איך לאָזן אונטערן בעט...

האָב איך זיך ניט געאײַלט און געלאָזט דעם סיגאַרעטן־רויך קייקלען זיך אונטערן בעט אַזוי לאַנג, ביז דער שומר האָט מיר אָנגעזאָגט, אַז עס איז גענוג!

דענסטמאָל האָט דער מאַן מיט דער זילבערנער ברוסט געעפנט מיין בעט. די הויכע און ברייטע פאָרהאַנגען האָבן, ווי ריזיקע פעכערס, געהאָלפן פאַר־טרייבן דעם סיגאַרעטן־רויך פון אונטער מיין בעט, און ווען די נוירסעס מיט די דאָקטוירים זיינען געווען געקומען צוריק פון זייער מיטאָג — איז שוין פון דעם רויך קיין שפּור ניט געבליבן.

וועל איך, קיינמאָל ניט פאַרגעסן אָט די גרויסע טובה, וואָס דער מאַן מיט דער זילבערנער ברוסט האָט צו מיר געטאָן אין די זייער קריטישע שעה'ן פון מיינע שווערע „הר־סיני"־איבערלעבונגען.

דער סיגאַרעטל האָט מיך ממש געראַטעוועט. דער ניקאָטין האָט באַלד פאַרטריבן דעם „איטהער" פון אַלע מיינע רמ"ח אבֿרים. דער קאָפּ האָט זיך באַלד אויסגעלייטערט, ווי אַ זומערדיקער הימל נאָך אַ שטורמישן געוויטער. איז מיר געוואָרן קלאָר, אַז מענטשלעכע גוטסקייט און ליבשאַפט קאָן נאָך עד היום אויפטאָן פיל מער, ווי דער נייער וואונדער־מיטל פעניסילין.

פאַר אַזאַ מין „וועלט־חולה," ווי איך, זיינען. הפּנים, קאַפעאין און ני־קאָטין פונקט אַזוי וויכטיק ווי פעניסילין.

די דאָקטוירים מיט די נוירסעס פאַרשטייען עס ניט, אָבער מיינע בעט־שכנים, ווי אויך אייניקע פון מיינע פען־קאָלעגן און לעזערס מיינע, האָבן עס יע פאַרשטאַנען. אַ דאַנק זיי איז מיין שפּיטאָל־טישל שטענדיק געווען איבער־געלאָדן מיט פלעשער קאַווע און מיט סיגאַרעטן ווי אַ „דראַג־סטאָר".

אָבער ניין, אויך אפילו אַ נוירס, אַ קינדעריש־צעשטיפטע בלאָנדע נוירס, האָט איינמאָל געהאַט באַנומען דעם טיפּן „וועלט־שמערץ" פון דעם איינגע־גיפסעוועטן יידישן דיכטער און זי האָט מיך געהאַט בפרהסיא אַ קוש געטאָן.

איך גלויב ניט, אַז אויף די קורסן פון באַרמהערציקע שוועסטער זאָל מען לערנען די נוירסעס ווען און ווי מען דאַרף אַמאָל אַ קוש טאָן אַ פּאַציענט. איך

בין גאַנץ זיכער, אַז זי האָט עס געטאָן ניט לויט די פאַרשריפטן פון אַ וועלכער ניט איז באַרעמהערציקער שוועסטעריי, נאָר לויט דער אייגענער איניציאַטיוו אירער. זי האָט זיך, נעמלעך, דערוואוסט, די בלאָנדע שוועסטערל, אַז ליגנדיק אַט אַזוי אין גיפּס, בין איך שוין אַלט געוואָרן ניין און פופציק יאָר, און אַז צוליב דעם טאָקע האָב איך פאַרפאַסט אַ ליד אַזאַ, אין וועלכן איך מאַך דעם חשבון, אַז ווי באַלד מיין טאַטע איז געשטאָרבן צו זיבן און דרייסיק און מיין ברודער וואָלאָדעק — צו צוויי און פופציק, איז שוין פאַר מיר ניט מיאוס צו שטאַרבן אויפן שוועל פון זעכציק!

האָט אָבער די בלאָנדע שוועסטערל פאַרטריבן פון מיין בעט דעם געשפּענסט פון טויט דורך דעם, וואָס זי האָט מיך פּלוצלינג אַ קוש געטאָן אין שטערן און אויסגעזונגען פאַרן גאַנצן „וואָרד":

„העפּי בוירטדעי טו יו!" — ד. ה. אַ גליקלעכער געבורטסטאָג אויף אייך! — און די געזינטערע פּאַציענטן האָבן באַלד איבערגע'חזר'ט:

„העפּי בוירטדעי טו יו!"

פון יענעם טאָג אָן האָבן שוין אַלע פּאַציענטן פון מיין „וואָרד" אָנגעהויבן מער טראַכטן פון זייערע געבורטסטעג איידער פון זייערע אָפּענע און באַהאַלטענע וואונדן...

אויך אַ קוש פון אַ נוירס קאָן אַמאָל היילן אַ וואונד נאָך גיכער, ווי דער נייער הייל־מיטל פּעניסילין...

האָב איך דאָ היינט עקסטראַ צענויפגעקליבן די עטלעכע „בלומען פון גוטס", וואָס עס האָבן מיר אונטערגעטראָגן פרייוויליק דער בינעזער זשאַרזש, דער מאַן מיט דער זילבערנער ברוסט און די בלאָנדע צעשטיפטע נוירס, כדי צו איבערצייגן מיינע לייענער (ווי אויך מיינע קאָלעגן באַדלער און גרינבערג), אַז ווען מ'וואָלט געקאָנט די קראַנק־געוואָרענע וועלט אונדזערע אַריינלייגן אין אַ שפּיטאָל, וואָלט זי אפשר אויך געוואָרן אַ קוזניע פון רחמים און ליבשאַפט, און ניט קיין פאַבריק פון רשעות און רציחה.

און אָט איז דאָס ליד, וואָס איך האָב ליגנדיק אין גיפּס אָנגעשריבן צו מיין 59־טן געבורטסטאָג:

מיט זעכציק יאָר איז שוין ניט מיאוס מיר צו שטאַרבן
(ביז זעכציק פעלט מיר היינט נישט מער, ווי איינער).
מיין שטערן ציילט שוין ניין און פופציק טיפע קאַרבן
און וויפיל ס'ציילט מיין האַרץ — דאָס ווייס נישט קיינער.

מיין טאַטע איז געשטאָרבן ערב אַכט און דרייסיק,
מיין ברודער, וואָלאָדעק, האָט געלעבט מיט פופצן מערער.

און איך גאָר — דער מוזיניק־זקן — שרייב נאָך פליסיק
אַמוזיר־געשיכטעס פאַר מיינע לעזער און פאַרערער.

פאַרוואָס אָבער האָט גאָט געשטראָפט מיך מיט אריכת ימים —
איך זאָל אַ לעבן־לאַנג זיך פייניקן מיט חבלי־מיתה?
איך קאָן דעם „מאַלכאַמאָוועס" נאָך פון וויג, איך קאָן אים!
און אויב איך לעב נאָך היינט — לעב איך דורכאוים מיט נסים.

נאָך אָפטמאָל דוכט זיך מיר, אַז איך בין לאַנג שוין, לאַנג געשטאָרבן,
ווי ס'האָבן מיר פּאַראויסגעזאָגט די גרויסע פּראָפעסאָרן,
איז יעטווידער געבורטסטאָג מיינער אַן אומזיסטער קרבן
און כ'בין שוין פשוט מיד צו ציילן די קרבנות־יאָרן.

איך בין אפילו מיד מיין יובל־ליד צו שרייבן ווייטער,
מיין לעצטן ליד פאַר מיינע לעצטע לעזער און פאַרערער.
איך ווייס, מיין פאָלק איז איצט געגליכן צו אַן אויסגעלאָשן שייטער,
און איך — אַן אויסגעלאָשן פונק זיינער, נישט מערער!

„הר סיני"־שפּיטאָל
מוצאי יום כפור, תשי"ז.

כ'מיין אַז דאָס ליד איז ווערט אַ קוש פון אַ נוירס...

די געשפּאָלטענע מצבה

אין סאָוועט־רוסלאַנד איז אָנגענומען, אַז אַ שרייבער דאַרף זיין אַ נשמה־אינזשעניר. ער דאַרף, הייסט עס, פון פאַרשידענע מינים איבערלעבונגען, פאַרמעסטונגען און דערגרייכונגען אויפבויען אַזעלכע ליטעראַריש־קאָנסטרוקטיווע ווערק, וואָס זאָלן קאָנען ברענגען נוצן דעם גאַנצן כלל צוליב וועלכן ער לעבט און שאַפט.

אין אַמעריקע אָבער באַציט מען זיך צו אַ שרייבער, ווי צו אַ נשמה־דאָקטאָר.

און ווי אַלע געניטע דאָקטוירים, מוז אויך דער שרייבער אין אַמעריקע קאָנען אָפּשפּרעכן אַלע „עין־הרע'ס" ביי זיינע לעזער און אויסגלייכן אַלע זיינע נשמה־קאָנפליקטן.

צוליב דעם טאַקע האָבן די צייטונגען אין אַמעריקע אָנגעשטעלט פאַר זייערע שטענדיקע מיטאַרבעטער ניט נאָר אמתע דאָקטוירים, וואָס זאָרגן זיך פאַר דעם פיזישן צושטאַנד פון די לעזער, נאָר אויך נאָך אַזעלכע שרייבער־פּסיכאָלאָגן, וואָס זאָרגן זיך אויך פאַר דעם נשמה־צושטאַנד פון די לעזערס.

דאָס אַזוי גערופענע „בינטל בריוו" פאַרנעמט אין יעטווידער צייטונג דאָס אָנגעזעענסטע אָרט. די לעזער רעדן זיך אָראָפּ פון האַרצן פאַרן „רעדאַקטאָר" און דער „רעדאַקטאָר" באַרואיקט זיי מיט זיינע קלוגע עצות.

אַזוי ווי אָבער דער נשמה־דאָקטאָר, וועלכער ענטפערט אויף אַלע בריוו, שרייבט זיך נישט אונטער מיט זיין נאָמען, גלויבן די לעזער, אַז יעטווידער שרייבער, וואָס איז פאַרבונדן מיט אַ צייטונג, איז געוויס אַ נשמה־פּסיכאָלאָג, וואָס איז שטענדיק בכוח צו פאַרענטפערן אַלע האַרבע שאלות פון די לעזערס.

דעריבער וואונדער איך זיך נישט מער, ווען אויך מיינע לעזערס פאַרטרויען זיך צו מיר, סיי שריפטלעך און סיי מינדלעך, און אַזוי אַרום פאַרוואַנדל איך זיך אַפּטמאָל אין אַ „בינטל בריוו".

איך פאַרשטעל זיך דעמאָלט פאַר אַ גרויסן בר דעת, וועלכער איז פעאיק אַריינצוקוקן אין די פאַרבאָרגנסטע ווינקלעך פון מיין לעזערס נשמה, כדי צו קאָנען אויסגעפינען די ריכטיקע תרופה.

אמת, איך ווייס אין פאָראויס, אַז מיינע עצות צו די לעזערס קאָנען זיי העלפן, ווי אַ טויטן באַנקעס, אָבער איך ווייס אויך, אַז שוין דורך דעם אַליין, וואָס דער לעזער באַקומט די גוטע געלעגנהייט זיך אָראָפּצורעדן פון האַרצן, — ווערט אים דורך דעם אַ סך לייכטער, ווייל ער באַפרייט זיך פון זייער אַ שווערער משא, וועלכע דריקט אים אָפטמאָל ביז ווייטאָק, ביז משוגעת.

אפילו אויפן שוועל פון יענער וועלט, דאָס הייסט אין אַ שפּיטאָל, וואו דער מלאך־המות שטייט שטענדיק צוקאָפּנס און וואו די פיזישע ווייטאָקן שטעכן דורך אַלע רמ"ח אברים ביז צו יענער וועלט, — איז אפילו, הייסט עס, אויפן שוועל פון טויט קאָן זיך דער מענטש ניט באַפרייען פון די אַלע קליינינקייטן און נאַרישקייטן, וואָס האָבן אים צעבראָכן זיין לעבן.

אָט, למשל, האָט איינער אַ בעט־שכן אין דעם „הר סיני" שפּיטאָל מיר פאַרטרויט איינמאָל די געשיכטע פון זיין צעבראָכן לעבן, וואָס האָט געקלונגען ווי אַ וידוי פון אַ גוסס.

ער האָט זיך צו מיר פאַרטרויט נאָר דערפאַר, ווייל איך בין אַ שרייבער, און ער איז געווען שטאַרק פאַראינטערעסירט — דער חולה מסוכן — איך זאָל דעם וידוי זיינעם פאַרעפנטלעכן אין דער פרעסע.

— זאָל, אדרבא, די וועלט וויסן, אַז איך בין געפאַלן אַ קרבן פון רייןווייבערישע קאַפּריזן און משוגעת'לעך! — איז געווען זיין לעצט וואָרט צו מיר.

דער עיקר האָט אים פאַרדראָסן, וואָס צוליב די קאַפּריזן פון זיין צווייטער

פרוי, האָט ער געמוזט פאַרראַטן זיין ערשטע פרוי, וועלכע האָט אים געמאַכט פאַר אַן אַלמן.

צוערשט האָב איך נישט געקענט פאַרשטיין, ווי אַזוי מען קאָן „פאַרראַטן" אַ טויטע פרוי. אָבער שפּעטער איז מיר שוין קלאָר געוואָרן, אַז ער האָט פאַר־ראַטן נישט די פרוי זיינע, די טויטע, נאָר דעם קבר אירן.

אויף דער הייסער מינוט, ווען ער איז געוואָרן אַן אַלמן, האָט ער ביי דעם סעמעטערי־דעפּאַרטמענט פון זיין אָרגאַניזאַציע שוין געהאַט לכתחילה באַשטעלט צוויי קברים, כדי אויך ער זאָל נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר קאָנען רוען זיין אייביקע רו אין דער נאָענטסטער שכנות מיט זיין היים־געליבטער פרוי. די יתומים־קינדער זיינע געוועזן שטאָלץ, וואָס דער טאַטע האָט זיך באַצייטנס באַוואָרנט מיט אַ קבר לעבן דער מאַמען.

ווען עס איז געקומען די צייט פון שטעלן אַ מצבה, האָט ער לכתחילה באַשטעלט אַ טאָפּלטן שטיין, וואָס אויף איין העלפט פון דעם שטיין איז געווען אויסגעקריצט דער הייליקער נאָמען פון זיין פאַרשטאָרבענער פרוי, ע"ה, און די צווייטע העלפט שטיין איז געבליבן גלאַט, כדי מען זאָל שפּעטער, נאָך די הונדערט און צוואַנציק יאָר זיינע, קאָנען אויסקריצן אויך זיין נאָמען — ווי אין פסוק שטייט: „הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו", ד. ה., אַז די היים־געליבטע ווערן ניט צעשיידט אַפילו נאָכן טויט זייערן.

אָבער ווי לאַנג, פרעגט זיך, קאָן אַ ייד אין אַמעריקע בלייבן זיצן אַן אַלמן? ווי נאָר די קינדער וואַקסן אונטער און זיי ווערן זעלבסטשטענדיק — צעפליען זיי זיך ווי פייגעלעך פון זייער נעסט און דער אַלט־געוואָרענער טאַטע פאַרבלייבט עלנד ווי אַ שטיין.

איז אים איינגעפאַלן, דעם עלנד־געוואָרענעם טאַטן, חתונה צו האָבן אַ צווייט מאָל און פאַרענדיקן זיין לעבן מעשה באַלעבאָס. אַפילו די קינדער זיינע האָבן צוערשט מסכים געווען, אַז זייער טאַטע זאָל זיך נעמען אַ באַלע־באָסטע אין הויז אַריין.

איז אָבער אין דער צווייטער פרוי באַלד נאָך דער חתונה אַריין אַ דיבוק, רחמנא לצלן. זי האָט זיך אָנגעהויבן בונטעווען, די צווייטע פרוי, פאַרוואָס איר מאַן האָט באַשטעלט אַ שותפות'ן קבר מיט זיין ערשטער פרוי! ס'באַקומט זיך, הייסט עס, אַז מיט דער ערשטער פרוי האָט ער פאַרשניטן אַ בונד אויף אַלע אייביקייטן, בעת זי, די צווייטע פרוי — איז ביי אים נישט מער ווי אַ צייטווייליקע דערשיינונג, ווי אַ דינסט, צי אַ נוירס...

האָט זי אים אַזוי לאַנג געיאָדעט און גענודעט, ביז ער האָט זיך געמוזט אָפּזאָגן פון זיין צוגעגרייטן קבר לעבן זיין ערשטער פרוי און אַפילו צעשפּאַלטן דעם מצבה־שטיין אויף צוויי באַזונדערע העלפטן...

פון דעמאָלט אָן — האָט מיין בעט־שכן ווייטער דערציילט — איז אויך זיין לעבן מיט דער צווייטער פרוי צעשפּאָלטן געוואָרן אויף צוויי באַזונדערע העלפטן... זי איז אים געוואָרן נישט נאָר פרעמד און ווייט, נאָר ער האָט זי אַפילו פיינט באַקומען.

ער האָט זיך קיינמאָל נישט געקאָנט פאָרשטעלן אַז אַ פרוי זאָל קאָנען ווערן אויפּערזיכטיק אַפילו אויף אַ שטיין!

— איר זענט דאָך אַ שרייבער, אַ מענטשן־קענער! — איז עס מעגלעך, אַז אַ פרוי זאָל ווערן אויפּערזיכטיק אויף איר פאַרגייערקע, כאָטש יענע איז שוין יאָרנלאַנג אויף דעם עולם האמת? — האָט מיך מיין בעט־שכן אָנגעקוקט מיט אַזעלכע מאָדנע פאַרגלעזערטע אויגן, וועלכע האָבן אַריבערגעקוקט צו יענער וועלט שוין פיל מער, ווי צו דער וועלט.

— פאַר אַן אייפּערזיכטיקן מענטשן זענען מעגלעך אַלע אוממעגלעכקייטן — האָב איך פּרובירט צו באַרואיקן מיין אָפּשטאַרבנדיקן בעט־שכן.

— אַבי מיין צייטונג האָט מיך באַרואיקט, אַז אין צוויי יאָר אַרום וועט זיך מיין פרוי איינשטילן און זי וועט אויפגעבן אירע אייפּערזוכט־סצענעס.

— כ׳גלויב נישט, אַז אייער צייטונג זאָל אייך געבן אַזאַ נאַרישן ענטפער!

— האָב איך פּרובירט זיך איינשטעלן פאַר מיינע פען־קאָלעגן אין די יידישע רעדאַקציעס.

— איך האָב טאַקע באַוויזן דעם דאָזיקן ענטפער צו מייינעם אַ קאַזין, וואָס איז אויך אַ שרייבער, האָט מיר מיין קאַזין דערציילט, אַז ער קען פאַר־זענלעך יענעם „חכם" פון דער רעדאַקציע, אָבער אַזוי ווי אויך יענער שרייבער האָט שטאַרק געליטן פון זיין אייפּערזיכטיקער פרוי, האָט ער זיך אין צוויי יאָר אַרום מיט איר געגט, און פון דעמאָלט אָן טרייסט ער אַלע מענער, וואָס שרייבן אין רעדאַקציע בריוו וועגן זייערע אייפּערזיכטיקע פרויען, אַז אין צוויי יאָר אַרום וועט די אייפּערזוכט פאַרשווינדן...

— מיט אַנדערע ווערטער הייסט עס, אַז מער ווי צוויי יאָר קאָן אַפילו אַ שרייבער ניט אויסהאַלטן פון זיין אייפּערזיכטיקער פרוי. והא ראיה: ער האָט זיך מיט איר געגט, בעת איך האָב שוין אויסגעהאַלטן גאַנצע צוואַנציק יאָר, און ס׳ווערט ערגער פון יאָר צו יאָר! — האָט מיין בעט־שכן ווידעראַמאָל אָנגעשטעלט אויף מיר זיינע פאַרגלעזערטע אויגן מיט אַן אָפּגלאַנץ פון יענער וועלט.

— כ׳וועל אייך זאָגן דעם אמת, אַז אין אייער עלטער און אין אייער איצטיקן צושטאַנד איז פשוט מיאוס צו טראַכטן וועגן אַזעלכע נאַרישקייטן! יאָ אייפּערזוכט, ניט אייפּערזוכט — אַבי געזונט ווערן און מאַכן ווייטער אַ לעבן! — האָב איך פּרובירט אויס׳מוסר׳ן מיין אַלטן בעט־שכן.

— אויב איר מיינט, אז איך רעד, חלילה, נארישקייטן, האט איר א גרויסן טעות! — האט זיך דער חולה ווידער אומגעקערט צו דערזועלבער טעמע. — איר ווייסט דאך גאנץ גוט, אז כ'בין שוין איצטער נענטער צו מיין ערשטער פרוי, ווי צו מיין צווייטער, און אויב נאר עס איז טאקע פאראן א יענע וועלט, וועל איך זיך דאך פשוט שעמען צו ווייזן זיך אויף אירע אויגן! זי איז דאך די מאמע פון מיינע קינדער! זי איז דאך געווען מיין ערשטע היים־געליבטע פרוי! איז ווי אזוי האב איך דאס געקאנט צוליב א קאפריז פון א נארישער יידענע צעברעכן אונדזער בשותפותדיקע מצבה און אויפגעבן מיין קבר, וואס האט געזאלט זיין אין שכנות מיט איריגן?

— אבער אייער צווייטע פרוי האט איר דאך אויך ליב געהאט — האב איך שוין פרובירט איינשטעלן זיך פאר זיין צווייטער פרוי, כאטש זי איז געשלאגן מיט דער מכה פון אייפערזוכט.

— די צווייטע פרוי האב איך קיינמאל נישט ליב געהאט אזוי שטארק ווי די ערשטע, ווייל אויך זי, די צווייטע, האט שוין געהאט א מאן, וועלכן זי האט יונגערהייט פארטריבן אין קבר אריין. און ווי נאר עפעס א קריגעריי צווישן אונדז ביידן, רופט זי שטענדיק ארויס פון יענער וועלט דעם ערשטן מאן אירן און שטעלט אים פאר אן עדות, אז איך בין אן אויסוואורף, א רשע מרושע און דערצו נאך — א ווייבערניק!

— קאן מען דען ליב קריגן אזא פרוי, וואס האלט דיך שטענדיק אין איין פארגלייכן מיטן ערשטן מאן, וועלכן זי אליין האט פארטריבן אין קבר אריין?

— וואס־זשע זענט איר אויסן מיט דער גאנצער מעשה? — האב איך שוין נישט געקאנט מער אויסהאלטן פון מיין בעט־שכן, וועלכער איז שוין געווען א סך נענטער צו יענער וועלט, ווי צו דער וועלט.

— איך בין אויסן, אז איר זאלט מיין גרויס אומגליק באשרייבן אין אייער צייטונג. כ'ווייס, אז מיין פרוי לייענט שטענדיק אייער צייטונג, באזונדערס דעם בינטל בריוו, וועלכער שפיגלט אפ אלע טראגעדיעס פון דעם יידישן לעבן אין אמעריקע. ווייל איך טאקע, אז סיי מיין איצטיקע פרוי און סיי מיינע קינדער זאלן וויסן, אז איך האב פארן טויט חרטה געהאט אויף דעם גרויסן חטא, וואס איך בין באגאנגען לגבי מיין ערשטער פרוי, ע"ה און אויב עס איז מעגלעך, זאלן טאקע די יורשים מיינע מיך מקבר זיין נים צו־ווייט פון מיין ערשטער פרוי.

— אזא מין צוואה איז דאך אן ארבעט פאר א „לאיער" און נישט פאר קיין שרייבער! — האב איך פרובירט ארויסדרייען זיך פון זיין לעצטער בקשה צו מיר.

— דאס איז נישט קיין צוואה, נאר א ווארנונג צו אלע מענער, וואס האבן אייפערזיכטיקע פרויען, אז זיי זאלן זיך נים לאזן פון זיי פארפירן!

— אַל ראַיט! כ׳בין גרייט צו באַשרייבן אייער טראַגעדיע, אָבער געדענקט, אַז איר וועט נאָך דאַרפֿן פֿאַרענדיקן אייער לעבן מיט אייער צווייטער פֿרוי ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר, און כ׳האָב מורא, אַז איר וועט נאָך חרטה האָבן... — האָב איך געענטפֿערט מיין בעט־שכן, כאָטש איך האָב גאַנץ גוט געוואוסט, אַז זיינע טעג זיינען שוין געציילטע.

מיין אַפּשטאַרבנדיקער בעט־שכן האָט זיך אָבער נישט דערשראָקן פֿאַר מיין וואָרנונג און ווידעראַמאָל מיך געבעטן — כ׳זאָל אומבאַדינגט באַשרייבן די טראַגעדיע פֿון זיין לעבן, וואָס אַזעלכע טראַגעדיעס שפּילן זיך אָפּ אין די צענדליקער טויזנטער, נאָר מען ווייסט נישט פֿון זיי!

דערפֿיל איך דאָ די לעצטע בקשה פֿון מיין בעט־שכן, וואָס איז שוין אויף דעם עולם האמת, און איך האָף, אַז די צווייטע פֿרוי זיינע — די אלמנה — וועט מיר מוחל זיין.

אויף אַ פֿאַרשטאָרבענע מאַן קאָן מען דאָך שוין מער ניט זיין אייפֿערזיכטיק! איז זאָל ער זיין אַ גוטער בעטער פֿאַר אונדז אַלעמען, אָמן!

אַ בריוו צו מיינע לעזער אין אייראָפּע

אייניקע לעזער מיינע אין אייראָפּע האָבן טענות פֿאַרוואָס איך געברויך אין מיינע פֿעליעטאָנען אַזעלכע ענגלישע ווערטלעך, וואָס זיינען זיי אומבאַקאַנט.

„איך ווייס נאָר, — שרייבט מיר איינער אַ לעזער פֿון פּאַריז, — די אַמעריקאַנער ווערטלעך „אַל־ראַיט" און „אָ־קעי," וועלכע עס געברויכן גאַנץ אָפֿט די באַאַמטע פֿון „דזשאָינט" און פֿון דער „אונרא," כאָטש עס איז נאָך גאַנץ ווייט פֿון צו זיין „אַל־ראַיט" אָדער „אָ־קעי".

און וויבאַלד די יידן אין אייראָפּע זיינען נאָך גאַנץ ווייט פֿון צו זיין „אַל־ראַיט" אָדער „אָ־קעי", קוויקן זיי זיך דאָרט מיט די יידישע צייטונגען פֿון אַמעריקע, וואו מען קאָן נאָך געפֿינען פֿון אַלדאָס גוטס, אָבער די אַמעריקאַניזמען, אויך אַפֿילו אין מיינע „אייראָפּייאישע פֿעליעטאָנען", — ווי דער לעזער רופֿט זיי, — שטערן אים אָפּטמאָל דעם גייסטיק געַנוס וואָס מען קאָן פֿון זיי האָבן.

דעריבער בעט ער מיך, דער לעזער פֿון פּאַריז, אַז איך זאָל אויף להבא זען אויסצומיידן די ענגלישע ווערטלעך, וואָס לייגן זיך אַוועק ווי שטרויכלשטיינער צווישן מיר און מיינע לעזער־פֿריינט אין אייראָפּע.

אַ צווייטער לעזער מיינער פֿון די לאַגערן אין דייטשלאַנד איז אַפֿילו ניט פֿויל געווען צענויפֿצושטעלן אַ רשימהלע פֿון די אַלע ענגלישע ווערטלעך, וואָס

ער האָט באַגעגנט אין מיינע אַרטיקלען, און ער בעט מיך, אַז איך זאָל זיי אים פאַרטייטשן אין יידיש.

ער וועט האָבן דערפון, — שרייבט ער מיר, — אַ טאָפּלטן נוצן: ערשטנס, וועט ער קאָנען בעסער פאַרשטיין מיינע „הומאָריסטיש־פילאָזאָפישע פעליעטאָנען" (אַזוי כאַראַקטעריזירט ער מיינע אַרטיקלען), און צווייטנס, וועט ער אין זיינע שמועסן מיט די באַאַמטע פון „דזשאָינט" און פון דער „אונרא" קאָנען אַריינוואַרפן אַן אַמעריקאַנער ווערטל, און דאָס געפעלט זיי שטענדיק.

עס האָט שוין אַפילו פּאַסירט אַ פאַל, — שרייבט מיר ווייטער דער זעל־בער לעזער — אַז איינער אַ „די־פּי" (אַן אויסגעוואָרצלטער) האָט פון איינעם אַן „אונרא"־באַאַמטן באַקומען אַ גאַנצן פּעקל סיגאַרעטן נאָר דערפאַר, ווייל יענער האָט אים אַריינגעבראַקט אַ פּאָר פיינע אַמעריקאַנער ווערטלעך.

ווען איך האָב אָבער דערזען די רשימהלע פון די ענגלישע ווערטלעך, וואָס מיין „די־פּי"־לעזער האָט אַרויפגעפּישט פון מיינע שפּיטאָל־פאַרצייכנונגען, האָב איך אים תיכף געענטפערט מיט דער לופט־פּאָסט, אַז ער זאָל, למען השם, קיין איינעם פון זיי ניט געברויכן אין זיינע שמועסן מיט די שלוחים פון אַמעריקע, ווייל ער קאָן נאָך, חלילה, באַקומען פון זיי ניט קיין פּעקל סיגאַרעטן, נאָר — האַלדז־און־נאַקן!

אַט, למשל, האָט איר דאָ איניקע ווערטלעך פון דער צוגעשיקטער רשימה־לע (ניט פאַר אונדז געדאַכט): אַלסער, קענסער, טי־בי, עקס־רעי, נוירס, סעמע־טערי וכדומה.

און אַ דריטער לעזער פון אייראָפּע פרעגט מיך דעם אונטערשייד צווישן דעם „הר־סיני"־שפּיטאָל און דעם „מאַונט־סאַיני"־האָספּיטאַל. ער מיינט, דער לעזער מיינער, אַז דאָס זיינען צוויי באַזונדערע שפּיטאָלן, וואָס אין איינעם פון זיי (אין דעם „הר־סיני") קרענקען נאָר יידן און אין דעם צווייטן (אין דעם „מאַונט־סאַינאַי") קרענקען נאָר גויים.

ווייל איך דאָ דערקלערן מיינע אויסגעוואָרצלטע לעזער אין אייראָפּע, אַז ניט געקוקט אויף דעם, וואָס איך אַליין בין נאָך אין אַמעריקע אַ „גרינער", אַ „רעפּיודזשי", אַ „די־פּי"־ליטעראַט, מוז איך אָבער אין מיינע „פעליעטאָנען" געברויכן פון צייט צו צייט איניקע אַמעריקאַניזמען, וואָס אַז זיי קאָן זיך שוין ניט באַגיין אַפילו אַ שרייבער פון אייראָפּע.

פּרובירט, אדרבה, אָפּשטעלן אויף בראָדוויי אַ וועלכן ניט איז יידן און אים אַ פרעג טאָן ווי אַזוי מען קומט אַמבעסטן צום „הר־סיני"־שפּיטאָל, אָדער, חלילה, צו דער „הר־כרמל"־בית־עולם פון דעם אַרבעטער־רינג — וועט ער אייך אָנקוקן ווי אַ צעדרייטן און ניט וויסן וואָס אייך צו ענטפערן. אָבער ווען איר וועט אים אַ פרעג טאָן ווי אַזוי מען קומט צום „מאַונט־סאַינאַי"־האָספּיטאַל,

אָדער, חלילה, צו דער „מאָונט־קאַרמעל"־סעמעטערי, וועט ער אייך תיכּף ומיד אָנווייזן דעם ריכטיקן וועג צו יענער וועלט...

דאָס באַווייזט נאָר, אַז דער אַמעריקאַניזירטער ייד איז שווין צו דעם „מאָונט־סאַינאַי" אַ סך נעענטער, ווי צו דעם „הר־סיני".

אַט, למשל, האָב איך אין דעם „מאָונט־סאַינאַי"־האָספּיטאַל פאַרהערט אין יידישקייט איינעם אַ פּאַציענט, וואָס האָט זיך אויפגעהאָדעוועט אויף דער איסט־סייד פון ניו־יאָרק און ער רעדט נאָך האַלב־יידיש און האַלב־ענגליש. האָב איך ביי אים געפרעגט (אויך האַלב־יידיש און האַלב־ענגליש), וואָס ער ווייס פון „מאָזעסן", וועלכער האָט אונדז געבראַכט פון דעם „מאָונט־סאַינאַי" די „האָלי באַיבעל"?

האָט מיר דער פּאַציענט גאַנץ תמימותדיק געענטפערט, אַז ער הערט צום ערשטן מאָל, אַז דער „מענעדזשער" פון „מאָונט־סאַינאַי"־האָספּיטאַל הייסט „מאָזעס" און אַז דער „מיסטער מאָזעס" זאָל דאָ האָבן געהאַט אָנגעשריבן אַ „באַיבעל".

דאָס קלינגט ווי אַן אַנעקדאָט, אָבער דאָס איז, ליידער, אַ פאַקט.

איך מיין, אַז אונדזער יידיש לעבן אין אַמעריקע איז „צעבוטשערט" געוואָרן זינט מיר האָבן דאָ פאַרלאָרן דעם אַלט־היימישן קצב, ע"ה.

„בוטשער" איז ווידער אַמאָל אַזאַ מין אַמעריקאַניזם, וועלכער לאָזט זיך ניט

דאָס וואָרט „קצב" איז ניט דאָס זעלבע וואָס „בוטשער". קצבים פלעגן איבערזעצן אין יידיש.

קיינמאָל ניט אויסהענגען קיין שילדן, אַז זיי פאַרקויפן „בשר כשר", בעת „בוטשערס" מוזן אויסהענגען אַזעלכע שילדן, ווייל גויאישע פלייש־הענדלער הייסן אויך „בוטשערס".

(אַגב, וואונדער איך זיך אויף די יידישע פלייש־הענדלער, וואָס זיי דולדן דעם דאָזיקן „בוטשער"־טיטל. איך קען צווישן זיי אַ סך איידעלע און אינ־טעליגענטע מענטשן. אייניקע פון זיי לייענען אפילו מיינע אַרטיקלען און פאַרשטייען זיי!).

אָבער אַ בוטשער איז דאָך ניט קיין קצב!

ווער פון אונדז געדענקט נאָך ניט דעם אַלטהיימישן קצב, וועלכער פלעגט שטענדיק האָבן צו טאָן מיט די כלי קודש פון שטעטל — מיטן שוחט און רב? ווי אָפט פלעגט פּאַסירן, אַז דער קצב פלעגט מוזן שלעפּן אַזש צום רב אין הויז אַריין די אָקסענע פּאָר לונגען מיטן לאַנגען אָקסן־גאָרגל, ווייל מען האָט באַ־מערקט אויף די לונגען אַ שטיקל סירכא. דער קצב פלעגט מוזן אָנבלאָזן דורך דעם אָקסן־גאָרגל די סירכא־לונגען אַזוי טיף און שטייף, אַז ביי אים אַליין, ביים קצב, פלעגן די לונגען שיער ניט פּלאַצן פון צו־פיל אָנגעבלאָזנקייט. דער־

ביי פלעגט ביים קצב שיער ניט ארוים די זעל פאר גרוים שפאנונג, צי דער רב וועט פסקענען כשר, צי טריף.

אויב, חלילה, טריף, איז ער דאך אומגליקלעך, אבער דאך האט נאך קיין איין קצב ניט געטראגן קיין הארץ אויפן רב, וואס האט זיין „גסה" טריף גע־מאכט.

דין איז דין! אזוי שטייט אין די הייליקע ספרים און מען מוז זיך אונ־טערווארפן דעם פסק־דין!

אבער אין אמעריקע זיינען ניטא קיין דינים. אין אמעריקע זיינען נאר פאראן „לאאס". דאס איז ווידער אמאל אזא מין אמעריקאניזם, וועלכער לאזט זיך ניט פארייִדישן.

א שוויגער, למשל, הייסט אין אמעריקע „מאדער־אין לא" אזו א שנור הייסט „דאוטער־ אין לא". קאן מען דען זאגן אין יידיש „א מאמע על פי דין", אדער „א שנור על פי דין"? כ'מיין, אז ס'איז שוין א סך באקוועמער צו לעבן אונטער איין דאך מיט א שוויגער ווי מיט א „מאדהער־אין לא". א שוויגער איז פארט אן אייגענער מענטש. בעת א „מאדהער־אין־לא" שמעקט מיט קאזנא, שמעקט מיט געזעץ.

אפילו איך אליין בין שוין דא אויך געווארן א „פאדהער־אין־לא" און א „בראדער־אין־לא", ד. ה. א שווער און א שוואגער, אבער איך קעמף קעגן דער דאזיקער „לא"־קרובהשאפט. איך וויל ניט זיין א קרוב על פי געזעץ. מיין קרובהשאפט מיט דער וועלט ווערט באשטימט שטענדיק דורך מיינע אייגענע געפילן און סענטימענטן, אבער ניט דורך די „לאס".

דעריבער טאקע וויל איך אויך ניט, אז מיין צעזייט און צעשפרייט פאלק זאל שטענדיק זיין ביי די אומות העולם ניט מער ווי א פאלק „אין־לא"...

מיר איז שוין דערעסן געווארן צו זיין שטענדיק א „נאציאנאלע מינדער־הייט" ביי די אלע מינדערווערטיקע פעלקער פון גאר דער וועלט.

אפילו איצטער, ווען די „אומות העולם" האבן א דריטל פון אונדזער פאלק אויסגעהרגעט, זיינען מיר נאך אלץ א מערהייט, ווייל אויך אפילו די אומגע־בראכטע זעקס מיליאן קדושים און מארטירער וועלן קולטור־היסטאריש איבער־לעבן די אלע פעלקער, וועלכע האבן זיי אומגעבראכט...

אבער אנטשולדיקט מיר, וואס איך האב דא אפגעווייכט אביסל פון מיין „הומאריסטיש־פילאזאפישן" שרייב־נוסח.

שולדיק אין דעם איז איינער אן אנאנס אין א יידישער צייטונג, וועלכער האט „צעבוטשערט" דעם דאזיקן קאפיטל.

דער אנאנס דערציילט, אז אין איינעם א געוויסן האטעל וועט מען האי־יאר פראווען די ריכטיקע כשרע סעודות לכבוד „קריסטמעס" און חנוכה (אן קיין שום להבדיל).

בין איך נייגעריק צו וויסן, וועלכער רב „אין־לא" האט עס געגעבן דעם האטעל זיין „הכשר" אויף די שטרענג־כשרע „קריסטמעס"־סעודות?

און וואס האט בכלל אונדזער חנוכה צו טאן מיט די, טויזנט מאל להבדיל, „קריסטמעס" („ווייהנאכטן", בלע"ז)?

צי דען האבן מיר שוין אזוי גיך פארגעסן, אז די „קריסטמעס"־פעלקער אין איראפע האבן אקארשט אויסגעשניטן א סך מער יידישע קינדערלעך וויפיל יאלקעס („קריסטמעס־ביימלעך) מען האט האר־יאר אויסגעשניטן אין אמעריקע צוליב די געכשרטע „קריסטמעס"־האטעלן?

אבער אויך ניט דאס בין איך אויסן.

איך האב נאר געוואלט אויפקלערן מיינע געציילטע און על פי נס לעבנגעבליבענע לעזער אין איראפע, אז אין דעם אמעריקאנער יידיש האבן זיך איינגעבירגערט אזעלכע ענגלישע ווערטער און ווערטלעך, וואס אז זיי קאן זיך שוין ניט באגיין אפילו א „די־פי"־ליטעראט, אויב נאר ער וויל צוגעבן צו זיינע „איראפעאישע פעליעטאנען" דעם אמעריקאנער קאלאריט.

אגב, יאגט זיך דאך איצטער גאנץ איראפע נאך דעם אמעריקאנער קאלאריט.

פריער־שפעטער, וועט דאך גאנץ איראפע מוזן אמעריקאניזירט ווערן!

אבער וואס איז אזוינס „אמעריקאניזאציע"? ווייס איך נאך אליין נישט.

כ'ווייס נאר, אז אמעריקע איז גוט פאר יידן!

אמעריקע איז גוט פאר יידן שוין צוליב דעם אליין, וויל דאס ריזיקע אימפעטפולע און שעפערישע לאנד געפינט זיך נאך עד היום אין א מעשי בראשית־צושטאנד.

און וואו נאר ס'קומען נאך פאר די פארשיידענע מינים מעשי־בראשית־פראצעסן — זיינען דארטן יידן, פארשטייט זיך, די ערשטע מחותנים.

אויך די חרוב־געווארענע איראפע געפינט זיך איצטער אויפן שוועל פון עפעס א נייעם „בראשית" און ס'איז גוט, וואס אמעריקע האט איבערגענומען אויף זיך די אפטרופסות איבער איראפע, וועלכע מאכט דורך אירע נייע חבלי לידה פון עפעס א נייער וועלט.

און ס'איז אויך גוט, וואס די שארית הפליטה פון אונדזער פאלק אין איראפע לייענט אזוי גערן און פלייסיק די יידישע צייטונגען פון אמעריקע.

דורך אט די יידישע צייטונגען פון אמעריקע וועלן אונדזערע „די־פיס", אונדזערע אויסגעווארצלטע ברידער און שוועסטער איינזאפן אין זיך דעם „קאלאריט" פון אמעריקאנער יידישקייט און זיי וועלן אונדז אנהויבן בעסער צו פארשטיין און מיטפילן מיט אונדז „אמעריקאנער"...

איך בין זיך מודה, אז פאר דעם יאר צייט, וואס איך האב געהאט פארבראכט אין דער לונגען־סאנאטאריע און פאר די פאר חדשים, וואס איך האב

זיך אפגעמוטשעט אין דעם הר־סיני־שפיטאל — האב איך זיך א סך מער דער־נעענטערט צו די יידן פון אמעריקע און כ'האב זיי דערקענט, ווי ליבליכע ברי־דער און שוועסטער.

ס'איז מיר אפילו געווארן נאענט זייער שפראך און אויסשפראך, וועלכע גיבן צו א געוויסן חן צו זייערע יידישע איבערלעבונגען און דער־גרייכונגען אויף דעם אמעריקאנער קאנטינענט.

פארדריסט מיך באמת, וואס די דאקטוירים פון דער לונגען־סאנאטאריע האבן מיך שוין דערקלערט פאר א געזונטן און כ'מוז שוין פארלאזן די דאזיקע וואונדערליכע הייל־אנשטאלט, וואס איז געווארן פאר מיר א היים־אנשטאלט.

כ'וועל געוויס בענקען נאך די פאר הונדערט יידישע מענער און פרויען, וואס האבן מיר פארטרויט זייערע הערצער און מיר געהאלפן צו דערקענען נעענטער א ביסל דעם יידישן מענטשן פון אמעריקע.

און כדי צו שטילן אט די בענקשאפט מיינע נאך די אלע מענטשן, וואס האבן צוזאמען מיט מיר געקרענקט און געטרוימט ווידער אמאל געזונט צו ווערן — פאר איך אוועק קיין באסטאן צו מיינע קינדער און אייניקלעך, וואו כ'וועל קאנען אונטערפירן דעם לעצטן סך הכל פון אלע מיינע הימל־רייזעס פאר דעם יאר 1946.

מיינע קינדער זיינען דאקטוירים און מיינע אייניקלעך זיינען מיינע „וויטא־מינס", פון וועלכע ס'קומט מיר צו א שטיק געזונט.

על כן, וועט איר נאך הערן פון מיר אויך פון באסטאן, וואו איינער א געזונט־געווארענער „טי־בי"־קאלעגע האט מיר אין דער סאנאטאריע געהאלפן צעגויפקלעפן אין איין בוך די אלע מיינע איבערלעבונגען און דערפארונגען אויפן שוועל פון יענער וועלט און ער האט מיר אויך צוגעזאגט צו באגעגענען מיך אין באסטאן מיט א ניי־יאר־באנקעט, וועלכן איך האב כשר פארדינט.

צווישן מתים און משוגעים

ס'איז מיר איינגעפאלן צו באגעגענען דעם ניי־יאר 1947 דווקא אין באסטאן.

צו באסטאן האב איך א שוואכקייט נאך פון די קינדער־יארן־אן.

כ'דערמאן זיך, אז ווען איך האב געדארפט ווערן בר־מצוה איז די מאמע מיינע, ע"ה, געגאנגען צום שניט־קרעמער איינקויפן פאר מיר צום ערשטן מאל א שטיקל שטאף אויף א בגד. (ביז בר־מצוה פלעג איך מוזן טראגן די קורץ־

געוואָרענע בגדים פון די עלטערע ברידער). האָט די מאַמע געזאָגט צום שניט־קרעמער אַזוי צו־זאָגן:

— גיט מיר, איך בעט אייך, אַ גוטן שטיקל באָסטאָן (מיטן טראָפּ אויף דער צווייטער זילבע), ווייל באָסטאָן לויפט ניט איין אַזוי גיך, ווי די אַנדערע שטאָפן.

אַזוי אַרום בין איך שוין צו בר־מצוה געוואָרן אַ „באָסטאָנער".

דערפאַר אפשר האָט מיך באָסטאָן אַזוי פיין אויפגענומען אין פּערציק יאָר אַרום, ווען כ'בין געוואָרן געקומען אהין צום ערשטן מאָל דירעקט „פון יענער וועלט", דאָס הייסט — פון דעם נאַצי־אָקופּירטן פּאַריז.

און אויך איצט, ווען איך האָב שוין ווידער אַמאָל דורכגעמאַכט מיינע עט־לעכע הימל־רייזעס פון דער וועלט צו יענער וועלט און צוריק — האָב איך באַשלאָסן אַנצוהויבן מיין באַנייטן לעבן פון דעם יאָר 1947 ווידער אַמאָל אין באָסטאָן, וואָס איז ווירקלעך אַ שטאָט אַזאַ, וועלכע „לויפט קיינמאָל ניט איין."

אדרבא, באָסטאָן ווערט גרעסער פון יאָר צו יאָר. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָבן מיך מיינע באָסטאָנער פריינט און לייענער געהאַט אויפגענומען זייער וואַרעם, נאָר אין מעטעפּען און אין ראָקסבורי, אָבער האַ־יאָר בין איך שוין אויך געווען דער גאַסט פון דאָרטשעסטער, ברוקלאַין און ראָזלינדייל.

באַזונדערס וואַרעם בין איך אויפגענומען געוואָרן אין ראָזלינדייל, ווייל כ'בין געקומען אהין לכתחילה ניט ווי אַ שרייבער צו זיינע לייענער, נאָר ווי אַ טאַטע צו קינדער און ווי אַ זיידע צו אייניקלעך.

ס'האָט זיך מיט מיר פּשוט פּאַרגלוסט נאָך אַלע מיינע טשיקאַווע „באַרג־סיני"־איבערלעבונגען זיך אויסצורוען אביסל אין מיין ענגן פאַמיליען־קרייז און אויסלאָדן פון זיך אַלע מיינע טאַטע־זיידע־סענטימענטן.

דאָס הויז וואו די קינדער האָבן מיך מכנים אורח געווען, געהערט צום מעדיצינישן פּערסאָנעל פון דעם באָסטאָנער סטייט־האָספּיטאַל. דאָס איז אַזאַ מין האָספּיטאַל, וואו ס'האַלטן זיך אויף ביי עטלעכע טויזנט פּאַציענטן, וועל־כע האָבן פאַרלאָרן זייער גייסטיקן גלייכגעוויכט. די פענסטער פון מיין צימער גייען אַרויס צו דעם אַזויגערופענעם „פאָרעסט־היל" בית־עולם, וואָס איז פול מיט מצבות.

אַזוי אַרום בין איך אויף דעם נייעם יאָר אַרומגערינגלט געוואָרן פון אַלע זייטן מיט צוויי קאַטעגאָריעס אַמאָל געוועזענע מענטשן: מיט משוגעים און מיט מתים.

מיינע לעזער ווייסן, אַז איך געהער נאָך ניט דערווייל צו קיין איינער פון די דאָזיקע קאַטעגאָריעס, אָבער דאָך ציט מיך שטענדיק צו די ביידע.

האָט זיך מיר טאַקע שטאַרק געגלוסט צו כאַפּן אַ שמועס כאָטש מיט עט־

לעבע משוגעים און אויסהערן זייערע טענות צו דער וועלט (אויך איך האָב גענוג טענות צו דער וועלט — אפשר זיינען זיי די זעלבע?)

האָב איך זיך אָבער דערוואוסט, אַז אין אַמעריקע זיינען פאַראַן ביי זעקס מיליאָן משוגעים! איז ווי נאָר איך דערהער די שרעק־ציפער פון „זעקס מיליאָן" — ווערט מיר אַזוי היים אין קאָפּ כאָטש נעם און ווער אויך איינער פון אָט די „זעקס מיליאָן" אונדזערע!

האָב איך שוין געמוזט אויפגעבן דעם געדאַנק צו נעמען אינטערוויוס ביי די משוגעים און כ'בין שוין פאַרבליבן מיט די מתים פון דער „פאָרעסט־היל סעמעטערי".

מיט אָט די מתים האָב איך, ווירקלעך, פאַרבראַכט איינע אַ וואונדערלעכע נאַכט.

דאָס איז געווען די ערשטע נאַכט פון דעם יאָר 1947.

צוערשט האָב איך געהאַט געמאַכט עטלעכע גוטע ניי־יאָר „לחיים'ס" אין דעם קרייז פון מיינע באַסטאָנער לעזער און פריינט. ס'האָט זיך מיר פאַר־דרייט דער קאָפּ פון די צו־פיל שנאַפּסן און די צו־פיל קאָמפּלימענטן, וואָס מיינע לעזער און פריינט האָבן געהאַט אין מיר אַריינגעגאָסן.

בין איך געווען גליקלעך, ווען מען האָט מיך אַ האַלב־שיכורן געבראַכט צוריק אַ היים, וואו דרויסן, פונקט אַנטקעגן פענסטער, האָט שוין געוואַרט אויף מיר די כמעט פול־געוואָרענע ניי־יאָר לבנה.

האָב איך זיך אוועקגעזעצט ביים פענסטער ציילן די מצבות (דאָס איז אַ גוטע סגולה צום אויסניכטערן זיך).

איך פלעג זיך אָבער יעדע ווײַלע פאַרפּלאָנטערן אין חשבון, ווייל אין אַמעריקע זיינען אויך אַפילו די מצבות, ווי פון איין שניט און פון איין קאָליר.

ווען עטלעכע טויזנט אַזעלכע סטאַנדאַרטנע מצבות גיבן זיך אַ שטעל אַוועק איינע לעבן די אַנדערע אין געדיכטע רייען — באַקומט זיך דער איינ־דרוק, ווי אַ טשערעדע גרויע שעפּסן וואָלט זיך געפּיטערט אויף אַ שניי־באַדעקטן פעלד.

האָב איך דערזען באַשיינפּערלעך, ווי די שעפּסן־מצבות באַוועגן זיך שטיל און פּאַוואָליע און אייניקע פון זיי האָבן זיך אַפילו אָנגעהויבן צו בייטן מיט די קברים.

ווי עס זעט אויס, האָבן אויך די מתים געמאַכט לכבוד ניי־יאָר אַ גאַנץ פיינעם „לחיים" און זיי האָבן מיך באַשטימט פאַר זייער פּאַסטוך!

אָבער אויך זי — די לבנה־פּאַסטושקע האָט ניט אויפגעהערט צו באַזיל־בערן דעם מתים־מאַרש מיט איר מאָדנעם יענוועלטיקן שיין, וואָס נאָר פאַרליבטע און לונאַטיקער קאָנען דערשפּירן זיין טיפן דורכרינגענדיקן „עקס־רעי"־צויבער.

אַזוי ווי אָבער איך בין שוין לאַנג ניט געווען לונאַטיש־פאַרליבט — האָט

מיר די לבנה־פּאַסטושקע אין יענער סקעלעטן־נאַכט אויסגעזען אַזוי פרעמד און ווייט, ווי כ׳וואָלט מיט איר קיינמאָל ניט געהאַט קיין שום מגע ומשא.

ווען איך גיי אָבער דעגסטמאָל אַרויס דרויסן — וואָלט זי מיך זיכער גע־פּאַקט אין איר זילבער־נעץ און איך וואָלט געוואָרן אַ קאַנדיטאַט פאַר דעם באָסטאָנער סטייט־האָספּיטאַל.

מעגלעך, אַז פאַר מיינע לייענער וואָלט געווען גאַנץ אינטערעסאַנט, ווען איך מאַך נאָך דורך אויך דעם דאָזיקן עקספּערימענט!

אַט פיר איך דאָך מיינע לייענער שוין יאָרן־לאַנג דורך די לאַבירינטן פון פאַרשיידענע מינים איבערלעבונגען און זעאונגען אויפן שוועל פון יענער וועלט און זיי ווערן ניט מיד מיך צו לייענער ווייטער.

און וואָס איז דען משוגעת, אויב ניט קיין שוועל צו עפּעס אַ נייער יענער וועלט?

כ׳מיין, אַז אַלע גרויסע פּאָעטן און פילאָזאָפן, וועלכע האַלטן אין איין זוכן דעם אמת, זיינען אויך ערגעץ־וואו אַ ביסעלע משוגע. אויך די גרויסע רעוואָלוציאָנערן און דיקטאַטאָרס זיינען בטבע גרויסע מאַניאַקעס, ווייל זיי ווילן שטענדיק איבערבויען די וועלט לויט זייערע אייגענע השגות און קאַפּריזן כאָטש דאָס געלינגט זיי ניט קיינמאָל.

האָב איך זיך איינגערעדט, אַז אפשר געהער איך אויך צו איינער פון די דאָזיקע קאַטעגאָריעס, אָבער מיין פרוי זאָגט, אַז איך בין צו פּראַקטיש צו קאָנען ווערן גאָר אינגאַנצן משוגע!

מיין „פּראַקטישקייט" באַשטייט, אייגנטלעך, אין דעם וואָס צוליב אַ פיי־נעם שמועס מיט מיינע לייענער בין איך שטענדיק גרייט צו גיין אין פייער און אין וואַסער. אין דער אמתן אָבער יאָג איך זיך ניט קיינמאָל נאָך קיין נייע טעמעס, ווייל כ׳קאָן נאָך ביז היינט ניט פאַרטיק ווערן מיט דער אַלטער טעמע מיינער — מיט זיך אַליין...

אמת, ס׳איז טאַקע ניט גאָר באַשיידן צו שרייבן אַ לעבן־לאַנג וועגן זיך אַליין, אָבער די לעזער מיינע ווייסן שוין גאַנץ גוט, אַז איך בין ניט מער, ווי אַ וואַנדערנדיקע מצבה איבער די בית־עולם׳ס פון אונדזער משוגע־געוואָרענעם יאָרהונדערט.

יעדער איינער, וואָס דערזעט מיך, איז שטענדיק גרייט צו זאָגן „קדיש" נאָך זיין אייגענער פאַרגאַנגענהייט.

יעדן איינעם דערמאָן איך עפּעס וואָס פון זיין אייגענעם אַמאָל, און דער־פאַר, אפשר, זיינען מיינע לייענער שטענדיק צו מיר אַזוי „אל מלא רחמים׳־דיק"־גוט.

אויך אַפילו אויף דער טעריטאָריע פון דעם באָסטאָנער סטייט־האָספּיטאַל

האט זיך געפונען איינער א יידישער מענטש, וואס איז געקומען צו מיר זאגן קדיש נאך זיין אייגענער פארגאנגענהייט.

ער איז געקומען צו מיר מיט א טאפ בלומען, ווי מען קומט אויף קבר אבות צו א גאר נאענטן מענטשן.

ער איז נעמלעך דער גערטנער פון שפיטאל, ער איז ניט נאר מיינער א געטרייער ליינער, נאר אויך — א לאנדסמאן פון מינסק.

ער האט דורכגעמאכט אין מינסק דיזעלבע פארטיי־פאליטישע שול, וואס מיינע עלטערע צוויי ברידער — ניגער און וולאדעק — האבן געהאט דארטן דורכגעמאכט.

ער האט געהערט, הייסט עס, צו די גאר ערשטע פועלי ציונ׳יקעס פון דער אזויגערופענער „מינסקער שיטה", וואס איז אנגעפירט געווארן דורך אבע רו־בענטשיק, ע"ה, און — איר צו לענגערע יאר — חייקע קאהאן (איצט — שעל־יובסקי).

דער דאזיקער גערטנער געדענקט נאך גאנץ גוט פון מינסק זיינע יוגנט־פריינט א. ליטווין (ש. הורוויץ) און א. ליעסין (וואלט). ער פלעגט זיך מיט זיי באגעגענען גאנץ אפט אויך אין אמעריקע, אבער אין אמעריקע זיינען די אלע דריי (ליעסין, ליטווין און רובענטשיק) אוועק, זאגט ער, אויף פארשיידענע וועגן און אים איז קיינמאל ניט געלונגען צו פאטאגראפירן זיך מיט זיי אויף איין בילד. האט ער זיך פאטאגראפירט, דער גערטנער, מיט יעדן איינעם פון זיי באזונדער...

יע, ס'איז א מעשה פון א יאר פערציק־פופציק צוריק אין מינסק, אבער די מעשה ציט זיך נאך ביז היינט! ליעסין, ליטווין און רובענטשיק זיינען שוין ווידער אמאל פאראייניקט געווארן אין איין הימל־לאנדסמאנשאפט, און די „מינסקער שיטה" איז איצטער א סברה, נאך מער אקטועל, ווי מיט פער־ציק־פופציק יאר צוריק!

האב איך, פארשטייט זיך, מסכים געווען מיטן גערטנער פון דעם באס־טאנער סטייט־האספיטאל, אז יידן נייטיקן זיך אין ארץ־ישראל, אז יידן נייטיקן זיך אין א דעמאקראטישער וועלט־איינארדנונג און אז יידן נייטיקן זיך איצטער באזונדערס שטארק אין אן אויטאריטעטער פירערשאפט, אבער גראד איצטער אנטפלעקט זיך נישט פאר אונדז קיין נייער דר. הערצל, קיין נייער מעדעם און אפילו ניט — קיין נייער אבע רובענטשיק.

— אגב, ווייסט איר, מיין פריינט — האב איך א זאג געטאן צום גערטנער, אז אונדזער אבע רובענטשיק, ע"ה, האט געהאט אין ניו יארק א טאפלטע לויה?

— וואס הייסט א טאפלטע לויה? — האט מיך דער גערטנער אנגעקוקט מיט זיינע פייכט־געווארענע אויגן.

— פשוט דערפאר, ווייל אט דער אבע רובענטשיק, וועלכער האט בשעתו געהאט אויפגעשטורעמט א דור א גאנצן, איז אין אמעריקע געשטארבן פונקט אזוי עלנד און באשיידן, ווי עלנד און באשיידן ער האט דא געהאט געלעבט. דער „חסד של אמת", וואו ער האט באלאנגט, האט אים געמאכט א „האריי־אפ" לויה נאך פאר דער באשטימטער צייט, און ווען ס'זיינען אנגעקומען אלע זיינע אמאל־געוועזענע חברים און פריינט, אים אפצוגעבן דעם לעצטן כבוד — איז שוין זיין ארון געוועזן פארשטעקט אין דער עגלה.

נו, האט מען אים ארויסגענומען פון דער עגלה, אריינגעטראגן אים צוריק אין לויה־זאל און ערשט דעמאלט האבן מיר אים ריכטיק מספיד געוועזן. אזוי ארום האט אונדזער אבע רובענטשיק, ע"ה, געהאט א טאפלטע לויה!

דער סטייט־גערטנער איז געווארן שטארק גערירט און ס'האבן זיך באוויזן טרערן אין זיינע אויגן.

האב איך זיך בכיון אויסגעדרייט מיטן פנים צום פענסטער און כ'האב ווידער אמאל אנגעהויבן צו ציילן די מצבות פון „פארעסט היל"־בית עולם.

אבער איצטער, בייטאג, איז שוין יעדע איינע פון זיי ווידער געשטאנען אויף דעם ריכטיקן קבר, ווי ס'וואלט מיט זיי אין דער שיכור'ער ניי־יאר־נאכט קיין זאך ניט געוועזן פאסירט...

אויך איך שטיי איצט פאר אייך א ניי־געבוירענער, ווי ס'וואלט אויך מיט מיר קיין זאך ניט געוועזן פאסירט פאר די לעצטע זעכציק יאר פון מיין וואונ־דער־וואנדער־לעבן אין דער משוגע־געווארענער וועלט.

צווייטער טייל

לידער

(1946—1907)

ב. וולאַדעק – דאַניע

שוין פופציק יאָר ווי אַ דאַר מענטשל, מיט איינגעבויגענע אַקסלען און גרויסע אויגן שפּילט זיך מיטן לעבן.

דורכגעלעבערט פון אַלערליי חולאתן, דורכגעפרעסן פון לופּוסלעך, מיט אַ רעכטער האַנט, וואָס מען דאַרף שטענדיק באַהאַלטן, האָט ער זיך אַרויסגעוויזן קליגער און שטאַרקער פון אַלע בייזוויליקייטן און ברוטאַלע שפּיצלעך פון דער נאַטור.

דאָס לעבן, ווי אַ ריזיקע כוואַליע, הויבט זיך, וואַקסט, ווערט גרעסער און גרעסער און טוט זיך אַ לאָז מיט אור־אַלטן אימפּעט אויף דער שטערונג, וואָס רופט זיך „דאַניע". אַט־אַט און ער ווערט אויסגעמישט מיט דעם זאַמד און שטיינער פון בערג און נאָר צעוואָרפענע ביינדלעך וועלן אַרומסטאַרטשען פון צווישן דעם שוים. אָבער דאַניע פאַרמאַכט די אויגן, טויכט אַריין אין סאַמע האַרץ פון כוואַליע, און קומט אַרויס מיט אַ מוטיקן שמייכל און — אַ ליד.

•

אומצייליקע דאָקטוירים האָבן פאַר פופציק יאָר אין הונדערטער קליניקס אים אָפּגעזאָגט דאָס לעבן; אַפּטייקערס זענען רייך געוואָרן פון זיינע זאַלבן און רפואות; באַרעמהאַרציקע שוועסטער האָבן הונדערטער מיילן גאַז פאַרברויכט צו באַנדאַזשירן זיינע וואונדן; קברנים האָבן שוין פאַר אים געהאַט קברים און ארונס צוגעגרייט — און דאַניע טרינקט זיך זיינע צען־פופצן גלעזעלעך שוואַרצע קאַווע יעדן טאָג, זאָגט דעם מלאך־המות אַזוי גוט זיין צוצוואַרטן אין וואַרט־צימער, פאַררויכערט זיך אַ פּאַפּיראָסל און — שרייבט „באַרג אַרויף!"

•

קיינער וויל אים ניט! זיין היים, רוסלאַנד, האָט אים אומהיימלעך געמאַכט; פּוילן האָט אים דעפּאָרטירט; לעטלאַנט האָט אים דעפּאָרטירט; אַמעריקע האָט אים ניט אַריינגעלאָזן. אָבער ווי דאָס פאָלק

וועמענס זון ער איז, ווי די זון, וועמענס שטראַל ער איז, שפּרייזט ער איבער דער וועלט מיט אַלע זיינע רעצעפּטן און מיחושן, ווי קיינמאָל גאָרניט געווען, און דעם זעכצנטן סעפּטעמבער 1937, ווען ער האָט אָפּ־געריסן פון לוח דאָס לעצטע בלעטל פון זיין 50סטן יאָר, האָט ער אויסגע־רויכערט נאָך אַ פּאַפּיראָסל, אויסגעטרונקען נאָך אַ שוואַרצע קאַווע, אַרויסגעקוקט פון פענצטער מיט זיינע גרויסע קאַרע־בלוילעכע אויגן, אַביסל אַ הוסט געטון און — זיך ברייט צעשמייכלט.

ווייל דער איינציקער וועג דעם לעבן צו באַזיגן איז עס אויסצולאַכן און די געטער אַליין ווערן דערשראָקן, ווען זיי דערפילן דעם שאַרפן שפּיץ פון מענטשלעכן הומאָר. איינגעוויקלט אין אַ שמייכל, באַגלייט פון אַן עקשנות, וואָס ציט זיך צוריק הונדערטער, אפשר טויזנטער יאָרן, האָט דאָניע אויסגעברוקירט זיין וועג מיט וויטאַקן און חולאתן, ווי אַ ברייי־טער וועג ווערט אויסגעפלאַסטערט מיט שטיינער, און ער שפּרייזט איבער זיי צו נייע זיגן. מיין נאַפּאַלעאָן פאַרגיסט ניט קיין בלוט אויסער זיין אייגנס, אָבער דערפאַר איז זיין זיג גרעסער, ווייל ער האָט באַזיגט אַ שונא, וואָס די שטאַרקסטע און די מעכטיקסטע האָבן ניט באַוויזן בייצוקומען — דעם שליח פון טויט, דעם מלאך המות!

•

דאָניע, וואָס פאַר אַ גרויסער נס דו ביסט און וואָס פאַר אַ גרויסן גאָט מיר האָבן, וואָס ער האָט אַזאַ נס געמאַכט!

ניו־יאָרק, 1937.

אריינפיר־ליד

זעכציק יאָר מיינע*)

זעכציק יאָר מיינע — דאָס זענען זעכציק נסים
פון מיין אומגעריכטן וואונדער־וואַנדער־לעבן,
ווילט זיך היינט די גאַנצע וועלט באַגריסן:
— „מזל טוב!“ — „מיט מזל זאָלט איר לעבן!“

זעכציק יאָר מיינע, ווי זעכציק שווערע לאַגלען
אָנגעפילט מיט ווײַנען פון יאָרצײַטן און בריתן —
ס׳איז דאָך גוט אַזוי דורך אַלע קרעטשמעס וואַגלען
און פון אַלע ווײַנען אונטערוועגס געניסן.

זעכציק יאָר מיינע, ווי זעכציק שוואַרצע שוואַנען
שווימען מיר אַנטקעגן מיט פולע שנאָבלען טרויער,
ס׳איז דאָך אויך אין שוואַנען־ליד אַ טרייסט פאַראַנען —
אַדלערס שווימען ניט אין וואַסערן אין בלויע.

זעכציק יאָר מיינע ווי זעכציק ווייסע שוועסטער,
יעדערע פון זיי איז ענלעך צו דער מאַמען.
כ׳האָב פון זיי גענומען דאָס שענסטע און דאָס בעסטע,
האָב איך זיי פאַראייביקט אין פערזן און אין גראַמען.

זעכציק יאָר מיינע, ווי זעכציק הויכע לייטערס
הויבן מיך נאָך העכער פון מיין אייגן לעבן —
וועל איך היינט ניט זאָגן יזכור נאָך די טויטע —
וועל איך בעסער זאָגן — „מיט מזל זאָלט איר לעבן!“

*) דאָס יובילוי־ליד האָב איך געהאַט אָנגעשריבן אין פּאַריז, 1937, צו מיין פופציקסטן געבורטסטאָג. ס׳איז אַריין אין דעם „דניאל טשאַרני־בוך“, וואָס איז דערשינען אין פּאַריז, 1939. צום זעכציקסטן געבורטסטאָג האָב איך נאָר געענדערט דעם פופציק אויף זעכציק... צום זיבעציקסטן געבורטסטאָג וועל איך מוזן ענדערן דעם „זעכציק“ אויף זיבעציק און אַז. וו.

התחלה־לידער

א

איינזאַמקייט

ווען די זון איז ניטאָ —
איז די וועלט אָן אַ האַרץ,
איז דער הימל טויט־שוואַרץ,
און דאָס בלימל פאַרקלעמט
שטייט געטוליעט צום בוים,
און דער פויגל פאַרפרעמדט
בלאָנדזשעט אום אָן אַ היים.

ווען די לבנה ז'ניטאָ —
איז די נאַכט אָן אַן אויג,
איז די ערד אָן אַ סוד,
און דער טייך איינזאַם טראַכט,
ווי ר'וואָלט בלאָנדזשען פון וועג,
און דער וואַלד, ווי די נאַכט,
ציט זיך לאַנג אָן אַ ברעג.

ווען קיין פריינד איז ניטאָ —
איז דאָס לעבן צו שטיל,
איז דאָס האַרץ אָן אַ ציל
און דיין וואָרט אָן אַ קלאַנג,
ווי אַ חלום פאַרבלייבט,
און דאָס האַרץ טוט דיר באַנג,
און דאָס בלוט קילט אין לייב.

ווילנע, 1907

ב

קום צו גיין

קום צו גיין, קום צו גיין היינט ביינאַכט,
ווען דאָס אויג פון דער וועלט איז פאַרמאַכט,
ווען אויף אַלץ רוט אַ בלאַסלעכער שיין,
וואָס באַצויבערט און שלעפערט דיך איין.

קום צו גיין היינט ביינאַכט אין דער שטיל
און ניט פרעג, צוליב וואָס פאַר אַ ציל,
ווי עס פרעגט ניט דער פויגל דעם בוים,
צוליב וואָס קלויבט ער אויס דאָ זיין היים.

קום צו גיין און פאַרלעש מיין געדאַנק,
ר'איז פון לעבן פאַרסמט שוין פון לאַנג,
וויג מיך איין אין דיין שויס, ווי אַ קינד,
מיט דיין שיין מאַך מיך בלינד, מאַך מיך בלינד!

ווילנע, 1908.

ג

דיינע אויגן

דיינע אויגן שיטן שטראַלן,
ווי דער מזרח אין פרימאָרגן.
אַך, מיר דוכט, איך בין פאַרפאַלן —
כ'וועל ניט שלאָפן שוין ביז מאָרגן.

ס'וועט מיר ענג ווערן מיין צימער —
וועל איך ס'פענצטער האַלטן אָפן.
און אַ גאַנצע נאַכט ביים שימער
פון די שטערן וועל איך האָפן.

און וועל וואַרטן אויף דיין קומען,
ביז דער טאָג וועט זיך צעשטראַלן.
כ'וועל באַשיטן דיך מיט בלומען
און דו מיך — מיט דיינע שטראַלן.

ווילנע, 1909.

ד

מגן דוד׳ס

איך קוש דיר אוים אַ מגן דוד —
דו זאָלסט מיר געהייליקט ווערן:
דיינע אויגלעך און דיין מיילכל,
ביידע בעקלעך און דעם שטערן.

דו נעמסט אָן דאָס שפּיל פון ליבע,
ווי אַ געטליבע רפואה.
בעטסט, וואָס מערער מגן דוד׳ס,
ווי סע פּאַסט זיך פאַר אַ צנועה.

און איך לאָז זיך לאַנג נישט בעטן —
כ׳מגן דוד דיר גאַנץ גערן
דיינע אויגלעך און דעם מיילכל,
ביידע בעקלעך און דעם שטערן.

ווילנע, 1909.

ה

פּסולת

איך האָב דיך, ליבע שוועסטער, ניט איין מאָל שוין באַזונגען,
ניט איין מאָל שוין געקושט אין שכרות דיינע גלידער
און ווידער איבערלעבט דאָס, באַשרייבנדיק אין לידער —
האָב איך דיך, ליבע שוועסטער, ניט איין מאָל שוין באַזונגען.

איך האָב שוין ניט איין העפטל וועגן דיר פאַרשריבן
און הונדערט נעכט אוודאי אין בענקען ניט דערשלאָפן.
ס׳פאַרבלייבט פאַר דיר מיין האַרץ אויף אייביק אָפן —
האָב איך שוין ניט איין העפטל וועגן דיר פאַרשריבן.

איצט זענען פון דיין ליבע די לידער נאָר פאַרבליבן,
זיי ליגן פּונקט, ווי שמות פון הייליק-אַלטע ספרים.
און ס׳ליגן אויך אין האַרצן זכרונות, ווי די קברים,
און ס׳איז מיר פון דיין ליבע די פּסולת נאָר פאַרבליבן.

פּעטאָגראַד, 1916.

ז

שוואַנען־ליד

צוויי שוואַרצע שוואַנען שווימען
אין סאַזשעלקע געלאַסן.
די העלדזער שלאַנק געשלענגלט
צום הימל־הויך דעם בלאַסן.
עס איז די זון פאַרגאַנגען,
עס קומט די שעה פון בענקען.
צוויי העלדזער, ווי צוויי שלאַנגען
מער ווילן זיך ניט שווענקען,
ווייל ס׳הויבט זיך אָן דער הימל
אין וואַסער־בלוי צו שפּיגלען
און ביידע שוואַנען טרוימען
פון שטאַרקע אָדלער־פליגלען.
זיי וואָלטן איצט געפלויגן
צום הימל־טייך צום צווייטן
זיך שנאָבלען מיט די שטערן,
מיט מילכוועגס ווייסע קווייטן.
שווימען שטיל די שוואַנען
פאַרשנאָבלט הויך און בענקען:
וואו נעמט מען אָדלער־פליגלען
אין הימל זיך צו שווענקען?

דשענעווע, 1913.

װאַנדער־לידער

א

אונטערװעגנס

כ׳פאַרנעם אָפּט אונטערװעגנס
װאוהין און צוליב װאָס איך פאָר?
איר זאָלט מיך אויך ניט פרעגן
די דאַטע און דעם יאָר.
כ׳פאַרבײַט גאַנץ אָפט די נעמען
פון לענדער און פון שטעט.
כ׳זע מאָסקװע, לאָנדאָן, ברעמען
אין מײַן ניו־יאָרקער הין־הער־פּלעט.

אָט טרעט איך אויף אין באָסטאָן,
װי נעכטן אין פּאַריז.
דיזעלבע רייד און טאָסטן —
און מאָרגן — סיראַקיז.

און איבערמאָרגן װידער
— פון װילנע קיין דעטרויט
דיזעלבע רייד און לידער
פון האָרץ צו האָרץ פאַרטרויט.

און אויך אין סינסינעטי
איז דאָ מײַן היים דוקאָר! —
נאָך גוט, װאָס באַן־בילעטן
דערציילן װאו איך פאָר...

ניו־יאָרק, 1941.

ב

אַ האָגל

ס׳קלאַפּט אַ האָגל אויף די שינדלען,
ווי אויף סטרונעס דאַרע פינגער.
עפּעס פילט זיך — ס׳ווערט דעם הימל
לייכטער, גרינגער.

עפּעס פילט זיך — ס׳איז אַ וואָלקן
נאָך פון ווינטער וואו פאַרבליבן —
האָט אַהער אַ ווינט פון צפון
אים פאַרטריבן.

קלאַפּט דער האָגל אויף די שינדלען —
פּלאַצן שויבן פאַר געלעכטער:
נאַריש וואָלקן, ס׳איז די זון איצט
אונדזער וועכטער.

וואַנדער־וואָלקן, צפון־זינגער,
קאָנסט דיין ליד נאָך שטאַרקער האָגלען.
אפשר וועט דיר ווערן גרינגער
אין דיין וואָגלען?!

ווילנע, 1907.

ג

דער פאַרפרוירענער

ס׳איז איינער פאַרפרוירן געוואָרן ביינאַכט,
היינט ביינאַכט
אויף אַן איינזאַמן שליאַך.
עס האָט איינער מיט לעצטן געדאַנק
נאָך געטראַכט —
פון פיר ווענט און אַ דאַך.

ס'האָט איינער געלאָזט זיך געווים
זוכן ברויט
פאַר זיין ווייב, פאַר זיין קינד,
נאָר ס'האָט אים פאַרפירט און פאַרדרייט
אַ געווירבל פון שניי און פון ווינט

און ס'האָט אים, דער פראָסט
הענט און פיס אויסגעקושט,
און אויף הפקר געלאָזט
ערגעץ וואו ביי אַ קוסט
אויף אַן איינזאַמן שליאַך.

איז איינער פאַרפרוירן געוואָרן ביינאַכט,
היינט ביינאַכט
אונטער קאָלדרעס פון שניי און פון ווינט,
ר'האָט מיט לעצטן געדאַנק נאָך געטראַכט
פון פיר ווענט און אַ דאַך,
פון אַ ווייב און אַ קינד —
אויף אַן איינזאַמן שליאַך...

מאָסקווע, 1922.

ד

ים־שווינדל

ס'וויגט זיך ווי אַ מולטערל מיין שיף פון פּופּציק טויזנט טאָן
צווישן בערג און טאָלן פון צעווילדעוועטן אָקעאַן —
כ'ווייס אַליין ניט, וואָס זאָל איך איצט אָנהויבן צו טאָן,
ווען ס'גאַנצע לאַנגע לעבן מיינס ווערט קלענער פון אַ שפּאַן.

צי זאָל איך זיך פאַרשטעקן אין דעם חלל פונעם רעטונגס־גורט,
צי זאָל איך לאָזן זיך אויף הפקר מיט מיין קעמפּנדיקער שיף,
און פּונקט, ווי זי, אַרויס אַנטקעגן ים מיט לענדן אָנגעגורט
און זיך עקשנותדיק פאַרמעסטן אויף זיין ברייט און אויף
זיין טיף.

איך האָב אויף דער יבשה דאָך קיינמאָל ניט געזען
אַזאַ פאַרווילדערטע רציחה, ווי ס'פאַרמאָגט דער ים —
ווען ס'וואָלט דערפון אַ צענטחלק פאַרמאָגט מיין פען —
וואָלט אויך מיין ליד געשטורעמט איבער פערז און גראַם.

נאָר ס'ברעכט מיין פען מיט טינט, ווי איך — מיט גרינער גאַל
און כ'ווייס אַליין ניט, וואָס זאָל איך איצט אָנהויבן צו טאָן,
ווען ס'קען אַ יעדע רגע אונטערגיין אין כף הקל,
מיין ליד, און איך, און אַלע פופציק טויזנט טאָן.

אטלאנטישער אקעאן, 1925.

ח

וואַנדער־בעטן

איך ליב אַזוי צו שלאָפן אין די וואַנדער־בעטן
פון כלערליי וואַגאָנעס, שיפן און האָטעלן.
מיט שווינדל־קאָפּ און אַקסל פרעמדע קישנס קנעטן
און שפירן, ווי מאַטראַצן פון מיין לייכטקייט קוועלן.

ווער ווייס דען, ווער ס'איז נעכטן אָט אַ דאָ געלעגן ?
ווער ווייס דען, ווער ס'וועט מאָרגן פונקט ווי איך דאָ שלאָפן ?
ס'האָט אפשר ווער געאיילט אַ היים מיט זיין פאַרמעגן,
צי אפשר איז גאָר איינער פון זיין היים אַנטלאָפן ?

איך ליב אַזוי די בעטן, די נע ונדנע בעטן —
סע שמעקט פון זיי מיט ליבע, צאָנווייטאָג און זאָרגן,
איז זאָל זיך אויך מיין הארץ, מיין וואַנדער־האַרץ פאַרקנעטן
מיט אָט די אַלע וועזנס פון נעכטן און פון מאָרגן !

וויסבאדן, 1926.

ו

ס'טרעפט אַ מינוט

ס'טרעפט אַ מינוט —
און די וועלט ווערט דיר טייער.
ס'פאַרגלוסט זיך דיר האָבן פראָמעטעאוס' רוט

און רויבן דעם פייער
פון הימלשע ספערן —
אַז ליכטיק זאָל ווערן
אין אַלע פיר עקן
און זאָלן זיך געטער פאַר מענטשן דערשרעקן!

ס׳טרעפט אַ מינוט...
ווי גיך אָבער ווערט זי פאַרשוואונדן!
ס׳פאַרלעשט זיך דיין מוט
און ס׳צינדן זיך אָן דיינע וואַנדערער-וואונדן.
אַנשטאָט פראָמעטעאוסעס רוט
שטייט שוין דער וואַנדער-שטאק גרייט,
לויערט שוין ערגיץ דער טויט!

ס׳טרעפט אַ מינוט!...

ווין, 1910.

טויט־לידער

א

דער פינפטער

קיינער וויים ניט דעם אייגענעם סוף,
ווי ער וויים ניט דעם אָנהויב פון זיך.
איינער שטאַרבט בנשיקה אין שלאָף
און דער צווייטער — אין קראגן און שיך
אונטער בונטער בונטאַרישער פאָן,
אָדער גאָר אונטער ראָד פון פאַבריק,
און אַ דריטער אַליין טוט זיך אָן
אויפן האַלדז אַ צוויי־גראָשענע שטריק,
און אַ פערטער פאַרטאָג ווערט געקעפט
מיט די אויגן געווענדטע צו זיך,
און דער פינפטער, וואָס לעבט נאָך און לעבט —
אוי, דער פינפטער, אַ פּנים, בין איך!
יאָ, דער פינפטער, וואָס טראָגט אָט די שטראָף
פון די טויטן די אַלע — בין איך,
און כ׳וויים ניט מיין אייגענעם סוף,
ווי איך וויים ניט דעם אָנהויב פון זיך.

בערלין, 1927.

ב

דאָס געוויין פון אַ פליג

פאַרשיידענע מינים געוויינען האָב איך שוין פאַרנומען:
ס׳געוויין פון אַ קינד
אין דעם טאָג פון זיין ברית,
ס׳געוויין פון אַ יונגער אלמנה
ביים אָפענעם קבר פון מאַן,

ס׳געוויין פון אַ זעלנער,
וואָס האָט זיך געכאַפּט אין שפּיטאָל, אַז אים פעלן די פיס,
ס׳געוויין פון אַ קו,
וואָס דערשמעקט האָט ביים שטאַל דאָס פאַרגאָסענע בלוט פון איר קאַלב,
ס׳געוויין פון אַ הימלאָזן הונט,
וואָס גיסט אויס זיין געביל צו דער פולער לבנה,
נאָר ס׳געוויין פון אַ פליג,
וועלכע רייסט זיך אומזיסט פון דעם קלעפּיקן פליגן־פּאַפּיר
איז, דוכט זיך מיר, שטאַרקער פון אַלע געוויינען!
אַ פליג אָט אַזאַ וועט דאָך קיינער ניט קומען צו הילף
און קיינער ניט וועט זי באַוויינען!
איז שווער מיר אַזוי צו פאַרטראָגן
ס׳געוויין פון אַ פליג,
וועלכע רייסט זיך אומזיסט שעה׳ן־לאַנג
פון דעם קלעפּיקן פליגן־פּאַפּיר.

פּאַריז, 1939.

ג

צום טויט

אַך, ליבער טויט,
איך גיי דיר שטאָלץ אַנטקעגן
איך בין שוין גרייט,
נאָר זאָלסט ניט פרעגן,
ווי אַלט איך בין?
איך בין
נאָך גאָר ניט אַזוי אַלט,
מיין האַרץ איז אָבער קאַלט
און איז שוין טויט פון יאָרנלאַנג
איך בין שוין גרייט
און מיין פאַרלאַנג
איז נאָר צו דיר.
אַך, ליבער טויט,
פּראַל אויף דיין טיר —
איך בין שוין גרייט!

בערן, 1913.

ד

מיין לעצטער באַרג אַרויף

איך בין שוין מיד פון אַלע מיינע קרענק,
פון מיינע וואַנדערונגען — אויך.
איך ליג מיט פּערציק גראַד און כ'בענק
אַהין־אַהין — צום הימל־הויך.

איך בין שוין זאַט מיט יאָרן און מיט טעג
און מיט מינוטן גוטע — אויך.
איז מיר פאַרבליבן נאָר דער לעצטער וועג:
אַהין־אַהין — צום הימל־הויך.

כ'פאַרמאָג אויך דאָרט אַ שלל מיט פריינט
און חברטעס געטרייע — אויך.
כ'בין גרייט אַוועקצוגיין נאָך היינט
אַהין־אַהין — צום הימל־הויך.

שוין צייט זיך שיידן מיט מיין גוף
און מיט די קליידער — אויך.
ווי גרינג ס'וועט זיין מיין באַרג אַרויף
אַהין־אַהין — צום הימל־הויך.

פּאַריז, 1938.

ו

מיין לויה־רעפּאָרטאַזש

אין מיין לויה האָבן זיך באַטייליקט פיל באַקאַנטע מענטשן,
אַפילו אויך אַזעלכע, וואָס האָבן מיך פּערזענלעך ניט געקענט.
דער הספד־מאַכער האָט מיין אָנדענק זייער פרום געטון־טון בענטשן
און ניט איין פרוי האָט אויפריכטיק געבראָכן זיך די הענט.

עס האָבן מערערע געזעלשאַפטן, יחידים און פאַריינען
מיט קרענץ און פרישע בלומען באַדעקט מיין טויטן גוף.
די פּרעסע האָט מיט טינט־טרערן געַנומען מיך באַוויינען,
ציטירנדיק בחינם קאַפּיטלען „באַרג אַרויף".

די ווייטערדיקע רעדנער האָבן ניט צו פיל געמאַטערט,
אַפילו איך אַליין בין ניט געוואָרן מיד.
אַנשטאָט צו זאָגן קדיש — האָט אַ יונגער רעציטאַטאָר
מיט אויגן פייכטע פאַרגעלייענט אָט דאָס דאָזיק ליד.

נאָר איינע האָט צו מיין לויה ניט געקאָנט זיך מעלדן
און ניט באַוויינט האָט זי מיין לאַנג-געגאַרטן טויט.
צי זאָל איך אייך פאַרטרויען דאָ דעם נאָמען פון מיין העלדין?
אָ, ניין! — זאָל יעדער טרעפן, ווער נאָר מיין וואונק פאַרשטייט.

און גראָד אָט די, וואָס האָט צו מיין לויה ניט געקאָנט דערשיינען
וועט אומעטום און שטענדיק דערציילן פון מיין זיין.
זי וועט נאָך לאַנג, נאָך לאַנג באַחנען און באַשיינען
אַ יעדן וואָרט מיינעם געוועבט פון פרייד און פיין.

פאַריז, 1938.

ז

יתום-ליד

ביי דעם שטיין פון דיין מצבה
צייל איך תמיד מיינע יאָרן —
און די ווייען פון דיין גסיסה
האָט די מאַמע מיך געבאָרן.

און מיין קינד-הארץ האָט גערשנט
יענע אַלטע טיפע סודות,
וועלכע האָבן שוין געצייטיקט
אין די הערצער פון די זיידעס.

יאָ, איך בין אַ יונגער זקן,
מיין געדאַנק איז גרוי געוואָרן,
ווען ביים וידוי פון דיין שטאַרבן —
האָט די מאַמע מיך געבאָרן.

דוקאַר, 1914.

ח

אויפן שוועל פון זעכציק

מיט זעכציק יאָר איז שוין ניט מיאוס מיר צו שטאַרבן
(ביז זעכציק פעלט מיר היינט נישט מער, ווי איינער).
מיין שטערן ציילט שוין ניין און פופציק טיפע קאַרבן,
נאָר וויפיל ס'ציילט מיין האַרץ — דאָס ווייס נישט קיינער!

מיין טאַטע איז געשטאָרבן ערב אכט און דרייסיק,
מיין ברודער, וולאַדעק, האָט געלעבט מיט פופצן מערער,
און איך גאָר, דער מוזיניק-זקן, שרייב נאָך פלייסיק
אַמוזיר-געשיכטעס פאַר מיינע לעזער און פאַרערער.

פאַרוואָס אָבער האָט גאָט געשטראָפט מיך מיט אריכת ימים,
איך זאָל אַ לעבן-לאַנג זיין פייניקן מיט חבלי-מיתה,
איך קאָן דעם „מאַלכאַמאָוועס" נאָך פון וויג, איך קאָן אים
און אויב איך לעב נאָך היינט — לעב איך דורכאויס מיט נסים.

נאָר אָפטמאָל דוכט זיך מיר, אַז כ'בין שוין לאַנג געשטאָרבן,
ווי ס'האָבן מיר פאַרויסגעזאָגט די גרויסע פּראָפעסאָרן —
איז יעטווידער געבורטסטאָג מיינער אַן אומזיסטער קרבן
און כ'בין שוין פשוט מיד צו ציילן די קרבנות-יאָרן.

איך בין אַפילו מיד מיין יובל-ליד צו שרייבן ווייטער
מיין לעצטן ליד פאַר מיינע לעצטע לעזער און פאַרערער.
איך ווייס, מיין פאָלק איז איצט געגליכן צו אַן אויסגעלאָשן שייטער
און איך — אַן אויסגעלאָשן פונק זיינער, ניט מערער!

„מאָונט־סייני״־האָספּיטאַל
יום כיפור, 1946.

וולאדעק-לידער

א

ווי גיך דו האָסט געלעבט

ווי גיך דו האָסט געלעבט
און גיכער נאָך געשטאָרבן.
צו וואָס אַ יעדער שטרעבט
האָסטו זיך לאַנג דערוואָרבן.

דו ביזט נאָך יונגערהייט
געוואָרן אַ לעגענדע
און ס'בלייבט אויך נאָכן טויט
דיין לעבן נישט פאַרענדיקט.

מען וועט נאָך דורות-לאַנג
דערציילן אַלע וואונדער
פון דיין צעשטראַלטן גאַנג
אין יעדן לאַנד באַזונדער.

פּאַריז, 1938.

ב

אויפן שוועל פון משוגעת

זינט דו ביזט פון מיר אַוועק —
קאָן איך זיך קיין אָרט געפינען.
פּייניקט מיך די גרויסע שרעק,
אַז איך וועל אַראָפּ פון זינען.

איך דערקען ניט זיך אַליין,
ווען איך קוק אין שפּיגל —
דאָרטן זיצט אַ פרעמד פאַרשוין
אונטער שלאָס און ריגל.

וואַרף איך זיך אַריין אין בעט,
ווי אַ פייל פון בויגן —
ליגט שוין דאָרטן מיין סקעלעט
אָן אַ נאָז, אָן אויגן.

כאַפּ איך זיך אַרויס אין גאַס —
זיין צווישן לייטן —
זע איך אויף אַ פּולווער־פאַס
משוגעים רייטן.

ווערט נאָך גרעסער דאַן מיין שרעק,
אַז איך וועל אַראָפּ פון זינען,
איידער נאָך איך וועל דעם וועג
קריק צו דיר געפינען.

פּאַריז, 1940.

ג

דרייסיקסטער אָקטאָבער

ביי אַלעמען פאַלט אויס דיין יאָרצייט
דעם דרייסיקסטן אָקטאָבער,
אָבער
ניט ביי מיר!
ביי מיר איז יעדער טאָג פון יאָר
דיין יאָרצייט־טאָג!
ביי מיר איז יעדער טאָג —
אַ נייער נעקראָלאָג
נאָך דיר,
נאָך מיר
און נאָך דער גאַנצער וועלט!

ניו־יאָרק, 1941.

ד

ביי וולאַדעקס מצבה

כ'האָב אָנגעמאָסטן היינט
אויף זיך אַליין
דעם שטיין
פון דיין מצבה,
ווי ס'פלעגט אַמאָל
די מאַמע
מיר אָנמעסטן אַ בגד דיינעם,
וואָס איז אויף דיר געוואָרן שמאָל.
האָב איך אויך היינט
אַריינגעטאָן מיין גוף אין דיין מצבה
(באַהעפט דיין עבר מיט מיין הוה) —
די זעלבע הויך,
די זעלבע ברייט —
ס'איז אויך
דיין טויט,
ווי אָנגעמאָסטן פונקט פאַר מיר!

— — — — — — — — — — —

צי וועט אויך מיר
דען זיין באַשערט
צו רוען לעבן דיר
אויף דעם געבענטשטן שטיקל ערד,
וואו ס'רוט אַ גאַנצער דור
פון קעמפער און פּאָעטן?

— — — — — — — — — — —

אָט האָט מען היינט
געבראַכט דיר פון מאַנהעטן
מיין פריינט
טשעריקאָווער!
אויך ער
איז נעכטן נאָך געווען מיט לעבן פול
און היינט איז ער שוין פול מיט טויט!
אָט ליגט ער היינט —
מיין וואַנדער־פריינט —

צופוסנם דיין מצבה
און איך — איך שטיי
אַ צוגעקלעפּטער צו דיין שטיין
און כ׳קאָן נאָך נישט פאַרשטיין
פאַרוואָס גראָד ער —
טשעריקאָווער —
האָט אויסגעכאַפּט דעם אָרט,
וואָס האָט געהערט צו מיר ? !
— — — — — — — — — — — —
איך גיב זיך נישט קיין ריר,
ווי כ׳וואָלט אַליין
געוואָרן שוין דער שטיין
פון דיין מצבה —
אַן אבר מין החיי
פון טויט,
וואָס איז מיט לעבן פול !
אויך איך בין גרייט,
איך בין פון לאַנג שוין גרייט
זיך איינרינגלען אין קייט
פון אונדזער גרויסן דור,
וואָס ציט זיך פון דוקאַר
ביז דעם „הר-כרמל״ אין ניו-יאָרק !
— — — — — — — — — — — —
אוי, וויפל טעג און יאָרן
וועל איך נאָך מוזן טראָגן
דיין נישט-פאַרענדיקט לעבן,
וואָס איז אויף דיר געוואָרן
פלוצלונג שמאָל ? !
— — — — — — — — — — — —
אוי, וויפיל טעג און יאָרן
וועל איך נאָך מוזן שטיין
אַ צוגעקלעפּטער צו דיין שטיין ?

30 אויגוסט, 1943.

סאָציאַלע לידער

א

דער צעשאָסענער ציפּערבלאַט

צעשאָסן איז דער ציפּערבלאַט פון קלויסטערזייגער
צוויי ווייזערס פּענדלען נאָך אויף נאַקעטע געדערעם.
און אונטן אויפן ברוקשטיין ליגט אַ פערדס אַ פּגר —
ס'פרעסן אים שוין הונגעריקע הינט און ווערעם.

עס האָט די מוטער־צייט אליין פאַר שרעק געמפּלט
און ס'מאַכן איר צוויי ווייזערס משוגענע העויות,
עס האָט שוין ווידער אַ האַרמאַט וואו אויפגעצאַפּלט
און הוסטנדיק אַלץ צוגעציילט די מאַרגיקע לוויות.

און אונטן אויפן ברוקשטיין ליגט אַ פערדס אַ פּגר,
עס פרעסן אים שוין הונגעריקע הינט און ווערעם. —
דאָס האָט פאַרבענקט זיך נאָך אַ נייעם לעבנסשטייגער
אַ הונגעריקער פויער פון כאַרקאָוו צי פון פּערם.

איצט פויזן עובר בטל צוויי לאַנגע, שוואַרצע ווייזערס
אויף קיילעכדיקן חלל, ווי שטעקלעך פון אַ בלינדן
און ס'פויזעט אום אַ שרעק אויף גאַסן און אויף הייזער
און קיינער האָט קיין מוט אַ נאַכט־לאָמפּ אָנצוצינדן.

ווער ווייס דען, צי ס'איז טאָג, ווער ווייס דען, צי ס'איז אָוונט,
עס זענען אַלע וועגן צו מפּיל־צייט געשלאָסן,
און אויפן רויטן מאַרקפּלאַץ שטייט אַ פערמער יון —
ער פרייט זיך, וואָס ער האָט דעם וועלטזייגער צעשאָסן.

זיין זיגעריש געזיכט שטראַלט, ווי אַ טורעם־זייגער
און וואָנצעס, ווי צוויי ווייזערס מאַכן דיר העויות —
דאָס הויבט זיך אָן פון היינט אַ נייער לעבנסשטייגער
און דו, אַ דו — ניט ווייַן אויף מאַרגיקע לוויות...

מאָסקווע, אָקטאָבער, 1917.

ב

צופוסנס דעם אייפל־טורעם

צי ווייסט איר, וואָס דאָס איז
זיין איינזאַם אין פּאַריז?

דער אייפל־טורעם שטייט,
ווי אַ מצבה גרייט
צוקאָפּנס פון פּאַריז —
אַ שטאָלענער קאַפּריז
פון אַ בונטאַרן־שטאָט —
אָן אויסגעשריי צו גאָט!
ביינאַכט נאָר פלאַמען־אויף
אויפן אייפל־טורעם גוף
די אותיות: „סיטראָיען" —*)
ס'זאָל אויך דער הימל זען
דער אומזין פון דעם זין:
שאַמפּאַניער מיט בענזין.

— — — — — — — — — —

שאַמפּאַניער מיט בענזין! —
ס'איז יעדער אות אַ שפּין
אויף שטאָל־געוועבטן גוף,
ס'איז יעדער אות אַ רוף
צום אויפברויז און צום בונט,
נאָר ס'איז דער מענטש אַ הונט
און קיינער פרעגט פּאַרוואָס,
אויף טרעפּן פון מעטראָס
צעלייגן זיך, פון שאָף
(ווי שוואַרצע, בלודנע שאָף)
די היימלאָזע צום שלאָף

*) „סיטראָיען" — דער אויטאָ־קעניג פון פראַנקרייך האָט אָפּגעדונגען דעם אייפל־טורם פאַר ליכט־רעקלאַמעס.

און קיינער פרעגט פאַרוואָס
עס וואַלגערט זיך אין גראָז
אַ גאַנצענעם מעת-לעת
אַ קראַנקער, צי אַ מת?

צי ווייסט איר, וואָס דאָס איז
זיין איינזאַם אין פּאַריז?

איך הער, אויף מאָנפּאַרנאַס
איז היינט אינמיטן גאַס
געפאַלן פּלוצעם טויט
(פאַר בענקשאַפט, צי פאַר נויט?)
אַ דייטשער עמיגראַנט
(זיין נאָמען אומבאַקאַנט)
נאָר אין קאַפע „קופּאָל"
איז גרויס געגנוג די צאָל
פון די, וואָס זענען גרייט
זיך קושן מיטן טויט!
און ס'טורעמט אויף אַ צער
ביים דיכטער און ביים נאַר
(אַפילו אויך ביי מיר
צום צווייטן-דריטן ביר)
ווען ס'בליצן אויף אויפסניי,
ווי לאָזונגען אין מאַי
די אותיות: „סיטראָיען" —
ס'זאָל אויך דער הימל זען
דעם אומזין פון דעם זין —
שאַמפּאַניער מיט בענזין!

צי ווייסט איר, וואָס דאָס איז
זיין איינזאַם אין פּאַריז?

פּאַריז, 1934.

ג

טויטשטראָף

יעדע נייע טויטשטראָף אין מאָסקווע צי אין ניו־יאָרק,
יעדע נייע טויטשטראָף אין וואַרשע צי אין רעוועל —
לייגט זיך אוים אויף מיין געווים מיט אַ פרישן אבל־טרויער,
ווי איך וואָלט שוין ווידער אומגעבראַכט מיין ברודער הבל.

יעדע צייטונג ברענגט מיר יעדן טאָג אַ פרישן קרבן,
יעדע צייטונג רויטלט זיך מיט פרישינקע בלוטסטראָפּנס,
הלואי וואָלט איך שוין בעסער אין מיין וויג געשטאָרבן,
איידער יונג־געקעפּטע ברידער זאָלן באַמבלען זיך צוקאָפּנס.

איז צו וואָס האָב איך זיך אויסגעלערנט לייענען און שרייבן,
און צו וואָס האָב איך פאַרקנסט זיך מיט די „איבערשטע צענטוויזנט"—
איז ניט בעסער טשערעדעס אויף גראָזלאָנקעס צו טרייבן —
צווישן שטילע חיות זאָל אויך מיין לעבן פויזן.

גאָט, מיין גאָט, איך קאָן שוין ניט דיין צלם מער פאַרטראָגן,
גאָט, מיין גאָט, זע מעק מיך אוים פון דיין פאַר'קינ'טן געזינדל.
איך קען שוין מער ניט הענגען אַ געקרייציקטער אויף אַלע ראָגן —
כ'קאָן שוין מער ניט טראָגן אָט דעם עפּנטלעכן זינד־עול.

פּאַריז, 1925.

מלחמה לידער

א

פּאַריז לויפֿט

סע שמעקט היינט דער דרויסן מיט שוועבל
און ס'הוסט ערגעץ־וואו אַ קאַנאָנע;
די זון קוקט אַרוים דורכן נעבל,
ווי זי וואָלט געווען אַ לבנה.

די הינט האַלטן היינט אין איין בילן,
די קעץ שמעקן אָפּ אַלע קעלערס
און ס'פֿליען די אויטאָמאָבילן,
ווי זיי וואָלטן האָבן פּראָפּעלערס.

ס'זעט אויס, אַז די שטאָט וויל אַנטלויפֿן
פֿון עפּעס אַ נייער סכנה. —
איך מוז היינט אַ גאַז־מאַסקע קויפֿן,
אויב ניט — בלייבט מיין פֿרוי אַן אַלמנה.

פּאַריז, 1940.

ב

אין אַקופּירטן פּאַריז

וואָס וועל איך איצטער טאָן
מיט אַלע מיינע טעג
מיט אַלע מיינע נעכט —
וואָס וועל איך איצטער טאָן?

איך האָב געשטעלט אין קאָן
מיין ווירדע און מיין רעכט —
מיין גאַנצן האָב־און־גוטס
האָב איך געשטעלט אין קאָן!

איך שפּיל מײַן לעצטע קאָרט
אויף אומזין, צי אויף זין ?
כ׳פֿאַרליר, צי איך געווין
אויף אָט דער לעצטער קאָרט ?

פּאַריז, ניו־יאָרק, לובלין —
אַ וואו וועט זײַן מײַן סוף ?
און וואָס וועט זײַן מײַן שטראָף :
פּאַריז, ניו־יאָרק, לובלין ?

פּאַריז, 14־טער יוני, 1940.

ג

אָקופּאַציע־פּערזן

זאָל דוכטן, אַז אַ טשאַטשע הונגעריקע וועלף
איז מיך באַפֿאַלן אין אַ מיטן וואַלד,
איך בין געווען דאָך איינער קעגן צוועלף —
וואָלט דאָך אומזיסט געווען מײַן לעצטער גוואַלד !
— — — — — — — — — —

ביז איך וועל מײַן פֿולן קרוג
צו יענער וועלט דערטראָגן —
וועל איך האָבן נאָך גענוג
צו זינגען און צו זאָגן !
— — — — — — — — — —

כ׳בין שוין עלטער פֿון מײַן טאַטן
און פֿון זיך אַליין — אַוואַדע.
דוכט מיר אָפּט, אַז ס׳איז מײַן לעבן
אַ פֿאַרצייטיקע באַלאַדע.
— — — — — — — — — —

ס׳וועט מיר אָפּט צעמישט מײַן קאָפּ
און כ׳קאָן זיך נישט קיין אָרט געפֿינען,

מיר דוכט זיך דאָן, אַז גאָט אַליין
גייט אויך אַראָפּ פון זינען.

— — — — — — — — — — —

כ׳דערמאָן זיך אַ ווערטל פון טיוטשעוו
אין זיין פילאָזאָפישער דיכטונג:
„דער מענטש מוז זיך שטילערהייט מוטשען
פון סאַמע געבורט ביז פאַרניכטונג״.

יע, דער מענטש האָט נאָך גאָרנישט געלערנט
פון זיינע נביאים־מאַרטירער.
דער פערד האָט אַ גרעסערן שטערן,
ווי ס׳האָט אים זיין רייטער, זיין „פירער״!

— — — — — — — — — — —

ס׳ברענען שטעט, ס׳ברענען לענדער,
גאַנצע קאָנטינענטן ברענען,
סיי דעם קרבן, סיי דעם שענדער
קאָן מען נישט אין רויך דערקענען.

ס׳איז די ערד איין שייטערהויפן,
ס׳פלאַמען אַלע האָריזאָנטן,
ס׳איז נישטאָ וואוהין צו לויפן
זיך אַליין אַ מיתה אָנטאָן.

פּאַריז, 1940.

ד

ווער זיצט ביי מיין טיש אין פּאַריז?

ווער זיצט ביי מיין טיש אין פּאַריז? —
אַ הונגעריקער ייד,
וואָס וואַרט נאָך אויף זיין גורל־שעה,
צי אַ פראַנצויז
געפאַנגען אין זיין אייגן לאַנד,
צי גאָר אַ נאַצי־אָקופאַנט
מיט האַקנקרייץ און שפּיז? —

ווער זיצט דען איצטער ביי מיין שרייבטיש
אין פּאַריז ?

מיר דוכט זיך אָפּט, אַז איך אַליין —
איך זיץ נאָך ביי מיין שרייבטיש אין פּאַריז
און כ׳שרייב מיין לעצטן ליד
ביים אונטערגאַנג פון זון און זין.
כ׳מאַך צו דאָס פענסטער מיטן לאָד
(עס איז דאָך קאַמופליאַזש)
און כ׳עפן מיט קוראַזש
מיין יעטווידן שופליאָד.
ס׳איז יעטווידער שופליאָד
אַ טייל פון מיין אַרכיוו
פול כתבים, לידער, בריוו
פון גאָר צו גאָר דער וועלט —
ווערט גלייך מיין מידער גוף באַזעלט
מיט נייעם מוט.
כ׳דערשפיר אין זיך דאָס בלוט
פון מיינע אָבות
אין שפּאַניען און אין פּאָרטוגאַל.
כ׳נעם אָן אַ פולע פען מיט גאַל
און סם המות
און כ׳שפּיי זי אוים צוריק
צום האַקנקרייץ.
כ׳דערשפיר אין זיך דעם רייץ
און אויך דעם גרויסן גליק
צו קאָנען אויסשפּייען מיט בלוט און גאַל
דעם ביטול-האָס צום פיינט —
צום קאַניבאַל !

אַזוי-אָ ווערט מיין לעצטער היינט
געלייטערט
אין אַלע דורות פון אַמאָל,
איך ווער דערהויבן און דערווייטערט
פון יאָמערטאָל
און איך דערהער דעם ווידערקול

פון זיך אליין —
דעם פרייד-געוויין
פון „שמע ישראל,"
„שמע........."

עס איז א חלום נאר אזא
געווען.
איך האב דערזען
אין בעט
מיין אייגענעם סקעלעט,
ווי כ'וואלט געשלאפן זאלבענאנד
מיט זיך אליין
אין נייעם לאנד.
איך האב דערהערט :
דער ים-גלאק קלינגט,
ווי ס'קלינגט א קלויסטערל אין דארף
פאר א לויה,
און שיפן רעווען אין דער נאכט,
ווי אקסן פאר דער שחיטה,
און יעדע כוואליע פון דעם אקעאן
פאטשט אויס מיר אומגליקן גאנץ נייע
פון רוסלאנד, פוילן, ליטע,
און ס'ווערט דאס לעבן מיר נישט ניחא
פון דער פארווילדערטער רציחה
אויף יענער זייט פון אקעאן. —
ווערט ס'לעבן מיינס נאך קלענער פון א שפאן
און כ'ווייס נישט, וואס צו טאן,
וואס זאל איך אנהויבן צו טאן,
ווען ס'קלינגט מיר טאג און נאכט
דער ים-גלאק מאנאטאן :
גלין-גלאן, גלין-גלאן,
ווי ערב אלעמענס לויה.

מען זאגט :
איך מוז מיין לעבן דא באנייען
אין רו און זעט.

איך מוז מיין אָבל־האַרץ באַפרייען
פון אייגענעם סקעלעט,
נאָר כ׳בין שוין מיד פון זיך אַליין
און פון דער וועלט,
און ווי קאָן איינגיין מיר די פרייד
פון אייגענעם געביין,
און ווי קאָן איינגיין מיר די רייד
פון פען־ברידער און פריינט,
ווען כ׳ווייס נאָך נישט ביז היינט,
ווער ס׳זיצט דאָרט ביי מיין שרייבטיש
אין פּאַריז ? —
אַ הונגעריקער ייד,
וואָס וואַרט נאָך אויף זיין גורל־שעה,
צי אַ פראַנצויז
געפאַנגען אין זיין אייגן לאַנד,
צי נאָר אַ נאַצי־אָקופּאַנט
מיט האַקנקרייץ און שפּיז,
צי, אפשר, טויזנט מאָל להבדיל,
אַ נייער לעקערט, שוואַרצבאַרד, גרינשפּאַן, —
ווער זיצט דען איצטער ביי מיין שרייבטיש
אין פּאַריז ? !

ניו־יאָרק, 1942.

ח

אַ פּאַפּיראָס

אין מיטן ים —
אַ פלאַם,
אַ פייערזייל,
אַ מייל
די הויך,
דער רויך
פאַרשטעלט
די וועלט!

דער ים איז טיף,
דער ברעג איז ווייט,
עס ברענט אַ שיף
מיט טויזנט לייט.
דער ראַדיאָ-מאַן
קלאַפּט „עס-אָ-עס" !
דער קאַפּיטאַן
וואַרט אויף אַ נס.

נאָר איין מאַטראָס
וויל פאַרן טויט
אַ פּאַפּיראָס.
ער איז שוין גרייט!
ער שפּרינגט אין ים,
אין וואַסער-פלאַם
אָן אַ פאַרוואָס?
אָן אַ פאַרדראָס!
עס איז אים וואויל,
ער האַלט אין מויל
אַ פּאַפּיראָס!

דער ראַדיאָ-מאַן
קלאַפּט „עס-אָ-עס" !
דער קאַפּיטאַן
וואַרט אויף אַ נס.

ניו־יאָרק, 1942.

ו

ס׳פּעלן ווערטער

אַמאָל — אַמאָל פלעג איך באַזינגען אָדלערס, נאַכטיגאַלן, שוואַנען
און טעכטער יידישע פון ווילנע, ביאַליסטאָק און קיעוו,
נאָר איצטער שפּאַלטן זיך די הימלען פון די באָמבערס-עראָפּלאַנען
און יעדן טאָג באַקום איך בשורות ערגערע, ווי איוב.

איצט ווערן אַלע מיינע ווערטער בלאַס און טויט-דערשראָקן,
ווען כ׳רוף זיי אויף צו ווערן עדות פון מיין קיינעמס-לעבן.
די תוכחה אַליין זיצט שבעה אין צעפּליקטע זאָקן
און איבער אַלע מיינע היימען שוואַרצע ראָבן שוועבן.

יע, איצטער וואָלטן אויך אַפילו די נביאים ניט געקאָנט געפינען
די ווערטער פּאַסיקע צו טרייסטן, מוסר׳ן און שטראָפן.
עס זיינען פעלקער גאַנצענע אַראָפּ פון זינען
און גאָט אַליין איז פון די הימלען ערגעץ-וואו אַנטלאָפן.

מיט אים אינאיינעם זיינען אויך די אָבות אונדזערע פאַרשוואונדן
און די אמהות זיצן, ווי עגונות אויף די פריזבעס פון גן-עדן —
מען זאָגט, אַז גאָט אַליין האָט זיך אַ געלע לאַטע אָנגעבונדן
און ער מאַכט דורך מיט אונדז אינאיינעם אַלע פּיין און ליידן.

מען זאָגט, אַז גאָט וויל אומברייינגען זיין וועלד-געוואָרענע יצירה,
און אַז אין חורבן גופא איז אַ נייער מעשי בראשית-זין פאַראַנען —
וועט מיין געליטערט פאָלק באַלד ווידער אָנהויבן צו זינגען שירה
און איך וועל ווידער קאָנען זינגען פון אָדלערס, נאַכטיגאַלן, שוואַנען.

ניו־יאָרק, 1943.

ז

אויף מאָרגן נאָך דער וועלט־מלחמה

אויף מאָרגן נאָך דער וועלט־מלחמה וועלן מיר ערשט אָנהייבן צו ציילן
די יידישע מאַרטירער אין רוסלאַנד, ליטע, פּוילן,
די קדושים אין די געטאָס און אויף אַלע וויסטע וועגן,
וואו ס'בערגלען זיך די קברים פון ברידער, פריינט, קאָלעגן.

אויף מאָרגן נאָך דער וועלט־מלחמה וועט מען ציילן אויך די שיפן
פאַרזונקענע אויף אייביק אין אַלע טיפסטע טיפן.
און מען וועט שוין ווידער אויף אַלע קאָנטינענטן
צעשטעלן דענקמעלער פאַר דעם סאָלדאַט — דעם ניט־דערקענטן.

אויף מאָרגן נאָך דער וועלט־מלחמה וועט מען מוזן אַלץ פאַרגעסן —
וועט מען ווידער מיט די רוצחים פון איין שיסל פרעסן,
וועט מען אַלע וועלט־בית עולם'ס פאַראַקערן אויף תבואה
און עס וועט מקוים ווערן ישעיה'ס געטלעכע נבואה.

אויף מאָרגן נאָך דער וועלט־מלחמה וועלן די פּאָעטן ווידער
שוין קאָנען שרייבן צאַרטע ליבע־ און לבנה־לידער.
מען וועט פון אַלע ווערטערביכער אויסקראַצן דעם וואָרט „נקמה" —
ווי גוט עס וועט אונדז זיין אויף מאָרגן נאָך דער וועלט־מלחמה!

ניו־יאָרק, 1943.

פאַרשיידענע לידער

א

מאַרק שאַגאַל

ביידע אין איין יאָר געבוירן
און איין לאַנד האָט אונדז דערצויגן —
טראָגן מיר דיזעלבע יאָרן,
אָבער ניט דיזעלבע אויגן.

דיינע זיינען בלויער הימל
נאָך אַ שטורמישן געוויטער,
ווען ס׳גייט אויף דער רעגנבויגן —
גאָטס פּילפּאַרביקער פּאַליטער.

מיינע זיינען שטיקער כמאַרע
אָנגעפּילט מיט שווערע האָגלען —
צימבלט אוים מיר גאָטס גיטאַרע
ס׳ליד פון וואַנדערן און וואָגלען.

טראָגן מיר דיזלעבע יאָרן,
אָבער ניט דיזעלבע אויגן,
כאָטש איין יאָר האָט אונדז געבוירן
און איין לאַנד האָט אונדז דערצויגן.

פּאַריז, 1937.

ב

אַ יידיש הויז אין דעטראָיט

אַ פּולע הויז מיט וואונדערלעכע לאָמפּ-פיגורן —
ס'לויכטן ים-פיש, אָדלערס און זשיראַפן.
די למד-קעפּ פאַרהימלט אונטער בונטע אַבאַזשורן,
ווי שטיקער נאַכט-זונען דורך מענטשן-הענט באַשאַפן.

פון אַלע ווינקלען פינקלען גאָלד- און זילבער-אותיות
אויף רוקנס לעדערנע פון ספרים און פון ביכער.
(דער קאַווע שמעקט, ווי ווײַן פון פּסח'דיקע כוסות —
ווערט אויך מײַן וואַנדער-רוקן לעדער-פעסט און זיכער!).

איך פיל, ווי ס'אָטעמען די ווענט מיט רו און נחת-רוח
און טעכטער יידישע מיר שמייכלען: אסתר, ברכה, רינה! —
ס'ווערט יעדער נאָמען זייערער אַ נייער בלאַט אין מײַן באַיאָרטן לוח,
אַ שטיק פאַרגאַנגענהייט באַשטראַלט מיט גינגאָלד פון באַגינען.

גייט אויף אין מיר אַ גרויסע ליבשאַפט צו די אַלע מענטשן,
וואָס האָבן אונטערוועגנס מיך באַלויכטן און דערהויבן.
איך וועל זיי שוין אויף אַלע מײַנע וואַנדער-וועגן בענטשן
און אונדזער מעשי בראשית-מייסטער אָן אַן אויפהער לויבן.

דעטראָיט, 1941.

ג

צו אַ רעדנער

דו האָסט מיך היינט באַרואיקט און באַגליקט,
ווי גאָט אַליין וואָלט דיך צו מיר געשיקט.
דו האָסט פאַר מיר אַנטפּלעקט דעם בונטן אָריענט
און כ'האָב אין דיינע רייד גאָטס ווידערקול דערקענט.

איך האָב דערזען פאַר זיך דעם ירדן און דעם ניל
און אויך דעם גרויסן מעשי בראשית'דיקן פאַרבן־שפּיל,
ווען זון גייט אויף, ווען זון פאַרגייט אין מדבר־זאַמד
און דו אַליין — דו שטייסט נביאות'דיק־צעפלאַמט,
ווי ס'וואָלט נאָך איבער דיר דער סנה געברענט —
האָב איך צו דיר מיט צוטרוי אויסגעשטרעקט די הענט
און כ'פיל זיך איצט באַרואיקט און באַגליקט,
ווי גאָט אַליין וואָלט דיך צו מיר געשיקט.

פּאַריז, 1940.

ד

צו אַ דיכטער

כ׳ווער אויפגעלייזט אין דיינע לידער,
ווי שוואַרצער רויך אין הימל-בלוי.
דיין בוך ליגט אָפן, ווי אַ סידור —
ס׳איז יעדער אות — אַ טראָפּן טוי.

נאָר ס׳ווערן טוי-טראָפּנס באַגינען
פאַרוואַנדלט אָפּט אין טראָפּנס בלוט.
דאַן גייט אַראָפּ דיין ליד פון זינען,
ס׳ווערט יעדעס וואָרט — אַ פייער-קנוט.

דיין ליד ווערט פול מיט צער און צאָרן
און ס׳ברענט, ווי אָנגעגליטער דראָט.
פאַרשילטסט דעם טאָג פון דיין געבוירן
און זוכסט דעם קץ ביי מענטש און גאָט.

נאָר באַלד ווערט אויסגעלייטערט ווידער
דיין דיכטער-גאַנג דורך בלוט און טוי
און דו ווערסט אויך דורך דיינע לידער
שטיל אויפגעלייזט אין הימל בלוי.

ניו־יאָרק, 1942.

ח

זשורנאַליסטן־ליד

איך האָב מיין וואָרט פאַרשמאָלצן מיט די לאָזונגען פון טאָג,
איך האָב מיין ליד צעשטויבט אין שטורם פון דער צייט —
איז פול מיט מיר אַצינד אויף יעדן ציַיטונגס־ראָג
און ס׳צאַפּלט איצט מיין האַרץ אין אַלערוועלטסטער וועלט.

ניו־יאָרק, פּאַריז, יאָהאַנעסבורג, בירא־בידזשאַן,
ווי אויך — אין אַרגענטינע און בראַזיל,
און אומעטום וואו ס׳איז דאָס יידיש וואָרט פאַראַן
בין איך מיט אים אין ערנסט און אין שפּיל.

ס׳איז גוט אַזוי צו רייטן אויפן רוקן פון דער צייט
און אונטערוועגס פאַרשענקען אַלץ, וואָס איך פאַרמאָג —
עס זאָל מיין האַרץ זיך צאַפּלען אין אַלערווייטסטער ווייט
און פול זאָל זיין מיט מיר אויף יעדן צייטונגס־ראָג,

בערלין, 1938.

ז

ביכער

געבענטשט זאָלן זיין אַלע ביכער
געשריבן אין פּראָזע און גראַמען.
איך פיל זיך מיט זיי אַזוי זיכער
און יום טובדיק, ווי ביי דער מאַמען.

זיי ברענגען מיר גוטע גערים,
פון ברידער, פון פריינט און קאָלעגן —
איך פריי זיך אַזוי צו געניסן
פון אונדזער געדרוקטן פאַרמעגן.

איך וואַנדער מיט זיי אַזוי זיכער
דורך אַלע יבשות און ימען —
געבענטשט זאָלן זיין אַלע ביכער
געשריבן אין פּראָזע און גראַמען.

פּאַריז, 1938.

א י נ ה אַ ל ט

ערשטער טייל:

זייט

א שמועס מיט א לונגען־דאָקטאָר 7
ערשטע נאַכט אין סאַנאַטאָריע 11
באַגעגעניש מיט אַן אַלטן אפיקורס 15
ימים נוראים אין א לונגען־סאַנאַטאָריע 21
שווינדזוכט און ליבע 25
שווינדזוכט און אייפערזוכט 30
א בריוו פון בערלין 34
אויך די נאַטור איז פול מיט רציחה 41
די סיסטעם פון „באַלאַנגען" 45
ביקור חולים־בריוו 50
א מעשה מיט א בהמה 55
א לבנה־נאַכט אין די בערג 59
איך פלי צו דער לבנה 63
אַן אכסניה צו יענער וועלט 67
שלום עליכם און טשעכאָוו 73
אומשטערבליכקייט 78
ווי אזוי איך בין געוואָרן א שרייבער 82
די וועלט דרייט זיך, זאָגט חבר יאָסל 87
א גאַנג איז א גאַנג! 91
ס'איז שולדיק דער קלימאַט 96
איך פראָקלאַמיר א לעזער־טאָג 101
דריי וועגן פירן צו די קעטסקיל־בערג 105

„חורבן הגוף הוא תיקון הנפש״ 110
ניין מאָס שווייגעניש 114
דעלעגאַטן פון יענער וועלט 118
פון די קעטסקיל־בערג צום באַרג סיני 122
אויפן שוועל פון יענער וועלט 124
אויף די קראַנקע האַלט זיך די וועלט 129

צווייטער טייל:

לידער (1907 - 1946)

מעשיות פון דריי „קאַצעטלער״ 134
די מזוזה׳לע 139
אין אַמעריקע ווערט פון אַלץ אַ „קיים״ 144
אַ באַרמהערציקער קוש 148
די געשפּאַלטענע מצבה 153
אַ בריוו צו מיינע לייענער אין איירָאָפּע 158
צווישן מתים און משוגעים 163
ב. וולאַדעק — דאַניִע (פאָרווערטס) 171
זעכציק יאָר מיינע (אַריינפיר־ליד) 173

התחלה־לידער:

איינזאַמקייט 174
קום צו גיין 174
דיינע אויגן 175
מגן דוד׳ס 176
פּסולת 176
שוואַנען־ליד 177

וואנדער־לידער :

אונטערוועגנס 178
א האגל 179
דער פארפרוירענער 179
ים־שווינדל 180
וואנדער־בעטן 181
ס'טרעפט א מינוט 181

טויט־לידער

דער פינפטער 183
דאס געוויין פון א פליג 183
צום טויט 184
מיין לעצטער בארג־ארויף 185
מיין לויה־דעפארטאזש 185
יתום־ליד 186
אויפן שוועל פון זעכציק 187

וולאדעק־לידער

ווי גיך דו האסט געלעבט 188
אויפן שוועל פון משוגעת 188
דרייסיקסטער אקטאבער 189
ביי וולאדעקס מצבה 190

סאציאלע לידער

דער צעשאסענער ציפערבלאט 192
צופוסנס דעם אייפל־טורעם 193
טויט שטראף 194

מלחמה־לידער

פאריז לויפט 196

אין אקופירטן פאריז 196

אקופאציע־פערזן 197

ווער זיצט ביי מיין טיש אין פאריז? 198

א פאפיראס 202

ס'פעלן ווערטער 203

אויף מארגן נאך דער וועלט־מלחמה 204

פארשיידענע לידער

מארק שאגאל 205

א יידיש הויז אין דעטרויט 206

צו א רעדנער 207

צו א דיכטער 208

זשורנאליסטן־ליד 209

ביכער 210

ביכער פון דניאל טשאַרני

„לייכטע פּערזן" (1908 — 1918).

פאַרלאַג „קולטור," ריגע, 1926.

„משפּחה־כראַניק" (קינדער־יאָרן).

פאַרלאַג ב. קלעצקין, ווילנע 1927.

„אונטערוועגס" (לידער).

בערלין, 1929.

„באַרג־אַרויף" (מעמואַרן).

פאַרלאַג „ליטעראַרישע בלעטער," וואַרשע, 1935.

„דניאל טשאַרני־בוך" (צום פופציקסטן געבורטסטאָג).

פאַרלאַג פון א. ב. צעראַטא, פּאַריז, 1939.

„אַ יאָרצענדליק אַזאַ" (מעמואַרן).

ביכער — פאַרלאַג „ציקאָ", ניו־יאָרק, 1943.

געזעצט און געדרוקט ביי
מאַרסטין פּרעס, אינק.,
228 איסט 45 סט., ניו-יאָרק
אייגנטימער: ישראל לאָנדאָן

438